

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENTİTÜSÜ

**TARİH ANABİLİM DALI
TARİH PROGRAMI**

**TRABZON ŞER'İYE SİCİLLERİNE GÖRE 1115-1133/1703-1721 YILLARI
ARASINDA TRABZON EYALETİ'NDE YAŞANAN ASAYİŞ OLAYLARI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mehmet Ali OCAK

**EYLÜL 2015
TRABZON**

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENTİTÜSÜ

**TARİH ANABİLİM DALI
TARİH PROGRAMI**

**TRABZON ŞER'İYE SİCİLLERİNE GÖRE 1115-1133/1703-1721 YILLARI
ARASINDA TRABZON EYALETİ'NDE YAŞANAN ASAYİŞ OLAYLARI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mehmet Ali OCAK

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Melek ÖKSÜZ

**EYLÜL 2015
TRABZON**

ONAY

Mehmet Ali OCAK tarafından hazırlanan “Trabzon Şer’iye Sicillerine Göre 1115-1133/1703-1721 Yılları Arasında Trabzon Eyaleti’nde Yaşan Asayiş Olayları” adlı bu çalışma 02/09/2015 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Tarih Anabilim dalında **yüksek lisans** tezi olarak kabul edilmiştir.

.....

Prof. Dr. Kenan İNAN (Başkan)

.....

Prof. Dr. İsmail Hakkı DEMİRCİOĞLU (Üye)

.....

Doç. Dr. Melek ÖKSÜZ (Danışman)

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduklarını onaylarım .../.../....

Prof. Dr. Ahmet ULUSOY

Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada orijinal olmayan her türlü kaynağa eksiksiz atıf yapıldığını, aksini ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonu kabul ettiğimi beyan ediyorum.

Mehmet Ali OCAK

02/09/2015

ÖNSÖZ

Mahkemelerde yapılan her türlü işlemlerin suretlerinin yer aldığı şer'iyeye sicilleri Osmanlı İmparatorluğu'nun her dönemi hakkında bize bilgi veren önemli arşiv malzemelerinden biridir. Şer'iyeye sicillerinde evlenme, boşanma, asayiş, mülk satışı, vasi tayini gibi hukuki meselelerin yanında merkezden gelen fermanların ve kadının merkez ile yaptığı görüşmelerin nüshalarının yer alması bu sicillerin önemini bir kat daha artırır.

Bu çalışma ana hatları itibariyle *Trabzon-Halil Nihad BOZTEPE Araştırma Kütüphanesi*'nde bulunan Trabzon şer'iyeye sicillerinden 1868, 1869, 1870, 1871, 1872, 1873, 1874, 1875, 1876, 1877 ve 1878 nolu defterlerde yer alan asayiş davalarının okunup incelenmesinden oluşmaktadır. Sicillerin incelenmesi aşamasında silik ve okunamaz halde olan davalar haricinde her bir dava dikkatlice incelenmekle beraber konumuzla ilgili davalar tasnif edilmiştir. Bunun yanında Trabzon kadı sicilleri üzerinde yapılan benzer çalışmalar ve konu hakkındaki başvuru eserleri dikkate alınarak çalışmanın ana hatları ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

Araştırmamız üç bölümden oluşmaktadır. Çalışmamızın amacı, 1703-1721 tarihleri arasında Trabzon'da kişiler arasında yaşanan adi suçlar (darp, ev basma, şetm...) ve bu suçların değerlendirilip grafikler yardımıyla da şehirde asayişin ne durumda olduğunu ortaya koymaktır. Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde, Osmanlı ceza hukuku sisteminin de temellerinden birini oluşturan İslam ceza hukuku incelenmiştir. Ayrıca İslam hukukundaki suç ve ceza kavramlarına da değinilmiştir. İkinci bölümde Osmanlı hukuk sistemi, Osmanlı'da şer'iyeye mahkemelerinde davaların işlenişi ve kadı hakkında açıklamalar yapılmıştır. Son bölüm olan üçüncü bölümde de Trabzon'da 1703-1721 yılları arasında yaşanan asayiş davaları, konularına göre ayrılarak incelenmiştir.

Bu tezin seçiminde bana yol gösterip yardımcı olan danışman hocam Doç. Dr. Melek ÖKSÜZ'e, çalışmanın her aşamasında yardımlarını esirgemeyen Dr. Yücel DURSUN'a, benimle fikirlerini paylaşarak manevi destek olan Prof. Dr. Alaaddin YALÇINKAYA'ya ve her konuda bana destek veren aileme teşekkürü bir borç bilirim.

Trabzon, Eylül 2015

Mehmet Ali OCAK

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa Nr.</u>
ÖNSÖZ	IV
İÇİNDEKİLER.....	V-VIII
ÖZET	IX
ABSTRACT	X
KISALTMALAR LİSTESİ	XI
GİRİŞ.....	1-8

BİRİNCİ BÖLÜM

1. İSLAM CEZA HUKUKU	9-20
1.1. Suç (Cerime)	9
1.2. Ceza (Ukubet)	9
1.3. Had Suçları ve Cezaları	10
1.3.1. Zina Suçu (Hadd-1 Zina) ve Cezası.....	10
1.3.2. Zina İftirası (Hadd-1 Kazf) ve Cezası	11
1.3.3. Hırsızlık Suçu (Hadd-1 Sirkat) ve Cezası.....	12
1.3.4. Şarap İçme-Sarhoşluk Suçu (Hadd-1 Hamr) ve Cezası.....	12
1.3.5. Yol Kesme veya Eşkıyalık Suçu (Katu't-tarik veya Hırabe) ve Cezası.....	13
1.3.6. İslam'dan Dönme (İrtidat).....	13
1.3.7. İsyân Suçu (Bağy) ve Cezası	13
1.4. Cinayet Suçları ve Cezaları.....	14
1.4.1. Cinayet Çeşitleri	15
1.4.1.1. Adam Öldürme (Cinayet Ale'n-Nefs).....	15
1.4.1.2. Müessir Fiiller (Cinayet ala ma Dune'n-Nefs)	16
1.4.1.3. Cenine Karşı İşlenen Suçlar (Iskat-1 Cenin)	16
1.4.2. Cinayet İşleyenlere Uygulanan Cezalar.....	16
1.4.2.1. Kısas Cezası	16
1.4.2.2. Diyet Cezası	17

1.4.2.3. Kefaret Cezası.....	17
1.5. Tazir Suçları ve Cezaları.....	18
1.5.1. Tazir Suçlarının Tanım ve Mahiyeti.....	18
1.5.2. Tazir Cezaları.....	19
1.5.2.1. Ölüm Cezası.....	19
1.5.2.2. Sopa (Celde) Cezası	19
1.5.2.3. Hapis Cezası.....	19
1.5.2.4. Sürgün (Nefy) Cezası.....	20
1.5.2.5. Mali Cezalar.....	20

İKİNCİ BÖLÜM

2. OSMANLI CEZA HUKU VE ŞER'İYE MAHKEMESİ.....	21-40
2.1. Osmanlı Ceza Hukukunun Kökeni	21
2.2. Osmanlı Ceza Hukukunun Şer'i Karakteri.....	22
2.3. Osmanlı Ceza Hukukunun Örfi Karakteri	22
2.4. Osmanlı'da Şer'iyeye Mahkemesi.....	25
2.5. Kadı.....	26
2.6. Dava ve Deliller	30
2.6.1. Tanımı.....	30
2.6.2. Taraflar.....	30
2.6.3. Dava Konusu.....	31
2.6.4. Davanın Tarihi	31
2.6.5. Davada Tarafların Temsili (Vekalet).....	32
2.7. İspat Vasıtaları (Delil-Beyyine).....	32
2.7.1. Şahitler	32
2.7.2. Keşif.....	33
2.7.3. Yemin.....	33
2.7.4. Bilirkişi (Ehl-i Vukuf)	34
2.8. Osmanlı Şer'iyeye Mahkemesinde Yargılama Süreci	34
2.8.1. Davanın Açılması	34
2.8.2. Davalının Cevabı	35
2.8.3. Sulh	36
2.9. Ceza Yargılaması.....	37
2.9.1. Kıyas.....	37

2.9.2. Diyet.....	37
2.9.3. Tutuklama/Hapsetme	38
2.9.4. Kürek Cezası.....	38
2.9.5. Tenbih	39
2.9.6. İdam	39
2.9.7. Pranga-Bendlik ve Kala-Bendlik	40

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. 1703-1721 YILLARI ARASINDA TRABZON'DA YAŞANAN ASAYİŞ OLAYLARI.....	41-118
3.1. Darp ve Cerh.....	41
3.2. Ölüm Keşfi.....	62
3.3. Zina-Tecavüz	67
3.4. Küfür (Şetm)	73
3.5. Ev Basma-Haneyeye Tecavüz	78
3.6. Hırsızlık	84
3.7. İçki İçme (Şürb-i Hamr)	93
3.8. Adam Öldürme	96
3.9. Diğer Vakalar.....	113
SONUÇ	119-121
YARARLANILAN KAYNAKLAR	122-136
EKLER	137-151
ÖZGEÇMİŞ	158

ÖZET

Şer'îye sicilleri XV. asrın ortalarından XX. yüzyılın ilk çeyreğine kadarki Osmanlı tarihi hakkında yeni ve önemli bilgilere ışık tutabilecek belgelerdir. Bu belgeler siyasi tarihin yanında askeri, sosyal, iktisadi ve şehir tarihi hakkında da çok büyük bilgileri araştırmacılara sunmaktadır.

Biz de sicillerden hareketle 1703-1721 yılları arasında Trabzon'da halk arasında yaşanan, adi suçlar olarak adlandırabileceğimiz darp, yaralama, hırsızlık gibi suçları inceleyerek, XVIII. Yüzyılın ilk çeyreğinde Trabzon şehri örneği üzerinden Osmanlı toplumunun nasıl bir halde olduğunu göstermek istedik. Bunu yaparken de çalışmamızı üç bölüme ayırdık. Birinci bölümde bir İslam devletinde hangi suçların ne şekilde cezalandırılacağını ve suçların kaçta ayrıldığını izah ettik. İkinci bölümümüzde Osmanlı ceza hukukunun diğer kaynaklarını açıkladık. Ayrıca şer'îye mahkemesindeki yargılama sürecini de sicillerden örneklerle ortaya koymaya çalıştık. Üçüncü ve son bölümümüzde 1703-1721 tarihleri arasındaki sicil kayıtlarına göre Trabzon'da yaşanmış olan asayiş vakalarını başlıklar halinde ayırarak yorumladık. İncelediğimiz sicillerdeki asayiş olaylarını sayılarını çeşitlerine göre ayırıp grafiklerle yansıttık. Elde edilen verilerle diğer bölgelere ait asayiş çalışmalarını mukayese ettiğimizde de XVIII. yüzyılın başlarında Trabzon Eyaleti'nde suç oranının bu bölgelerle nicelik ve nitelik olarak benzer olduğunu gördük.

Anahtar Kelimeler: Trabzon, Suç ve Ceza, Asayiş, Şer'îye Sicilleri.

ABSTRACT

Court Records are the documents that can light the way for new and important information about the Ottoman history from the mid 15th century to the first quarter of 20th century. These documents also provide important information for researchers about military, social, economical and urban history as well as political one.

We would like to indicate the condition of the Ottoman society on the basis of the case of Trabzon in the first quarter of the 18th century by examining the crimes we can call ordinary crimes such as pounding, bodily harm, robbery among the people in Trabzon between 1703-1721, considering the records. While doing this, we separated our study into three parts. In the first part, we explained crimes, punishments for them and their classification in an Islamic state. In the second part, we explained the other sources of Ottoman penal law. Moreover, we tried to display the trial process in a court records with the examples from the records. In the third and the last part, we interpreted the security events occurred in Trabzon according to the court records between 1703 and 1721 by separating them title by title. We reflected the security events, their numbers and types in the records with graphics. When the obtained data was compared with the security studies of other regions, it was seen that crime ratio of Trabzon Province had the same quality and quantity of other regions' crime ratio at the beginning of eighteenth century.

Key Words: Trabzon, Crime and Punishment, Security, Court Records.

KISALTMALAR LİSTESİ

a.g.e.	: Adı Geçen Eser
a.g.m.	: Adı Geçen Makale
a.g.t.	: Adı Geçen Tez
AÜDTCFD	: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi
AÜHFD	: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
AÜİFD	: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
bkz.	: Bakınız
Çev.	: Çeviren
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
Düz.	: Düzenleyen
Der.	: Derleyen
Ed.	: Editör
İA	: İslam Ansiklopedisi
MÖ	: Milattan Önce
MS	: Milattan Sonra
OTAM	: Osmanlı Tarih Araştırma ve Uygulama Merkezi
s.	: Sayfa
T.Ş.S	: Trabzon Şer'iyeye Sicili
TTK	: Türk Tarih Kurumu
Yay. Haz.	: Yayına Hazırlayan

GİRİŞ

Doğu Karadeniz bölgesi coğrafi yapısı itibariyle engebeli bir arazi yapısına ve çok yağışlı olmasından dolayı da gür bitki örtüsüne sahiptir. Dağların kıyıya paralel olması ve arazinin vadilerle derin bir biçimde yarılmış olması, topraktan faydalanma, kara ulaşımı ve yerleşmeyi zorlaştırmıştır. Tüm bu şartlara rağmen bölgedeki yerleşme olayları çok eski tarihlere dayanmaktadır.¹

Yapılan araştırmalara göre, bölgeye ilk olarak MÖ III. bin ile II. bin yılları arasında Oğuzların öncü kollarından kabul edilen "*Gas/Kas*" ve "*Gud/Gutiler*" gelmiştir. MÖ 675 tarihinden itibaren ise Kimmerler'in Doğu Karadeniz'e yerleşmeye başladığı ve bunların Anadolu ve Azerbaycan'da ilk Bozkır kültürünü yaşayan Proto Türkler olduğu kaydedilmektedir.² Trabzon'un MÖ 756'da bir Milet kolonisi olarak kurulduğu kabul edilse de şehrin Yunanalılar tarafından değil de Karadeniz'in kuzeyinden gelen Orta Asya kökenli Türk kavimleri tarafından kurulduğu anlaşılmaktadır. Tarihi kaynaklarda Trabzon şehrinde ilk bahseden kişi, MÖ 400 yılında bölgeye gelen Ksenophon'dur (MÖ 430-355).³

Milattan önceki dönemlerde Doğu Karadeniz ve Trabzon'a başlamış olan Türk akınları Osmanlı Devleti zamanında son bulmuştur. Fatih Sultan Mehmet 1461 yılında Trabzon'u Komnenoslar'ın⁴ elinden alarak Doğu Karadeniz'de Osmanlı hakimiyetini sağlamıştır.⁵ Fethi takiben Fatih Sultan Mehmet bölgenin Türkleşmesi-İslamlaşması için

---

¹ Mehmet Hanefi Bostan, **XV-XVI. Asırlarda Trabzon Sancağında Sosyal ve İktisadi Hayat**, Ankara: TTK Yayınları, 2002, s. 1.

² Bostan, a.g.e., s. 1; Kenan İnan, "Trabzon'un Fethi", Kemal Çiçek ve diğerleri (Ed.), **Trabzon Tarihi İlmî Toplantısı (6-8 Kasım 1998) Bildiriler**, Trabzon: Trabzon Belediyesi Kültür Yayınları, 2000, s. 147. MÖ Doğu Karadeniz bölgesinde bulunan Türkler ile ilgili daha fazla bilgi için ayrıca bkz. İbrahim Telliöğlü, **Osmanlı Hakimiyetine Kadar Doğu Karadeniz'de Türkler**, Trabzon: Serander Yayınları, 2007; Mehmet Bilgin, **Doğu Karadeniz Tarih-Kültür-İnsan**, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2007.

³ Melek Öksüz, "Kuruluşundan 19. Yüzyıla Kadar Trabzon Tarihine Kısa Bir Bakış", **Karadeniz Araştırmaları**, 5, 2005, s. 11-14; Bostan, a.g.e., s. 1; Heath W. Lowry ve Feridun Mustafa Emecen, "Trabzon", **DİA**, 41, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2012, s. 296; M.C. Şehabeddin Tekindağ, "Trabzon", **İA**, 12/1, Eskişehir: Milli Eğitim Basımevi, 1997, s. 456.

⁴ Komnenosların kim olduğu ve Trabzon'da kurdukları devlet hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. İbrahim Telliöğlü, "Doğu Karadeniz Bölgesinde Komnenos Hakimiyeti (1204-1461) ve Türkler", Veysel Usta (Ed.), **Başlangıçtan Günümüze Pontus Sorunu**, Trabzon: Serander Yayınları, 2007, s. 109-124; William Miller, **Son Trabzon İmparatorluğu**, (Çev: Nurettin Süleymangil), İstanbul: Heyamola Yayınları, 2007; Anthony Bryer, "Trebzon, Empire of", **Dictionary of the Middle Ages**, 12, New York, 1989, s. 168-170.

⁵ Trabzon'un fethi ile ilgili bilgi için bkz. Selahattin Tansel, **Osmanlı Kaynaklarına Göre Fatih Sultan Mehmed'in Siyasi ve Askeri Faaliyetleri**, 3. Baskı, Ankara: TTK Yayınları, 1999, s. 261-270; Şakir Şevket,

iskan hareketlerine girişmiştir. Trabzon'da gerek içe ve gerekse dışa doğru pek çok nüfus hareketi başlamıştır. Trabzon'un fethinden kısa bir süre sonra 1486 yılında dışa dönük iskan hareketleri başlamıştır. Fetihten sonra bazı Hristiyanlar ile bağ, bahçe ve asiyaip sahipleri Rumeli ve İstanbul'a sürülmüştür. Trabzon fethinden önce çoğunluğunu Pontus Rumların ve daha az miktarda Ermeni, Ceneviz ve Venedikliler'in oluşturduğu 4-5 bin kişilik bir nüfusa sahipti.⁶ 1486 yılında Trabzon şehrinin nüfusu 6.711 olup bunun 1.290'ı Müslüman, 4.373'ü Rum-Ortodoks, 838'i Ermeni ve 210'u da Latinlerden oluşmaktaydı.⁷ 1583 yılında ise Trabzon'da nüfus 11.000 kişiye ulaşmış olup bunun %55'ini (6100) Müslümanlar ve %45'ini de (4900) Hristiyanlar oluşturmaktaydı.⁸

Fetihten sonra bölgeye yöneticiler, kadılar, dizdarlar ve kale muhafızları tayin edilmiştir. Ayrıca Trabzon uzun süre bir eyalete bağlı kalmadan yönetilmiştir. İdaresi ilk olarak donanma komutanlarından Kazım Bey'e verilmiştir.⁹ Daha sonra Trabzon 1514 yılında Erzincan-Bayburt vilayetine, 1517 yılının sonlarında Anadolu eyaletine, 1520'de yeni kurulan "*Vilayet-i Rum-ı Hadis*"e, 1535 senesinde Erzurum eyaletine bağlanmıştır. 1580-1581'de Batum sancağı ile birleştirilerek eyalet haline getirilmiştir.¹⁰ Ayn Ali Efendi'nin XVII. yüzyılın başlarına ait risalesinde Trabzon bir eyalet olarak anılmaktaydı. Ayrıca 1632-1641 tarihleri arasına ait tevcih defterlerinde Trabzon Eyalet-i Batum nam-ı diğer Trabzon şeklinde kaydedilmiştir. 1640 yılında Trabzon'u ziyaret eden Evliya Çelebi Trabzon'a şehir-i Batum-ı zir denildiğini kaydederken, Katip Çelebi de Trabzon ve Batum'un birlikte beylerbeyilik olduğunu ve Gönye'nin de buraya bağlı bir sancak olduğunu ifade eder.¹¹

Trabzon Tarihi, İsmail Hacıfettahoğlu (Haz.), İstanbul: Kurtuba Kitap, 2013, s. 69-76; Aşıkpaşaoğlu, **Aşıkpaşaoğlu Tarihi**, Nihal Atsız (Haz.), Ankara: Ötüken Neşriyat, 2011, s. 168-170; Mehmet Neşri, **Kitab-ı Cihan-Nüma Neşri Tarihi**, Faik Reşit Unat ve Mehmet Altay Köymen (Yay. Haz.), 2, Ankara: TTK Yayınları, 1995, s. 751-755; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, 2, 9. Baskı, Ankara: TTK Yayınları, 2006, s. 51-57.

⁶ Necmettin Aygün, **On Sekizinci Yüzyılda Trabzon'da Ticaret**, Trabzon: Serander Yayınları, 2005, s. 15-16.

⁷ Heath W. Lowry, **Trabzon Şehrinin İslamlaşma ve Türkleşmesi 1461-1583**, (Çev: Demet Lowry ve Heath Lowry), İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, 1981, s. 43. Aygün ise 1486 yılında Trabzon şehrinin nüfusunu 7.575 olarak verir ve nüfusun %27'sini (2025) Müslümanların, %73'ünü de (5500) Hristiyanların oluşturduğunu belirtir. Bkz. Aygün a.g.e., s. 16.

⁸ Aygün, a.g.e., s. 16.

⁹ Orhan Kılıç, "XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Trabzon Eyaleti'nin İdari Taksimatı ve Tevcihati", Kemal Çiçek ve diğerleri (Ed.), **Trabzon Tarihi İlmi Toplantısı (6-8 Kasım 1998) Bildiriler**, Trabzon: Trabzon Belediyesi Kültür Yayınları, 2000, s. 179; Bostan, a.g.e., s. 18-19.

¹⁰ İnan, "Trabzon'un Fethi", s. 151; Tekindağ, a.g.m., s. 467; Bostan, a.g.e., s. 21-23.

¹¹ Kılıç, a.g.m., s. 180-181. Ayrıca bkz. Bostan, a.g.e., s. 22-23.

Çalışmamızın kapsadığı dönem olan XVIII. yüzyılda Trabzon Eyaleti'nin idari taksimatına bakıldığında; 1701-1702 tarihlerinde Batum ve Trabzon paşa sancağı, Gönnye ise eyalete bağlı tek sancaktır. 1722-1740 yıllarında eyaletin paşa sancağı Trabzon'dur. Gönnye, Batum ve Soğucak Kalesi ise eyalete bağlı sancaklardır.¹² 1732-1740 yıllarında merkez sancak Trabzon olup Gönnye ve Batum bağlı sancaklar olarak karşımıza çıkar. XVIII yüzyılın ortalarında eyalet, Batum'dan Anapa'ya kadar genişler. 1760 yılında ise Canik Sancağı Trabzon Eyaleti'ne katılmış ve Doğu Karadeniz kıyılarının tamamı Trabzon Eyaleti'nin kapsamına alınmıştır.¹³ Trabzon Eyaleti'ne bağlı olan Trabzon Sancağı'nın sınırlarını baktığımızda, Giresun'un hemen batısındaki Batlama Deresi'nden başlayarak Rize kazasının doğusunda yer alan Atina'ya¹⁴ kadar ulaştığı görülür. Batlama Deresi'nin hemen batısında bulunan Nahiye-i Şemseddin, Bayramoğlu Vilayeti'nin (Ordu Kazası) doğudaki sınırını oluşturmaktadı idi.¹⁵

İncelenen dönem XVIII. yüzyılın başlarıdır ve bu yüzyıldaki Trabzon'un genel durumunu, Osmanlı'nın sosyal ve siyasi durumunu anlamak için XVII. asırda yaşananları hatırlamak gerekir. XVII. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu içeride ve dışarıda pek çok sorunla karşılaşmıştır ki devletin içinde bulunduğu bu duruma devrin lahiya yazarları da duyarsız kalmamışlardır.¹⁶ Osmanlı Devleti'nin bu yüzyılda içeride yaşadığı en önemli sorun şüphesiz Celali isyanları¹⁷ ile birlikte başlayan eşkıyalık faaliyetleridir. Devletin içinde bulunduğu sosyal ve ekonomik içerikli sorunlara savaşların uzaması ve yenilgilerin artması da eklenince Anadolu'daki halkı olumsuz yönde etkilemiştir. Bu durumdan yararlanan güçlü kişiler eşkıyalık hareketlerine girerek halkı rahatsız etmeye başlamıştır. Eşkıyaların veya ayanların baskılarından bunalan halk çareyi bulunduğu toprağı terk etmekte bulmuştur. Üretim yavaşlamış ve Osmanlı ekonomisi de zarar görmüştür. Bu

¹² Aygün, a.g.e., s. 21; Kılıç, a.g.m., s. 181.

¹³ Lowry ve Emecen, a.g.m., s. 301; Aygün, a.g.e., s. 21.

¹⁴ Atina ile ilgili daha fazla bilgi için bkz. Süleyman Demirci ve Hüseyin Saraç, "XIX. Yüzyılda Trabzon Eyaleti'nin İdari Birimi Olarak Atina/Pazar Kazası", **Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 27, 2012, s. 1-14.

¹⁵ Aygün, a.g.e., s. 22. Trabzon Eyaleti'nde olan yer adları için bkz. Ayhan Yüksel, "Trabzon Vilayetinde Yer Adları ve İdari Yapıyı Değiştirme Teşebbüsleri", Kemal Çiçek ve diğerleri (Ed.), **Trabzon Tarihi İlmi Toplantısı (6-8 Kasım 1998) Bildiriler**, Trabzon: Trabzon Belediyesi Kültür Yayınları, 2000, s. 210-222; İlyas Karagöz, **Grek, Bizans ve Eski Türk Kaynaklarına Göre Trabzon Yer Adları (Köken ve Anlamlar)**, 2. Baskı, Trabzon: Derya Kitabevi, 2006.

¹⁶ Osmanlı'da yaşanan değişim ve sorunlara karşı lahiya yazarlarının getirdiği çözümler ve önerileri için bkz. Mehmet Öz, **Osmanlı'da "Çözülme" ve Gelenekçi Yorumcuları (XVI Yüzyıldan XVIII. Yüzyıl Başlarına)**, İstanbul: Dergah Yayınları, 1997.

¹⁷ Celali isyanlarıyla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Mustafa Akdağ, **Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası**, Ankara: Bilgi Yayınevi, 1975; Mücteba İlgürel, "Celali İsyancıları", **DİA**, 8, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1993, s. 252-257.

İsyancılar sadece ekonomik değil sosyal ve siyasi olarak da devleti zor durumda bırakmışlardır. Eşkıyalık faaliyetlerinin azaltılması için vezir-i azam Kuyucu Murat Paşa'ya geniş yetkiler verilerek vazifelendirmiş ve Paşa da ayanlarla mücadele etmiştir.

Anadolu'nun önemli bir şehri olan Trabzon'da da bu dönemde eşkıyalar ve ayanlar türemiş ve halkı zor durumda bırakmışlardır. Bunların başında Pazarbaşıoğlu Ali, Demircioğlu Ahmet ve Nalbantoğlu Ali gibi eşkıyalar gelmekteydi. 1604 yılında Murathanoğlu Ali, Mustafa ve Abdurrahman kardeşler halka zulmedip nüfuzlarını da artırmışlardır. Bundan dolayı da 1605 yılında Trabzon'a vali olarak atanan Bali Paşa ilk iş olarak Murathanoğlu kardeşlerin faaliyetlerini engellemek için çalışmıştır. Vali bunda başarılı olamamış olacak ki devlet Murathanoğlu Ali'ye 1607 yılında Trabzon valiliğini verip kargaşanın son bulmasını istemiştir.¹⁸ Daha sonra isyancıları temizlemekle görevlendirilmiş olan Kuyucu Murat Paşa, Murathanlılar olarak bilinen kardeşleri öldürerek Anadolu'daki isyancı elebaşlarından birisini daha ortadan kaldırmıştır.¹⁹

XVII. asırda Trabzon'da eşkıyalık faaliyetleri dışında yaşanan bir başka asayiş problemi de Rus Kazakları'nın saldırıları olmuştur. Kırım Hanlığı'nın Lehistan'ın hakimiyetindeki topraklara akınlar düzenlemesinden rahatsız olan Lehler bu duruma karşı Kazakları destekleyerek Karadeniz'e kıyısı olan Osmanlı hudutlarına saldırmıştır.²⁰ Karadeniz'e kıyısı olan Trabzon da bu saldırılardan nasibini almıştır. 1610 yılında Trabzon valisi Ömer Paşa, Kazak saldırılarının önüne geçmek için *menkisle* adlı hücum kayıkları yaptırmış ve *beşlü*²¹ taifesiden muhafız birlikleri kurmuştur.²² Başlarda Rus Kazak saldırılarının önüne geçilse de, 1631-1632 yılındaki saldırılarda İmaret Mahallesi'nde yangın çıkmış ve Hatuniye İmaretinin mutfak ve kileri yanmış, Hatuniye Medresesi'nin damlarını örten kurşunlar erimiştir. Aynı saldırılarda Trabzon Bedesteni²³ de yanmıştı ve sadece dört duvarı ayakta kalmıştı.²⁴ XVIII. yüzyılın başlarında (1710-1725) da ayanlar ve

¹⁸ Mahmut Goloğlu, **Trabzon Tarihi-Fetihten Kurtuluşa**, Trabzon: Serander Yayınları, 2000, s. 54.

¹⁹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, 3/1, 6. Baskı, Ankara: TTK Yayınları, 2003, s. 110.

²⁰ Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, 3/1, s. 126.

²¹ Beşlü taifesi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Kenan İnan, "Kadı Sicillerine Göre Trabzon'da Beşlü Taifesi (1648-1658)", **XIV Türk Tarihi Kongresi-Kongreye Sunulan Bildiriler (9-3 Eylül 2002)**, 2, Ankara: TTK Yayınları, 2002, s. 397-411.

²² Goloğlu, a.g.e., s. 57-59.

²³ Trabzon bedesteni ,Trabzon Eyaleti'ndeki ticari hayatta önemli bir yere sahipti. Trabzon bedestenini tarihi gelişimi ve ticari hayattaki yeri ile ilgili daha fazla bilgi için bkz. Kenan İnan, "Bedestenlerin Türk Ticari Mimarisindeki Yeri ve Trabzon Bedesteni", **"Mahmiye-i Trabzon Mahallatında" Onyedinci Yüzyıl Ortalarında Trabzon'da Sosyal ve İktisadi Hayat**, Trabzon: Trabzon Belediyesi Kültür Yayınları, 2013, s. 106-119.

²⁴ Aygün, a.g.e., s. 33.

onların yanında toplanan eşkıyaların yaptığı zulümler Trabzon'da devam etmiştir. Bunların başında da Seydi Veysioğlu Ömer ve Kürdoğlu İsmail gelmektedir. Bunlar kısa zamanda etrafına topladıkları taraftarlar ve eşkıyalarla birlikte halka zulmetmekteydiler.²⁵

İçeride Celali isyanları ile uğraşan Osmanlı Devleti dışarıda da birden fazla cephede savaşmıştır. Doğuda İran ile mücadele içine giren Osmanlı Devleti, Kasr-ı Şirin antlaşmasıyla bu cephesini kapatmıştır. XVII. yüzyılda Batı'da Avusturya ve Lehistan gibi devletlerle mücadeleler yaşayan Osmanlı kimi zaman zaferler alırken kimi zaman da mağlubiyetler almıştır. Ancak bu mağlubiyetlerin en önemlisi II. Viyana kuşatması ve sonrasında imzalanan Karlofça Antlaşması olmuştur. Bu antlaşmadan sonra büyük toprak kayıpları yaşayan Osmanlı Devleti artık savunma durumuna geçerek elindeki toprakları koruma politikası izlemiştir.²⁶

Osmanlı Devleti, XVIII. yüzyıla içte ve dışta yaşanan bu karışıklarla girmişti. Bu karışıklıklar sonucunda devletin içinde asayiş ve güvenlik problemleri ortaya çıkmıştı. Yapılan çalışmalarda da bu problemler eşkıyalık²⁷ faaliyetleri içinde değerlendirilmiştir. Bizim çalışmamızın konusu ise bu eşkıyalık faaliyetleri içerisinde değerlendirilen olaylar değil Trabzon eyaletinde halkın kendi arasında yaşadığı adi suçlar olarak adlandırılan cinayet, yaralama, hırsızlık, şetm gibi asayiş olaylarıdır. Kişiler arasında yaşanan bu adi suçları görmemize yardımcı olacak birinci dereceden kanyanklarda şer'iyeye sicilleridir.²⁸

---

²⁵ Melek Öksüz, **On Sekizinci Yüzyılın İkinci Yarısında Trabzon, Toplum, Kültür, Ekonomi**, Trabzon: Serander Yayınları, 2006, s. 124-125; Aynı yazar, "XVIII. Yüzyılın İkinci Yarısında Trabzon'da Ayan, Eşkıya ve Göç Sorunları", **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 5 (1), 2005, s. 171. Ayrıca bkz. Aygün, a.g.e., s. 34-63; Goloğlu, a.g.e., s.79-84. XVIII. yüzyılda ayanların faaliyetleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Yücel Özkaya, **Osmanlı İmparatorluğu'nda Ayanlık**, Ankara: TTK Yayınları, 1994; Aynı yazar, "XVIII. Yüzyılın İkinci Yarısında Anadolu'da Ayanlık İddiaları", **AÜDTCFD**, 24 (3-4), 1969, s. 195-216; Yuzo Nagata, **Tarihte Ayanlar-Karaoşmanoğulları Üzerinde Bir İnceleme**, Ankara: TTK Yayınları, 1997.

²⁶ XVII. yüzyılda Osmanlı Devleti'nde yaşanan siyasi ve askeri faaliyetlerle ilgili daha fazla bilgi için bkz. Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, 3/1; Feridun Mustafa Emecen, "Kuruluşun Küçük Kaynarca'ya", Ekmeleddin İhsanoğlu (Ed.), **Osmanlı Devleti Tarihi**, 1, İstanbul: Feza Gazetecilik, 1999, s. 45-56; Kemal Çiçek, "II. Viyana Kuşatması ve Avrupa'dan Dönüş (1683-1703)", Hasan Celal Güzel ve diğerleri (Ed.), **Türkler**, 10, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002, s. 746-764.

²⁷ Osmanlı Devleti'nde yaşanan eşkıyalık faaliyetleri ile ilgili ayrıca bkz. Gürsoy Şahin "XVII. Yüzyılın Sonlarında Afyonkarahisar'da Eşkıyalık Hareketleri", **Afyon Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 5 (1), 2003, s. 75-88; Karen Barkey, **Eşkıyalar ve Devlet-Osmanlı Tarzı Devlet Merkezileşmesi**, (Çev: Zeynep Altok), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2015; Mustafa Öztürk, "XVIII. Yüzyılda Antakya ve Çevresinde Eşkıyalık Olayları", **Belleten**, 54 (211), 1990, s. 963-993.

²⁸ Şer'iyeye sicilleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Ahmet Akgündüz, **Şer'iyeye Sicilleri Mahiyeti Toplu Kataloğu ve Seçme Hükümler**, 1, İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, 1989; Bostan, a.g.e., s. 15-16; Oktay Karaman, "Şer'iyeye Sicillerinin Önemi ve Hicri 1253-1256 (M.1837-1840) Tarihli Trabzon Şer'iyeye Sicili Defteri", Kemal Çiçek ve Diğerleri (Ed.), **Trabzon Tarihi İlmi Toplantısı (6-8 Kasım 1998) Bildiriler**, Trabzon: Trabzon Belediyesi Kültür Yayınları, 2000, s. 395-396; Orhan Zerey, **1824 Nolu**

Trabzon'da şer'ie sicillerine dayanılarak yapılan siyasi, sosyal ve ekonomik hayatla ilgili pek çok tez veya araştırma eser mevcuttur.²⁹ Trabzon'da yaşanan asayiş olaylarına ait sicillere dayanarak hazırlanan çalışmalarda mevcuttur. Bunların başında Amerikalı tarihçi Jennings'in Maçka ile yaptığı çalışması gelir.³⁰ 1560-1640 tarihlerine ait Trabzon şer'ie sicillerini inceleyen Jennings, Maçka kazasında yaşanan asayiş olaylarını değerlendirmiştir. 1648-1669 tarihlerine ait Trabzon şer'ie sicillerine göre Trabzon'un Of kazası ile ilgili Kenan İnan'ın hazırladığı çalışmasında, halkın karıştığı cinayet, darp, hırsızlık ve küfür ile ilgili asayiş kayıtlarının örnekleri yer almaktadır.³¹ Trabzon'da halk arasında yaşanan asayiş olaylarına dair bir başka çalışma da Eyyub Şimşek tarafından kaleme alınmıştır.³² Bu çalışmada, XVIII. yüzyılın başlarında Trabzon'da bireyler arasında yaşanan darp, cerh ve cinayet olayları yorumlanmıştır. Trabzon dışındaki şehirlerde de şer'ie sicillerine dayanılarak hazırlanan asayiş olaylarına dair incelemeler yapılmıştır.³³

Trabzon Kadı Sicili (Transkripsiyon-Değerlendirme), Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2003, s. 1-5; Zeki Ekiz, **1828 Nolu Trabzon Kadı Sicili (Transkripsiyon-Değerlendirme)**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2003, s. 1-4.

²⁹ Trabzon ile ilgili şer'ie sicillerine dayanılarak hazırlanan çalışmalar için bkz. Öksüz, a.g.e.; Bostan a.g.e.; Aygün, a.g.e.; Ali Çolak, **1868 No'lu Trabzon Şer'ie Sicillerine Göre Kentin Sosyal ve Ekonomik Hayatı (1703-1705)**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1997; Cevdet Kırpıt, **1830 Numaralı Trabzon Şer'ie Siciline Göre Kentin Sosyal ve Ekonomik Hayatı**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1998; Eyyub Şimşek, **Şer'ie Sicillerine Göre Trabzon'da Borç-Alacak İlişkileri (1701-1714)**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007; Yücel Dursun, **Şer'ie Sicillerine Göre Trabzon'da Mülk Satışları**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009; Kenan İnan, "Kadı Sicillerine Göre Trabzon Şehrinin Fiziki Yapısı (1643-1656)", **Osmanlı Araştırmaları**, 18, 1998, s. 161-186; Kemal Çiçek, "Şer'ie Sicillerine Göre Trabzon'da Müslim-Gayrimüslim İlişkileri", Kemal Çiçek ve diğerleri (Ed.), **Trabzon Tarihi Sempozyumu Bildirileri (6-8 Kasım 1998)**, Trabzon: Trabzon Belediyesi Kültür Yayınları, 2000, s. 235-243; Necmettin Aygün, "Trabzon Gümrüğü (1750-1800)", Kemal Çiçek ve diğerleri (Ed.), **Trabzon Tarihi Sempozyumu Bildirileri (6-8 Kasım 1998)**, Trabzon: Trabzon Belediyesi Kültür Yayınları, 2000, s. 311-325; İbrahim Yılmazçelik, "XVIII. Yüzyılda Trabzon'un Sosyal Durumu", Kemal Çiçek ve diğerleri (Ed.), **Trabzon Tarihi Sempozyumu Bildirileri (6-8 Kasım 1998)**, Trabzon: Trabzon Belediyesi Kültür Yayınları, 2000, s. 253-266.

³⁰ Ronald C Jennings, "The Society and Economy of Maçuka in the Ottoman Judicial Registers of Trabzon, 1560-1640", A. Bryer and H. Lowry (Ed.), **Continuity and Change in Late Byzantine and Early Ottoman Society**, Washington, 1986, s. 150-152.

³¹ Kenan İnan, "17. Yüzyıl Ortalarında Osmanlı Taşrasında Hayat", **Mahmiye-i Trabzon Mahallatından Onyedinci Yüzyıl Ortalarında Trabzon'da Sosyal ve İktisadi Hayat**, Trabzon: Trabzon Belediyesi Kültür Yayınları, 2013, s. 344-348.

³² Eyyub Şimşek, "Şer'ie Sicillerine Göre 18. Yüzyıl Başlarında Trabzon'da Yaralama ve Cinayet Vakaları", **Karadeniz İncelemeleri Dergisi**, 15, 2013, s. 9-26.

³³ Asayiş olayları ile ilgili hazırlanan çalışmalar için bkz. Noemi Levy ve Alexandre Toumarkine (Der.), **Osmanlı'da Asayiş, Suç ve Ceza 18.-20. Yüzyıllar**, İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, 2007; Özen Tok, "Kayseri Kadı Sicillerindeki Yaralama ve Ölüm Vakalarıyla İlgili Keşif Raporları (1650-1660)", **Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 22, 2007, s. 327-347; Cengiz Şişman, "Osmanlı 'Millet'lerinin Girift İlişkileri: 17. Yüzyıl Hasköy Şer'ie Sicillerinde Kaydedilen Bir Cinayet Öyküsü", **Osmanlı Araştırmaları**, 20, 2000, s. 385-399; Ömer Düzbakar, "İslam-Osmanlı Ceza Hukukunda Hırsızlık Suçu: 16-18. Yüzyıllarda Bursa Şer'ie Sicillerine Yansıyan Örnekler", **Türkiye Sosyal Araştırmalar**

Siyasi tarihin yanı sıra askeri, kültürel, sosyal ve iktisadi yapı hakkında çok kıymetli bilgileri ihtiva eden şer'îye sicilleri, son dönemlerde ortaya çıkan şehir tarihçiliği için de birinci derecede yararlanılabilecek kaynaklar olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü bu sicillerden, ait oldukları yerde yaşayan halkın, günlük hayatını, giyecek ve yiyecek fiyatlarını, çarşılarını, evlerini, camilerini, çeşitli işletmelerini, mahalle ve köylerini, örf ve adetleri ile o zamanki hukuk ve tatbikatını, vakıflarını, hayat şartlarını, ödedikleri vergileri, devlet görevlileriyle olan münasebetlerini ve benzeri konularda durumlarını gösteren çok değerli bilgiler elde etmek mümkün olmaktadır.³⁴

Şer'îye sicilleri bu kadar fazla alanda araştırmacılara bilgi sunduğu için tezimizin birinci dereceden kaynağını oluşturmakta olup Trabzon'da 1703-1721 yılları arasında halkın karıştığı adi suçlar siciller vasıtasıyla taranarak ortaya konulmaya çalışılmıştır. Tezin konusunu adi suçlar oluşturmaktadır. Asayiş ile ilgili daha önce yapılan araştırmalar genelde eşkıyalar ve halk arasında olanları incelemiş olup halkın kendi arasında yaşananlarla ilgili çalışmaların azlığı bu alanla ilgili araştırma yapmamızda etkili olmuştur.

Çalışmamızda, 1703-1721 tarihleri arasındaki Trabzon mahkeme kayıtları içerisinde karşılaşılan, halkın arasında yaşanan asayiş ile ilgili olaylar cinayet, darp, hırsızlık, küfür, tecavüz, ev basma, ölüm keşfi ve sarhoşluk (içki) başlıkları altında incelenmiştir. Ayrıca kayıt sayısının azlığından ötürü belli bir başlık altında toplanamayan kayıtları da *diğer vakalar* adı altında değerlendirilmiştir. Çalışmamızdaki hedeflerimizden biri, 1703-1721 yılları arasında Trabzon'da halkın en çok hangi suça karıştığını ortaya koymaktır. Ayrıca Trabzon Eyaleti'nde hangi adi suçun daha yüksek olduğunu ve hangi suçun artıp azaldığını tespit etmektir. Öte yandan Trabzon'da hangi suçun fazla ya da az olduğunu önceden yapılan çalışmalarla mukayese ederek tespit etmektir. Her başlık altında yapılacak değerlendirmelerden sonra yaşanmış olan suçların toplamı grafiklere aktarılacaktır. Burdaki bilgiler sadece toplam suç sayısını göstermeyip bu suçların kaçının Gayrimüslimlerin arasında yaşandığını, kaçının Gayrimüslimler ile Müslümanlar arasında yaşandığını ve kaçının Müslümanlar arasında geçtiğini de ortaya koyacaktır. Bunun yanında kadınların, Trabzon'da yaşanan asayiş olaylarında davalı veya davacı konumunda yer alıp almadıkları araştırılacaktır. Yine Trabzon Sancağı'nda asayiş olaylarının merkezde

---

Dergisi, 12 (2), 2008, s. 97-108; Burcu Gelir, **1680-1670 Tarihleri Arasında Ayntab (Gaziantep) Şehrinde Asayiş Problemleri ve İslam-Osmanlı Ceza Hukuku Uygulamaları**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.

³⁴ Zerey, a.g.t., s. 1-2.

mi yoksa merkeze bağlı kaza veya nahiyelerde mi daha fazla olduğu incelenecektir. Çalışmamızda izleyeceğimiz yöntem, *içerik analizi* olacaktır. Tekniğimiz ise *belge tasnifi* tekniğidir. Kullandığımız yöntem ve tekniğimiz ile incelediğimiz arşiv malzemesi, kitap ve makalelerdeki verileri birleştirerek belirlediğimiz hedeflere ulaşmayı amaçlamaktayız.

şer'ie sicillerinde davalı ve davacı arasında yaşanan olay ve varsa da şahitlerin isimleri olayın tarihi de düşülerek kaydedilir. Ancak olayın nasıl sonuçlandığı hakkında genelde bilgi verilmez. Mesela, bir kişinin hırsızlık suçu yaptığını mahkeme kaydından tespit edebilirken bu suçundan ötürü ne tür bir ceza aldığı ile ilgili bilgiye rastlanmaz. Bu nedenle de suçlara verilecek cezalar hakkında bilgi sahibi olmak davalarımızı daha iyi yorumlamak maksadıyla çalışmamızın birinci bölümünde Osmanlı ceza hukukunun bir bölümünü oluşturan İslam ceza hukuku incelenmiştir. İslam ceza hukukunda yer alan had, cinayet ve tazir suçları çalışmamızdaki suçların çerçevesini belirlemiştir. İkinci bölümde de Osmanlı ceza hukukunun kökeni ile ilgili bilgiler verilmiştir. Ayrıca şer'ie mahkemesi ve kadıyla ilgili bilgiler verilerek incelediğimiz dönem içerisindeki sicillerden örneklerle şer'i mahkemede yargılamanın nasıl yürüdüğü gösterilmeye çalışılmıştır. nc ve son bölüm ise çalışmamızın esas bölümü olup adi suçlar çeşitli başlıklar altında değerlendirmeye tabi tutulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. İSLAM CEZA HUKUKU

1.1. Suç (Cerime)

İşleyene bir yaptırım uygulanması öngörölmüş yasak fiil anlamında kullanılan fıkıh ve hukuk terimine suç denir. Türkçe bir kelime olan suç, sözlükte "*törelere ve ahlâk kurallarına aykırı davranış ya da bir toplumda haksız sayılıp yazılı yazısız kurallarla yasaklanan ve yaptırıma bağlanan eylem*" anlamına gelir. "*Cürm*" ve "*cerime*" kelimeleri fıkıhta günah, suç ve haksız fiili kapsayacak genişlikte kullanılır. Genel itibariyle suç anlamını karşılayan "*cinayet*" kelimesi yaygın biçimde adam öldürme ve yaralama suçları için kullanılmıştır. Osmanlı döneminde çıkarılan kanunnamelerde adam öldürme ve yaralama olaylarının karşılığı cinayet kelimesiyle verilmiştir. Ayet ve hadislerde "*cerm*" kökünden türeyen kelimeler suç ve günah işlemeyi ifade etmek üzere sıkça kullanılır.³⁵

İslam hukukunda suçlar, had, kısas-diyet ve tazir suçları diye üçe ayrılır.³⁶ Suçun unsurları ise "*kanuni unsurlar*", "*manevi unsurlar*", "*maddi unsurlar*" ve "*hukuka aykırılık*" olarak dörde ayrılır.³⁷

1.2. Ceza (Ukubet)

Ceza veya ukubet yasaklananın yapılmasını önlemek için kanun yapıcının koyduğu bir cezadır. Sorumlu insanı suç yolundan alıkoyan, işlemişse bir daha işlemesini önleyen, başkalarına ibret olsun diye önceden belirlenmiş maddi cezadır. Son olarak diyebiliriz ki ceza kelimesi iyi veya kötü karşılık anlamına gelir.³⁸ Suçta olduğu gibi cezanın da kendi özellikleri vardır. Bunların başında kanuna aitlik olma ilkesi gelir. Kanunsuz suç

³⁵ Mehmet Boynukalın, "Suç", **DİA**, 39, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2009, s. 453; Mustafa Cevat Akşit, **İslam Ceza Hukuku ve İnsani Esasları**, İstanbul: Gümüşev Yayınları, 2011, s. 65-66; Halil Cin ve Ahmet Akgündüz, **Türk Hukuk Tarihi**, 1, 3. Baskı, İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı, 1995, s. 298-299.

³⁶ Boynukalın, a.g.m., s. 455.

³⁷ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Ahmet Yaman ve Halit Çalış, **İslam Hukukuna Giriş**, 7. Baskı, İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2014, s. 163-165; Akşit, a.g.e., s. 67-73; Cin ve Akgündüz, a.g.e., 299-308; Boynukalın, a.g.m., s. 455-456.

³⁸ Akşit, a.g.e., s. 79-80.

olmayacağı gibi kanunsuz ceza da olmaz. İkinci özellik de şahsilik ilkesidir. Ceza ancak suçu işleyen kişiye verilir. Hiç kimse bir başkasının günahını ve suçunu üstlenemez. Son özellik de genellik ilkesidir. Genellik ilkesi, ceza hukuk kurallarının herkese aynı biçimde uygulanmasıdır.³⁹

1.3. Had Suçları ve Cezaları

Had kelimesi sözlükte *hudut*, *sınır*, *tarif* ve *engel* anlamına gelmektedir. Had, kelimesinin çoğulu hududdur ve Kuran-ı Kerim'de genelde bu şekilde kullanılır. Allah tarafından tayin edilmiş olan hudud, İslam hukukunun hükümlerine, emir ve yasaklarını ifade eder.⁴⁰ Terim anlamı ise, hem Allah/toplum haklarını ihlal eden ve şer'i hükümlerle belirlenmiş suçları yine şer'i hükümlerle öngörölmüş cezalarıyla birlikte ifade etmek üzere kullanılır. Had suç ve cezalarının iki özelliği ön plana çıkar: Allah yani toplum haklarını ihlal etmesi ve İslam'ın iki ana kaynağınca (Kuran ve sünnet) belirlenmiş olması. İslam hukukçuları arasında kimi tartışmalar olmakla birlikte özellikle Hanefiler zina, zina iftirası (kazf), hırsızlık (sirkat), yol kesme ve eşkıyalık (hırabe), içki içme (şurb), devlete isyan (bağy) ve İslam'dan dönme (irtidat) olarak yedi had suçu olduğunu belirtirler.⁴¹

1.3.1. Zina Suçu (Hadd-ı Zina) ve Cezası

Evli olmayan bir erkekle kadının cinsi ilişkide bulunması zina olarak tanımlanır. Zina yapan kadın veya erkek ister evli olsun ister bekar bu suçu işlerse zina suçu kapsamında değerlendirilir. Bu yönüyle İslam hukuku sadece evli kimselerin yasak cinsel ilişkilerini zina sayıp bekarlarınkini saymayan Batı hukukundan ayrılmaktadır. Ancak İslam hukukunda her iki tür zina farklı şekilde cezalandırılmıştır.⁴² Zinanın cezası evli olup olmamalarına göre değişmektedir. Müslüman, hür, akli melekeleri yerinde olup evlenmiş ve bu evlilikteki eşyle cinsel ilişkide bulunmuş kişiye *muhsan* denir. Yani evli olan kişidir. Eğer evli olan bir Müslüman gayri meşru yollardan başka biriyle zina yapıyorsa bunun cezası recmdir. Recm uygulaması sünnetle sabit olup niteliği fıkıh kitaplarında açıklandığı üzere taşıyarak öldürmektir. Evli olmayan bir kişi zina suçu işlemişse onun cezası da yüz değnektir. Şafi ve Hanbelilere göre muhsan olmayan bir kişiye işlediği zina suçundan

³⁹ Yaman ve Çalış, a.g.e., s. 165. Cezayı düşüren veya hafifleten sebepler vardır. Bu sebepler için ayrıca bkz. Cin ve Akgündüz, a.g.e., s. 311; Yaman ve Çalış, a.g.e., s. 165-167; Akşit, a.g.e., s. 90-91

⁴⁰ Bernard Carra de Vaux, "Hadd", *İA*, 5/1, Eskişehir: Milli Eğitim Basımevi, 1997, s. 41.

⁴¹ Yaman ve Çalış, a.g.e., s. 167; Cin ve Akgündüz, a.g.e., s. 312. Had suçlarının sayısı ile ilgili farklı görüşlerde mevcuttur. Bunun için bkz. Akşit, a.g.e., s.74.

⁴² Mehmet Akif Aydın, *Türk Hukuk Tarihi*, İstanbul: Beta Yayınları, 2009, s. 189.

dolayı bir yıl da sürgün cezası verilebilir.⁴³ Kuran'da zina kelimesi beş ayette geçer. Bunlardan birinde, zinaya yaklaşılmaması gerektiği, onun çirkin bir iş ve kötü bir yol olduğu belirtilir; ikisinde zina şirk ve adam öldürme gibi büyük günahlar arasında zikredilir. Geri kalan son iki ayette de zina eden erkekle zina eden kadına yüzer sopa vurulması emredilir ve zina edenlerin ancak zina edenle veya bir müşrikle evlenebileceği vurgulanır.⁴⁴

Zina suçunun ispatlanması için bir takım şartların sağlanması gerekir. Bunlardan biri zina yapan kişinin bu suçunu mahkemeye gelerek kendi rızasıyla itiraf etmesidir. İkincisi de şahitliktir. Zina olayını gören dört erkek şahidin mahkeme huzurunda olayı ayrıntılı ve birbirleriyle çelişmeyecek şekilde izah etmesi gerekir. Son olarak da karine diyebiliriz. Zina suçunun ispatında karinenin kabulü meselesi İslam hukukçuları arasında tartışmalara yol açmıştır. Mesela evli olmayan bir kadının hamile kalması kimi mezhep imamlarına göre zina suçu içerisinde değerlendirilir. Ancak hamileliğin tecavüz sonucunda da oluşabileceği düşüncesi zina davalarında karinelerin sağlam bir ispat vasıtası olmadığını gösterir.⁴⁵

1.3.2. Zina İftirası (Hadd-ı Kazf) ve Cezası

Zina iftirası bir kimseye zina ettiği veya zinadan doğduğu suçlamasında bulunmaktır. Malikiler dışındaki hukukçulara göre bu suçlamanın açık bir biçimde yapılması gerekir. Bu suçun oluşması için genel unsurlardan ayrı olarak zina iftirasına maruz kalan kimsenin evli olması şartı aranmaktadır.⁴⁶

Zina iftirasında bulunan kişiler iddialarını ispatlayamadığı takdirde müfteri durumuna düşerler ve bu iftiraları İslam hukukunda cezasız kalmaz. Nur Suresi'nin dördüncü ayetinde Müslüman bir kişiye zina iftirasında bulunulursa o kişilere ceza olarak seksen değnek vurulması gerektiği bildirilir. Ayrıca erkeklere karşı yapılan iftiranın da cezası aynıdır. Ancak bu suç bir köleye karşı yapılmışsa cezası kırk sopaya düşer.⁴⁷

⁴³ Yaman ve Çalış, a.g.e., s. 168. Ayrıntılı bilgi için ayrıca bkz. Aydın, a.g.e., s. 189-190.

⁴⁴ Hüseyin Esen, "Zina", **DİA**, 44, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2013, s. 440. Zina suçunda uygulanacak sopa veya celde bir işkence, eti çürütmek için değil de terbiye etmek için vurulur ve bundan dolayı dikkat edilecek bir takım hususlar vardır. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Osman Keskiöğlu, **Fıkıh Tarihi ve İslam Hukuku**, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1969, s. 288.

⁴⁵ Esen, a.g.m., s. 442; Cin ve Akgündüz, a.g.e., s. 313; Aydın, a.g.e., s. 190.

⁴⁶ Aydın, a.g.e., s. 191.

⁴⁷ Keskiöğlu, a.g.e., s. 289.

1.3.3. Hırsızlık Suçu (Hadd-ı Sirkat) ve Cezası

Hırsızlık, tam ehliyete sahip bir kişinin, koruma altında bulunan başkasına ait belli bir miktarda değere sahip olan malı gizlice almasıdır. Zina suçunda olduğu gibi hırsızlık suçunda da zanlıya had cezası uygulanması için iki şahidin yemini ve suçlunun da itiraf etmesi yeterlidir. İslam hukukunda hırsızlık suçunun gerçekleşmesi için bir takım unsurlar vardır.⁴⁸

Hırsızlık suçunun cezası Kuran-ı Kerim'in beşinci suresinin 42. ve 43. Ayetlerinde " *erkek ve kadın hırsızın ellerini kesiniz...*" yazılı olduğundan bu ayetlere dayanır. Sadece ayetlerle değil bununla ilgili sünnetlere de dayanılarak hırsızın ilk suç işlediği zaman sağ eli, ikinci kez aynı suç işlemesinde sol bacağı kesilir. Üçüncüsünde hırsızlık yapan kişi tövbe edinceye kadar hapis cezası verilir. Hırsızlık suçunun cezası Kuran'da sadece el kesme olarak belirlense de diğer ayak kesme ve hapis cezaları mezheplere göre değişik olarak uygulanmıştır.⁴⁹

1.3.4. Şarap İçme-Sarhoşluk Suçu (Hadd-ı Hamr) ve Cezası

Sarhoşluk veren maddeler haram kılındığı gibi içilmesi de suç kabul edilmiştir. Akli gideren ve sarhoşluk veren maddelere Kuran'da genel bir ifade ile hamr denmiştir. Ebu Hanife dışındaki fakihlere göre sarhoşluk veren bütün madde ve içecekler hamr olup bunlardan az veya çok kullanan kişiler suç işlemiş sayılırlar ve cezalandırılırlar. Ebu Hanife'ye göre Araplar hamr kelimesini üzüm veya hurmadan elde edilen alkollü içecekler için kullandığından bu iki maddeden yapılan içkilerin içilmesinin her durumda, diğerlerinin ise sarhoşluk olunması durumunda ceza alması gerektiğini söylemiştir. Sarhoşluğun ölçüsü, ne konuştuğunu bilmemek veya kadın ile erkeği ayıramamaktır.⁵⁰

Kuran-ı Kerim'de şarap içmek yasak edilmiş, ama içenlere uygulanacak bir ceza gösterilmemişse de sahabe zamanında sarhoşluk suçunun cezası olarak kırk değnek sınır olarak belirlenmiş ve Hz. Osman zamanında da ceza seksen değneğe çıkmıştır. Eğer sarhoş

⁴⁸ Cin ve Akgündüz, a.g.e., s. 315-316. Hırsızlık suçunun gerçekleşmesi için öncelikle çalınan mal gizlice çalınmalıdır, çalınan malın bir değeri olmalıdır ve çalınan mal şahısa ait olmalıdır. Hırsızlık suçunun gerçekleşmesinde gereken bu unsurlarla ilgili daha ayrıntılı bilgi için bkz. Aydın, a.g.e., s. 184-186.

⁴⁹ Coşkun Üçok, ve diğerleri, **Türk Hukuk Tarihi**, 8. Baskı, Ankara: Savaş Yayınları 1996, s. 80.

⁵⁰ Yaman ve Çalış, a.g.e., s. 170-171.

olan köle ise zina iftirasında olduğu gibi bu sopanın yarısı vurulmuştur. Sarhoş olan kişinin eğer ağız kokusu geçmişse o kişiye had cezası uygulanamaz.⁵¹

1.3.5. Yol Kesme veya Eşkivalık (Katu't-tarik veya Hırabte) Suçu ve Cezası

Kaynaklarda büyük hırsızlık anlamında *es-serikat'ül-kübra* olarak nitelenen yol kesme suçu gelip geçmeyi önleme veya geçenlerin malını alma veya öldürmeye kast etme maksadıyla bir kişi veya grubu silah gücüyle umuma ait bir yol üzerinde önlerini kesmesi şeklinde tanımlanabilir. Ebu Hanife ve onu takiben bazı Hanefî hukukçular yol kesme suçunun olması için şehirler arası bir yolda işlenmesi gerektiğini, şehirlerde işlenmesi durumunda had ile cezalandırılmayacağını söylemektedirler. Bu suçun gerçekleşmesi için adam öldürme, birinin malını alma veya korku verme silah veya kuvvet kullanılması gerekir.⁵²

1.3.6. İslam'dan Dönme (İrtidat)

İrtidat, ret etmek kelimesinden türetilmiş olup bir Müslüman'ın dinini reddetmesi, yani dinden çıkması demektir. İslamiyet'te, Müslüman olarak doğan veya serbest iradesiyle bu dini kabul edenlerin, dinlerinden çıkma özgürlüğü yoktur.⁵³

İslam dininden dönen kişinin cezası İslam hukukçularına göre ölümdür. Hanefilere göre ise kadınlar bu hükmün dışında tutulurlar ve İslam dinine tekrar dönene kadar hapsedilirler. Dinden dönen kişi İslam'la ilgili bir şüphesi olduğundan dolayı dönmüşse alimler onun şüphelerini gidermelidirler ve doğruyu tekrar bulmasına yardım etmelidirler. Din alimlerinin ispatlar vasıtasıyla yaptığı açıklamalara rağmen kişi dine geri dönmemekte ısrar ederse kendisi ile olan ilişki kesilir. Fakat dinden çıkan kişiler bunu Müslüman toplum aleyhinde bir karışıklık çıkartmak şeklinde kullanırlarsa cezası ölümdür.⁵⁴

1.3.7. İsyân Suçu (Bağy) ve Cezası

Sözlükte "*haktan ayrılmak, zulmetmek, haddi aşmak*" anlamına gelen bağy, hukuk terimi olarak "*Allah'a karşı gelme, dinin çizdiği sınırları aşma*" manasında kullanılır. İsyân

⁵¹ Keskiöğlü, a.g.e., s. 291-292.

⁵² Aydın, a.g.e., s. 187-188; Yaman ve Çalış, a.g.e., s. 170.

⁵³ Üçok ve diğerleri, a.g.e., s. 80-81.

⁵⁴ Yaman ve Çalış, a.g.e., s. 172.

eden kişiye *bagî* veya *asi* denir.⁵⁵ Devlete karşı baş kaldırmanın bağı suçu sayılması için bir takım şartlar gerekmektedir. İlk unsur isyanın bir devlet başkanına veya devlet düzenine karşı yapılmış olmasıdır. Bağyin ikinci unsuru isyanda kuvvetin kullanılmasıdır. Bağyin üçüncü ve son unsuru da çıkan isyan neticesinde mevcut devlet başkanının değiştirilmesi veya meşru emirlerinin uygulanmaması maksadı bulunması ve isyancıların bu yönde kendilerince haklı bir sebebe dayanması gerekir.⁵⁶

Bağı suçunun kısmen had ve kısmen de tazir olarak, suçun safhalarına göre, değişik cezaları vardır. Farklı fikirlere sahip olduğu halde bir grup haline gelmeyen ve bir yerde toplanarak baş kaldırmayanlara dokunulmaz. Bu grup eğer propaganda yaparsa uyarılır, ileri giderlerse de tazir cezası ile cezalandırılır. Bir yerde toplanmalarına rağmen devlet başkanına itaate devam ederlerse, kendileriyle savaşılmaz. Ancak devlete baş kaldırdıkları zaman, savaşılar ve yakalananların da cezaları idamdır. Fakat bunlar Müslüman oldukları için, çoluk çocuk esir alınmaz ve malları ganimet sayılmaz. Bunlara verilen ölüm cezası da bir had cezası olarak kabul edilir.⁵⁷

1.4. Cinayet Suçları ve Cezaları

Sözlükte “*günah işlemek; işlenen günah ve suç*” anlamlarına gelen cinayet, hukuk terimi olarak mala ve cana yönelik hukuka aykırı fiilleri ifade eder. Bu anlamda hayvanların mala ve cana verdikleri zararlar fıkıh kitaplarında “*cinâyâtü’l-hayevânât*”, kamuya ait mallara yapılan suçlar da “*cinâyâtü’l-cemâdât*” adı altında incelenmektedir. Ayrıca insanların doğrudan veya dolaylı hareketleriyle mala karşı işledikleri suçlara cinayet denilmekteyse de bunlar daha çok türüne göre *gasp* veya *itlaf* terimleriyle de izah edilir. En dar anlamıyla cinayet, adam öldürme ve yaralamaların karşılığında kullanılır. Böyle bir suçu işleyen kişiye de *cani*, bu fiile maruz kalana da *mecniyyün aleyh* denir.⁵⁸

⁵⁵ Ali Şafak, "Bağı", **DİA**, 4, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1991, s. 451. İsyân suçu ile ilgili ayrıca bkz. Aydın a.g.e., s. 193-194; Yaman ve Çalış, a.g.e., 173-174.

⁵⁶ Şafak, a.g.m., s. 451-452.

⁵⁷ Cin ve Akgündüz, a.g.e., s. 318.

⁵⁸ Hasan Ali eş-Şazeli, "Cinayet", **DİA**, 8, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1993, s. 14. Cinayet ile ilgili daha fazla bilgi için bkz. Akşit, a.g.e., s. 75-77; Üçok ve diğerleri, a.g.e., s.74-75.

1.4.1. Cinayet Çeşitleri

İslâm hukukçuları şahsa yönelik cinayeti adam öldürme (Cinayet Ale'n-Nefs), müessir fiiller (Cinayet ala ma Dune'n-Nefs) ve anne karnındaki çocuğa yönelik ve onun ölümüyle sonuçlanan cinayetler (Iskat-ı Cenin) olmak üzere üçe ayırırlar.⁵⁹

1.4.1.1. Adam Öldürme (Cinayet Ale'n-Nefs)

Hanefiler adam öldürme suçlarını beşe ayırırlar. Kast (amd), kasıt benzeri (şibh-i amd), hata, hata mecrasına cari ile adam öldürme ve adam öldürmeye sebep olma (tesebbüben katl). Şafi ve Hanbeliler bu suçlarda kasıt, kasıt benzeri ve hata ile öldürme olmak üzere üçlü, Malikiler ise kasıt ve hata ile adam öldürme olmak üzere ikili bir ayırım yapmaktadırlar. Biz Türk hukuk tarihindeki önemi dolayısıyla Hanefilerin yapmış olduğu beşli taksimatı inceleyeceğiz.⁶⁰

Adam öldürme suçlarından biri olan *kasten adam öldürme (Katl-i Amd)*, bilerek ve isteyerek kişi veya kişilerin hayatlarına son vermek demektir. Kasıtlı adam öldürmenin cezası, kısas yani katilin idam edilmesidir. *Kasta benzer adam öldürme (Katl-i Şibh-i Amd)* de ise öldürülmesi meşru olmayan bir insanı yaralayıcı alet sayılmayan bir şeyle öldürmeye denir. *Kasta benzer adam öldürmenin cezası diyet ve kefarettir. Hataen adam öldürme* şeklinde kast yani bilerek isteyerek hareket etmek yoktur, alet, öldürme aleti dahi olsa kısas gerekmez. Bu tarz öldürme de diyet gerekir. *Hata mecrasına dair adam öldürme*, zanlının istemeden yaptığı bir hareket ile adam öldürmesidir. Hata ile adam öldürmeden farklı olarak bu tür adam öldürmede zanlı hiç bir kimseyi öldürmeye yönelik bir davranışı bulunmamasıdır. Bu suçun cezası yine diyet ve kefarettir. Son olarak *sebep olma yoluyla adam öldürme (Teşebbüben Katl)* suçunu söyleyebiliriz. Yol veya kanalizasyon çalışması yapanların açtığı ve tedbir almadığı çukura birisinin düşüp ölmesi gibi failin öldürmeye dönük hiçbir kastı ve doğrudan bir eylemi olmamasını Hanefiler hafifletici bir sebep olarak görmüşlerdir. Cezası diyetdir ve kefaret ödenmez.⁶¹ Kasten adam öldürme dışındaki

⁵⁹ Şazeli, a.g.m., s. 14.

⁶⁰ Aydın, a.g.e., s. 197; Yaman ve Çalış, a.g.e., s. 172-173.

⁶¹ Yaman ve Çalış, a.g.e., s. 173-175; Cin ve Akgündüz, a.g.e., s. 320-323; Keskiöğlü, a.g.e., s. 294-296; Aydın, a.g.e., s. 197-200; Ali Bardakoğlu, "Katil", **DİA**, 25, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2002, s. 46-47.

bahsettiğimiz bütün adam öldürme suçlarında devletin gerek görmesi halinde faili tazir ile cezalandırma hakkı vardır.⁶²

1.4.1.2. Müessir Fiiller (Cinayet ala ma Dune'n-Nefs)

İslam hukukçuları müessir fiilleri "*kişinin uzuvlarına yönelik yasak fiiller*" diye açıklamaktadırlar. Müessir fiiller kasıtlı veya hata ile vuku bulan fiiller olmak üzere ikiye ayrılır. Kasıtlı şekilde olan müessir fiilin cezası kısastır. Kısas cezasının uygulanabilmesi için suçun bilerek yapılmış olması, hukuka aykırı bulunması, müessir fiile maruz kalan ile fail arasında din, cinsiyet ve sayı bakımından eşitliğin bulunması, kısas yapılacak organ ile zarar alan organ arasında eşitliğin mevcut olması gerekir. Müessir fiillerde kısas için iki taraf arasında cinsiyet birliğinin bulunması görüşü Hanefilere aittir. Yine Hanefilere göre Müslüman ile Gayrimüslim arasında kısas uygulanabilirken Hanefilerin dışındaki mezhep hukukçuları kısas için din birliği şartı aramışlardır. Hata ile olan müessir fiillerin cezası ise diyetdir. Diyet fail tarafından ödenebileceği gibi failin yakınları tarafından da ödenebilir.⁶³

1.4.1.3. Cenine Karşı İşlenen Suçlar (Iskat-ı Cenin)

Hamile bir kadını, döverek veya korkutarak bebeğinin ölü doğmasına sebep olan suçlu, gurre⁶⁴ tazminatını ödemeye mahkum edilir ve kısas cezasına çarptırılmaz. Bu tazminat ceninin mirasçılara kalır. Kocasının izni olmadan ilaç kullanarak çocuğunun ölü doğmasına sebep olan kadın da aynı tazminatla cezalandırılır. Çocuk sağ doğar ama sonradan ölürse tam diyet ödenmesi gereklidir.⁶⁵

1.4.2. Cinayet İşeyenlere Uygulanan Cezalar

1.4.2.1. Kısas Cezası

Kısas anlam olarak öldüreni öldürme karşılığında katletmek, öldürmek veya yaralının uzvuna karşılık olarak yaralayanın ona benzeyen organını, gerektiği şekilde

---

⁶² Aydın, a.g.e., s. 200.

⁶³ Şazeli, a.g.m., s. 14-15. Müessir fiiller için daha fazla bilgi için bkz. Cin ve Akgündüz, a.g.e., s. 323-325; Yaman ve Çalış, a.g.e., s. 175; Aydın, a.g.e., s. 200-201.

⁶⁴ Gurre, düşürülen ölü çocuğa karşılık buna sebep olan kişi veya kişilerden alınan tazminattır. Gurre tazminatının bedeli beş yüz dirhem gümüştür. Bkz. Mehmet Zeki Pakalın, **Osmanlı Tarihi Deyimler ve Terimler Sözlüğü**, 1, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1983, s. 682.

⁶⁵ Cin ve Akgündüz, a.g.e., s. 324; Üçok ve diğerleri, a.g.e., s. 76; Şazeli, a.g.m., s. 15.

ortadan kaldırmak şeklinde kullanılan bir tabirdir. Kuran-ı Kerim'de de geçen kısas kişilerin öldürülmesinin önüne geçilmek için konulan bir cezadır.⁶⁶

Kısasın uygulanması için bazı şartlar vardır. Bunlar; öldürülen kimsenin hayatı İslam hukuku tarafından korunuyor olmalı; öldürülen kimsenin öldürülen kişinin torunları, kölesi ve torunlarının kölesi olmamalı; adam öldüren kişi cinayet işlediği sırada reşit olmalı ve bütün akli melekeleri yerinde olmalıdır. Katil kısas tatbik edilmeden önce ölürse maktulün yakınlarının istekleri dikkate alınmaz.⁶⁷

Kısas maktulün varislerine tanınan özel bir haktır. Maktulün varisleri katilin öldürülmesi için kısas talep edebilirken onu bağışlayıp sulh yoluna da gidebilir. Verilecek cezayı maktulün yakınları belirlerken uygulamayı da mahkemeler yapar. Kısas cezası tatbik edilirken varislerin de mahkemede hazır bulunması lazımdır. Yaralama cezalarında da kısas uygulanır ve yaralanan uzvun aynısı ile kısas cezası uygulanır. Kısas kılıç gibi keskin bir araçla boynu kesmek suretiyle tatbik edilir. Bunu maktulün varislerinden biri yapabileceği gibi başkaları da uygulayabilir. Kısas bölünmez bir haktır.⁶⁸

1.4.2.2. Diyet Cezası

Diyet, bir insanı öldüren veya yaralayan kimsenin ödediği kan bedeli veya tazminat demektir. Cahiliye devrinde insan öldürenler, ölenin kan bedeli olarak on deve verirlerdi. Hz. Peygamber zamanında kan bedeli olarak yüz deve bedel olarak belirlenmişti. Hz. Ömer zamanında ise diyet paraya döndürülmüş ve bin deveye karşılık olarak gelecek şekilde bin dinar diyet bedeli olarak belirlenmiştir.⁶⁹ Köleler arasında yaşanan olaylarda da diyet cezası tatbik edilebilirdi. Bir köle diğer bir köleyi öldürürse, öldürülenin sahibi kölesini öldürenin idamını veya öldürülen kölesinin bedelini isteyebilir ya da öldürülen kölenin sahibi, kölesini, diyet bedeli olarak, ölen kölenin sahibine teslim edebilirdi.⁷⁰

1.4.2.3. Kefaret Cezası

Kefaret oruç, sadaka, köle azat etme gibi ibadet türlerinden birisidir. Kefareti gerektiren sebebi dikkate alarak kefarete için ibadet ile ceza arasındaki bir fiildir diyebiliriz.

---

⁶⁶ Pakalın, a.g.e., II, s. 271.

⁶⁷ Joseph Schacht, "Kısas", **İA**, 6, Eskişehir: Milli Eğitim Basımevi, 1997, s. 769-770.

⁶⁸ Keskiöğlü, a.g.e., s. 292.

⁶⁹ T.H. Weir, "Diyet", **İA**, 3, Eskişehir: Milli Eğitim Basımevi, 1997, s. 626. Ayrıca bkz. Keskiöğlü, a.g.e., s. 295; Üçok ve diğerleri, a.g.e., s. 77.

⁷⁰ Weir, a.g.m., s. 626-627.

İslam hukukçularına göre tazir cezaları ile kefarete cezaları uygun görüldüğü takdirde birlikte verilebilir.⁷¹

Kefaretlere baktığımızda bunlar beş çeşittir: Yemin bozmanın, Hac'da ihramlıyken tıraş olmanın, ailesinin sırtı gibi bir organını anasının bakması yasak yerlerine benzetmenin, oruç bozmanın ve hatalı adam öldürmenin. Belli bir kastı olmadan hata ile bir kişinin başka birini öldürmesinde diyetle beraber kefarete de ödenirdi. Kefarete, Müslüman bir kişinin köle azat etmesidir. Eğer buna gücü yetmiyorsa iki ay ara vermeden oruç tutması gerekir.⁷²

1.5. Tazir Suçları ve Cezaları

1.5.1. Tazir Suçlarının Tanımı ve Mahiyeti

Sözlükte “engellemek, te'dib etmek, desteklemek, saygı göstermek” manalarına gelen tazir, İslam hukukunda had suçları ve cinayetlerdeki gibi belirli bir cezası bulunmayan suçlara verilecek, miktarı ve uygulanması yöneticiye veya hakime bırakılmış cezaları ifade eder.⁷³

Tazir suçlarını İslam hukukçuları ikiye ayırmıştır. Bunlardan ilki İslam hukuku tarafından kesin olarak yasak (masiyet) kabul edilen fiillerdir. Bunlar her zaman tazir suçunu teşkil eder ve dinen yasaktır. Masiyet fiilleri de hakkında had veya kısas cezası bulunduğu halde, suçun unsurlarının tam gerçekleşmemesi sebebiyle tazir cezası ile cezalandırılan fiiller ve hakkında had veya kısas cezası takdir edilmeyen, ama yasak olan fiiller (Örneğin bazı yasak yemek ve içecekler faiz, sövme, hakaret, rüşvet gibi) olarak kendi içinde ikiye ayrılır. Tazir suçlarından ikincisi de yasak olmadığı halde kamu yararı için yasak olarak kabul edilmiş fiillerdir.⁷⁴

Bir kimsenin tazir ile cezalandırılabilmesi için tek şart akıldır. Yaş, ergenlik, din, cinsiyet, hürriyet şart değildir. Çocuklar genellikle ceza ehliyeti taşımazlarsa da tazir aynı

⁷¹ Hayrettin Karaman, **Mukayeseli İslam Hukuku**, İstanbul: İrfan Yayınevi, 1974, s. 142.

⁷² Akşit, a.g.e., s. 84-85.

⁷³ Tuncay Başoğlu, "Tazir", **DİA**, 40, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2011, s. 98.

⁷⁴ Ahmet Akgündüz, **Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri**, 1, İstanbul: Fey Vakfı Yayınları, 1990, s. 123-124; Cin ve Akgündüz, a.g.e., s. 326-327. Ayrıntılı bilgi için ayrıca bkz. Osman Şekerci, **İslam Ceza Hukukunda Tazir Suçları ve Cezaları**, İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat, 1996, s. 27-34. Had ve tazir suçları arasındaki farklar için bkz. Karaman, a.g.e., s. 144; Aydın, a.g.e., s. 202.

zamanda tedip ve terbiye mahiyetindedir. Tazir cezasını belirleyen devlet ve hakimler aynı şekilde tazir cezasının miktarının da tespitini yapmıştır.⁷⁵

1.5.2. Tazir Cezaları

1.5.2.1. Ölüm Cezası

Hukukçular, ölüm cezasının Kuran ve Sünnet ile belirlenen ve had cezası konulan hususlarla sınırlı olduğu, bunun dışında tazirin ölüm cezası olarak uygulanmayacağı görüşündedirler. Bu çerçevede livata, sihirbazlık, hırsızlık ve isyan gibi suçların tekrarı halinde ölüm cezası verilebilir. Tarihte ölüm cezası genellikle siyasi iktidar mücadelesi çerçevesinde uygulanmış, Osmanlı döneminde de çeşitli suçlarda siyaseten katli cezaları verilmiştir. Ancak Osmanlı padişahlarının kardeşlerini idam ettirmesi siyaseten katla değil bir had suçu olan bağye yani isyana girmektedir.⁷⁶

1.5.2.2. Sopa (Celde) Cezası

İslam hukukuna dair kitaplar tazir suçlarına verilecek cezalar arasında sopa cezasından da bahsederler. Sopa cezasını bütün hukukçular kabul etmekle beraber vurulacak sopa sayısı üzerinde ihtilaf yaşamışlardır. Hanefi hukukçu el-Mavsili en fazla otuz dokuz, en az üç sopanın ceza için yeterli olduğunu savunur. İslam hukukçuları sopa cezasının bir terbiye vasıtası olarak uygulandığını belirtirler. Osmanlı hukuku başta olmak üzere Türk hukuk tarihinde sopa cezası hep kullanılmıştır.⁷⁷

1.5.2.3. Hapis Cezası

Tazir cezası olarak hapsin hangi suçlara uygulanacağı konusunda yazılan pek çok kaynak vardır. Tazir kapsamında verilebilecek hapis cezasının süresi konusunda bunun üst sınırı bulunmayıp işlenen suça göre belirleneceği ve bir yıldan az olması gerektiği şeklinde iki görüş bulunmaktadır. Bazı İslam hukukçularına göre bir kimseyi tutup başkasının onu öldürmesine yardımcı olma suçu gibi bazı istisnai durumlarda ömür boyu hapis cezası verilebileceğini belirtirler. Osmanlı döneminde süreli hapis cezası ve süresi belli olmayan hapis cezası olarak ikiye ayrılmıştır.⁷⁸

---

⁷⁵ Karaman, a.g.e., s. 145-146.

⁷⁶ Başoğlu, a.g.m., s. 201; Akgündüz, **Osmanlı Kanunnameleri**, 1, s. 125.

⁷⁷ Şekerci, a.g.e., s. 109-112; Akgündüz, **Osmanlı Kanunnameleri**, 1, s. 125.

⁷⁸ Başoğlu, a.g.m., s. 201; Akgündüz, **Osmanlı Kanunnameleri**, 1, s. 125.

1.5.2.4. Sürgün (Nefy) Cezası

Sürgün, “*mahkumun, mağdurun ikamet ettiği yerden en az altmış km. uzakta belli bir kasaba veya şehirde altı aydan beş yıla kadar bir müddetle mecburi ikamete tabi tutulmasıdır*”. Özellikle ırza karşı işlenen suçlarda uygulanan bu cezanın süresi genelde bir yıldır. Ancak bu süre gerektiğinde bir yıldan fazla da olabilirdi.⁷⁹

1.5.2.5. Mali Cezalar

Tazir amaçlı mali cezalara erken dönemde İslam hukukçuları genellikle olumsuz yaklaşmışlardır. Hanefiler, Şafiler ile Hanbeliler'de kabul edilen görüşe göre dayanağı olmayan ceza, siyaseti açısından zulüm ve gaspa yol açabileceği için böyle bir cezanın verilmesi uygun değildir ve herhangi bir şekilde mali ceza verilmesi de kabul edilmemiştir.⁸⁰ İslam hukuku kitaplarında *garame* ve Osmanlı hukukunda *cürm ü cinayet* denen para cezası ilk kez Fatih döneminde uygulanmıştır. *Kınlık, cürm, cerime, tazir bil-mal* gibi tabirlerle de ifade edilen bu ceza, had ve kısas cezalarıyla beraber de uygulanabilirdi.⁸¹

---

⁷⁹ Gelir, a.g.t., s. 43; Akgündüz, **Osmanlı Kanunnameleri**, 1, s. 125.

⁸⁰ Başoğlu, a.g.m., s. 201.

⁸¹ Akgündüz, **Osmanlı Kanunnameleri**, 1, s. 126.

İKİNCİ BÖLÜM

2. OSMANLI CEZA HUKUKU VE ŞER'İYE MAHKEMESİ

2.1. Osmanlı Ceza Hukukunun Kökeni

Osmanlı hukuku üç ana kaynaktan beslenmiştir. Bunlar; *İslam hukuku*, *örfi hukuk* ve *İran ve Roma-Bizans hukuku*.⁸² Devleti kuranlar bir çok şeyin yanı sıra o zamana kadar Türk ve İslam Devletlerinde işlemekte olan ve büyük ölçüde benzerlik gösteren bir hukuki yapıyı da miras olarak almışlardır.⁸³ Osmanlılar aldıkları bu hukuki mirası aynen benimseyip uygulamamıştır. Kurulduğu devirden itibaren karşılaşılan sorunlar karşısında ihtiyaç gereği bazı değişikliklere gitmiştir. O halde diyebiliriz ki Osmanlı hukuku denince İslam Hukuku, Roma hukuku, Anglo-Sakson hukuku gibi bütün esasları ve kurumlarıyla kendine has bir hukuk anlaşılmalıdır.⁸⁴

İslam devleti olan Osmanlı Devleti'nin hukukunun temelini İslam hukuku oluşturmaktadır. Ancak her devletin İslam hukuku uygulamasında gerek mezhep ayrılığına gerekse sosyal, siyasi ve kültürel farklılıklara bağlı olarak bir takım değişiklikler yaşanmıştır. Bu durum Osmanlı İmparatorluğu için de geçerlidir. Ayrıca buna İslam hukukunun ayrıntılı olarak düzenlemediği veya düzenlenmesini devlet başkanlarına bıraktığı alanlarda Osmanlı padişahları tarafından dönemin ihtiyaçları doğrultusunda koyduğu hukuk kuralları da eklenmelidir. Bütün bunları bir araya getirdiğimizde Osmanlıların kendine özgü bir hukuki yapıya sahip olduğu anlaşılır.⁸⁵

Osmanlı hukuku içerisinde, ceza hukukunun ayrı bir yeri ve önemi vardır. Nitekim devlet taşra yönetim sistemini, askeri sistemini ve vergi toplama işlerini erken dönemden

---

⁸² Yunus Koç ve Murat Tuğluca, "Klasik Dönem Osmanlı Ceza Hukukunda Yargılama ve Toplumsal Yapı", **Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları**, 2, 2006, s. 9. Osmanlı hukukunun kaynaklarıyla alakalı daha fazla bilgi için bkz. Halil İncalcık, "Osmanlı Hukukuna Giriş Örfi-Sultani Hukuk ve Fatih'in Kanunları", Halil İncalcık ve diğerleri (Ed.), **Adalet Kitabı**, Ankara: Kadim Yayınları, 2002, s. 73-103.

⁸³ Mehmet Akif Aydın, "Kanunnameler ve Osmanlı Hukuku'nun İşleyişindeki Yeri", **Osmanlı Araştırmaları**, 24, 1999, s. 375.

⁸⁴ Aydın, "Osmanlı'da Hukuk", s. 375.

⁸⁵ Mehmet Akif Aydın, "Osmanlı Hukukunun Genel Yapısı ve İşleyişi", Hasan Celal Güzel ve diğerleri (Ed.), **Türkler**, 10, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002, s. 15.

itibaren tımar sistemi üzerine oturtmuştur. Tımar sistemiyle aynı ve nakdi toplanan bir çok verginin yanı sıra İslam ceza hukuku içerisine giren bazı suçlar için Osmanlı uygulamasında öngörülen cerime, yani para cezalarının da tımar sahiplerine gelir olarak yazılması geleneği, Osmanlı ceza hukukunun erken dönemlerde düzenlenme gerekliliğini ortaya çıkarmıştır.⁸⁶

2.2. Osmanlı Ceza Hukukunun Şer'i Karakteri

Osmanlı ceza hukukunda şer'i hukukla anlatılmak istenen; Kuran, sünnet, icma ve kıyas gibi şer'i deliller aracılığıyla İslam hukukçularının fıkıh kitaplarından toplayıp bir araya getirmesiyle oluşturulan hukuki hükümlerdir. Osmanlı Kanunnameleri'nde *şer'* veya *şer-i şer'i* diye geçmektedir. Şer'i hukukun kaynakları, İslam hukukunun da kaynaklarıdır. İslam hukukunun ana kaynakları da Kuran, sünnet, icma ve kıyas olmak üzere dört tanedir.⁸⁷

İslam hukuku, karşılaşılan sorunları kısa sürede çözümlenmeyi amaç edinmiştir. Bundan dolayı da, Şer'i hukukun etkin olduğu yargılama hukukunda, kadılar az formalite ile çabuk ve kesin olarak adaleti yerine getirme çabasındadırlar. Nitekim bu durum Osmanlı hukuku içerisinde son döneme kadar uygulanmış ve davaların hızlıca çözülmesi mümkün olabilmiştir.⁸⁸ Ayrıca Osmanlı hukukunda yargı faaliyetleri Hanefi mezhebine göre yürütülmüştür. Dolayısıyla Osmanlı yargı hukukunun kaynakları, Hanefi mezhebine ait fıkıh kitaplarının kaza, dava, şahadet, ikrar, beyyinat, yemin, sulh ve vekalet bölümlerinde geçen hükümlerdir.⁸⁹

2.3. Osmanlı Ceza Hukukunun Örfi Karakteri

Osmanlı hukukunun örfi karakteri aslında Osmanlıdaki ceza hukukunun da temelini oluşturur. Padişahlar, karşılaşılan sorunlar karşısında İslam hukukuna aykırı olmadan örf

---

⁸⁶ Koç ve Tuğluca, a.g.m., s. 7.

⁸⁷ Akgündüz, **Osmanlı Kanunnameleri**, 1, s. 49. İslam hukukunun ana kaynakları ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Ekrem Buğra Ekinci, **İslam Hukuku**, İstanbul: Arı Sanat, 2006, s. 63-101; Ali Bardakoğlu, "Kitap", **DİA**, 16, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2002, s. 122-126; Şakir Berki, "İslam Hukukunun Ana Hatları", **AÜİFD**, 17, 1969, s. 172-186; Hacı Yunus Apaydın, "Kıyas", **DİA**, 25, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2002, s. 529-539.

⁸⁸ Murat Şen, "Osmanlı Hukukunun Yapısı", Güler Eren (Ed.), **Osmanlı**, 6, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 1999, s. 328-329.

⁸⁹ Abdülaziz Bayındır, "Osmanlı'da Yargının İşleyişi", Güler Eren (Ed.), **Osmanlı**, 6, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 1999, s. 69.

dayanarak çıkardıkları kanunnamelerinde⁹⁰ ceza hukuku ile ilgili maddeler de geniş yer tutmaktaydı.

Osmanlı Devleti'nde bir hukuk terimi olarak örf, padişahın yönetme ve icra etme yetkisi demektir. Padişahın emir ve fermanlarıyla oluşan hukuka da "*örfi hukuk*" adı verilir ve oluşmasında dönemin hukukçularının içtihat ile fetvalarına da baş vurulur.⁹¹ Diğer bir ifade ile İslam hukukunun ikinci derecede sayılan kaynakları kullanılarak ve örf esas alınarak, ortaya konan hukuki hükümlerin tamamına örfi hukuk denir. Ayrıca padişahların ortaya koyduğu bu hükümlerin İslam hukukuna aykırı olmaması gerekir.⁹²

IX. yüzyıl sonlarına doğru İslam alimleri tüm sorunların çözüldüğünü düşünerek Şeriat'ın son şeklini aldığını belirtmiş ve içtihat kapısının kapanmış olduğunu duyurmuştu. İslamiyet'te kamu hayatı veya kişiler arasındaki ilişkilerde yaşanan sorunlarda veya düzenlemelerde tek bir kanun vardı ki o da İslam hukuku idi. Bir İslam devleti olan Osmanlı İmparatorluğu'nda da dolayısıyla İslam hukukundan başka bir kanun olmaması gerekiyordu. Ancak Osmanlı Devleti, Şeriat'ı aşan bir hukuk düzeni geliştirmiştir. Buna imkan veren ise, örf, yani hükümdarın kendi iradesine dayanarak İslam hukukunu kapsamayan alanlarda kanun koyma yetkisidir.⁹³

Osmanlı Devleti'nde şer'i hukukun yanında örfi hukukun ortaya çıkmasında, Osmanlı'nın içinde bulunduğu idari, siyasi ve hukuki durumlar etkili olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu da bu durumlar karşısında örfi hukuka dayanarak hukuki düzenlemeler yapmış ve kamu yararını her zaman ön planda tutmuştur. İslam hukukunun özellikle Kuran ve Sünnet tarafından ayrıntılı olarak düzenlenmemiş alanlarında devlet başkanına belirli bir takdir hakkı tanınması Osmanlı Padişahlarının uzun yıllar boyunca özellikle idare hukuku,

---

⁹⁰ Kanunnameler hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Ahmet Akgündüz, **Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri**, 1-9. Ayrıca bkz. Mehmet Akif Aydın, "Kanunnameler ve Osmanlı Hukuku'nun İşleyişindeki Yeri", **Osmanlı Araştırmaları**, 24, 2004, s. 37-46; Ömer Lütfü Barkan, "Kanunname", **İA**, 6, Eskişehir: Milli Eğitim Basımevi, 1997, s. 185-196; Abdülkadir Özcan, **Fatih Sultan Mehmet, Kanunname-i Al-i Osman, Tahlil ve Karşılaştırmalı Metin**, İstanbul: Kitapevi, 2003; Halil İnalçık, "Adaletnameler", **Osmanlı'da Devlet, Hukuk, Adalet**, İstanbul: Eren Yayıncılık, 2000, s. 75-190.

⁹¹ Mehmet Akman, "Örf", **DİA**, 34, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2007, s. 93; Şen, a.g.m., s. 328; Aydın, "Osmanlı Hukukunun Genel Yapısı", s. 16.

⁹² Cin ve Akgündüz, a.g.e., s. 170; Şen, a.g.m., s. 328.

⁹³ Halil İnalçık, **Devlet-i Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-I Klasik Dönem (1302-1606) Siyasal, Kurumsal ve Ekonomik Gelişim**, 15. Baskı, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2009, s. 228-229. Örfi hukuk düzenlemeleri sadece Osmanlılar'a özgü bir gelenek değildi. Osmanlılardan önceki İslam devletlerinde örfi hukuk düzenlemeleri yapıyordu. Bu konuyla ilgili ayrıca bkz. Şen, a.g.m., s. 329; Akman, a.g.m., s. 93.

ceza hukuku ve mali hukuk alanında yaptıkları düzenlemelerin temelini oluşturmuştur.⁹⁴ Örfi hukuk terimi de ilk defa Fatih Sultan Mehmet devrinde kullanılmıştır.⁹⁵ Fatih dönemi tarihçilerinden Tursun Bey, örfi hukuk anlamına gelecek şekilde örf kelimesini ilk defa eserinde tanımlamıştır.⁹⁶

Osmanlı'da özellikle ceza hukuku alanında yaşanan anlaşmazlıklar hemen hemen diğer bütün hukuk alanlarına göre daha çok olmuştur. Bunun bir takım sebepleri olabilir. Genel olarak kanun, İslam hukukunda ya üstün körü geçilmiş yada hiç değinilmemiş hükümet, mahkeme, ordu ve feodal müesseseler gibi sadece kamu hukukuna ait konularla alakalıdır. İslam hukukunda ceza hukuku daha önemli yer işgal etmektedir.⁹⁷

Osmanlı ceza kanunnameleri, normal olarak İslam hukukunun esaslarını kapsar. Fakat İslam hukukunda had suçlarının cezaları açıkça belirtilirken bu suçların dışında kalanlara -ki bunlara tazir suçları denir- dair bir açıklama verilmez. İslam hukuku tazir suçları denen bu çok geniş suç kategorisinin düzenlenmesini devlet başkanlarına bırakır. Osmanlı padişahları da kendilerine tanınan bu hakkı kullanarak cezai meselelerle ilgili düzenleme yapmışlardır. Bundan dolayı ki, Osmanlı ceza kanunnameleri de bir ferman şeklinde ilan olunmaktaydı. Hatta şer'i maddelerde bile, örnek olarak insan katline ait diyet konusunda, diyet miktarı yine örfi bir emrin konusu olmaktadır. Cezaların uygulanması yalnız örfi otoritenin idaresine bırakılmıştır. Kadı, gerek İslam hukuku, gerekse örfi hukuk alanlarında ancak hüküm vermek yetkisine sahiptir. Bu sebeple sultanın ceza kanunlarıyla doğrudan doğruya ilgilenmesi gayet doğaldır.⁹⁸

İslam ceza hukukunun da bazı suçlar için belirlediği cezaların çok ağır olması ve bazı suçların cezalandırılması için gerekli şartların o suçluların daha az bir ceza ile kurtulmalarını sağlaması, sosyal hayatlarını düzenlemek isteyen bir çok İslam devletlerini, daha çok erken bir zamanda bazı alanlarda İslam ceza hukukunu terk etmek veya onun

---

⁹⁴ Şen, a.g.m., s. 329-330.

⁹⁵ Feridun Mustafa Emecen, "XVI. Asırda Hukuk Kanuni'nin Kanunnameleri ve Bir Mitin Doğuşu", **Osmanlı Klasik Çağında Hanedan Devlet ve Toplum**, İstanbul: Timaş Yayınları, 2011, s. 253-254.

⁹⁶ Akman, a.g.m., s. 93. Tursun Bey'in örf kelimesi için yaptığı tanımla ilgili ayrıca bkz. Halil İnalçık, "Şeriat ve Kanun, Din ve Devlet", **Osmanlı'da Devlet, Hukuk, Adalet**, İstanbul: Eren Yayıncılık, 2000, s. 43; Aydın, "Osmanlı Hukukunun Genel Yapısı", s. 16; Şen, a.g.m., s. 329.

⁹⁷ Uriel Heyd, "Eski Osmanlı Ceza Hukukunda Kanun ve Şeriat", (Çev: Selahaddin Eroğlu), **AÜİFD**, 24 (1), 1984, s. 643.

⁹⁸ İnalçık, **Devlet-i Aliyye**, s. 236-237; Aydın, "Osmanlıda Hukuk", s. 383-384.

hükümlerini yeni kurallarla tamamlamak zorunda bırakmıştır.⁹⁹ Bu nedenle de Osmanlı padişahları örfi hukuka dayanarak çıkardıkları ceza kanunnamelerinde, İslam hukukunun cezalarını hafifletme yoluna gitmiştir. Örnek vermek gerekirse zina cezası olarak recm veya bazı hallerde hırsızlık cezası olarak el kesme yerine para cezaları gibi hafifletici cezalar uygulamıştır.¹⁰⁰

2.4. Osmanlı'da Şer'iyeye Mahkemesi

Tanzimat öncesi dönemde yargılamanın yapıldığı şer'iyeye mahkemeleri, daha önceki İslam devletlerinde görülen mahkemelere benzer özelliklere sahiptir. Osmanlılar, önceki İslam devletlerinden aldıkları mahkeme teşkilatını almakla kalmayıp yeni kurumlar da ekleyerek geliştirmişlerdir.¹⁰¹ Şer'iyeye mahkemeleri (*meclis-i şer*, *meclis-i enver*, *meclis-i hatıru lazimu't-tevkir*) Osmanlı adliye teşkilatının temelini oluşturur. Hukuki, cezai ve idari davaların başlıca çözüm yeri şer'iyeye mahkemesidir.¹⁰² Ayrıca şer'iyeye mahkemelerinde tek hakimli yargılama yapılmaktadır. Aslında birden fazla hakimin yargılama yapması İslam hukuku ile çelişmez ama uygulamada çok hakimli mahkemelere pek sık rastlanılmamıştır.¹⁰³

Davaların görüldüğü şer'iyeye mahkemesinin belli bir binası yoktu. İslamiyet de adaletin yürütülmesinde zaten mekanın bir önemi yoktu. Mahkemeler camide kurulmazsa rivayetlere göre kadı, mahkemeyi evinde kurdururdu. Kadı kentin açık yolu üzerinde de mahkeme kurup yargılama yapabiliirdi.¹⁰⁴

Osmanlı zamanında da davaların görülmesi için özellikle kurulan şer'iyeye mahkemesi adı altında binalar mevcut değildi, genelde kadının evi mahkeme görevi görürdü. Davalar halka açıktı ve isteyen davaları izleyebilirdi. Bundan dolayı da evler mahkeme binası niteliği kazanmıştı. Dolayısıyla bu hususi evler dokunulmazlığı ve resmi

---

⁹⁹ Çoşkun Üçok, "Osmanlı Kanunnamelerinde İslam Ceza Hukukuna Aykırı Hükümler", **AÜHF**, 3 (1), 1946, s. 125-126.

¹⁰⁰ Heyd, a.g.m., s. 643-644.

¹⁰¹ Abdullah Demir, **Medeni Yargılama Hukuku Osmanlı Mahkemesi**, İzmir: Yitik Hazine Yayınları, 2010, s. 33. Şer'iyeye mahkemeleri ile ilgili daha fazla bilgi için ayrıca bkz. E. Buğra Ekinci, **Osmanlı Mahkemeleri (Tanzimat ve Sonrası)**, İstanbul: Arı Sanat, 2004; Halil İnalçık, "Mahkeme", **İA**, 7, Eskişehir: Milli Eğitim Basımevi, 1997, s. 149-151.

¹⁰² Mehmet Akman, **Osmanlı Devletinde Ceza Yargılaması**, İstanbul: Eren Yayınları, 2004, s. 35.

¹⁰³ Demir, a.g.e., s. 34.

¹⁰⁴ İlber Ortaylı, **Hukuk ve İdare Adamı Olarak Osmanlı Devleti'nde Kadı**, Ankara: Turhan Kitapevi Yayınları, Ankara, 1994, s. 49-50.

niteliği olan bir bina halini almışlardı. Kadıların belli bir binaları yoksa da burada vurgulanması gereken bir olay anında kadının nerde olduğunun bilinebilir olmasıdır.¹⁰⁵

2.5. Kadı

Arapça'da *kaza* (*kada*) kökünden ism-i fail olan *kadı*, hukuk terimi olarak insanlar arasında yaşanan sorunları ve davaları şer'i hükümlere göre çözümlmek için ilgili makamlarca atanan kişiyi ifade eder. Kadıların tayin, terfi ve azilleriyle yetkili kimseye "kadılıkudat" veya "kadılcema", kadı tarafından yargılama yapmak üzere görevlendirilen kişiye de "halife, naip" ya da "vekil" adı verilir. Mecellede ise kadı kelimesi yerine hakim ifadesi kullanılmıştır.¹⁰⁶

Osmanlı Devleti'nde ilk kadı, Osman Gazi tarafından Karacahisar'a tayin edilen Dursun Fakih'tir. En büyük kadılık ilk olarak İznik iken daha sonra Bursa kadılığı olmuştur. İznik ve Bursa kadısı olan Çandarlı Halil Hayrettin Paşa'ya kadar Osmanlı'da vezirler ulema sınıfından seçilmiştir. Ayrıca ele geçirilen yeni topraklarda da ikinci ve üçüncü derecelerde kadılıklar kurulmuştur.¹⁰⁷

Yıldırım Bayezid'in vezir-i azamı olan Ali Paşa tarafından kadıların düzenleyecekleri vesikalar için alacakları harçların azami sınırını gösteren bir tarife meydana getirilmiştir. Belirlenen bu tarife kadılık teşkilatı ile ilgili ilk düzenleme olarak kabul edilir.¹⁰⁸ Daha sonra devletin Fatih Sultan Mehmet, kanunnamesinde kadıların alacakları harçları tespit etmiş, hiyerarşiyi kurmuş, tedris, kaza ve ifta arasındaki denklığı belirlemiştir.¹⁰⁹

Osmanlı Devleti'nde kadıların atanması padişah tarafından yapılır, atanan kadıya atandığına dair yazılı belge niteliğinde olan berat verilirdi. Kadıların tayini, XIV. ve XV. yüzyıllarda da *Divan-ı Hümayun* toplantılarından Rumeli ve Anadolu kazaskerlerinin teklifi

¹⁰⁵ Ortaylı, **Hukuk ve İdare Adamı Olarak Kadı**, s. 50-51; Demir, a.g.e., s. 34; Akman, a.g.e., s. 35.

¹⁰⁶ Fahrettin Atar, "Kadı", **DİA**, 24, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2001, s. 66. Kadılarla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Feda Şamil Arık, "Osmanlılarda Kadılık Müessesesi", **OTAM**, 8, 1997, s. 1-71; Halil İnalçık, "Kazasker Ruznamçe Defterine Göre Kadılık", Halil İnalçık ve diğerleri (Ed.), (Çev: Bülent Arı), **Adalet Kitabı**, Ankara: Kadim Yayınları, 2007, s. 121-142.

¹⁰⁷ Ebulula Mardin, "Kadı", **İA**, 6, Eskişehir: Milli Eğitim Basımevi, 1997, s. 45; Demir, a.g.e., s. 39; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Devleti'nde İlmiye Teşkilatı**, 3. Baskı, Ankara: TTK Yayınları, 1988, s. 83.

¹⁰⁸ Mardin, a.g.m., s. 45.

¹⁰⁹ İlber Ortaylı, "Osmanlı Devleti'nde Kadı", **DİA**, 24, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2001, s. 70. Kişinin kadı olması için bir takım özelliklere sahip olması gereklidir. Bu konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Demir, a.g.e., s. 39-40; Cin ve Akgündüz, a.g.e., s. 275; Atar, a.g.m., s. 67-68; Ortaylı, **Hukuk ve İdare Adamı Olarak Kadı**, s. 9-10.

ve padişahın onayı ile olurdu. Kadıların tayin, terfi ve görevden alınmaları hakkında kazaskerler defter tutardı ki buna *ruzname* veya *akdiye* defteri denirdi.¹¹⁰

Şer'i hükümlerin uygulanması, Hanefi mezhebinin tartışmalı olan görüşlerinden en kabul göreni araştırıp uygulama, şer'iyeye sicillerinin kararlarının yazımı; veli veya vasisi olmayan küçükleri evlendirme, yetimlerin ve gariplerin mallarını koruma altına alma, vasi ve vekilleri tayin yahut görevden alma, vakıfları ve muhasebelerini kontrol etme, evlenen çiftlerin akdini yürütme ve deftere kaydettirme, vasiyetleri uygulama ve kısaca bütün hukuki işleri takip, kadıların görev ve yetkileri arasındaydı. Ayrıca merkezden gelen emir ve talimatların uygulanması da kadıların görevleri arasında yer almaktaydı.¹¹¹

Kadı sadece mahkemedeki adli olaylarla ilgilenmekle görevli değildi. Askeri görevleri de mevcuttu. Sefer sırasında ordunun geçeceği yol, köprü, çeşmelerin tamiri ve erzak temininin başlıca sorumlusu kadıydı. Yangın ve deprem zamanlarında, ordu sevkıyatı, donanma inşası gibi olağanüstü durumlarda acilen inşaat işçi ve kalfası ve ustası toplayıp bölgelere intikal ettirmesi ve malzeme sağlanması için de kadılara ferman gönderilirdi. Avarız vergilerinin toplanması, sefer zamanında gerekli okçu, kürekçi, beygir temini, bunların nakli için iskelelerde atların hazırlanması kadıların görevlerindendi. Kadı ordunun tahıl, saman ihtiyacını karşılar ve konak yerlerine de sevk ederdi.¹¹²

Kadı aynı zamanda şehrin belediye ve alt yapı işleriyle de uğraşırdu. Su yolları, surlar ve yol üzerine bina kurulmaması, sundurma ve balkonların sokağa sarkmaması, Gayrimüslim semtlerdeki evlerin içine hamam yapılmaması, mezarlık ve pazarların kadının izni olmaksızın nakledilmemesi gibi konular kadının belediye ve alt yapı işleri içinde uğraştığı konulardandı. Ayrıca pazar kurulacak yerlerin belirlenmesi veya mevcut pazar yerlerinin değiştirilmesi durumu da kadının vazifelerindendi.¹¹³

Bu kadar geniş bir yetki alanına sahip kadılar, görevlerini ifa ederken tek başlarına zorluk çekmemeleri için bir takım yardımcılarını yanlarında bulundurmuşlardır. Bunların başında da naip gelir. Naip vekil demektir. Şer'iyeye mahkemelerinde kadıların adına pek çok hizmeti yürüten naipler bulunurdu. Naibin bir veya birden fazla olması kadının tayin

---

¹¹⁰ Hasan Tahsin Fendoğlu, "Osmanlı'da Kadılık Kurumu ve Yargının Bağımsızlığı", **Osmanlı**, VI, Güler Eren (Ed.), Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 1999, s. 455.

¹¹¹ Ahmet Akgündüz, "İslam Hukukunun Osmanlı Devleti'nde Tatbiki: Şer'iyeye Mahkemeleri ve Şer'iyeye Sicilleri", Hasan Celal Güzel ve diğerleri (Ed.), **Türkler**, 10, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002, s. 55.

¹¹² Ortaylı, "Osmanlı Devleti'nde Kadı", s. 72.

¹¹³ Ortaylı, **Hukuk ve İdare Adamı Olarak Kadı**, s. 42-43.

edildiği kazanın büyük veya küçük olmasına, görev sahasının geniş olup olmamasına bağlı idi.¹¹⁴

Naipleri tayin etmek ve görevden almak yetkisi kadılara aitti ve naiplerin kendi adlarına naip tayin etme hakları da yoktu. Bunun yanında her kadının naip tayin etme yetkisi de bulunmamaktaydı. Kadıdan başka padişah da kendi isteği ile naip tayin edebilirdi. Aynı şekilde haksızlık, usulsüzlük veya suç işlemesi durumunda da padişah naibi görevden alabilirdi.¹¹⁵ Naip tayinine yetkili olan kadının görevden alınması veya ölmesi durumunda atadığı naibin görevi sona ermezdi. Yeni kadı atanana kadar yargılamaya önceki kadının naibi bakardı.¹¹⁶ Kadı tarafından atanan naiplerin keşif, şahitlerin güvenilirliğinin soruşturulması, tarafların ifadelerinin alınması gibi görevleri yerine getirmekteydiler. Naipler yalnızca kendilerini tayin eden kadının kaza bölgesinde yetkiliydiler.¹¹⁷

Kadıların bir diğer yardımcısı da subaşı idi. Türkçe de "sü" ve "baş" kelimelerinden meydana gelen ve "ordu kumandanı", "asker başı" demek olan subaşı, Orta Çağ Türk devletlerinde kullanılan yaygın bir unvandı.¹¹⁸ Subaşı Osmanlıların ilk devirlerinde şehir muhafızı konumundaydı. Bir şehrin fethinden sonra kadı ve dizdar tayin edilirken subaşı da görevlendirilirdi.¹¹⁹ 16. yüzyılın sonlarında ise subaşı beylerbeyi ve sancakbeylerine bağlı bir memur olarak atanmaya başlanmıştır. Subaşının bulunduğu kaza ile ilgili iki görevi vardır. Birincisi *bad-ı heva* adı altında toplanan *cürm-ü cinayet, niyabet, resmi arusane* gibi vergileri toplamaktı. İkinci görevi de bu vergilerin toplanmasına ilişkin kolluk görevini yerine getirmektir.¹²⁰ Subaşılar kamu düzenini doğrudan ihlal eden suçlarda kimsenin şikayetçi olmasına gerek kalmaksızın zanlıyı kadı önüne çıkarabilirdi. Hatta eski bir subaşı aynı konu çerçevesinde sanıkları tutuklayarak mahkemeye getirebilirdi.¹²¹ Subaşılar gibi kazalarda kolluk görevi yapan ve kadının yardımcılarında olan asesbaşı, subaşılardan farklı olarak gece çalışmaktaydılar. Geceleri görevli olan asesler şehirde

---

¹¹⁴ Uzunçarşılı, a.g.e., s. 117.

¹¹⁵ Demir, a.g.e., s. 47.

¹¹⁶ Bayındır, "Osmanlı'da Yargının İşleyişi", s. 436.

¹¹⁷ Demir, a.g.e., s. 49-50.

¹¹⁸ J.H Kramers, "Sü-Başı", (Çev: İbrahim Kafesoğlu), İA, 11, Eskişehir: Milli Eğitim Basımevi, 1997, s. 79.

¹¹⁹ Mücteba İlgürel, "Subaşı", DİA, 37, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2009, s. 447.

¹²⁰ Ortaylı, **Hukuk ve İdare Adamı Olarak Kadı**, s. 34-35.

¹²¹ Akman, a.g.e., s. 48.

güvenliği sağlamakta, demir kilit ile kilitlenen her dükkandan *asesiyye* adında ayda bir akçe almaktaydılar.¹²²

Mahkemede yazışmalar, tarafların iddia ve savunmaları ile şahitlerin beyanlarının zapta geçirilmesinde kadiya yardımcı olan katiplerdi. Katiplerin ilamların yazılma usulünü bilen, güvenilir kimselerden olması şartı aranmıştır. Katipler kadıların belirlemesi ile atanırdı. Geçici olarak katiplik görevini yapanlar ise daha sonra berat ile atanmışlardır. Katipler genelde kaza çevresinde yaşayan bilgi sahibi kimselerden seçilmiştir. Özellikle şairliğiyle tanınan pek çok kişi mahkemelerde katiplik yapıp geçimini sağladığı bilinmektedir. Ayrıca hediye almak gibi kötü bir davranışta bulunmasınlar diye hakim onu uygun bir yerde buldururdu.¹²³

İslam hukukuna göre zimmiler kendi aralarındaki anlaşmazlıkları şer'ie mahkemesine getirip getirmemekte serbest bırakılmışlardı. Ancak zimmilerle Müslümanlar arasındaki bütün davaların ve anlaşmazlıkların kadı tarafından halledilmesi şer'i bir zorunluluktur. Osmanlı Devleti'nde de böyle durumlarla karşılaşılmasından dolayı şer'ie mahkemelerinde kadiya yardımcı olması için tercüman bulundurulmuştur. Mahkemeye başvuran ve Türkçe bilmeyen reayaya yardımcı olması için şer'i mahkemelerde bulundurulana "*mahkeme tercümanı*" denilmekteydi.¹²⁴ Sadece zimmiler değil Arapça konuşan memleketlerde bulunan eyaletlerin mahkemelerine de tercümanlar tayin edilirdi. Osmanlıda şer'ie mahkemelerinde davalar Türkçe görüldüğü için davalı veya davacıların ne dediklerinin bilinmesi gerekiyordu.¹²⁵

Bu yardımcıların dışın da muhızır, çavuş, müşavir, kassam, kale dizdarları, seccan, hademe, tezkiye memurları gibi kişiler de kadiya adli işlerde yardımcı olurlardı.¹²⁶

---

¹²² Demir, a.g.e., s. 54-55. Ayrıca bkz. Abdülkadir Özcan, "Asesbaşı", **DİA**, 3, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1991, s. 464; Akman, a.g.e., s. 49; Hasan Yağar, "Osmanlı Polis Teşkilatı ve Yenileşme Süreci", Hasan Celal Güzel ve diğerleri (Ed.), **Türkler**, 13, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002, s. 632-634.

¹²³ Demir, a.g.e., s. 62-63; Bayındır, "Osmanlı'da Yargının İşleyişi", s. 436.

¹²⁴ Kemal Çiçek, "Osmanlı Adliye Teşkilatında Mahkeme Tercümanları", Kemal Çiçek ve Abdullah Saydam (Ed.), **Kıbrıs'tan Kafkasya'ya Osmanlı Dünyası'nda Siyaset, Adalet ve Raiyyet**, Trabzon: Derya Kitapevi, 1998, s. 184-185.

¹²⁵ Cengiz Orhonlu, "Tercüman", **İA**, 12, Eskişehir: Milli Eğitim Basımevi, 1997, s. 179.

¹²⁶ Adli işlerde kadiya yardımcı olan diğer kişiler için ayrıca bkz. Ortaylı, a.g.e., s. 36; Demir, a.g.e., s. 55-65; Gelir, a.g.t., s. 74-75; Bayındır, "Osmanlı'da Yargının İşleyişi", s. 436; Recep Ahıskalı, "Muhızır", **DİA**, 31, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2006, s.85-86; Mehmet Fuat Köprülü, "Çavuş", **İA**, 3, Eskişehir: Milli Eğitim Basımevi, 1997, s. 362-369.

2.6. Dava ve Deliller

Bu bölümde Trabzon şer'iyе sicillerinden örneklerle bir davanın nasıl kayıt altına alındığı ve davanın unsurları izah edilmiştir. Aynı şekilde davacının iddialarını ispatlamasında ona yardımcı olan hususlar da belirtilmiştir.

2.6.1. Tanımı

Hukuk terimi olarak dava bir kimsenin başka bir kimseden hakim huzurunda hakkını talep etmesi demektir. Davacıya *müddei*, davalıya *müddea aleyh*, dava konusu *hakka müddea* veya *müddea bih* denilir. Tarafları ifade için *hasım*, *talib* - *matlub* gibi tabirler de kullanılır. Bir davanın mahkemede dinlenip sonuca bağlanması işlemine de *murafaa*, *muhasame* ve daha yaygın bir tabirle *muhakeme* adı verilir.¹²⁷

Dava sözlü veya yazılı olarak açılabilir. Yargılamanın sözlülüğü ilkesi gereği sözlü olarak açılan dava, katip tarafından şer'iyе siciline kaydedilmektedir. Söz konusu kayıta davacının sözleri aşağıdaki ifadelerle yer almaktadır: "...mahzarında böyle takrir-i dava idüp eyitdi ki..."; "...takrir-i dava kılub dedi ki..."; "...şöyle takrir-i meram eyledi ki..."; "...ikrar idüb eyitti ki..."; "...meclis-i şer-i şerif-i enverde takrir-i kelam ve tabir-i ani'l-meram idüb...".¹²⁸ İncelediğimiz Trabzon sicilleri arasından bir örnek verirsek:

"Medine-i Trabzon mahallatından Çölmekci Mahallesi sakinlerinden İbrahim Beşe bin Kara Selim nam kimesne meclis-i şer-i hatır-ı lazımu't- tevkide li-ebeveyn er karındaşı olan iş bu rafü'l-kitap Hasan Beşe mahzarında ikrar ve takrir-i kelam idüp..."¹²⁹

2.6.2. Taraflar

Davada hak talebinde bulunan kişiye *davacı*, karşı tarafa da *davalı* denir. Mahkemenin davaya bakabilmesi için, davacının dava açmış olması şarttır. Ancak davayı dilekçe ile açma şansı yoktur. Davacının kadiya bizzat başvurması ile dava açılmış kabul edilir.¹³⁰

Şer'iyе sicillerinde kullanılan kalıplaşmış hüccet ve ilam formları içerisinde davacı ve davalının yeri belirtilmiştir. Söz konusu formatta davacının kimliğini belirlemek için adı, babasının adı, yaşadığı şehir, kasaba ve mahallesi, görevi ya da aile adı veya unvanı,

¹²⁷ Cevdet Yavuz, "Dava", **DiA**, 9, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1994, s. 12.

¹²⁸ Demir, a.g.e., s. 77.

¹²⁹ **TŞS**, 1876, 17/3.

¹³⁰ Bayındır, "Osmanlı'da Yargının İşleyişi", s. 437.

kaydedilir.¹³¹ *"Medine-i Trabzon mahallatından Bab-ı Pazar Mahallesi sakinlerinden Fahrü'l-Akran Mehmet Ağa ibn İbrahim Çavuş Ağa..."*¹³²

Aşağıdaki örnekte de görüldüğü üzere Garyimüslim bir vatandaş Osmanlı mahkemesine gelerek davacı olabilmiştir: *"Medine-i Trabzon mahallatından Tuzlu Çeşme Mahallesi sakinlerinden Anastas veledi Penayot nam zimmi..."*¹³³

Davacı kendisini tanıttıktan sonra davalı veya davalıların kimliğinin tespitine sıra gelmektedir. Davalı veya davalıların hüviyet tespitinde davacı kadar ayrıntı verilmemekte genellikle kendisinin ve babasının adı ile yetinilmektedir.¹³⁴ *"...iş bu rafü'l-kitap İsmail Beşe bin Hüseyin mahzarında her biri ikrar-ı tam ve takrir-i kelim idüp..."*¹³⁵

2.6.3. Dava Konusu

Şer'iyce sicillerinde davalının kimliği ile ilgili bilgilerden sonra *"muvacehesinde"*, *"mahzarında"*, *"mahzarlarında"*, *"takrir-i dava idüp"*, *"takrir-i meram idüp"*, *"takrir-i kelim kılub"* gibi kalıplar kullanılarak davacı tarafından dava konusu anlatılmaya başlanır. Davalı bir kişi ise *"mahzarında"* kelimesi, birden fazla ise *"mahzarlarında"* kelimesi kullanılmaktadır.¹³⁶

*"...mahzarında takrir-i kelim idüp tarih-i kitaptan bir gün mukaddem Medine-i Trabzon 'da Semerciler Çarşusun'da Köhne Han'ı önünde tarik-i âm üzerinde oğlum müvekkilem mezbur Mehmed Beşe --- kendü halinde durur iken mezbur Süleyman Beşe beyaz kabzalı sürü bıçağı ile bi-gayr-i hak oğlum müvekkilem mezbur Mehmed Beşe'nin sol canibinden kaburgası altına darp ve cerh iyledi ...(10 Recep 1123/24 Ağustos 1711)"*¹³⁷

2.6.4. Davanın Tarihi

Sicillerdeki dava kayıtlarının sonuna tarihleri yazılırdı. Dava kaydedilirken *"...ma vaka bi't-talep ketb olundu..."* ya da *"...gıbbe't-tasdikü's-şer'i ma vaka bi't-talep ketb olundu..."* kelimeleri kullanılır ve tarih yazımına geçilir. *"...gıbbe't-tasdikü's-şer'i ma vaka bi't-talep ketb*

¹³¹ Demir, a.g.e., s. 79-80.

¹³² TSS, 1872, 7/2.

¹³³ TSS, 1869, 100/4.

¹³⁴ Demir, a.g.e., s. 80.

¹³⁵ TSS, 1878, 53/3.

¹³⁶ Demir, a.g.e., s. 80-81.

¹³⁷ TSS, 1871, 50/5.

*olundu fi'l-yevmil işrin min şehri Rebiü'l-ahir sene tasi ve işrin ve mia ve elf (20 Rebiü'l-Ahir 1129/3 Nisan 1717)"*¹³⁸

2.6.5. Davada Tarafların Temsili (Vekalet)

Şer'iyeye mahkemesinde vekaletin şahitlerle veya şartlarını taşıyan yazılı bir belge ile ispatlanması gerekir. Uygulamada vekil ile takip edilen davalarda vekalet genellikle iki şahitle ya da yazılı bir belge ile ispatlanmaktadır.¹³⁹

*"Medine-i Trabzon mahallatından el-Hac Kasım Mahallesi'nde sakin Hava binti Abdu'r-Rahman nam hatun tarafından bey-i atü'l-zikri ikrara vekil olub zat-ı mezbureye marifet-i şer'i ile arifane olan Ahmet Çelebi bin Mehmet Ağa ve Osman Çelebi bin Hasan nam kimesneler şهادetleriyle şer'an vekaleti sabit olan Mehmet Beşe bin el-mezbur Abdu'r-Rahman nam kimesne bi'l-vekalet meclis-i şer'-i şerif-i lazımu't-teşrifde..."*¹⁴⁰

2.7. İspat Vasıtaları (Delil-Beyyine)

Beyyine yani delil, İslam hukuku literatüründe kesinlik ifade eden belli ispat vasıtalarına verilen bir genel ad olup, "bir hakkın veya kendisine hukuki sonuç bağlanan bir olayın ispatını sağlayan özel kati delil" demektir. İslâm hukukçularının çoğunluğunun beyyineden maksadın şahitlik olduğunu ifade etmesi, beyyinenin bir tanımını vermekten ziyade şahitliğin ilk devirlerden beri en yaygın şekilde kullanılan bir ispat vasıtası olduğunu belirtme gayesiyle açıklanabilir.¹⁴¹

2.7.1. Şahitler

İslam ceza muhakemesinde şahitlik, davada taraf olmayan bir kimsenin dava konusu maddi problemin çözülmesi şartıyla gerçeğin ortaya çıkması ve şahitlerin hakim huzurunda "şهادet ederim ki" kelimeleriyle açıklamasına verilen addır.¹⁴²

Şer'iye sicillerinin bazısında "...biz bu hususa bu vech üzere şahidiz şهادet dahi یدeriz..." denilerek şahitliğin rüknünün yerine getirildiğini görmekteyiz. Ancak sicillerin

¹³⁸ TŞS, 1876, 28/3.

¹³⁹ Demir, a.g.e., s. 101-103.

¹⁴⁰ TŞS, 1868, 69/3.

¹⁴¹ Ali Bardakoğlu, "Beyyine", DİA, 6, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1992, s. 97.

¹⁴² Akman, a.g.e., s. 87.

çoğunda şahitliğin usulüne uygun olarak yapıldığını ifade eden "*vech-i meşruh üzere şehadet*", "*eda-yı şehadet-i şer'iyeye edip*" gibi ifadeler kullanılmakla yetinilmektedir.¹⁴³

"...müddeyiye-i mezbur Hüseyin Beşe'den müddeasına mübeyyine-i beyyine talep olundukda udul-u Müsliminden olub kariye-i mezbure ahalisinden olan Osman Beşe bin Mehmed ve diğer Ahmed Beşe bin Ramazan nam kimesneler ile li-ecli'ş-şehade meclis-i şer'a hazıran olub istişhad olunduklarında fi'l-vaki tarih-i mersumede akşam namazı vaktinde iş bu merkum Ahmed Beşe oğulları gayibu'n-merkumun Hasan ve Ali ve İsmail ile maan alet-i cerh ile sagir-i hak müddeyiye-i merkum Hüseyin Beşe'nin kariye-i merkumede vaki --- ile sakini olduğu mülk-ü menziline bizim huzurumuzda basub müddeyiye-i merkum Hüseyin Beşe'yi darp ve sulbiye kızı mezbure Saliha'yı ahz ve gasp idüp oğulları gayibu'n- merkumun Hasan ve Ali ve İsmail mersum Saliha'yı alub kazayı merkumenin tağına getürdiler biz bu hususa bu vech üzere şahidleriz şehadet dahi ideriz deyü her biri eda-i şehadet-i şer'iyeye ittiklerinde...(24 Safer 1127/1 Mart 1715)"¹⁴⁴

2.7.2. Keşif

Keşif, olayın ayrıntılarını ortaya çıkarabilmek maksadıyla suç mahallinde ya da diğer herhangi bir yer veya kimse üzerinde yapılan araştırmadır. Keşfi kadı bizzat yapabileceği gibi, naibi veya diğer yardımcılarından birini görevlendirebilir.¹⁴⁵

Keşif vakalarında mağdur olan kişi veya kişiler mahkemeye gelerek önce olayı anlatır ve daha sonra "*...keşf yapılması matlubumdur...*" diyerek mahkemeden gerekli işlemlerin yapılmasını talep ederdi.

"Medine-i Trabzon mahallatından Mağra Mahallesi sakinlerinden Derzi Yusuf bin Abdullah nam kimesne meclis-i şer'e gelüp yine mahalle-i mezbure de sakin oğlum Ali Beğ bin Mehmed'i tarih-i kitapdan on sekiz gün mukaddem fırıncılar sükkanından hutbeci dimekle maruf gaibü'l-meclis Mehmed Beşe ibn Mahmud nam kimesne alet-i ceriha hançer ile başına karib sağ bazusuna darp ve mecruh itmekle kibel-i şeriden üzerine varulup keşf yapılması matlubumdur didikde...(26 Cemaziye'l-Ahir 1124/31 Temmuz 1712)"¹⁴⁶

2.7.3. Yemin

Kadının karar vermede kullandığı ispat araçlarından biri de yemin ve yeminden kaçınmadır. Şer'iyeye mahkemesinde davacı iddiasını bir delil ile ispatlamak zorundadır. Bu

¹⁴³ Demir, a.g.e., s. 124.

¹⁴⁴ TŞS, 1874, 64/6.

¹⁴⁵ Akman, a.g.e., s. 91-92.

¹⁴⁶ TŞS, 1873, 6/4.

şekilde iddiasını ispatlayamayan davacı, davalıya yemin teklif edebilir. Kendisine yemin teklif edilen taraf yemin edebilir, yeminden kaçınabilir ya da üçüncü bir ihtimal olarak yemini karşı taraf reddedebilir. Yemin teklif edilen taraf yemin ederse hakkındaki dava düşer.¹⁴⁷

*"...darp ve katl itmedim deyü bi'l-külliye inkar itmeğin müddei-yi mezbur İbrahim Beşe'den müddeasına mübeyyine-i beyyine talep olundukda isbat-ı beyyineden izhar-ı acz ile istihlaf itmeğin fi'l-vaki müddei-yi mezburun validesi mezkure --- taş ile darp ve cerh ve katl itmediğine merkum Ramazan Beşe'ye yemin teklif olundukda....(9 Safer 1120/30 Nisan 1708) ."*¹⁴⁸

2.7.4. Bilirkişi (Ehl-i Vukuf)

Ehl-i vukuf terimiyle, hukukî uyuşmazlık ve ispat konusunun özel ve teknik bilgiyi gerektirmesi durumunda uzmanlığına başvurulmuş üçüncü kişi veya kişiler kastedilir. Bu terkip Osmanlı hukuk literatüründe yer alan bir tabir olup halen Türk hukukunda da bilirkişi kelimesiyle eş anlamlı olarak kullanılmaktadır.¹⁴⁹ İncelediğimiz dönem içerisinde uzmanlık gerektiren konular olmuş ve mahkeme bilirkişiye danışmıştır. Mesela yanlış sunnet edildiği iddiasıyla sunnetçisinden şikayetçi olan kişinin iddiasının doğru olup olmadığını görmek için mahkeme, hitan tayfasından kişilerin görüşlerini almıştır.¹⁵⁰

2.8. Osmanlı Şer'iy Mahkemesinde Yargılama Süreci

2.8.1. Davanın Açılması

Taraflar mahkemeye ya kendileri bizzat gelerek veya yanlarındaki olan bir kişiye vekalet vererek davalarını yürütürler. Vekil mahkemeye yalnız başına gelmişse vekaletin iki şahitle ispat etmesi gerekir. Davacı olan taraf öncelikle neden mahkemede olduğunu anlatır.¹⁵¹

"Medine-i Trabzon mahallatından Kale-i Kule Mahallesi'nde sakin Hasan Çelebi bin Ahmed nam kimesne tarafından hususu'l-zikri için vekil olup neh-i şeri üzerine vekaleti sabit olan li-ebeyn karındaşı iş bu rafü'l-kitap Ali Beşe bin mezbur Ahmed nam kimesne bil-vekale meclis-i şer-i şerif-i lazümü't-teşrifde takrir-i kelam idüp tarihi kitab günü medine-i mezbure sükkanından Çörekçiler önü kurbünde vaki tarik-i âm üzerine karındaşım müvekkilem Hasan Çelebi kendü

¹⁴⁷ Demir, a.g.e., s. 195.

¹⁴⁸ TSS, 1870, 59/2.

¹⁴⁹ Ali Şafak, "Ehl-i Vukuf", DİA, 10, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1994, s. 531-532.

¹⁵⁰ Dava için bkz. TSS, 1870, 5/1.

¹⁵¹ Demir, a.g.e., s. 203-204.

halinde turur iken medine-i mezbure sakinlerinden es-Seyid Osman bin es-Seyid Ömer bıçak ile sağ küreği üzerini darp ve cerh idüp... (29 Zilhicce 1119/22 Mart 1708)"¹⁵²

2.8.2. Davalının Cevabı

Kadı, davacıyı dinledikten sonra davalı olan kişiye söz vererek konuşmasına izin verir. Bu izinden sonra davalı olan kişi kendisine yöneltilen suçlamaları aşağıdaki örnekte olduğu gibi kabul edebilirdi.

"Medine-i Trabzon muzafatından Akçaabad Nahiyesine tabi Balatna nam kariyesinden iş bu rafü'l-kitap İsmail Beşe bin İbrahim nam kimesne meclis-i şer-i hatır-ı lazimü't-tevkide yine karye-i mezburede sakin Ahmed Beşe bin İslam nam kimesne mahzarında üzerine dava ve takrir-i kelim idüp tarihi kitap günü iş bu mezbur Ahmed karye-i mezbure de vaki mahzenler önünde alet-i carihadan pala tabi olunan bir kebir bıçak ile sağ elimin serçe parmağı üstünden darp ve kat idüp ve sol elimin baş parmağını ve başımın sol tarafından darp ve cerh iyledi suval olunup icrar-ı hak olunması matlubumdur didikde gibbe's-sual cevabında fi'l-hakika tarihi kitap günü mahalle-i mezburede kebir bıçak ile müdde-i mezbur İsmail Beşe'nin sağ elinin serçe parmağı üstünden sagir-i hak darp ve kat ve cerh idüp ve sol elinin dahi baş parmağını ve başımın sol tarafından darp ve cerh itdim deyü ikrar ve itiraf itmeğin...(Gurre-i Cemaziye'l-Evvel 1131/22 Mart 1719)"¹⁵³

Ancak davalı kendisine yöneltilen suçlamaları her zaman kabul etmeyip reddedebiliyordu:

"Medine-i Trabzon mahallatından Eksotha Mahallesi'nde sakin iş bu rafü'l-kitap Tatar Hüseyin Beşe ibn Osman nam kimesne meclis-i şer-i hatır-ı lazimü't- tevkide Orta Hisar Mahallesi'nde sakin Abdullah ibn Abdurrahman mahzarında üzerine dava ve takrir-i kelim idüp tarih-i kitapdan bir gün mukaddem kale hisarı kurbünde kendü halimde durur iken mezbur Abdullah elinde beyaz kabzalı bıçağı ile sagir-i hak sağ kolumun ortası üzerini darp ve cerh iyledi suval olunup cevabı tahrir ve mucceb-i şeri icra olunması muradımdır didikde gibbe's-sual ve akıbetü'l-inkar müdde-ı mezbur Hüseyin'den müddeasına mübeyyine-i beyyine talep olundukda udul-i Müslimin'den Kale Mahallesi'nden Hasan Beşe ibn Ömer Ağa ve Orta Hisar Mahallesi'nden Molla İbrahim ibn Hasan nam kimesneler li-ecli's-şeride meclis-i şere hazıran olub istişhad olunduklarında fi'l-vaki tarih-i mersumede iş bu mezbur Abdullah elinde beyaz kabzalı bıçağı ile sagir-i hak müdde-ı mezbur Hüseyinin sağ kolunun ortası üzerine bizim huzurumuz da darp ve cerh iyledü biz bu hususa bu vech üzere şahidleriz şehadet dahi iderüz deyü eda-i şehadet-i şeriye

¹⁵² TŞS, 1870, 52/3.

¹⁵³ TŞS, 1877, 18/4.

eylediklerinde bade't-tadil ve'l- tezkiye şehadetleri makbul olmağla...(13 Rebiü'l- Ahir 1126/28 Nisan 1714)¹⁵⁴"

Davalı suçlamaları reddetmekle beraber karşı iddiada da bulunabilirdi:

"Fi'l-asıl Sivas Eyaleti'nde vaki Zile Kasabası ahalisinden olup hala medine-i Trabzon'da misafir sabıkan mütesellim olan kıdvetü'l-emasid ve'l-ikram Salih Ağa bin Hasan'ın vekil-i harcı olan medine-i mezburede sakin olan Mehmet Ağa bin İsmail Ağa nam kimesne meclis-i şeri' hatırı lazımü't-tevkide medine-i mezburenin vilayetinde iken Gürcistan seferine memur olmağla bundan akdem Gönye --- kazası muhafazasında veda-i alem-i fani iden saadetlü Yusuf Paşa Hazretleri'nin sulbi oğlu Mehmet Beğ nam sagirin kibel-i şeriden mansup vasisi olan müstesellimi kıdvetü'l-emasid ve'l-ikram Salih Ağa bin Hasan mahzarında üzerine dava ve takrir-i kelim idüp iş bu meclis-i şeride mevcut olan bir res toru aygır feres medine-i mezbure sakinlerinden Çolak Süleyman Ağa nam kimesneden kendü malımdan otuz gurusumdan medfu' iştira idüp benim mülk-i müşteram olub zabtımda iken mumaileyh Salih Ağa sagir-i hak ahz ve yedimden gasp ilyedi suval olunub cevab-ı tahrir olunması matlubumdur didikde gibbe's-sual mütesellim mumaileyh cevabında --- iş bu feres müddeaya mezbur Mehmet Ağa'nın ber vech-i muharrer mülk-i müştereası olduğu malum değildir deyü inkar... (26 Şaban 1116/24 Aralık 1704)"¹⁵⁵

2.8.3. Sulh

Sulh, görülmekte olan bir davanın taraflarının karşılıklı anlaşma ile dava konusu uyuşmazlığına son vermeleridir. Genellikle davacı talep sonucunun bir kısmından feragat etmekte, davalı da davacının talebi sonucunda kalan kısmını kabul etmekte, böylece kısmi feragat ve kısmi kabul ile sulh anlaşması meydana gelmektedir.¹⁵⁶

"Medine-i Trabzon mahallatından Yeni Cuma Mahallesi sakinlerinden Mehmed Beşe bin İbrahim meclis-i şeri' hazır-ı lazımu't-tevkide medine-i mezbure mahallatından İskender Paşa Mahallesi sakinlerinden iş bu Ramî Osman Beşe bin Bekli Ali Reis tarafından tasdik-i atıü'z-zikre vekil olub neh-i şeri' üzere vekaleti sabit olan Mustafa Beşe bin Hasan nam kimesne mahzarında ikrar-ı tam ve takrir-i kelim idüp müvekkil-i merkur Osman Beşe bundan akdem kılınc ile bi-gayr-i hak sağ elimin sabbabe parmağını darp ve cerh idüp badü'l-kebir amelden kalup ve sağ elimin dersinin ve boğazım dahi darp ve cerh ilyedi deyüp hükümet-i adl müvekkili merkur Osman Beşe'den dava-i sarfiyeden beynimize muslihun tavassut idüp mersum-ı beha ile dava-i

¹⁵⁴ TŞS, 1874, 22/2.

¹⁵⁵ TŞS, 1868, 36/2.

¹⁵⁶ Demir, a.g.e., s. 216.

*mezkuremden müvekkil-i merkum on gurus ile bir --- sulh iyledikde...(19 Cemaziye'l-Evvel 1131/9 Nisan 1719)"*¹⁵⁷

2.9. Ceza Yargılaması

Şer'iy mahkemelerinde verilen kararlarda genellikle bir cezaya hükmedildiğine rastlanmaz. Suçluya ne ceza verildiği ve bunun infaz edilip edilmediği sicillerden anlaşılmaz. Yargılama sonunda kadının verdiği hüküm sadece sanığın üzerine atılı fiili işleyip işlemediğini gösterir niteliktedir. Suçlu bulunan sanığın aldığı ceza çoğu kere belirtilmemiştir.¹⁵⁸

2.9.1. Kıyas

Had ve kıyas cezaları, en ağır cezalardır. Hırsızlık sebebiyle birinin elinin kesilmesi yahut kıyas yoluyla ölüm cezası verilmesi vs. çok önemli bir olaydır. Eğer bir yanlış anlaşılma sonucu bu işlem gerçekleştirilirse geri dönülmesi mümkün değildi. Had ve kıyas davalarında bizzat görgü şahidinin şahitlikte bulunması gerekir. Bu davalarda şahitlikte bulunanlar ölse veya kaybolsalar hakim onların ifadelerine dayanarak karar veremezdi.¹⁵⁹ İncelediğimiz siciller içersinde pek çok hırsızlık ve cinayet davası olmasına rağmen kıyas uygulanmamıştır. Taraflar sulh yoluna gitmiş ve mağdur olanların parayı almasıyla aralarındaki husumete son vermişlerdir.

2.9.2. Diyet

Diyet, kasten olmayarak adam öldürmek veya bazı organların kasıtlı yahut kasıtsız telef edilmesi halinde ödenen tazminattır.¹⁶⁰ Davacı veya davacılar mahkemeye gelerek başından geçenleri anlatıp davalı olduğu kişi veya kişilerden diyet talep eder (... *dem-i diyetini talep ederim...*) ve mahkemeden gerekenin yapılmasını isterdi.

"Medine-i Trabzon muzafatından Yoros Nahiyesi'ne tabi Ak Kilisa Karyesi sakinlerinden Mehmed ibn Ali nam kimesne meclis-i şeri' hatır-ı lazımu'ş-şerifde yine nahiyeye-i mezbureye tabi Esril nam kariye ahali tarafından huhsus-ı atıü'z-zıkr için vekilleri ahali-i mezbureden iş bu rafü'l- kitap Mustafa Beşe ibn Ahmed nam kimesne mahzarında takrir-i kelam idüp marü'l-zıkr Esril nam kariye sakinlerinden hazıran fi'l-meclis Hadim oğlu --- ve Tacir oğlu Ahmed nam

¹⁵⁷ TŞS, 1877, 27/4.

¹⁵⁸ Akman, a.g.e., s. 131.

¹⁵⁹ Abdülaziz Bayındır, "Örneklerle Osmanlı'da Ceza Yargılaması", Hasan Celal Güzel ve diğerleri (Ed.), **Türkler**, 10, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002, s. 75.

¹⁶⁰ Bayındır, "Örneklerle Osmanlı'da Ceza Yargılaması", s. 76.

kimesneler tarih-i kitabdan bir buçuk sene mukaddem sagir-i hak nahiye-i mezbureye tabi Yavabolu nam kariye dahilinde kendü hevasına(?) tabi Yavabolu ahalisinden bazı kimesneler ile sulbi oğlum Süleyman'ı katl iylediler maktül oğlum maktul-u mezbur Süleyman'ın dem-i diyeti için...(8 Rebiü'l-Evvel 1125/4Nisan 1713)" ¹⁶¹

2.9.3. Tutuklama/Hapsetme

Had ve kısas cezası gerektiren suçlarda, şahitler dinlendikten sonra, güvenilirliklerinin tespiti için mahkeme, yürütülmesi gereken tezkiye işlemleri tamamlanıncaya kadar, emniyet tedbiri olarak, davalı tutuklanırdı. Bunun dışında sadece sabıkalı kişiler ve kaçmasından endişe edilenler, tedbir olarak tutuklanabilirdi. Tutukluların, güvenilir kişilerin kefaletiyle serbest bırakılması ise her zaman mümkündü.¹⁶²

"Kindinar Mahallesi halkından olan Değirmenci Hüseyin Beşe bin Mustafa, Yeni Cuma Mahallesi'nde ikamet eden Kara Mehmet'ten borcunu almak için Yeni Cuma Mahallesi'ndeki mezarlığın yakınlarında buluşurlar. Değirmenci Hüseyin Beşe, Kara Mehmet'ten parasını talep ettiği sırada Kara Mehmet'in yanında bulunan Terzi Mustafa Beşe bin Ahmet elindeki beyaz saplı bıçakla Değirmenci Hüseyin Beşe'yi yaralar. Olanlardan sonra mahkemeye gelen Değirmenci Hüseyin Beşe kendisini yaralayan Terzi Mustafa Beşe'den davacı olur. Her ne kadar Terzi Mustafa Beşe bu iddiaları kabul etmese de Değirmenci Hüseyin Beşe'nin şahitleri olayı anlatınca mahkeme tarafından suçlu bulunur ve tutuklanarak zabite teslim edilir (17 Rebiü'l-Ahir 1127/22 Nisan 1715)." ¹⁶³

2.9.4. Kürek Cezası

Osmanlı hukukunda en sık uygulanan ceza türlerinden biridir. O çağlarda güçlü bir donanmaya sahip devletler için kürekçi temini esaslı bir sorundu. İlk defa Venedik donanmasında 1543'lerde suçlular kürekçi yapılarak bu sorunun üstünden gelinmeye çalışılmıştı. Osmanlı Devleti'nde de 16. yüzyılın ortalarından itibaren Divan-ı Hümayun'da alınan kararlarda kürek cezasına rastlanılmaktadır.¹⁶⁴

¹⁶¹ TŞS, 1873, 34/4.

¹⁶² Bayındır, "Örneklerle Osmanlı'da Ceza Yargılaması", s. 70.

¹⁶³ TŞS, 1874, 77/3.

¹⁶⁴ Akman, a.g.e., s. 133. Osmanlı Devleti'nde kürek cezası ile ilgili daha ayrıntılı bilgi için bkz. Neşe Erim, "18. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nda Kürek Cezası", **IXth International Congress of Economic and Social History of Turkey (Dubrovnik-Croatia, 20-23 August, 2002)**, Ankara: TTK Yayınları, 2005, s. 179-188.

2.9.5. Tenbih

"...tenbih virile..." cümlesi ile son bulan belgeler sanığın yerine getirmek zorunda olduğu yükümlülükler bulunduğunun göstergesidir. Ancak bu yükümlülüklerin yerine getirilmesini sağlamak amacıyla kendisine tenbihte bulunulan kişi ya da kişilere herhangi bir yaptırımın uygulandığına ilişkin bilgiler belgelerde yer almaz.¹⁶⁵

"Torul'a bağlı --- Kazası sakinlerinden olan Fatma binti Ömer el-Hac Ali bin Mürteza tarafından kazık ile sol kolundan yaralanır. Fatma'nın oğlu Musa Beşe bin Hasan mahkemeye gelerek el-Hac Ali'den şikayetçi olur. el-Hac Ali bu iddiaları kabul etmeyince mahkeme Musa Beşe'den delil talep eder. Ancak iddiasına dair delili olmayınca mahkeme el-Hac Ali'ye, Ayşe'yi sol kolundan darp etmediğine dair yemin teklif olunur. el-Hac Ali yemin etmeyince de mahkeme zanlıya tenbih verilmesine karar vererek dava sonlanır (6 Cemaziye'l-Evvel 1128/28 Nisan 1716)."
166

2.9.6. İdam

İdam kararıyla biten davalar, mahkemeye hem halk hem de *ehl-i örf* tarafından getirilebilmekteydi. Bunlardan ilki varis veya varislerin başvurusu sonucunda mahkemeye gelen olaylara verilen kısas cezası olarak idamdır. Ancak bu tür durumlar oldukça sınırlıdır ve genellikle katil ile varisler arasında sulh yoluna gidilerek sorunlar çözülmüştür. İkinci olarak ortaya çıkan idam cezası ise genel güvenliği tehdit eden ve mahkemeye *ehl-i örf* aracılığı ile yansımaktadır. Bu daha çok yol kesme olayları sonucunda ortaya çıkmaktadır. İkinci tür idam cezası da her zaman uygulanmamakla birlikte bazı durumlarda bu kişiler kürek cezasına çarptırılmıştır.¹⁶⁷

Osmanlı Devleti'nde bedeni cezalar halkın içinde, açıkça uygulanmıştır. Adi suçlardan mahkum olanlar şehrin belli yerlerinde ve özellikle suç işledikleri yerde, bazen soydukları ev veya dükkanın kapısı önünde asılırlardı. Suçluların infazından önce veya sonra ibret için sokaklarda gezdirilmesi yahut belli bir yerde teşhir edilmesi adetti. İdam hükümlerinin her vilayet merkezinde infaz edilmediği, ancak izin verilen yerlerde infazın

---

¹⁶⁵ Gelir, a.g.t., s. 103.

¹⁶⁶ TŞS, 1875, 23/3.

¹⁶⁷ Gelir, a.g.t., s. 105-106.

gerçekleştirildiği anlaşılmaktadır. Ayrıca ölüm cezasının infazı, idam mahkumunun statüsü ve seviyesine göre farklı olurdu.¹⁶⁸

2.9.7. Pranga-Bendlik ve Kala-Bendlik

Pranga-bendlik ağır suçluların ayağına zincir bağlanarak uygulanan bir infaz şeklidir.¹⁶⁹ Kala-bendlik de hapis ve sürgün cezasını mahiyetinde birleştiren bir ceza şeklidir. Bu cezaya çarptırılan suçlulara, hapis cezaları, devletçe belirlenen kalelerde çektirilirdi. Tanzimat öncesi ve sonrasında bu ceza şekli Osmanlı Devleti'nde uygulanmıştır.¹⁷⁰

---

¹⁶⁸ Akman, a.g.e., s. 113-135.

¹⁶⁹ Osmanlı Devleti'nde pranga uygulamasının tarihi seyri için ayrıca bkz. Yasemin Saner, "Osmanlı'nın Yüzlerce Yıl Süren Cezalandırma ve Korkutma Refleksi: Prangaya Vurma", Neomi Levy ve Aleksandre Tourmarkine (Der.), **Osmanlı'da Asayiş, Suç ve Ceza 18.-20. Yüzyıllar**, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2007, s. 163-189.

¹⁷⁰ Akgündüz, **Osmanlı Kanunnameleri**, I, s. 126.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. 1703-1721 YILLARI ARASINDA TRABZON'DA YAŞANAN ASAYİŞ OLAYLARI

Trabzon Eyaleti'nde halk arasında yaşanan asayiş olaylarının incelendiği bu bölüm, dokuz başlık altında incelenmiştir. Ayrıca ölüm ile ilgili olan ancak cinayet olayıyla bağlantısı bulunmayan keşif olayları da konu bütünlüğü için bu bölümde değerlendirilmiştir. Tezde bireyler arasında yaşanan ve adi suç olarak adlandırılan suçlar (Darp, Şetm, Zina, İçki...) temel alınmış olup Celali isyanları benzeri eşkıyalık olayları incelenmemiştir. Asayiş ile ilgili olup yeterli sayıda vaka kaydı olmayanlar diğer vakalar adıyla ayrı bir başlıkta incelenmiştir. Çalışmadaki veriler Orhan Zerey'in 1824 nolu Trabzon şer'iyeye sicili¹⁷¹ ve Zeki Ekiz'in 1828 nolu Trabzon şer'iyeye sicili transkripleri temel alınarak karşılaştırılmıştır. Bu çalışmalardaki asayiş ile ilgili veriler incelenerek ilgili başlıklarda belirtilmiştir. Bunun yanında diğer şehirlerdeki asayiş olayları ile ilgili olarak yapılan çalışmalar da ilgili başlıklarda incelenmiştir.

3.1. Darp ve Cerh

Osmanlı Kanunnameleri'nde hangi suçlara ne tür cezalar verileceği bellidir. Burada dikkat çeken şey Osmanlı padişahlarının İslam hukukunun özellikle de had suçlarının cezalarını hafifletmiş olmasıdır. Mesela zina cezası olarak recm yerine veya bazı durumlarda hırsızlık cezası olarak el kesme yerine para cezaları gibi daha hafif cezalar uygulanmıştır.¹⁷²

Darp ve cerh olayları ile ilgili Fatih Kanunnamesi'ndeki cezalara bakıldığında birinin saçını veya sakalını yolan kişinin cezasının yirmi akçe olduğu görülür. Ayrıca kan akacak şekilde baş yaralamanın cezası otuz akçe, kemik çıktığı takdirde gücü yetende yüz

---

¹⁷¹ 1824 nolu Trabzon şer'iyeye sicili 90 varak olup, 846 kaydı ihtiva etmektedir. Bu kayıtlar 1601-1635 yılları arasındaki kayıtlardan oluşmaktadır. Bunlardan 1601, 1620, 1621 yıllarına ait 1'er kayıt, 1622 yılına ait 2 adet kayıt, 1624, 1625, 1627 yıllarına ait yine 1'er kayıt, 1628 yılına ait 3 adet kayıt, 1629 yılına ait 2 adet kayıt, 1630 yılına ait 1 adet kayıt, 1633 yılına ait 2 adet kayıt, 1635 yılına ait 2 adet kayda rastlanılmıştır. Kayıtların yoğun olduğu yıllar, 232 adet kayıt ile 1631-1632 yılları ve 571 adet kayıt ile 1632-1633 yıllarıdır. Bkz. Zerey, a.g.t., s. 6.

¹⁷² Heyd, a.g.m., s. 643-644.

akçe ve fakirden elli akçe alınır. Nacak, bıçak veya ok gibi aletler ile yaralama sonucu kişi yatalara düşerse ödenecek ceza, durumu iyi olan için iki yüz akçe, orta halli olan için yüz akçe ve kötü olan için de elli akçedir. Bilerek birinin gözünü veya dişini çıkaran kişinin cezası ise mağdur olan ailenin tutumu ile alakalıydı. Eğer mağdur olan aile kısas istemezse, zanlı maddi durumuna göre iki yüz akçe, yüz akçe, elli akçe veya otuz akçe öderdi.¹⁷³

İncelenen darp ve cerh kayıtlarında genellikle iki veya daha fazla kişinin arasında yaşanan münakaşada taş, bıçak, kazık, nacak, silah gibi kesici ve yaralayıcı aletler ile birbirlerini yaralayarak, zarar vermesiyle sonuçlanan konuları içerir. Darp ve cerh vakaları çalışmada yer alan asayiş olayları arasında 85 vaka kaydıyla en yaygın olanlarıdır.¹⁷⁴ Para cezalarının dışında kadıların, zanlılara hapis cezası verdiği de görülür. Ayrıca darp ve cerh olaylarında kadınlar ve çocuklar da mağdur veya zanlı konumunda yer almışlardır. Müslümanlar gibi Gayrimüslimlerin de bu tarz vakalara karıştığı görülmüştür.

Mahkemeye gelen mağdurlar darba uğradığına dair iddiasını şahitleri vasıtasıyla kanıtlayabiliyordu. Suçlu olduklarına şahitlerin dinlenilmesinden sonra karar verilen zanlılar mahkeme huzurunda iseler kadı, cezalarını çekmeleri için zabite teslim edilmesine karar veriyordu.

Akçaabat'a bağlı Sera Köyü halkından olan Ali Beşe bin Yusuf kendisini bıçak ile yaralayan Ömer bin Süleyman'dan şikayetçi olur. Mahkemede hazır olan davalıya bu durum sorulduğunda anlatılanları inkar eder ve mahkeme davacıdan delil talep eder. Ali Beşe de Çavuşzade Mustafa Beşe bin Derviş ile Hakkı Beşe bin Mehmet'i şahit olarak göstererek olayın kendi lehine sonuçlanmasını sağlar. Mahkeme de zanlının zabite teslim edilmesine karar verir ve dava sicile kaydedilir (18 Şaban 1119/14 Kasım 1707).¹⁷⁵

Akçaabat'ın Zülmera(?) Köyü sakinlerinden olan Yoronda veledi Tarandafil adlı zımmi, köyün değirmeninde iken Mehmet Beşe bin Halil, onu döverek sol gözü ile burnunu morartır. Olayın yaşandığı günden bir gün sonra mahkemeye gelen Yoronda, Mehmet Beşe'den şikayetçi olur. Mehmet Beşe bu suçlamayı kabul etmediğinden mahkeme davacıdan iddiasını ispatlamasını ister. Ancak mağdur olan Yoronda iddiasını

---

¹⁷³ Akgündüz, **Osmanlı Kanunnameleri**, 1, s. 349-350. Darp ve cerh olayları ile ilgili verilen cezalar II. Bayezid, Yavuz, Kanuni ve I. Ahmet döneminde çıkarılan kanunnamelerde mevcuttur. Darp cezaları ile ilgili maddeler için bkz. Akgündüz, **Osmanlı Kanunnameleri**, 2, s. 41; Akgündüz, **Osmanlı Kanunnameleri**, 3, s. 90-91; Akgündüz, **Osmanlı Kanunnameleri**, 4, s. 367.

¹⁷⁴ Trabzon'da yaşanan diğer asayiş olaylarının sayıları ile ilgili ayrıca bkz. **Ek Grafik 1**.

¹⁷⁵ **TŞS, 1870, 23/2**.

ispatlayamaz. Bunun üzerine mahkeme böyle bir olay işlemediğine dair Mehmet Beşe'ye yemin teklif eder. Fakat Mehmet Beşe suçlamaları kabul etmediği gibi yemin etmeyi de kabul etmez ve mahkeme de Mehmet Beşe'nin tutuklanarak zabite teslimine karar verir (26 Muharrem 1127/1 Şubat 1715).¹⁷⁶

Yaralama ve darp olayları iki kişi arasında gerçekleşse bildiği gibi birden fazla kişinin karıştığı olaylar da mevcuttur. Yomra'nın Hoc Köyü sakinlerinden olan Ahmet Beşe ibn Mehmet yolda kendi halinde giderken aynı köyün halkından olan Ali Beşe ibn Hüseyin, Ali Beşe ibn Turmuş, Mustafa Beşe ibn Uzun Hasan, Hüseyin Beşe ibn Mehmet, Katırcı Ömer Beşe ibn Abdullah ve Yusuf Beşe ibn Abdullah tarafından saldırıya uğrayarak sağ eli ile sol ayağından yaralanır. Yaşananlar üzerine mahkemeye gelen Ahmet Beşe kendini darp edenlerden şikayetçi olur. Ancak araya Müslümanların girmesiyle taraflar kırk kuruş üzerine sulh ederler ve dava sonlanır (24 Safer 1126/11 Mart 1714).¹⁷⁷

Taraflar arasında yaşanan olay sonrası darp veya cerh sonucu mağdur olan kişi yaralı bir şekilde de olsa mahkemeye gelebiliyordu. Mahkemeye geldikten sonra olayı anlatıp yarasının incelenmesini talep ederek kendisine bunu yapan kişiden şikayetçi oluyordu. Akçaabat'ın Pulatna Nahiyesi çarşısında kendi halinde dururken Süleyman bin Mustafa tarafından sağ kolunun altından darp edilen Süleyman Beşe bin Murat aynı gün mahkemeye gelerek kendisini yaralayan Süleyman'dan şikayetçi olur. Mahkemede yapılan gözlemlerde de darp izlerinin belirtilen yerde olduğu müşahede edilir (3 Recep 1118/11 Ekim 1706).¹⁷⁸

Aşağı Hisar mahallelerinden olan Hoca Halil Mahallesi sakinlerinden Kazaz Mustafa bin Mahmut hisarın kapısı önündeki yolda kendi halinde duran İbrahim bin el-Hac Süleyman'ı elindeki bıçak ile yaralayarak kaçar. Yaralı halde mahkemeye gelen İbrahim yarasının keşfinin yapılmasını kadıdan talep eder. Mahkeme de yapılan incelemelerde, İbrahim'in kasığından ve sağ elinden yaralandığını müşahede edilir (28 Cemaziye'l-Evvel 1127/1 Haziran 1715).¹⁷⁹ Akçaabat'ın Suga Köyü iskelesinin önünde yaşanan bir yaralama olayının mağduru olan Hasan Beşe bin İbrahim olduğu halde babası ile birlikte mahkemeye gelir. Hasan Beşe kendisini sol omzundan siyah saplı bir bıçak ile yaralayıp kayıplara karışan köylüsü İsmail Beşe bin Dilaver'den şikayetçi olur. Mahkeme huzurunda

---

¹⁷⁶ TŞS, 1874, 63/1.

¹⁷⁷ TŞS, 1874, 10/6.

¹⁷⁸ TŞS, 1869, 106/4.

¹⁷⁹ TŞS, 1874, 89/2.

davacının yaraları incelenerek olayın anlatılan şekilde olduğu görülür ve dava kaydedilir (25 Muharrem 1129/9 Ocak 1717).¹⁸⁰

Aldığı yaradan ötürü mahkemeye gelemeyecek kadar hasta olan kişiler de vekilleri vasıtasıyla mahkemeye başvurarak yarasının keşfini talep edebiliyordu. Orta Hisar Mahallesi'nde ikamet eden Mustafa bin Zımmi(?) Hasan elindeki bıçağıyla el-Hac Kasım Mahallesi halkından Hasan Beşe bin Mehmet'i başından ve omzundan yaralamış, zanlının arkadaşı olan Yomra'ya bağlı Digene Köyü sakini Ömer Beşe bin Kel Mehmet de penyal denilen aletle sağ boşluğundan ve sol elinin üzerinden Hasan Beşe'yi yaralamıştır. Olaydan sonra zanlılardan biri olan Ömer Beşe kayıplara karışırken mağdur olan Hasan Beşe de ağır yaralanmıştır. Aldığı ağır yaralardan ötürü menziline yaralı bir şekilde yatan Hasan Beşe'nin üzerine varılıp keşfinin yapılması için Hoca Halil Mahallesi sakinlerinden olan İbrahim Çavuş Ağa bin Mustafa Çavuş Ağa mahkemeye başvurmuştur. Bunun üzerine de mahkeme Mevlana es-Seyyid Yusuf bin es-Seyyid Mehmet'in başında olduğu heyeti keşif görevi ile vazifelendirmiştir. Keşiften sonra mahkemeye dönen heyet, gözlemlerini aktarmış ve dava sonlanmıştır (3 Muharrem 1117/27 Nisan 1705).¹⁸¹

Gayrimüslimler de mahkemeye başkalarının yardımıyla başvurarak yarasının keşfinin yapılmasını talep edebiliyordu. Ganita Mahallesi sakinlerinden Lefter veledi Vasili, Frenk Hisarı Mahallesi üç yolu ağzında kendi halinde dururken Aya Gorgor Mahallesi sakinlerinden Anastas veledi Penayot tarafından sağ kalçası üzerinden bıçaklanır. Yaralama olayından sonra evinde yaralı yatan Lefter, Yani Keşiş veledi Musa(?) vasıtasıyla mahkemeye başvurur ve yarasının keşfinin yapılmasını talep eder. Bunun üzerine Mevlana Hüseyin Efendi'nin başkanlığında bir keşif heyeti oluşturularak mağdurun evine gönderilir. Heyet yara üzerindeki incelemelerini yaptıktan sonra Lefter'e ne olduğunu sorar. Lefter olayı anlattıktan sonra Anastas'dan gayri kimseden davacı olmadığını da belirtir. Heyet yaralı Lefter'i dinleyip incelemelerini yaptıktan sonra mahkemeye döner ve raporunu sunmasıyla dava sonlanır (12 Zi'lhicce 1118/17 Mart 1707).¹⁸² Aynı gün mahkemede hazır bulunan Lefter'in eşi Savalana(?) binti Arslan annesi

---

¹⁸⁰ TŞS, 1876, 15/6.

¹⁸¹ TŞS, 1868, 68/3.

¹⁸² TŞS, 1869, 125/3.

Arhandol veledi Pirişkova, damadının diyetini olaydan sonra kayıplara karışan Anastasi'den istediğini gayri kimseden diyet talep etmediğini belirtir.¹⁸³

Benzer bir başka vaka da Çömlekçi Mahallesi'nde gerçekleşmiştir. Ancak mağdur olan kişi bu sefer Müslüman bir kişi vasıtasıyla mahkemeye durumunu iletmiştir.¹⁸⁴ Çömlekçi Mahallesi'nden olan Mehmet Beşe, Trabzon Çarşısı'nda bulunan bedestende kendi halinde duran İskender Paşa Mahallesi sakinlerinden Vasil veledi Yor'u demir şiş ile sağ dizinden yaralayarak kaçar. Aldığı yaradan ötürü yataklara düşen Vasil, Mustafa Beşe vasıtasıyla mahkemeye baş vurarak yarasının keşfinin yapılmasını ister. Ahmet Efendi bin Esat Efendi başkanlığındaki keşif heyeti mahkeme tarafından Vasil'in evine gönderilir. Yapılan incelemede yaranın sağ dizinde olduğu görülür ve olay bir de Vasil'in ağzından dinlenir. Gerekli incelemeleri yaptıktan sonra da mahkemeye dönen heyet, raporunu sunar ve dava kaydedilir (9 Cemaziye'l-Evvel 1127/13 Mayıs 1715).¹⁸⁵

Herhangi bir darp ve yaralama sonucu mahkemeye gelen kişi, kendisine bunları yapan kişi veya kişileri görmez ise mahkeme olayın yaşandığı yerdeki halktan, mağdur olan kişiye diyet ödemesine karar verirdi. Ancak kişi kendi kendini yaralamış ve bu yaradan ötürü ölmüşse diyet gerekmezdi.¹⁸⁶ Eğer mağdur kendisini darp veya cerh eden kişi veya kişileri tanıdığını belirtip gayri kimseden davacı olmadığını belirtse diyeti mahalleli veya köylü ödemek zorunda kalmazdı.

Orta Hisar Mahalleri'nden biri olan Eski Saray Mahallesi'nde sakin Mehmet Ağa bin Süleyman, mahkemeye gelerek oğlu Mahmut Beşe'nin yaralı bir şekilde Zağnos Kapısı önünde yattığını belirtip keşfinin yapılmasını talep eder. Mahkeme, Osman Efendi bin el-Hac Mehmet Efendi'yi keşif görevi ile vazifelendirir. Osman Efendi olay mahalline vardığında Mahmut Beşe'nin sağ bileğinden kılıç ile yaralandığını müşahade ederek kendisine bunu yapanın kim olduğunu sorar. Mahmut Beşe kendisini kılıç ile yaralayıp daha sonra kaçan kişinin Uzun Eminoğlu olarak tanınan Berber Mehmet Beşe bin Ahmet

---

¹⁸³ TSS, 1869, 125/4.

¹⁸⁴ Sadece darp sonucu yaşanan keşif durumlarında değil diğer başlıklar altındaki vaka kayıtlarında da Müslümanlar ile Gayrimüslimlerin beraber hareket ettiği görülmektedir. Ayrıca bkz. TSS, 1869, 84/2; TSS, 1874, 62/1; TSS, 1878, 42/3.

¹⁸⁵ TSS, 1874, 85/4.

¹⁸⁶ Mehmet Ertuğrul Düzdağ, *Şeyhülislam Ebussuud Efendi Fetvaları Işığında 16. Asır Türk Hayatı*, İstanbul: Enderun Kitapevi, 1972, s. 156.

olduğunu ve gayri başka kimseden davacı olmadığını belirtir (22 Muharrem 1129/6 Ocak 1717).¹⁸⁷

Trabzon Çarşısı'ndaki Semerciler Çarşısı'nda bulunan han önünde, Zeytinlik Mahallesi halkından olan Çolakoğlu Terzi Süleyman Beşe ibn Ali, el-Hac Kasım Mahallesi'nden Mehmet Beşe bin Ali'yi sol kolu üzerinden bıçaklar. Yaralının babası Ali Beşe bin Musa mahkemeye gelerek Süleyman'dan şikayetçi olur ve yara üzerinde keşif yapılmasını talep eder. Mahkeme tarafından belirlenen kişilerce yapılan keşifte sol kolunun yaralı olduğu görülür. Yaranın incelenmesinden sonra Mehmet Beşe kendini yaralayanın Süleyman Beşe olduğunu ve Süleyman Beşe'den gayri kimseden şikayetçi olmadığını belirtir.¹⁸⁸ Daha sonra yakalanan Süleyman Beşe mahkemeye getirilir ve olayla ilgili şahitlerin olması nedeniyle de kadı tarafından suçlu bulunarak zabite teslim edilir (10 Recep 1123/24 Ağustos 1711).¹⁸⁹

Kavgaya taraf olanların yanısıra bazen de kavgalı olan şahısları barıştırmak isteyen kişilerin de şiddete maruz kaldığı bir kayıda rastlanılmıştır. Bab-ı Pazar çarşısında bilinmeyen bir nedenden dolayı İmaret Mahallesi sakinlerinden Mahmut Beşe bin Ali ile Faros Mahallesi'nden Mahmut Beşe kavga ederler. Olayın üzerinden beş gün geçince Eksotha Mahallesi'nden Mehmet Beşe bin Mahmut, tarafları barıştırmak ister ancak Mahmut Beşe bin Ali tarafından elindeki siyah saplı bıçakla sağ kolu üzerinden yaralanır. Yaralandıktan sonra mahkemeye gelen Mehmet Beşe durumu anlatarak yarasının keşfinin yapılmasını ister. Mahkeme huzurunda yapılan incelemede yara izinin sağ kol üzerinde olduğu görülür ve dava kaydedilir (13 Rebiü'l-Evvel 1127/19 Mart 1715).¹⁹⁰

Bazı darp ve yaralama davalarında mağdur olan kişi "eğer ben bu yaradan ötürü ölür isem mahalleliden veya köylüden şikayetim yoktur" şeklinde mahkemede ifade vererek kendisini yaralayan kişilerden başka kimseden davacı olmadığını belirtebiliyordu. Torul'un Ardasa Köyü sakinlerinden olan İsmail bin Mürteza, Yeni Cuma Mahallesi'ne misafir olarak gelirken Yoros'a bağlı Roka Köyü'nden geçer ve köyün ahalisinden olan Musa bin Mehmet ile Süleyman bin Deli Mehmet tarafından önü kesilir. Zanlılar tarafından göğsünden ve kollarından yaralanan İsmail, Trabzon'a gelerek yaralarının bakımı için Nikola veledi Ester'e görünür. Tüm bu olanları mahkemeye gelip anlatan

---

¹⁸⁷ TŞS, 1876, 15/2.

¹⁸⁸ TŞS, 1871, 50/4.

¹⁸⁹ TŞS, 1871, 50/5. Konuyla ilgili benzer örnekler için bkz. TŞS, 1871, 5/1; TŞS, 1873, 16/1.

¹⁹⁰ TŞS, 1874, 69/2.

İsmail "eğer bu yaralardan dolayı ölür isem mahalleliden ve Nikola'dan şikayetim yoktur" der ve dava kaydedilir (27 Cemaziye'l-Evvel 1131/17 Nisan 1719).¹⁹¹

1711 yılına ait bir kayıta mahsullerin toplanması için devlet adına vazifelenirilen bir kişinin dahi darba uğradığı tesbit edilmiştir. İmaret Hatuniye mütevellî vekili Katib es-Seyyid Hüseyin Efendi tarafından Akçaabat'a tabi Akçakale Köyü halkından olan Saka Mehmet Beşe ibn Hüseyin, mahsullerin toplanması için görevlendirilir. Saka Mehmet Beşe mahsulleri toplamak için yola çıktığında Garola(?) Köyü'nden Karziya Köyü'ne giderken Mersin Köyü ahalisinden olan Mahmut Beşe ibn Hasan tarafından yolu kesilir. Daha sonra Mahmut Beşe'nin oğlu tarafından kılıç ile sağ kolundan enişleri olan Mustafa Beşe tarafından da sol elinden yaralanır. Yaşananlardan beş gün sonra mahkemeye gelen Saka Mehmet Beşe yaşananları anlatarak ilgili kişilerden davacı olur (20 Zi'l-kade 1123/30 Aralık 1711).¹⁹²

Trabzon'da şiddet olayları han, ev ve yol üstü gibi mekanların yanısıra iskelelerde de gerçekleşmiştir.¹⁹³ İskender Paşa Mahallesi sakinlerinden olan Mahmut Beşe ve Ahmet Beşe ibn Kara Ali kardeşler teçhizatlı dört adamı ile beraber Çömlekçi İskelesi'ne gelerek buradaki tüccarlara zarar verirler ve o an iskelede olan Sürmene'ye bağlı Mavli(?) adlı köyün ahalisinden olan Mehmet Beşe ibn Abdullah'ı kılıçla şişle darp ederler. Yaşananlar üzerine mahkemeye gelen Mehmet Beşe, kardeşler Mahmut Beşe ile Ahmet Beşe'den ve adamlarından şikayetçi olur. Mahkemede hazır olan kardeşler iddiaları reddedince mahkeme davacıdan delil talep eder. Mehmet Beşe de şahitlerinin olduğunu ve dinlenilmesini mahkemeden ister. Şahitler Mehmet Beşe'nin izah ettiği gibi olayı anlatıp şahitlik edince kardeşler tutuklanarak zabite teslim edilir (23 Cemaziye'l-Ahir 1125/17 Temmuz 1713).¹⁹⁴

Yomra'ya bağlı Mesona Köyü sakinlerinden Kara Hasan oğlu Hüseyin, aynı köyden Ali Beşe ibn Mahmut'u sol kolu üzerinden bıçağı ile yaralar. Yaralı bir şekilde köyünden kaçan Ali Beşe Trabzon'daki Kafir Meydanı yakınlarında ikamet eden Salih Beşe'nin evine sığınır. Yaşananlardan sonra Trabzon ahalisinden Takurzade(?) Mehmet Ağa mahkemeye

---

¹⁹¹ TSS, 1877, 26/3.

¹⁹² TSS, 1871, 117/2.

¹⁹³ 18. yüzyılda da Üsküdar'da şiddetin pek çok mekana yayıldığını Işık Tamdoğan'ın çalışmasında görmekteyiz. Bkz. Işık Tamdoğan, "Atı alan Üsküdar'ı Geçti ya da 18. Yüzyılda Üsküdar'da Şiddet ve Hareketlilik İlişkisi", Neomi Levy ve Aleksandre Tourmarkine (Der.), **Osmanlı'da Asayiş, Suç ve Ceza 18.-20. Yüzyıllar**, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2007 s. 82–89.

¹⁹⁴ TSS, 1873, 46/6.

başvurarak yaralının keşfinin yapılmasını talep eder. Bunun üzerine Trabzon Vali'si Halil Paşa tarafından Mehter(?)başısı Yusuf Ağa, Yeniçeri Ağası Süleyman Ağa tarafından Hasan Beşe ve mahkeme tarafından belirlenen Müslümanlardan oluşan bir keşif heyeti kurulur. Salih Beşe'nin evine gelip kontrol yapan heyet bıçak yaralarını müşahede edip Ali Beşe'ye ne olduğunu sorar. Yaralı olan Ali Beşe de kendisini Hüseyin'in bıçakladığını gayri kimseden şikayetçi olmadığını belirtir. Heyet incelemelerini tamamladıktan sonra mahkemeye gelerek raporunu sunmasıyla da dava kaydedilir (6 Zi'lhicce 1117/21 Mart 1706).¹⁹⁵ Gerektiğinde keşif heyetini sadece mahkemenin oluşturmadığını, bu heyete vali ve yeniçeri gibi askeri sınıfa mensup kişilerin de adam gönderebildiği bu vaka kaydında görülmektedir.

Trabzon Eyaleti dışından gelenlerin de asayiş olayları içerisinde yer alabildiği görülmüştür. İstanbul'dan Trabzon iskelesine Mehmet Reis'in gemisi ile gelen Acem kafirlerinden olan Tuses(?) veledi İratlı(?) adlı Ermeni, Bünyat Ağa'nın Trabzon iskelesinde olan misafirhanesinde yaralı bir şekilde bulunur. Bunun üzerine Trabzon iskelesi gümrükçüsü el-Hac Mehmet Ağa mahkemeye adam göndererek Tuses'in(?) yara izlerinin müşahede edilmesini talep eder. Mahkeme de Mevlana Ahmet Efendi'nin başkanlığındaki heyeti keşif ile görevlendirerek yaralının bulunduğu misafirhaneye gönderir. Heyet tarafından yaralı olan Ermeni'ye ne olduğu sual olununca Tuses(?) cevabında ismini bilmediği dört asker tarafından denize atıldığını korkudan bıçağını çekerken de kendi kendini yaraladığını belirterek ismi belli olmayan bu dört askerden gayri kimseden davacı olmadığını belirtir. Ancak bu iddia heyet tarafından misafirhanede bulunan Acem kafirlerine sorulur, fakat onlar sadece Tuses(?)'in kendi kendini yaraladığını onun iddia ettiği gibi dört kişiyi görmediklerini söylerler. Tuses'i(?) ve diğer kişileri dinleyen heyet, incelemelerini yaptıktan sonra mahkemeye dönerek durumu izah eder ve dava kaydedilir (29 Safer 1119/1 Haziran 1707).¹⁹⁶

Erzurum'un Murat Paşa Mahallesi sakinlerinden olan Halil bin İslam Trabzon'un Debbağhane Mahallesi'ne misafir olarak gelir. Halil, Debbağhane'de bulunan Koloğlu dükkanı önünden geçerken Tabakhane Mahallesi sakinlerinden Debbağ Osman Beşe bin Abdullah tarafından siyah saplı bıçak ile darp edilip sol omuzu üzerinden yaralanır. Bu olaydan sonra mahkemeye gelen Halil kendisini yaralayıp kaçanın Debbağ Osman Beşe

---

¹⁹⁵ TŞS, 1869, 20/3.

¹⁹⁶ TŞS, 1869, 147/2.

olduğunu ve ondan gayri kimseden şikayetçi olmadığını belirtir. Ayrıca yarasının bakımı için gereken doktor ve muayene ücretini de talep eder. Mahkeme de mağdur Halil'in bu isteğini kabul eder ve ücretleri belirler. Ücretlerin tespitinden sonra da dava sonlanır (15 Cemaziye'l-Evvel 1129/27 Nisan 1717).¹⁹⁷

Darp ve cerh vakalarında zanlı, suçu işledikten sonra bulunduğu yeri terk ederek kaçabiliyordu. Maçka'nın İlaksa Köyü'nde oturan Havva binti Yakup mahkemeye gelerek, sebepsiz yere eşi Mehmet beşe bin Abdullah'ı bahçede otururken bıçakla yaralayan ve kaçıp kaybolan Mustafa bin Sani Beşe'den şikayetçi olur. Mahkeme mağdurun durumunu kontrol etmek için keşif yapılmasına karar verir. Kurulan keşif heyeti köye gelerek yarayı inceler ve Mehmet'e ne olduğunu sorar. Mehmet de kendisini bıçaklayanın Mustafa olduğunu belirterek olayı anlatır (4 Şaban 1118/11 Kasım 1706).¹⁹⁸

Darp ve cerh vakaları her zaman yaralayanın zabite teslim edilmesi veya suçlu bulunması ile bitmeyebiliyordu. Bazı vakalarda davacı, davalıdan kendini yaraladığı için diyet talep edebiliyor ve iki taraf da belli bir miktar para karşılığında anlaşarak sulh yoluna gidebiliyordu.¹⁹⁹ Kale-i Kule Mahallesi'nde ikamet eden Mehmet Beşe ibn İbrahim, kılıcı ile Hoca Halil Mahallesi sakinlerinden Ömer ibn Osman'ı evinin önünde üç yerinden yaralar. Bir ay sonra mahkemeye gelen Ömer kendisini yaralayan Mehmet'ten şikayetçi olur. Ancak yaralama olayından sonra Mehmet Beşe kayıplara karıştığı için mahkemede annesi Esmâ binti İbrahim hazır olarak bulunur. Şikayete rağmen taraflar daha sonra on yedi kuruş üzerine sulh ederler ve aralarındaki husumete son verirler. Mağdur Ömer Beşe parayı tamamıyla teslim alınca da dava kaydedilir (23 Safer 1125/21 Mart 1713).²⁰⁰

Aşağı Hisar'da bulunan Hoca Halil Mahallesi halkından olan Ali Beşe bin Abdullah yine aynı mahalleden İsmail Sipahi bin Mehmet'i kılıç ile sol elinden yaralar. Bunun üzerine mahkemeye gelen İsmail Sipahi, Ali Beşe'den davacı olarak diyetini ister. Ancak Müslümanların araya girmesiyle taraflar yetmiş kuruş üzerine sulh ederek anlaşırlar.

---

¹⁹⁷ TŞS, 1876, 36/4.

¹⁹⁸ TŞS, 1869, 110/2.

¹⁹⁹ Şer'îye sicillerinde sadece darp, cerh ve cinayet konularıyla alakalı sulh kayıtları mevcut değildir. Bunların yanında borç ve miras gibi konularda da sulh yoluna gidildiğini sicillerde tespit etmek mümkündür. Bunun için ayrıca bkz. Zeynep Dörtok Abacı, "Bir Sorun Çözme Yöntemi Olarak Sulh: 18. Yüzyıl Bursa Kadı Sicillerinden Örnekler ve Düşündürdükleri", *OTAM*, 20, 2006, s.105-115; Işık Tamdoğan, "Sulh an the 18th Century Ottoman Courts of Üsküdar and Adana", *Islamic Law and Society*, 15, 2008, s. 55-83.

²⁰⁰ TŞS, 1873, 29/3.

Davalı İsmail Beşe parayı tamamıyla teslim alınca da dava sonlanır (16 Zi'lhicce 1126/21 Mart 1713).²⁰¹

Aşağı Hisar mahallelerinden olan Mağara Mescid-i Şerif Mahallesi sakinlerinden Mustafa Beşe bin Mehmet mahkemede, "şehir çarşısında kendi halimde dururken Uzun Hüseyin Beşe bin Ahmet kılıcı ile sol kulağımı yaraladı" diyerek diyetini talep eder. Ancak iki taraf daha sonra kırk kuruş üzerine anlaşır ve mağdur Mustafa Beşe'nin parayı almasıyla da dava kaydedilir (28 Rebiü'l-Ahir 1128/21 Nisan 1716).²⁰²

Bab-ı Pazar Mahallesi sakinlerinden Kayıkçı Mustafa Beşe bin İsmail kendi halinde duran Mustafa Beşe bin Hüseyin'i kılıç ile sağ kulağından yaralar. Yaşananlar üzerine mahkemeye gelen Mustafa Beşe kendisini yaralayan Kayıkçı Mustafa Beşe'den davacı olur. Taraflar daha sonra kendi aralarında on yedi kuruş üzerine anlaşırlar ve dava sonlanır (6 Rebiü'l-Ahir 1131/26 Şubat 1719).²⁰³

Aşağı Hisar bölgesinde, Hasan Ağa Mescidi Mahallesi'nde ikamet eden Mehmet Beşe ibn Mustafa Çelebi şehrin çarşısında gezer iken Ömer Beşe bin el-Hac Mustafa tarafından bıçak ile yaralanır. Dava Ömer ile Mehmet'in on sekiz kuruş üzerine sulh etmesiyle sonlanır (16 Rebi'ül-Ahir 1118/28 Temmuz 1706).²⁰⁴ Yine Trabzon'un başka bir mahallesi olan Çömlekçi Mahallesi'nde yaşanan olayda mağdur olan Ahmet bin İshak gözünü kılıç ile yaralayan Mehmet Beşe ile sulh yoluna giderek yüz kuruş üzerine anlaşırlar (12 Cemaziye'l-Evvel 1122/9 Temmuz 1710).²⁰⁵

Yoros'a bağlı Akise Köyü'nde yaşanan olayda ise darp ve yaralama sonucu sulh yoluna giden taraflardan mağdur olan kişi parayı almasına rağmen bir süre sonra tekrar mahkemeye gelerek aynı suçlama ile kendisini yaralayan kişiden tekrar şikayetçi olmuştur. Akise Köyü sakinlerinden olan Salih Beşe ibn Mustafa mahkemeye gelerek on yedi sene önce kendisini odun ile darp eden Ramazan Beşe ibn Menteşe'den şikayetçi olur. Mahkeme zanlı olan Ramazan Beşe'den yaşananları anlatmasını isteyince o da itham edilen suçlu işlediğini ancak araya Müslümanların girmesiyle yedi esedi kuruş üzerine Salih Beşe ile sulh ettiklerini hatta bunu ödediğine dair elinde hücceti olduğunu belirtir. Bunun üzerine

---

²⁰¹ TŞS, 1874, 57/2.

²⁰² TŞS, 1875, 20/4.

²⁰³ TŞS, 1877, 15/3.

²⁰⁴ TŞS, 1869, 99/2.

²⁰⁵ TŞS, 1871, 12/1. Bu tarz davalarla ilgili örnekler için ayrıca bkz. TŞS, 1874, 60/3; TŞS, 1874, 101/3; TŞS, 1877, 16/5.

de mahkeme Salih Beşe'yi haksız bularak davadan men eder (24 Safer 1126/11 Mart 1714).²⁰⁶

Diyetin talep edilmesi için belli bir süre olmadığı incelenen kayıtlarda görülmektedir. Davacı olan kişinin haklılığını ispatlaması, diyet almak için yeterli idi. Kabak Meydanı Mahallesi halkından olan Ahmet Beşe bin Hüseyin mahkemeye gelerek bundan iki sene önce Bab-ı Pazar Camii önünde kendi halinde dururken Akçaabat'a bağlı Argaliya Köyü'nden olan Mehmet Beşe bin Ali tarafından kılıç ile sağ elinden yaralandığını belirtip şikayetçi olur. Mehmet Beşe bu iddiaları kabul etmese de olayın şahitleri Ahmet Beşe lehine ifade verdiği için mahkeme Mehmet Beşe'yi suçlu bulur ve diyet ödemesine karar verir (8 Cemaziye'l-Ahir 1125/2 Temmuz 1713).²⁰⁷

Sicillerdeki darp ve cerh vakalarında zanlıların mağdur olan kişiyi neden darp ve cerh ettiği ile ilgili bilgi genellikle belirtilmez. Davalı olan kişi veya kişiler ya suçlamaları reddeder ya da farklı şekilde anlatarak karşı çıkar. Ancak Sürmenede yaşanan 1717 tarihli kayıt darp ver cerhin neden ötürü yaşandığı hakkında bir fikir verebilmektedir. Sürmene'ye bağlı Araklı Köyü halkından olan Ali Beşe ibn Yusuf, Araklı pazarının yakınında olan bostanında kendi halinde dururken Hopa'dan kayık ile tarlaya gelen Ömer Reis ibn Osman ve Ahmet Beşe ibn Mahmut ile yanlarında gelen yirmi beş adamı tarafından darp edilir. Zanlılar darp sonucu öldüğünü düşündükleri Ahmet Beşe'nin cebinde olan yirmi beş kuruşu da gasp ederek geri dönerler. Ahmet Beşe aldığı ağır yaralardan ötürü uzun bir süre hasta yatar. İyileştikten sonra da mahkemeye gelerek olanları anlatıp kendisini darp ederek parasını çalanlardan davacı olur. Mahkemede hazır olan Ömer Reis suçlamalar üzerine söz alarak "Ahmet Beşe, bostan tarlama girerek Gürcü asıllı olan kölem Vadur(?)'u sol kolundan yaralayıp ölümüne sebep olduğu için davacıyım ve diyetini talep ederim" diyerek karşı suçlamada bulunur. Karşılıklı suçlamalardan sonra taraflar on beş kuruş üzerine anlaşılır ve aralarındaki husumete son verirler (26 Cemaziye'l-Ahir 1126/9 Temmuz 1717).²⁰⁸

Darp ve cerh vakalarında çocukların da mağdur olduğu tesbit edilmiştir. Yoros Kazası'na bağlı Menka(?) Köyü sakinlerinden Osman bin Nezir mahkemeye gelerek oğlu Ahmet'i başından ve sol kaşı üzerinden darp ederek yaralayan aynı kazaya bağlı Kolkantoz

---

²⁰⁶ TŞS, 1874, 10/4.

²⁰⁷ TŞS, 1873, 46/1.

²⁰⁸ TŞS, 1874, 34/5.

Köyü'nden Osman bin Abdülkerim'den davacı olur. Osman ayrıca bu yaradan ötürü oğlunun yatalara düşerek ağır yaralandığını belirterek doktor ve bakım ücreti ile günlük nafaka gerektiğini izah eder. Bunun üzerine mahkeme zanlı Osman'ın mağdur olan aileye günlük nafaka ile doktor ve bakım ücreti ödemesine karar verir (15 Zi'lhicce 1126/22 Aralık 1714).²⁰⁹

Çocuklar sadece mağdur olan taraf değil mağdur eden taraf da olabiliyordu. Maçka Gozari Köyü'nde oturan Süleyman Beşe bin Ali ve zevcesi Saliha binti İbrahim evlerinde kendi hallerinde dururken sabahın erken saatlerinde Sani Beşe bin Hamza ve evlatları Mustafa, Hamza ile Hasan tarafından rahatsız edilirler. Mustafa, Süleyman'ı bıçak ile darp ederken yardıma gelen Süleyman'ın köylüsü Mehmet bin Hüseyin araya girmek ister ancak o da kazık ile başından yaralanır. Kardeşlerden Hamza da Saliha'yı döverek alından yararlar. Aile ve arkadaşları yaşananlar üzerine mahkemeye gelerek zanlılardan şikayetçi olurlar (26 Muharrem 1118/10 Mayıs 1706).²¹⁰ Olaydan on yedi gün sonra taraflar mahkemede buluşur ve anlatılanın aksine Sani, çocuklarını Süleyman ile eşinin yaraladığını iddia eder. Akraba oldukları anlaşılan bu kişiler daha sonra birbirleri hakkındaki suçlamalardan vazgeçerek sulh yoluna giderler (13 Safer 1118/27 Mayıs 1706).²¹¹

Yukarıda bahsedilen davadaki gibi darp ve cerh vakalarında iki tarafın uzlaşma yoluna gitmesi günler alabiliyor hatta bu uzlaşma bazen seneleri bulabiliyordu. Yomra'ya bağlı Foşa'dan Yeter binti Zülfikar davanın yazıldığı günden (25 Şaban 1118 - 2 Aralık 1706) bir sene önce Ali, Hakkı, Mustafa ve İbrahim kardeşler tarafından kolundan bıçak ile darp edilir. 25 Şaban 1118 (2 Aralık 1706) Yeter'in oğlu Ali Beşe bin Hakkı mahkemeye gelerek annesini darp eden kardeşler ile yirmi yedi kuruşa anlaşıklarını beyan eder ve iki tarafın da uzlaşmasıyla dava sonlanır (25 Şaban 1118/2 Aralık 1706).²¹²

İncelenen dönemde kadınlarında şiddete maruz kaldığı davalar tespit edilmiştir. Böyle bir dava Yoros'un Roka Karyesinde yaşanır. İsmail bin Mustafa Ağa, elinde bulunan suç aleti ile Refiye binti Mustafa Beşe'yi başından yararlar. Mağdur olan Refiye yaşananlardan sonra mahkemeye gelerek İsmail'den davacı olur. Daha sonra Müslümanların araya girmesiyle taraflar sulh yoluna gider. Beş kuruş üzerine taraflar

---

²⁰⁹ TŞS, 1874, 61/5.

²¹⁰ TŞS, 1869, 32/1.

²¹¹ TŞS, 1869, 36/1.

²¹² TŞS, 1869, 111/4.

anlaşır ve davacı Refiye'nin parayı teslim almasıyla da dava sonlanır (14 Zi'lhicce 1115/19 Nisan 1704).²¹³

Hamile kadınların da darp ve yaralama olaylarında mağdur olduğu görülmüştür. Yomra'ya bağlı Godaliye Köyü ahalisinden olan hamile Ayşe binti Mürteza, Ömer Beşe bin İslam tarafından darp edilir. Darp sonucu çocuğunu düşüren Ayşe, vekilleri olan Sofi oğlu Osman Beşe bin Ahmet ve Mustafa Efendi bin İsmail vasıtasıyla mahkemeye başvurarak Ömer Beşe'den şikayetçi olur. Mağdurenin vekilleri de darp sonucu düşük olduğundan dolayı zanlı Ömer Beşe'den gurre²¹⁴ talep ederler. Taraflar daha sonra yetmiş beş kuruş üzerine anlaşarak sulh yoluna giderler. Osman Beşe ve Mustafa Efendi belirtilen miktarda parayı Ayşe adına zanlıdan teslim almasıyla da dava kaydedilmiştir (6 Zi'lhicce 1119/28 Şubat 1708).²¹⁵

Akçaabat'a bağlı Üstürkiya Köyü'nde ikamet eden İsmihan binti Hüseyin adlı kadın mahkemeye gelerek Küçük Ali Beşe ibn Mustafa Beşe ve karısı olan Ayşe binti Ali'den şikayetçi olur. Şikayetinin gerekçesi kayınpederi Ali'ye ait değirmende dururken Küçük Ali Beşe'nin kendisini başından yaralaması ve karısı Ayşe'nin de kendisinin yedi aylık hamile olmasına rağmen değirmenin yokuşundan aşağı doğru itmesidir. Olaydan sonra Ayşe kaybolmuşsa da eşi Küçük Ali Beşe mahkemeye gelir ancak suçlamaları kabul etmez. İsmihan'ın olayla ilgili şahitlerinin dinlenmesiyle de dava İsmihan lehine sonuçlanır (9 Ramazan 1125/29 Eylül 1713).²¹⁶

Mahkemeye gelenler sadece kendileri, aile bireyleri veya akrabalarından biri yaralandığı için şikayetçi olmuyorlardı. 1706 yılındaki bir kayıttta hayvanının darp edildiği iddiası ile mahkemeye gelenlerinde olduğu görülmüştür. Ayasofya Mahallesi'nde oturan Hasan Beşe ve Mürteza Çelebi kardeşler, Kabak Meydanı Mahallesi halkından olan İbrahim bin Mustafa Çelebi'den şikayetçi olurlar. Şikayetlerinin gerekçeleri de İbrahim'in, boz erkek katırlarını taş ile yaralamasıdır. Ancak İbrahim bu suçu işlediğini kabul etmez. Bunun üzerine mahkeme kardeşlerden iddialarını ispatlamasını ister. Davacı kardeşler olayla ilgili delillerinin olmadıklarını belirterek iddialarını ispatlamak için ek süre isterler.

---

²¹³ TSS, 1868, 4/2.

²¹⁴ Gurre düşürülen ölü çocuk karşılığı olarak buna sebep olandan alınan tazminat için kullanılan bir tabirdir. Bkz. Pakalın, a.g.e., 1, s. 682. Osmanlı Devleti'nde iskat suçlarıyla ilgili olarak bkz. Belkıs Konan, "Osmanlı Devleti'nde Çocuk Düşürme Suçu", AÜHFD, 57, 4, Ankara, 2008, s. 319-335; Orhan Çeker, "İslam Dininde Çocuk Düşürme", DİA, 8, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1993, s.364-365.

²¹⁵ TSS, 1870, 48/1.

²¹⁶ TSS, 1873, 55/3.

Mahkeme, bu süreyi kardeşlere verse de kardeşler iddialarını ispatlayamazlar. Bundan dolayı mahkeme, kardeşlerin davasını kapatır ve İbrahim Beşe'ye de beladan uzak durması için tenbih verilmesine karar verir (6 Muharrem 1118/20 Nisan 1706).²¹⁷

Bıçak, kılıç, kazık, nacak, tabanca gibi aletler ile işlenen suçlar kişilerin ufak sıyrıklar almasına veya ağır bir şekilde yaralanarak ölmesine neden oluyordu.²¹⁸ Bazende kişiler uzuvlarını kaybedebiliyor veya sakat kalabiliyordu. Aşağı Hisar Mahallesi sakinlerinden Nesafe(?) binti Ramazan, Akçaabat'a bağlı Lefka adlı karyede oturan Molla Süleyman bin Seyit'in menzili içinde dururken Molla Süleyman'ın dört yaşındaki oğlu Halil'in sopa ile gözünü çıkardığını iddia ederek şikayetçi olur. Molla Süleyman bu iddiaları kabul etmediği için kadı, davacıdan delil ister. Ancak Nesafe(?) bundan aciz kalır ve dava Nesafe'nin(?) aleyhine sonuçlanır (6 Şevval 1118/11 Ocak 1707).²¹⁹

Debbağhane Mahallesi sakinlerinden Ahmet Beşe bin Mustafa Çelebi mahkemeye gelerek altı buçuk ay önce sol kolunu yaralayan Süleyman bin --- şikayetçi olur. Ayrıca bu yaradan ötürü sol kolunun zamanla işlevini kaybettiğini belirterek *hükümet-i adl*²²⁰ gereği diyetini ister. Daha sonra iki taraf mahkeme huzurunda on beş kuruş üzerine anlaşılır ve dava kaydedilir (29 Muharrem 1128/24 Ocak 1716).²²¹

Akşam vakti Kemer kaya Mahallesi'nden geçerken yolda bir kaç Gayrimüslim tarafından başına taşlar atıldığı ve bunlardan birinin sol gözüne gelerek görmesine engel olduğu gerekçesiyle mahkemeye başvuran Çarşı Mahallesi sakinlerinden Halil Beşe bin --- kendini yaralayanlardan *hükümet-i adl* ödenmesini ister. Ancak daha sonra Halil Beşe ve Kemer kaya zimmileri on beş kuruş üzerine sulh ederek anlaşma yoluna giderler (24 Zi'lhicce 1128/9 Aralık 1716).²²²

Bir yaralama olayının sakatlığa neden olduğu bir dava kayıtlara şu şekilde geçmiştir. Kala-i Kule Mahallesi sakinlerinden es-Seyyid Osman bin es-Seyyid Ömer elindeki kırmızı saplı bıçağıyla Trabzon Çarşısı'ndaki çörekçiler fırını önünde bulunan

---

²¹⁷ TSS, 1869, 104/2.

²¹⁸ XVIII. yüzyılın başlarında Trabzon'da yaralama ve cinayet olaylarında kullanılan suç aletleri için bkz. Şimşek, a.g.m., s. 22.

²¹⁹ TSS, 1869, 113/3.

²²⁰ Şahıs aleyhine işlenen suçlardan ölümle sonuçlanmayan yaralama ve sakatlamalarda mağdura ödenmesi gereken ve miktarı kadı tarafından belirlenen tazminattır. Bkz. Şamil Dağcı, "Hükümet-i Adl", DİA, 18, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1998, s. 463.

²²¹ TSS, 1875, 6/5.

²²² TSS, 1876, 8/2. Benzer örnekler için ayrıca bkz. TSS, 1874, 12/3; TSS, 1876, 26/1.

yolda kendi halinde duran Hasan Çelebi bin Ahmet Beşe'yi sağ küreği üzerinden yaralar. Bunun üzerine mahkemeye gelen Hasan Çelebi kendisini yaralayan es-Seyyid Osman'dan şikayetçi olur. Zanlı durumunda olan es-Seyyid Osman bu suçlamaları kabul etmez. Ancak mağdur Hasan Çelebi'nin olayla ilgili şahitleri olan Mehmet Beşe bin el-Hac Veli ile Mustafa Beşe bin Abdullah olayı gördüklerini ve es-Seyyid Osman'ın Hasan Çelebi'yi bıçakla yaraladığını belirtirler.²²³ Daha sonra mahkemeye gelen yaralı Hasan Çelebi'nin kardeşi Ali Beşe, abisinin aldığı bıçak darbesinden dolayı ağır yaralandığını ve mahkemeden abisinin günlük nafaka ile doktor ücretinin belirlenmesini ister (29 Zi'lhicce 1119/22 Mart 1708).²²⁴ Aldığı bu yaradan ötürü bacağı zarar gören ve aksamaya başlayan Hasan Çelebi yaklaşık üç ay sonra tekrar mahkemeye gelir ve sakat kaldığı için gerekli olan tazminatı ister. es-Seyyid Osman yine bu iddiaları yalanlar fakat olayla ilgili şahitlerin olması ve bu olayı gördüklerine dair yemin etmesiyle mahkeme yaranın incelenip tazminatın belirlenmesine karar verir. Mahkemede bilirkişilerin yaptığı inceleme sonucunda toplamda üç yüz otuz üç kuruş tazminat ödenmesi gerektiği belirtilir. Kadı da bu paranın mağdura ödenmesi için es-Seyyid Osman'a tenbih verir ve dava kaydedilir (28 Reb'iül-Evvel 1120/17 Haziran 1708).²²⁵ Ancak aradan yaklaşık dört ay geçmesine rağmen davalı es-Seyyid Osman üç yüz otuz üç kuruşu davacı Hasan Çelebiye ödeyemez ve araya Müslümanların da girmesiyle taraflar altmış kuruş üzerine sulh ederler (16 Recep 1120/1 Ekim 1708).²²⁶

Müslüman din adamının darp ve şiddet sonucu mahkemeye gelerek şikayetçi olduğu bir kayıt mevcuttur. Nurullah Mescid-i Şerif Mahallesi imamı olan Mehmet Efendi bin Bektaş mahkemeye gelerek İbrahim Beşe bin Kazaz Hüseyin Çelebi ve kardeşi Ali Beşe ile İsmail Beşe bin Ali'den şikayetçi olur. Şikayetin gerekçesi de imamı olduğu mescide giderken yolunun adı geçen kişilerce kesilip pala ile kolundan yaralanmasıdır. Zanlılardan İbrahim beşe hariç diğer ikisi kaçmıştır ve mahkemede hazır olan İbrahim Beşe'ye bu iddialar sorulmuştur. İbrahim Beşe yapılan suçlamaları kabul etmeyince mahkeme Mehmet Efendi'den delil talep etmiştir. İddiasını kanıtlayacak delili olmaması ve yaralarının gerçekte anlattığı şekilde olduğunun görülmesinden ötürü mahkeme zanlı İbrahim Beşe'ye böyle bir suça karışmadığına dair yemin etmesi teklifinde bulunmuştur.

---

²²³ TŞS, 1870, 53/1.

²²⁴ TŞS, 1870, 52/3.

²²⁵ TŞS, 1870, 63/3.

²²⁶ TŞS, 1870, 71/1.

Ancak zanlı yemin etmemiş ve kadı da zanlının tutuklanarak zabite teslim edilmesine karar vermiştir (22 Şevval 1124/22 Kasım 1712).²²⁷

Aynı şekilde Gayrimüslim din adamıda benzer bir davada mahkemeye başvurmuştur.²²⁸ Maçka'nın Kalamase(?) Köyü ahalisinden olan Papa Yani adlı keşiş yolda giderken sağ memesi üzerinden bıçak ile Kara Hüseyin Beşe bin İslam tarafından yaralanır. Yaralı keşiş olaydan sonra şer'iyeye mahkemesine gelerek kendisini yaralayan Kara Hüseyin Beşe'den davacı olur ve yarasının incelenmesini talep eder. Mahkemede hazır olan Müslümanlarca yara üzerinde yapılan inceleme neticesinde bıçak yarasının Papa Yani'nin anlattığı şekilde olduğu müşahede edilir ve dava deftere kaydedilir (27 Safer 1119/30 Mayıs 1707).²²⁹

İbadetini yaptıktan sonra cami çıkışı darba uğrayıp mağdur olan bir kişinin şikayeti de kayıtlara yansımıştır. Yeni Cuma Mahallesi'nde ikamet eden el-Hac Ali ibn Mehmet evinde otururken el-Hac Mehmet'in gulamları tarafından bir kaç gece evine taş atılarak rahatsız edilir. el-Hac Ali olay gecesi mahallenin camisinde teravih namazını eda ettikten sonra evine giderken el-Hac Mehmet'in damadı olan Semerci Ahmet Beşe ibn el-Hac Mehmet tarafından yolu kesilir. Semerci Ahmet Beşe "*babamı niye rahatsız edersin*" diyerek el-Hac Mehmet'i sol elinin bileğinden ve sağ omzundan yaralayarak kaçır. Yaralı bir şekilde mahkemeye gelen el-Hac Ali olanları izah ederek yaralarının keşfinin yapılmasını mahkemeden talep eder. İnceleme yapıldıktan sonra da dava kaydedilir (16 Ramazan 1126/25 Eylül 1714).²³⁰

Kesici yada ateşli bir alet ile yaralanan kişinin yarası ağır olabiliyor işlerini yapamayacak duruma gelerek hastalanabiliyordu. Bunun üzerine mahkeme mağdur olan kişinin doktor ve bakım ücreti ile günlük nafakasını belirliyordu. Hacı Kasım Mahallesi

²²⁷ TŞS, 1873, 15/1.

²²⁸ Osmanlı Devleti'nde, millet sistemi çerçevesinde Gayrimüslim Osmanlı vatandaşları karşılaştığı bir hukuki sorun karşısında kendi cemaat mahkemesine gidebildiği gibi şer'iyeye mahkemesine de başvurma hakkına sahiptiler. Bkz. Aydın, "Osmanlıda Hukuk", s. 421. Osmanlı Devleti'nde uygulanan millet sistemi ile ilgili bkz. Bilal Eryılmaz, **Osmanlı Devleti'nde Gayrimüslim Tebaanın Yönetimi**, İstanbul: Risale Basın Yayın, 1996; İlber Ortaylı, **Osmanlı Toplumunda Aile**, 3. Baskı, İstanbul: Pan Yayıncılık, 2000, s. 25-41. Yavuz Ercan, **Osmanlı Yönetiminde Gayrimüslimler-Kuruluşun Tanzimat'a Kadar Sosyal, Ekonomik ve Hukuki Durumları**, Ankara: Turhan Kitabevi, 2001; Mustafa Macit Kenanoğlu, **Osmanlı Millet Sistemi: Mit ve Gerçek**, İstanbul: Klasik, 2004; İlber Ortaylı, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Millet Sistemi", **Türkler**, Hasan Celal Güzel ve diğerleri (Ed.), 10, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002, s. 216-220; Cevdet Küçük, "Osmanlı Devleti'nde Millet Sistemi", Güler Eren (Ed.), **Osmanlı**, 4, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 1999, s. 208-216; Gürsoy Akça, "Osmanlı Millet Sisteminin Dönüşümü", **Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları Dergisi**, 6 (1), 2007, s. 57-60.

²²⁹ TŞS, 1869, 147/1.

²³⁰ TŞS, 1874, 46/5.

sakinlerinden olan Ali Beşe ibn Rıdvan, Taş Hanı yanında olan kuyunun önünde kendi halinde durur iken Ali Beşe ibn Abbas tarafından bıçak ile sağ tarafından ağır bir şekilde yaralanır. Yaralının vekili olarak mahkemeye gelen Mustafa Beşe ibn Hamza olayı anlatarak doktor ve bakım ücreti ile günlük nafaka gerektiğini belirtir. Bunun üzerine mahkeme de iki kuruş doktor ve bakım ücreti, nafaka olarak da günlük kırk beş akçe belirler.²³¹ Mustafa Beşe daha sonra menzilinde ağır bir şekilde yatan Ali Beşe'nin yarasının keşif yapılmasını mahkemeden talep eder (20 Şaban 1123/3 Ekim 1711).²³²

Çarşı Mahallesi'nde yaşanan olayda ise İsmail Beşe ibn Mustafa mahkemeye gelerek, evine giderken Mustafa Beşe ibn Ahmet tarafından yolunun kesildiğini ve sol kolunun bıçak ile yaralandığını söyleyerek şikayetçi olur. Ayrıca mahkemeden yarasının keşfinin yapılmasını talep eder.²³³ Bu yaradan dolayı hastalanarak yataklara düşen İsmail Beşe'ye mahkeme, doktor ve bakım ücreti olarak on kuruş ile nafaka olarak günlük kırk akçe verilmesi gerektiğine karar verir (25 Rebiü'l-Ahir 1123/12 Haziran 1711).²³⁴

Tekfur Çayırı Mahallesi sakinlerinden Mehmet Beşe ibn Salih, Kale-i Kule Mahallesi halkından olan Ali Beşe ibn Mahmut'u, Platana Pazarı'na giderken yol üzerinde bıçağı ile sağ kolundan yararlar. Yaşananlardan sonra mahkemeye gelen mağdur Ali Beşe yarasının keşfinin yapıldığını belirterek doktor ücreti gerektiğini belirtir. Mahkeme de günlük ikişer kuruş verilerek tedavi edilmesine karar verir (26 Rebiü'l-Ahir 1124/2 Haziran 1712).²³⁵

Müslümanlar gibi Gayrimüslimler de aynı şekilde mahkemeye gelerek bakım ücreti ile nafaka talep edebiliyordu. Yomra'ya bağlı Şana Köyü zımmilerinden Arslan veledi Markar(?) adlı Ermeni mahkemeye gelerek aynı köyde ikamet eden Şahin oğlu Hüseyin'den şikayetçi olur. Şikayetinin gerekçesi de yolda giderken üstüne hücum eden Hüseyin'in kendisini yaralaması ve bu yaradan ötürü yataklara düştüğü için gerekli olan doktor ve bakım ücreti ile nafakayı istemesidir. Mahkeme yaralı olan Arslan'ın üzerine yaralarının keşfi ve ücretlerin tespiti için heyet gönderir. Yapılan müşahede sonucu otuz

---

²³¹ TŞS, 1871, 53/4.

²³² TŞS, 1871, 53/5.

²³³ TŞS, 1871, 117/4.

²³⁴ TŞS, 1871, 117/5.

²³⁵ TŞS, 1872, 9/3. Benzer davalar için ayrıca bkz. TŞS, 1873, 7/4.

akçe nafaka ile doktor ve bakım ücreti gerektiğine karar verilir (25 Safer 1131/17 Ocak 17119).²³⁶

Sicillerde geçen söz konusu davalarda bıçak, nacak, hançer, kılıç vb. kesici aletlerin dışında ateşli silahlar ile olan yaralamalar da mevcuttur. Ancak bunların sayısı daha azdır. Nitekim darp ve cerh başlığı altında incelenen 85 davanın 4'ünde ateşli silah kullanılmıştır.

Osmanlı Devleti'nde reayanın şehir içinde tüfek taşınması yasaktı. Ancak XVI. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Anadolu'da patlak veren Celali isyanları ile çok sayıda kişinin tüfek gibi ateşli silahlara sahip olmaya başlamıştır.²³⁷ Buna rağmen yapılan çalışmalarda darp ve cerh olaylarında ateşli silahların kullanımının az olduğunu görülmektedir. Jennings'in çalışmasına göre 1600 ile 1627 yılları arasında Kayseri şer'iyehane sicillerine yansıyan toplam 334 adet darp, cerh ve cinayet vakası mevcuttur. Bu dava kayıtlarının 294'ünde suç aleti bulunur ve bu aletlerin sadece 4 tanesi ateşli silahtır. Trabzon'da incelenen 156 cerh ve cinayet davasında ise 7 ateşli silah kullanılmıştır. Tok'un, 1650-1660 yılları arasında Kayseri şer'iyehane sicillere yansıyan ölüm keşiflerine ait raporlara dayanarak hazırladığı makalesinde ise ateşli silah sonucu hayatını kaybeden kimsenin olmadığı görülmektedir.²³⁸

Boztepe Mahallesi sakinlerinden el-Hac Mahmut bin Mehmet, şehrin çarşısında el-Hac Kasım Mahallesi'nden Mustafa Beşe bin Mehmet Çelebi tarafından silah ile yaralanır. Olaydan sonra el-Hac Mahmut vekili Ali Reis vasıtasıyla mahkemeye baş vurarak, Mustafa Beşe'den davacı olur. Ancak daha sonra araya Müslümanların girmesiyle taraflar elli kuruşa sulh ederler. el-Hac Mahmut'un vekili olan Ali Reis sulh parasını tamamıyla mahkeme huzurunda teslim almasıyla dava kaydedilir (3 Zi'lhicce 1117/18 Mart 1716).²³⁹

Mahkemeye gelen Tüccar Mustafa Beşe ibn Hasan Beşe, Torul'a bağlı Korkise Köyü'nde "kendi halimde durur iken kurşun atıp sağ gözümü yaraladı" diyerek Osman ibn Hüseyin'den şikayetçi olur. Ayrıca doktor ve bakım ücreti ile nafaka da talep eder.

---

²³⁶ TŞS, 1877, 10/4.

²³⁷ Kemal Çiçek, "Osmanlı Devletinde Asayiş ve Emniyet Hizmetleri", Kemal Çiçek ve Abdullah Saydam (Ed.), **Kıbrıs'tan Kafkasya'ya Osmanlı Dünyası'nda Siyaset, Adalet ve Raiyyet**, Trabzon: Derya Kitapevi, 1998, s. 170.

²³⁸ Ronald C. Jennings, "Firearms, Bandits and Gun-Control: Some Evidence on Ottoman Policy towards Firearms in the Possession of Reaya, From Judicial Records of Kayseri, 1600-1627", **Studies on Ottoman Social History in the Sixteenth and Seventeenth Centuries: Women, Zimmis and Sharia Courts in Kayseri, Cyprus and Trabzon**, İstanbul: The Isis Press, 1999, s. 339; Tok, a.g.m., s. 336-345.

²³⁹ TŞS, 1869, 23/3.

Mahkeme, mağdurun üzerinde yaptığı incelemede sağ gözünden gerçekten silah ile yaralandığını müşahede eder ve beş akçe bakım ücreti ile otuz akçe nafaka verilmesi gerektiğini belirler (2 Recep 1124/5 Ağustos 1712).²⁴⁰

Yoros'a bağlı Mankane Köyü sakinlerinden Ahmet Beşe ibn Sinan, Kulkandoz Köyü ahalisinden olan Osman Beşe ibn Abdülkerim tarafından tüfekle yaralanır. Ahmet Beşe, tüfekten çıkan saçmalardan ötürü hasta olup yataklara düştüğü için Ebu Bekir Beşe bin Fazıl vasıtasıyla mahkemeye baş vurarak Osman Beşe'den şikayetçi olup diyetini talep eder. Ancak daha sonra Müslümanların da araya girmesiyle taraflar kırk kuruş üzerine sulh eder ve dava sonlanır (13 Safer 1127/18 Şubat 1715).²⁴¹

Benzer bir olay da Zeytinlik Mahallesi'nde yaşanmıştır. Mahalle sakinlerinden Tarakcızade Ahmet Ağa bin Hasan Beşe, Semerciler Çarşısı'nın başında dururken Kürekçi Ahmet Beşe bin Mehmet elindeki silahı ile üzerine ateş eder ve silahtan çıkan saçmalar şakağına gelir. Olanlardan sonra mahkemeye gelen Ahmet Ağa kendisini yaralayan Ahmet Beşe'den davacı olur. Ancak araya Müslümanların girmesiyle taraflar yirmi beş kuruş üzerine sulh ederler. Parayı tamamıyla teslim alan Ahmet Ağa, Ahmet Beşe ile ilgili davasından vazgeçtiğini belirtmesiyle de dava sonlanır (22 Muharrem 1133/23 Kasım 1720).²⁴²

İncelenen dönemdeki sicillerde yeniçeriler ile halk arasında da darp ve cerh olaylarının yaşandığı tespit edilmiştir. Yoros Nahiyesi'ne bağlı Kerasya Köyü'nde yaşayan Kamil Beşe ibn Musa Beşe, yeniçeri bölüğünden olan Abdullah Beşe ibn İbrahim tarafından bıçak ile sağ kolundan yaralanır. Yarasından dolayı yataklara düştüğünü ve doktor ücreti ile nafakanın farz olduğunu mahkemeye gelerek belirtir ve kendisini yaralayıp kaçan Abdullah Beşe'den şikayetçi olur. Mahkeme de beş kuruş doktor ücreti ile günlük kırk akçe nafaka ödenmesine karar verir (24 Cemazyie'l-Evvel 1124/29 Haziran 1712).²⁴³

Askeri sınıf ile halk arasında yaşanan asayiş olaylarında mağdur durumundaki kişi her zaman halktan kişiler olmayabiliyordu. Gümüşhane halkından olup Trabzon muhafazasında görevli olan es-Seyit Mehmet bin Halil, Aya Gorgor Mahallesi'nde kendi

---

²⁴⁰ TŞS, 1873, 9/2.

²⁴¹ TŞS, 1874, 64/5.

²⁴² TŞS, 1878, 48/3.

²⁴³ TŞS, 1872, 13/2.

halinde dururken mahallenin Gayrimüslimleri'nden olan İstavrato, Niyake, Konstantin, Yori, Konstantin veledi Yor ve Penayot tarafından taş ile darp edilir. Darp sonucu bir dişini kaybeden ve sol gözü moraran es-Seyit Mehmet mahkemeye gelip dişi ve gözü için *hükümet-i adl* talep eder. Ancak daha sonra iki taraf on kuruş üzerine sulh ederek aralarındaki anlaşmazlığa son verir (10 Ramazan 1131/27 Temmuz 1719).²⁴⁴

Trabzon Çarşısı'nda da darp ve cerh vakalarının gerçekleştiği tespit edilmiştir.²⁴⁵ Mumhane Çarşısında yaşanan olayda zanlılar Yeni Cuma Mahallesi'nden Mustafa Beşe bin Hasan ile Ömer Beşe, mağdur olan da Çarşı Mahallesi sakinlerinden Mahmut Beşe bin Mustafa Beşe'dir. Ömer Beşe, Mumhane Çarşısı'nda kendi halinde duran Mahmut Beşe'yi kollarından tutarak sarar ve Mustafa Beşe de elindeki siyah kabzalı bıçağı ile Mahmut Beşe'yi sol kolundan yaralar. Bu olaydan sonra iki arkadaş kayıplara karışır. Mahmut Beşe olanlardan sonra mahkemeye gelerek yarasının keşfinin yapılmasını ister. Mehmet Efendi bin Hasan Efendi mağdurun üzerinde yaptığı inceleme sonucu yaranın sol kol üzerinde olduğu görülür ve dava kaydedilir (22 Ramazan 1127/21 Eylül 1715).²⁴⁶

Mağara Mahallesi'nde ikamet eden Ali Beğ bin Mehmet, Trabzon Çarşı'ndaki Kuyumcular Çarşısı'nda Mehmet Beşe ibn Mahmut tarafından hançer ile sağ kolu üzerinden yaralanır. Mehmet Beşe, Ali Beğ'i bıçakladıktan sonra kaçarak kayıplara karışır. Olaydan sekiz gün sonra mahkemeye gelen mağdurun babası Terzi Yusuf bin Abdullah, menziline yaralı bir şekilde yatan oğlu Ali Beğ'in yarasının incelenmesini talep eder. Mahkeme de bunun üzerine es-Seyit Yusuf Efendi ibn Mehmet başkanlığında kurulan keşif heyetini Ali Beğ'in evine gönderir. Heyet yaraları inceledikten sonra Ali Beğ'e ne olduğunu sorar. Ali Beğ de kendini yaralayanın Mehmet Beşe olduğunu ve eğer bu yaradan ötürü olursa sadece Mehmet Beşe'den diyet alınması gerektiğini belirtir. Heyet incelemelerini yapıp mağduru da dinledikten sonra mahkemeye dönerek olanları belirtir ve dava kaydedilir (26 Cemaziye'l-Ahir 1124/31 Temmuz 1712).²⁴⁷

Darp ve cerh olayları seyahat eden insanlar arasında da yaşandığına dair bir kayıt mevcuttur. Tirebolu'dan kayık ile Trabzon şehrine dönen Eksotha Mahallesi sakinlerinden Mihail veledi Hristos aynı kayıkta bulunan el-Hac Hasan bin el-Hac Ali tarafından sağ memesinin altından yaralanır. Gemiden indikten sonra mahkemeye gelen Mihail olanları

---

²⁴⁴ TŞS, 1877, 75/3.

²⁴⁵ Trabzon'da çarşı, han ve dükkan içinde yaşanan darp ve cerh kayıt sayısı 12'dir.

²⁴⁶ TŞS, 1874, 100/3.

²⁴⁷ TŞS, 1873, 6/4.

anlatarak el-Hac Hasan'dan şikayetçi olur. el-Hac Hasan kendisine yöneltilen suçlamaları kabul etmez. Ancak mahkemede olayın muhataplarıyla aynı kayıpta seyahat eden es-Seyit Mehmet bin es-Seyit Mustafa ve Hakkı bin İbrahim, el-Hac Hasan'ın Mihail'i kendi huzurlarında darp ettiğine dair Mihail lehine şahitlik yaparlar. Şahitleri dinleyen kadı da zanlı el-Hac Hasan'ın tutuklanarak zabite teslimine karar verir (9 Muharrem 1133/10 Kasım 1720).²⁴⁸

Kaza sonucu yaşanan yaralamalar da olabiliyordu. Aşağıdaki davada yaşanan durum cirit oynayan iki arkadaştan birinin diğerini yanlışlıkla yaralaması ile ilgilidir. Tirebolu Kasabası'nın Kaledibi Mahallesi sakinlerinden olan Ahmet bin Mirza misafir olarak Trabzon'a gelir ve Orta Hisar Mahallesi'nde ikamet eden Mustafa Ağa bin İsmail Ağa'nın evinde kalır. Ahmet ile es-Seyit Osman Çelebi bin es-Seyit Ahmet Efendi cirit oynarlarken kazayla es-Seyit Osman Çelebi'nin ciridi Ahmet'in sağ gözüne gelir. Yaşananlardan sonra mahkemeye gelen iki arkadaş kırk kuruş üzerine sulh ederek anlaşırlar.²⁴⁹ Mağdur olan Ahmet parayı teslim almasıyla da arkadaşıyla ilgili bir sorunu kalmadığını belirtir ve dava sonlanır (9 Muharrem 1118/23 Nisan 1706).²⁵⁰

Trabzon şer'iye sicillerine göre 1703-1721 yılları arasında Trabzon Eyaleti'nde yaşanan darp ve cerh kaydı sayısı 85'tir. Darp ve cerh olaylarının 48 tanesi eyalet merkezinde, 35 tanesi de eyalete bağlı kaza veya nahiyelerde geçmektedir. 2 kayıta ise olayın yaşandığı yer belli değildir. Yine toplam kayıtlardan 6'sı Gayrimüslimlerin kendi arasında, 7'si Gayrimüslimler ile Müslümanlar arasında ve geri kalanları da Müslümanlar arasında yaşanmıştır. Kadınlar da darp ve cerh başlığı altında davacı veya davalı olarak 12 kayıta yer almıştır. Ayrıca incelenen dönem içerisinde darp ve cerh suçuna karışanların daha çok askeri sınıfa mensup kişiler olduğu görülmektedir. Nitekim 85 kaydın 65'inde zanlı veya mağdur durumunda olan askeri sınıfa mensup kişilerdir.

Şimşek'in, şeriye sicillerine göre XVIII. yüzyılın başlarında Trabzon'da yaralama ve cinayet olaylarına dair çalışmasında, 1701-1702 tarihleri arasında 4 kayıt mevcut olup bunun kaçının darp ve cerh veya cinayet olduğu belli değildir.²⁵¹ Zerey'in 1601-1635 yılları arasını kapsayan 1824 nolu Trabzon şer'iye sicil çevirisinde 5 adet darp ve cerh olayı

---

²⁴⁸ TŞS, 1878, 42/3.

²⁴⁹ Ebussuud Efendi ağaç ok ile kazayla çıkarılan gözün diyetini beş yüz dirhemden pahalı kul veya cariye olarak belirtir. Düzdağ, a.g.e., s. 153-154.

²⁵⁰ TŞS, 1869, 29/1.

²⁵¹ Şimşek, a.g.m., s. 14.

mevcuttur.²⁵² Ekiz'in 1828, nolu Trabzon şer'iyeye sicil çevirisinde ise 1632-1635 tarihleri arasında 10 darp ve cerh kaydına rastlandığı görülmektedir.²⁵³ 1601-1635 tarihleri arasında Trabzon'da toplam 15 darp ve cerh kaydı mevcut olup olayların 5'i Müslümanlar ile Gayrimüslimler arasında ve 1 tanesi de Gayrimüslimler arasında yaşanmıştır. Ayrıca 1 davada, kadın davalı konumundadır.²⁵⁴

1600-1625 yıllarında Kayseri'de 293 adet darp ve cerh vaka kaydının olduğu Jennings'in çalışmasında tespit edilmiştir.²⁵⁵ Gelir, Ayntap mahkeme kayıtlarına dayanarak hazırladığı çalışmasında 1680-1700 yılları arasında Ayntap'da darp ve cerh suçuna dair bir sayı vermese de hemen hemen her gün görüldüğünü belirtiyor. Ayrıca bu suçların özellikle erkekler arasında yaşandığını da vurguluyor.²⁵⁶

3.2. Ölüm Keşfi

Keşif, İslam hukukunda en önemli ispat vasıtalarındandır. Çünkü kadı bu sayede mevcut olayla ilgili ayrıntılı bilgi sahibi olabiliyordu. Kadı, keşfi kendi yapabildiği gibi naibi yardımıyla da yapabiliirdi. Keşif mahkeme dışında yapılmakla beraber mahkeme içinde de gerçekleştirilebiliyordu. Eğer dava konusu uzmanlık gerektiriyorsa keşif heyetine bilirkişi de katılmaktaydı.²⁵⁷ Kanunnamelerde de mahalle veya köyde bir kişi ölü bulursa veya bir hırsızlık olayı meydana gelse bu suçları işleyenleri bulup çıkartmanın mahallelinin veya köylünün görevi olduğu belirtilmiştir.²⁵⁸ Bundan dolayı bu tarz durumlarda ahali mahkemeye gelerek keşif talebinde bulunurdu.

Ölüm keşfi başlığı altında, darp ve cinayet olayları dışında kalan kaza sonucu ölüm veya kendini yaralama, neden öldüğü bilinmeyen cesetlerin keşfi ve ölümünün aydınlatılması, intihar eden kişilerin ölümünün keşfi gibi vaka kayıtları incelenmiştir.

---

²⁵² Zerey, a.g.t., s. 38-39.

²⁵³ Ekiz, a.g.t., s. 15-16.

²⁵⁴ Zerey, a.g.t., s. 38-39; Ekiz, a.g.t., s. 15-16. Jennings'in 1560-1640 tarihleri arasına ait sicillere dayanarak Maçka ile ilgili yapmış olduğu çalışmasında, suç ve şiddet olaylarına ait kayıtların az olduğunu belirtir. Ayrıca suç ve şiddet olayları içinde darp, cerh, cinayet ve hırsızlık gibi dava kayıtlarına ait örnekleri bir arada vermiştir. Bu örnekler içerisinde Gayrimüslimlere ait kayıtlar da bulunmaktadır. Bkz. Jennings, "The Society and Economy of Maçuka", s. 150-152.

²⁵⁵ Jennings, "Firearms, Bandits and Gun-Control", s. 339.

²⁵⁶ Gelir, a.g.t., s. 129.

²⁵⁷ Demir, a.g.e., s. 187-189.

²⁵⁸ Akgündüz, **Osmanlı Kanunnameleri**, 3, s. 91; Akgündüz, **Osmanlı Kanunnameleri**, 2, s. 43; Akgündüz, **Osmanlı Kanunnameleri**, 4, s. 369. Ayrıca bkz. Akman, a.g.e., s. 91-92.

Ölüm keşfi davlarında yaşanan kazalara bakıldığında ağaçtan düşme, ağacın veya duvarın altında kalarak can verme gibi durumlar yaygın olarak karşımıza çıkmaktadır. Yoros Nahiyesi'ne bağlı Mudra Köyü sakinlerinden olan Nezir bin Mehmet, aynı köyden olan Hüseyin Beşe bin Mehmet ile köyün ormanına ağaç kesmeye giderler. Ancak Nezir ağacı keserken altında kalır ve hayatını kaybeder. Bunun üzerine Nezir eşi Nazlı binti Gazi çocukları ile birlikte mahkemeye gelir ve eşinin keşfinin yapılmasını talep eder. Ayrıca ailesi, köy ahalisinden şikayetçi olmadıklarını da belirtir ve dava sonlanır (22 Zi'lhicce 1115/27 Nisan 1704).²⁵⁹

Tekfur Çayırı Mahallesi'ndeki el-Hac Abdurrahman ile Kaz oğlu Hasan'ın ortak arazisinde olan zeytin ağacının dibinde Kavak Meydan Mahallesi sakinlerinden Hasan bin Mehmet Beşe'nin cesedi bulunur. Bunun üzerine babası Mehmet Beşe bin Mustafa mahkemeye gelerek oğlunun ölüm keşfinin yapılmasını talep eder. Cesedi incelemekle görevli olan Mehmet Efendi maktulün ağaçtan düşerek ölmediğine vücudunda bulunan kurşun izlerine²⁶⁰ dayanarak karar verir. İzlenimlerinin mahkemeye aktarılmasıyla da dava kaydedilir (16 Safer 1126/3 Mart 1714).²⁶¹

İncelenen siciller içerisinde kaza sonucu gerçekleşen ölüm keşfi davalarıyla da karşılaşmıştır. Tekfur Çayırı Mahallesi halkından olan Esmen binti Ali'nin çocukları Hatice binti el-Hac Veli ile İsmail birlikte oyun oynarlarken İsmail su kuyusuna düşer ve hayatını kaybeder. Yaşananlardan sonra Esmen vekili Mehmet Efendi bin Ali vasıtasıyla mahkemeye baş vurarak oğlunun keşfinin yapılmasını ister. Mahkeme bir keşif heyeti oluşturarak bölgeye gönderir. Heyet bölgeyi ve cesedi incelemekle kalmayıp aynı zamanda annesi ile de konuşur. Keşif heyeti gerekli incelemeleri tamamladıktan sonra mahkemeye gelir ve dava kaydedilir (19 Safer 1117/12 Haziran 1705).²⁶²

Kaza ile gerçekleşen bir başka olay da Kanlıka Köyü'nde yaşanmıştır. Kanlıka Köyü sakinlerinden Yani veledi Aram adlı zımmi kundaksız bir tüfek ile oynarken kazayla sağ kaşının üstünden kendini yaralar. Yarısından ötürü mahkemeye kardeşi Kiryazi'yi yollar. Mahkemeye gelen Kiryazi mahkeme huzurunda kardeşinin menzilinde yaralı bir şekilde yattığını belirterek keşfinin yapılmasını talep eder. Mahkeme de yaralı olan kişinin evine heyet gönderir ve heyet incelemelerini yaptıktan sonra mahkemeye döner. Heyet,

---

²⁵⁹ TŞS, 1868, 5/1.

²⁶⁰ Ölüm keşfi başlığında yalnızca 2 kayıt ateşli silah ile ilgilidir. Diğer dava için bkz. TŞS, 1869, 9/4.

²⁶¹ TŞS, 1874, 8/3.

²⁶² TŞS, 1868, 76/2.

şahsın belirtilen silah ile kendini yaraladığını mahkeme huzurunda belirtmesiyle de dava kaydedilir (6 Şaban 1117/23 Kasım 1705).²⁶³

İş sırasında kaza ile ölenlerin de keşiflerinin yapıldığı vakalar mevcuttu. Kasım Paşa Mahallesi sakinlerinden Konstantin veledi Tori evinin etrafını taş ile örmesi için Taşçı Yor veledi Lefter ile anlaşır. Yor evin kapısını örerken ayağı takılarak yere düşüp ölünce evin sahibi olan Konstantin mahkemeye gelerek ceset üzerine keşif yapılmasını talep eder. Mahkeme Ahmet Efendi bin Esad Efendi'yi cesedin incelenmesi için görevlendirir. Yapılan inceleme sonucunda Yor'un duvarı örerken yere düşüp öldüğü anlaşılır. Keşiften sonra mahkemeye gelen Ahmet Efendi'nin incelemelerini aktarmasıyla da dava son bulur (3 Cemaziye'l-Ahir 1126/16 Haziran 1714).²⁶⁴

Kim tarafından ve nasıl öldürüldüğü bilinmeyen bir keşif kaydı ile karşılaşmıştır. Trabzon'un Of kazasından²⁶⁵ misafir olarak Trabzon'a gelen Kostantin veledi Saval Aya Gorgor Mahallesi'nin iskelesinde Andon adlı zımminin evinin önündeki kayalıkta cesedi bulunur. Trabzon'un subaşı olan Abdü'l-Fettah Ağa bin Mustafa cesedin bulunmasından sonra mahkemeye gelerek olay mahalline keşif heyetinin gönderilmesini ister. Mahkeme bölgeye keşif yapması için Mevlana Ahmet Efendi'yi gönderir. Yapılan incelemelerde Konstantin'in ağzından burnundan beyaz köpük geldiği ve vücudunun bazı yerlerinde yaralar olduğu müşahade edilir ve dava kaydedilir (Gurre-i Muharrem 1120/23 Mart 1720).²⁶⁶

Hasta veya yatalak olan bir kişinin intihar etmesi ve ailesinin mahkemeye başvurusu kayıtlara şu şekilde yansımıştır. Yeni Cuma Mahallesi sakinlerinden olan Bakiye binti Abdullah, oğlu Mahmut Beşe bin Osman'ın hasta ve yatalak olmasına rağmen yataktan kalkıp Murat Hanzadelerin bahçesindeki su kuyusuna çıktığını ve kendini aşağı attığını mahkeme huzurunda belirtir. Ayrıca kuyuya atlayıp boğulan oğlunun ölüm keşfinin yapılmasını da talep eder. Mahkeme bunun üzerine keşfin yapılması için Yusuf Efendi bin

---

²⁶³ TŞS, 1869, 9/4.

²⁶⁴ TŞS, 1874, 33/1.

²⁶⁵ Çalışmamızın kapsadığı dönem içerisinde incelenen kayıtlar arasında Ofa ait bir kayıt ile karşılaşmamaktayız. Halbuki XVII. yüzyılın ortalarında Of'da pek çok suç kaydının varlığı yapılan çalışmalarla tespit edilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Kenan İnan, "17. Yüzyıl Ortalarında Osmanlı Taşrasında Hayat", "Mahmiye-i Trabzon Mahallatından" Onyedinci Yüzyıl Ortalarında Trabzon'da Sosyal ve İktisadi Hayat, Trabzon: Trabzon Belediyesi Kültür Yayınları, 2013, s. 344-348.

²⁶⁶ TŞS, 1870, 53/3.

es-Seyit Mehmet Efendi'yi görevlendirir. Yapılan inceleme neticesinde çocuğun ölüm şeklinin annenin anlattığı gibi olduğu görülür (2 Zi'lkade 1128/18 Ekim 1716).²⁶⁷

Sağlığı yerinde olan bir kişide intihar ederek kendini öldürmüştür. Merhum Derviş Ali Tekyesi Mahallesi'nden Hava Hatun binti Ali Çelebi, el-Hac Mehmet Ağa bin el-Hac Ahmet Ağa vasıtasıyla mahkemeye baş vurarak kocası Mehmet Ağa bin Mahmut'un, evlerindeki odada bulunan kirişe kendini asarak intihar ettiğini belirtir ve mahkemeden eşinin keşfinin yapılmasını talep eder. Ahmet Efendi bin Esad Efendi mahkeme tarafından keşif vazifesi ile görevlendirilerek olay yerine gönderilir. Ceset üzerinde yapılan incelemelerden sonra mahkemeye dönen Ahmet Efendi, izlenimlerini belirtmesiyle dava sonlanır (25 Rebiü'l-Ahir 1127/30 Nisan 1715).²⁶⁸

Akçaabat'a bağlı Karluk Köyü'nde yaşanan olayda ise çürümeye başlayan bir ceset Abdurrahman Beşe ibn Osman ve Halil Beşe ibn Ali tarafından Hamza'nın mülkünde bulunur. Kuru Irmak yanında yer alan Hamza'nın arazisindeki ceviz ağacının altında yer alan kayanın üzerinde bulunan ceset Maçka Nahiyesi'ne bağlı Gozari Karyesi halkından el-Hac Süleyman ibn Ali'ye aittir. Bulan kişiler mahkemeye gelerek keşif yapılmasını isteyince Mevlana Ahmet Efendi vazifelendirilir. Yapılan incelemeler sonucu sol kulağının şiştiği, vücudunun sol tarafının şişip çürümeye başladığı ve kulakları ile sakalının kurtlanmaya başladığı tespit edilerek deftere kaydedilir (28 Cemaziye'l-Ahir 1124/2 Ağustos 1712).²⁶⁹ Daha sonra ölen kişinin yakınları cesedin bulunduğu ahaliden diyet talep etmek maksadıyla mahkemeye gelmiştir (29 Cemaziye'l-Ahir 1124/3 Ağustos 1712).²⁷⁰

Trabzon Eyaleti'ne dışarıdan gelip burada hayatını kaybeden kişilerin de ölüm keşiflerinin yapıldığı davalar mevcuttur. Erzurum halkından olan İbrahim bin Mahmut'un cesedi Maçka'ya bağlı Hortokob Köyü'nde olan konağın yakınındaki uçurumun dibinde bulunur. Bunun üzerine Trabzon Mütessellimi'nin mübaşir olarak görevlendirdiği Zülfikar Bey ibn Recep mahkemeye gelerek cesedin keşfinin yapılmasını talep eder. Mahkemenin keşifle görevlendirdiği Mevlana Hasan Efendi ibn Osman ile Zülfikar Bey olay mahalline gelerek ceset üzerinde gözlem yaparlar. Cesedin üstünde bir bıçak izine rastlanmadığı, uçurumun başında olan kayadan aşağı düşüp öldüğü düşünülür ve köy halkına da olay ile ilgili bilgisi olup olmadığı sorulur. Köy halkı da kayadan düşüp can verdiğini belirtmesiyle

---

²⁶⁷ TŞS, 1876, 4/4.

²⁶⁸ TŞS, 1874, 79/3.

²⁶⁹ TŞS, 1873, 7/2.

²⁷⁰ TŞS, 1873, 8/3.

keşif heyeti mahkemeye dönerek durumu izah eder ve dava kaydedilir (2 Şaban 1131/20 Haziran 1719).²⁷¹

İstanbul'un Vefa Mahallesi'nden Trabzon'a misafir olarak gelen Çukadar Mustafa bin Hüseyin, İbrahim Çavuş Ağa bin Mustafa Çavuş Ağa'nın Yomra'daki çiftliğinde kalır. Çukadar Mustafa'nın Gürcü asıllı kölesi olan Osman bin Abdullah kaldıkları çiftlikteki ağaca çıkar ve ağaçtan düşerek ölür. Evin sahibi İbrahim Çavuş Ağa yaşananlardan ötürü mahkemeye gelerek ölen kölenin keşfinin yapılmasını talep eder. Bunun üzerine mahkeme Osman'ın keşfi için Mevlana es-Seyyid Yusuf Efendi bin es-Seyyid Mehmet başkanlığındaki heyeti vazifelendirir. Heyet, dut ağacı altında yatan Osman'ın kafa kemiğinin çıktığını, yüzünün yara bere içinde kaldığını ve oracıkta vefat ettiğini müşahade eder. (10 Cemaziye'l-Evvel 1119/9 Ağustos 1707).²⁷² Davanın kaydından yedi gün sonra Osman'ın sahibi olan Çukadar Mustafa mahkemeye gelir ve kölesinin kendi kendine öldüğünü, kimseden davacı olmadığını belirtir (17 Cemaziye'l-Evvel 1119/16 Ağustos 1707).²⁷³

İncelenen dönemde, ölüm keşfi başlığı altında toplam 17 dava kaydı bulunmaktadır. Bu keşiflerden 1'i kendi kendini yaralama olup diğerleri bir kaza sonucu veya intihar sonucu ya da sebebi bilinmeyen bir nedenden ötürü gerçekleşen ölüm olayları ile alakalıdır. Ayrıca 8 keşif eyalet merkezinde yapılırken 9 keşif de eyalete bağlı nahiye veya kazalarda yapılmıştır. Ölüm keşfi başlığında 3 kayıt askeri sınıfa mensup kişilere aittir.

Trabzon'a ait çalışmasında Zerey, ölüm keşfi sayısını 7 olarak verir. Ancak bunlardan 5'i kaza sonucu ölüm veya sebebi bilinmeyen keşiflerdir, 2'si de cinayet sonucu gerçekleşen keşif raporlarıdır.²⁷⁴ Ekiz'in çalışmasında ise keşif sayısı 10'dur ama 8 kayıt kaza sonucu ölüm veya sebebi bilinmeyen cesetlerin keşifleriyle alakalıdır.²⁷⁵ Bu iki çalışmada kaza sonucu ölüm veya sebebi bilinmeyen toplam 12 keşif kaydı bulunmaktadır ve 8'inde kadın cesetlerinin keşfi yapılmıştır. Ayrıca toplam davaların 2'si de Gayrimüslimler ile ilgili keşiflerdir. Bizim incelediğimiz sicillerde ise kadın cesetlerinin keşiflerinin yapıldığı kayıt mevcut değildir ve sadece 3 davada kadınlar eşleri veya

---

²⁷¹ TŞS, 1877, 47/4.

²⁷² TŞS, 1870, 15/1.

²⁷³ TŞS, 1870, 15/2.

²⁷⁴ Zerey, a.g.t., s. 40-41.

²⁷⁵ Ekiz, a.g.t., s. 17.

çocukları için keşif talebinde bulunmuştur. 4 dava kaydında Gayrimüslimlerin keşifleri yapılmıştır.

1624-1702 tarihleri arasında Amasya şer'iyeye sicillerine dayanılarak yapılan çalışmada kaza sonucu ölen, intihar eden ve sebebi belli olmayan ölümlerin keşiflerinin yapıldığı dava sayısı 85'dir. Kazayla kendini yaralayanların sayısı ise 5'dir.²⁷⁶ İncelediğimiz dönem içerisinde ise kazayla kendini yaralayan 1 dava kaydı mevcuttur.

3.3. Zina-Tecavüz

İncelenen sicil kayıtları içerisinde zina vakalarının yanı sıra, livata, tecavüz ve zina iftirası olaylarının da yaşandığı anlaşılmaktadır. Ayrıca çocukların maruz kaldığı taciz vakaları da mevcuttur. İslam hukukunda zina eden kişi evli ise cezası recm, bekar ise sopa cezasıdır. Kanunnamelerde ise bu gibi cezalardan bahsedilmez. Sadece kadının takdir edeceği sopa cezası hemen para cezasına çevrilerek uygulanması gerektiği belirtilmiştir. Ayrıca Osmanlı kanunnamelerinde zina suçunun tarifi yapılmamıştır.²⁷⁷ Kanuni döneminde çıkarılan kanunnamede zina eden kişi evli ve durumu da iyi ise üç yüz akçe para cezası ile cezalandırılmıştır. Eğer zina eden bekar bir kadın veya erkek ise ödeyeceği para cezası yüz akçedir. Bu para cezaları kişilerin maddi durumlarına göre azalmaktadır. Zina edenler köle veya Gayrimüslim ise ödeyeceği miktar bu paraların yarısıdır.²⁷⁸ Yavuz döneminde ise evli bir kişinin işlediği zina suçunun en üst cezası dört yüz altındı.²⁷⁹ Ancak bu rakam Kanuni zamanında düşürülmüş, I. Ahmet döneminde ise tekrar dört yüz akçe olarak belirlenmiştir.²⁸⁰

Zina gibi, livata da suç sayılarak ceza takdir edilmiştir. Hatta livatanın cezası zina suçu ile kıyaslanarak belirlenmiştir. Livata suçunu işleyenlere verilecek ceza zina suçunda olduğu gibi medeni durumu ve maddi imkanlarına göre tespit edilmiştir. Evli olup bu suçu işleyenlerden zengin olanlar üç yüz akçe, orta halliler iki yüz akçe, fakir olanlar yüz akçe ve çok fakir olanlar elli akçe para cezası ödemeleri gerektiği belirlenmiştir. Bekar olup bu

²⁷⁶ Sibel Kavaklı, "Ölüm ve Yaralanma Olaylarıyla İlgili Keşif Hüccetlerinin Değerlendirilmesi: On yedinci Yüzyıl Amasya Şer'iyeye Sicillerinden Örneklerle", **History Studies**, 5 (3), 2013, s. 117-142, s.119.

²⁷⁷ İsmail Acar, "Osmanlılarda Zina Suçu ve Cezası", Hasan Celal Güzel ve diğerleri (Ed.), **Türkler**, 10, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002, s. 84.

²⁷⁸ Akgündüz, **Osmanlı Kanunnameleri**, 4, s. 366-367. Osmanlı kanunnamelerindeki zina cezaları ile ilgili maddeler için ayrıca bkz. Akgündüz, **Osmanlı Kanunnameleri**, 1, s. 347-348; Akgündüz, **Osmanlı Kanunnameleri**, 2, s. 40.

²⁷⁹ Akgündüz, **Osmanlı Kanunnameleri**, 3, s. 88-89.

²⁸⁰ Akgündüz, **Osmanlı Kanunnameleri**, 9, s. 494-495.

suçu işleyenler yine maddi durumuna göre yüz, elli ve otuz akçe para cezası ile cezalandırılmıştır.²⁸¹

Eğer iffetli ve namuslu bir kimseye zina iftirasında bulunulursa, bu had cezasını gerektiren bir suçtu. Bunda Allah hakkı fazla olmakla birlikte, iftiraya uğrayan kişinin hakkı da söz konusu olduğu için böyle bir davaya bakılması, mağdurun şikayetine bağlıydı. Şikayetin gecikmesi, davaya bakılmasına engel değildi.²⁸² Kanunnamelerde de zina iftirasında bulunan kişinin iddiasını ispatlayamadığı takdirde kadının iddia eden kişiye tazir cezası uygulaması gerektiğini ve vurulacak her sopa başına da bir akçe alınması gerektiği belirtilir.²⁸³

Ganita Mahallesinde oturan Kasbar(?) adlı zımmi, fahişe olan Semiyhe(?) adlı kadın zımmiye ile evinde zina ederken Penayot adlı Gayrimüslim tarafından görülür. Penayot mahkemeye gelerek adı geçen kişilerin zina işlediğini belirtir. Bunun üzerine mahkeme zina suçuna karışan zanlıların nasıl insanlar olduğunu öğrenmek için mahalle halkının dinlenilmesine karar verir. İkisi hakkında da olumlu şeyler söylemeyen mahalle halkı fahişelik yapan Semiyhe(?)'nin de mahalleden çıkarılmasını talep ederler. Mahkeme de bunu kabul ederek ihracına karar verir (4 Cemaziye'l-Ahir 1120/21 Ağustos 1708).²⁸⁴ Bu belgede kadının ihraç edilmesine karar verilirken erkeğin nasıl bir uygulamaya tabi olduğuyla ilgili bilgi verilmemiştir.

Müslümanlar arasında da yaşanan bir zina kaydı ile karşılaşmıştır. İmaret Mahallesi ileri gelenleri mahkemeye gelerek evine ecnebi erkekler alıp fuhuş yapan Belkis binti Ali ve kocası Ahmet Beşe'den şikayetçi olurlar. Mahkeme hemen bu karı kocanın nasıl insanlar olduklarının mahalleliye sorulmasına karar verir. Sadece İmaret Mahallesi sakinlerine değil el-Hacı Kasım Mahallesi ve Tekfur Çayırı Mahallesi sakinlerine de çiftin durumları sorulur. Mahkemede bulunan kişiler çiftin durumu hakkında olumlu şeyler söylemeyerek Belkis'in fahişelik yaptığını ecnebileri evine aldığını onlarla görüştüğünü belirtirler. Aile ile ilgili durumu dinleyen mahkeme Belkis ve eşi Mehmet'in mahalleden

---

²⁸¹ Acar, a.g.m., s. 86.

²⁸² Bayındır, "Örneklerle Osmanlı'da Ceza Yargılaması", s. 73.

²⁸³ Akgündüz, **Osmanlı Kanunnameleri**, 4, s. 367. Osmanlı kanunnamelerindeki iftira edenlere verilen cezalar ile ilgili maddeler için bkz. Akgündüz, **Osmanlı Kanunnameleri**, 1, s. 348; Akgündüz, **Osmanlı Kanunnameleri**, 2, s. 41; Akgündüz, **Osmanlı Kanunnameleri**, 3, s. 89.

²⁸⁴ TŞS, 1870, 68/1.

çıkarılmasına karar verir (7 Rebiü'l-Evvel 1125/3 Nisan 1713).²⁸⁵ Müslüman bir kadının karıştığı zina davasında oturduğu mahalle haricinde başka mahallerden aile ile ilgili bilgi alındığı bu kayıta görülmektedir. Ayrıca zina davalarında mahalle veya köy halkı ile mahkeme zina işleyen kişi veya kişilere karşı ortak hareket etmiştir.²⁸⁶

Hoca Halil Mahallesi'nde sakin olan el-Hac Hüseyin bin Mustafa, aynı mahalleden Hamza Çelebi bin el-Hac Ahmet'i eşi Emine binti İvaz'ın oynaşı olmakla ve ona ilgi duymakla suçlar. Hamza Çelebi de mahkemeye gelerek kendisine iftira attığı gerekçesiyle el-Hac Hüseyin'den şikayetçi olur. el-Hac Hüseyin iftira atmadığını söyleyerek bu suçlamayı reddedince davacıdan delil istenir. Hamza Çelebi de mahkemede hazır olan şahitlerinin dinlenmesini ister. Şahitler Hamza Çelebi'nin iyi biri olduğunu ve böyle bir şey yapmayacağına dair şahitlik edince mahkemece el-Hac Hüseyin'in tutuklanıp zabite teslimine karar verilir (25 Şevval 1119/19 Ocak 1708).²⁸⁷

İncelenen dönem içinde livata²⁸⁸ suçu ile ilgili kayıtlar da mevcuttur. Frenk Hisarı Mahallesi'ndeki Kayalık denen mevzide İbrahim Beşe bin İsmail, Çakal İbrahim Beşe bin el-Hac Mustafa, Çömlekçi Bostanı Şagirdi İbrahim Beşe ve Berber Halil Beşe bin --- kişiler tarafından Mehmet bin Ömer Efendi tacize uğrar. Mehmet taciz etmek maksadıyla üstüne çullananlardan kurtulmaya çalışsa da bunu başaramaz ve kendini kayalıklardan aşağı atar. Aşağı düşen Mehmet'in yaralanması ve ağzından burnundan kan gelmeye başlamasıyla zanlılar tarafından kayığa bindirilerek denize bırakılır. Yaşananlar üzerine Zeytinlik Mahallesi sakinlerinden Mehmet'in babası Ömer Efendi bin Ali mahkemeye gelerek olanları anlatır ve oğlunun üzerine varılıp keşif yapılmasını talep ederek kaçan zanlılardan şikayetçi olur. Oluşturulan keşif heyeti mağdur üzerindeki incelemelerini yaptıktan sonra Mehmet'in olanları anlatmasını ister. Mehmet de olayı babası gibi anlatarak zanlılar hariç kimseden davacı olmadığını belirtir ve dava sonlanır (9 Zil'kade

---

²⁸⁵ TŞS, 1873, 34/1.

²⁸⁶ Osmanlı Devleti'nde mahalle ile ilgili bilgi için bkz. İlber Ortaylı, **Türkiye Teşkilat ve İdare Tarihi**, Ankara: Cedit Neşriyat, 2008, s. 305-311; Aynı yazar, **Osmanlı Toplumunda Aile**, s. 18-29; Adalet Bayramoğlu Alada, **Osmanlı Şehrinde Mahalle**, İstanbul: Sümer Kitabevi Yayınları, 2008; Özer Ergenç, "Osmanlı Şehrindeki <<Mahalle>>nin İşlev ve Nitelikleri Üzerine", **Osmanlı Araştırmaları**, 4, 1984, s. 69-78; Ömer Düzbakar, "Osmanlı Döneminde Mahalle ve İşlevleri", **Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 4 (5), 2003, s. 97-108; Mehmet Bayartan, "Osmanlı Şehrinde Bir İdari Birim: Mahalle", **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü Coğrafya Dergisi**, 13, 2005, s. 93-107.

²⁸⁷ TŞS, 1870, 33/2.

²⁸⁸ Erkekler arasında yaşanan cinsel ilişkiye livata denir. İslam hukukçuları arasında zina olarak kabul edilen livata suçunu işleyenler zina suçunda olduğu gibi had cezası ile yargılanması gerektiğini belirtirler. Mehmet Kamil Yaşaroğlu, "Livata", **DİA**, 27, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2003, s. 198-199.

1118/12 Şubat 1707).²⁸⁹ Olaydan yaklaşık bir sene sonra Mehmet aldığı bu yaralardan ötürü hayatını kaybeder ve babası mahkemeye gelerek zanlılardan oğlunun diyetini talep eder. Daha sonra Müslümanların da araya girmesiyle iki taraf bin yirmi dokuz kuruş üzerine sulh eder (2 Zi'lkade 1119/25 Ocak 1708).²⁹⁰

Livata cürmünden çocuklar da mağdur olabiliyordu. Holomana Köyü zimmilerinden olan Semyon veledi Yori mahkemeye gelerek üç gün önce Beşir Beşe bin Hüseyini'nin evinin kapısını kırıp içeri girdiğini ve torunu Tutors veledi Yani'ye tecavüz etmek için üstüne çıktığını ancak kendisinin karısı ile araya girip çocuğu kurtarmak isterken yaralandıklarını ve kendilerini yaraladıktan sonra Beşir Beşe'nin firar ettiğini belirterek gerekenin yapılmasını ister. Zanlı kayıplara karıştığı için mahkeme sadece mağdur olan zimmilerin yaralarını incelemekle kalır (8 Rebiü'l-Evvel 1129/20 Şubat 1717).²⁹¹

Trabzon Eyaleti'ne dışarıdan gelerek burada livata cürmüne karışan kişilerin olduğu bir dava kaydı mevcuttur. Aya Marine Mahallesi sakinlerinden Lazarin veledi Eyostol(?)'un evinin önündeki yolda Erzurum Vilayeti'nden misafir olarak Trabzon'a gelen İsmail Beşe bin Yakup yanında isimleri belli olmayan iki arkadaşı ile Lazarin'in oğlu Yani'ye tecavüz etmek için saldırırlar. İsmail Beşe bıçağı ile Yani'nin uçkurunu çözerken Yani feryat ederek bağırılmaya başlar. Bunun üzerine mahalleli olay yerine gelerek tecavüze kalkışan İsmail Beşe'yi çocuğun üstünden atarlar. Tüm bu olanlardan sonra Lazarin mahkemeye gelerek İsmail Beşe'den davacı olur. İsmail Beşe bu iddiaları yalanlasa da Lazarin'in şahitleri Ahmet Beşe ile Mehmet Beşe olayı gördüklerine dair şahitlik yapmalarıyla İsmail Beşe suçlu bulunur ve kadı tarafından zabite teslim edilir (19 Muharrem 1127/25 Ocak 1715).²⁹²

1703-1721 tarihleri arasında Trabzon Eyaleti'nde tecavüz vakaları da yaşanmıştır. Yomra'ya bağlı Korgen Köyü'nde ikamet eden Havva binti --- mahkemeye gelerek meşelikten odun aldıktan sonra geri dönerken yolda Hasan Beşe bin Osman Beşe tarafından yolunun kesildiğini, zorla ormanın içine götürülerek tecavüze uğrayıp bekaretini kaybettiğini belirtip Hasan Beşe'den şikayetçi olur. Ancak Hasan Beşe yapılan bu suçlamayı kabul etmez. Bunun üzerine mahkeme Havva'dan iddiasını ispatlaması için delil

---

²⁸⁹ TŞS, 1869, 118/2.

²⁹⁰ TŞS, 1870, 38/2.

²⁹¹ TŞS, 1876, 18/4.

²⁹² TŞS, 1874, 62/1.

ister. İspatlamakta aciz kalan Havva, Hasan Beşe'nin önceden Hüseyin Beşe bin Kadir'in kızı Emine'yi tutmak kaydıyla ardına düştüğünü ve hatta bunu Hasan bin Fazlullah'ın zevcesi Fatma binti Mehmet'in dahi gördüğünü söyleyerek köylüye sorulmasını ister. Köy halkından bilgi sahibi olan kişiler de meclise gelerek Hasan Beşe'nin başkalarının da ırzına taarruzda bulunduğunu belirtirler (2 Safer 1116/6 Haziran 1704).²⁹³ Davacı kişi eğer iddiasını ispatlayamaz ise davalıya yemin teklif edilirdi. Ancak yukarıdaki davada mağdur olan kadın, davalı olduğu kişi ile ilgili başka bir olayı izah etmiş ve ilgili yerin halkını da şahit göstermiştir.

Namus meselesi cinayet sebeplerinden biri olabiliyordu. Aşağıda incelenen vakada kardeşinin katilini sorgulamaya gelen aile fertleri onun aslında, karısının iffetini korumaya çalışan adam tarafından öldürüldüğünü öğrenirler. Yeni Cuma Mahallesinde ikamet eden Mahmut Beşe bin Mustafa'nın evinde hizmetkar olarak çalışan Ömer, Maçka'ya tabi Mesariye Kos köyünde oturan Selim ibn Osman²⁹⁴ tarafından bıçaklanarak öldürülür. Bunun üzerine Mahmut Beşe, mahkemeye gelerek keşif yapılmasını talep eder ve yapılan keşif sonucunda Ömer'in sol memesi üzerine aldığı yaradan ötürü öldüğü anlaşılır (3 Zi'lhicce 1117/18 Mart 1706).²⁹⁵ Dava bu şekilde kaydedilmekle birlikte altı gün sonra Ömer'in kardeşleri Mustafa bin Mehmet ve Saliha binti Mustafa mahkemeye gelerek kardeşinin niye öldürüldüğünü bilmek istemişlerdir. Katil konumunda olan Osman'a mahkeme tarafından söz verildiğinde ise aslında bir namus cinayeti olduğu anlaşılmıştır. Osman, eşi Saliha binti Dilaver'e Ömer tarafından tecavüz ederken yakaladığını ve eşini kurtarmak için çalıştığını ancak bunu başaramayınca da bıçakladığını mahkeme huzurunda belirtir (9 Zi'lhicce 1117/24 Mart 1706).²⁹⁶

Tacize uğrayan kadının bizzat mahkemeye gelerek dava açtığı bir vaka kaydı sicilde şu şekilde yer almıştır. Akçaabat'a bağlı Holomana Köyü halkından Refiye binti Mustafa mahkemede üvey babası Hasan bin Abdullah'ın gece vakti yatağına gelerek kendisine tacizde²⁹⁷ bulunduğunu belirtip üvey babasından şikayetçi olur. Üvey baba bu iddiaları kabul etmez ve davacı Refiye de şahitleri olmadığından iddiasını ispatlayamaz.

---

²⁹³ TŞS, 1868, 16/3.

²⁹⁴ Katip, katilin adını yanlış yazmıştır. Asıl adı Osman bin Selim olacaktır. Bunu olay ile ilgili olan ikinci kayıttan çıkarmaktayız. Bkz. TŞS, 1869, 25/3.

²⁹⁵ TŞS, 1869, 25/3.

²⁹⁶ TŞS, 1869, 25/4.

²⁹⁷ "...gece dahlinde döseğimde yatur olduğum halde bana fii'l-i şeni itmek kasdıyla döseğime gelüp bana yapışib tarruz murad iyledi...". TŞS, 1874, 89/1.

Bunun üzerine mahkeme, köy halkından Hasan'ın nasıl biri olduğuyla ilgili soruşturulma yapılmasını ister. Köy halkı Hasan'ın kendi halinde biri olmadığını ve üvey kızı Refiye'ye tecavüz etmiş olabileceğini belirtir. Mahkeme köylünün görüşlerini de dikkate alarak Hasan'a tenbih verilmesine karar verir (9 Cemaziye'l-Ahir 1127/12 Haziran 1715).²⁹⁸

1703-1721 yılları arasında Trabzon Eyaleti'nde 8'i eyalet merkezinde, 3'ü eyalete bağlı kaza veya nahiyelerde olmak üzere toplam 11 adet zina-tecavüz suçu ile karşılaşmıştır. Bunların 8'inde askeri sınıfa mensup kişiler yer almaktadır. Ayrıca zina-tecavüz kayıtlarının 1'i Gayrimüslimler arasında 3'ü de Müslümanlar ile Gayrimüslimler arasında geçmektedir. 1824 nolu Trabzon şer'iye sicilinde 1 adet tecavüz kaydı mevcuttur.²⁹⁹ Ekiz'in çalışmasında ise 5 tane tecavüz vakası vardır.³⁰⁰ Bu 6 kayıttan ise 1'i Gayrimüslimler arasında yaşanırken, Müslümanlar ile Gayrimüslimler arasında geçen bir kayıta rastlanılmamıştır.

Ahmet Kankal'ın Çankırı, Kastamonu ve Tosya şer'iye sicillerine dayanarak hazırladığı çalışmasında zina-tecavüz olayı ile ilgili kayıt sayıları verilmiştir. Kankal, Çankırı'nın 1653 tarihi ile 1733 tarihleri arasındaki 10 sicili, Kastamonu'nun 1670 tarihi ile 1745 tarihleri arasındaki 10 sicili ve Tosya'nın 1660 tarihi ile 1765 tarihleri arasındaki 6 sicili incelemeye tabi tutmuştur. Bu üç merkezle ilgili toplam zina-tecavüz dava sayısı 32'dir. 32 kaydın 6'sı livata cürmü ile alakalıdır.³⁰¹ İncelediğimiz kayıtlarda ise 4 tane livata suçu ile alakalı belgeyle karşılaşmıştır ve toplamda zina-tecavüz sayısı 11'dir. Gelir'in çalışmasında da 1680-1700 tarihleri arasında Ayntap'da livata suçuna ait dava kayıtları yer almaktadır.³⁰² Gelir bu yıllar arasında Ayntap'da yaşanan zina-tecavüz davalarında askeri taifeden kimselerin özellikle de yeniçerilerin tecavüz eden veya tecavüze kalkışan kişiler olduğunu incelediği sicillere dayanarak tespit etmiştir.³⁰³

---

²⁹⁸ **TŞS, 1874**, 89/1. Ebussuud Efendi'nin fetvalarında buna benzer bir durumla ilgili bilgi verilmiştir: *"MESELE: Acemden olan Zeydin kızı Hind, mahzar-ı hakimde " bana babam Zeyd -haşa- zina eyledi" deyip, Zeyd münkir olup hakim habs ettikte, acamdan bir kaç kimseler muavenet eyleseler ne lazım olur; ELCEVAP: Eğer Zeydin halin bilip muavenet ederlerse -eliyazubillahi teala- müslime layık değildir, eğer beri fehm ederlerse, töhmeti mezbure ile şöhreti olucak yine muavenet etmek mazanne-i hayr değildir."* Düzdağ, a.g.e., s. 159.

²⁹⁹ Zerey, a.g.t., s. 38-39.

³⁰⁰ Ekiz, a.g.t., s. 15-16.

³⁰¹ Ahmet Kankal, "XVII. ve XVIII. Yüzyıllarda Kuzey-Batı Anadolu'da Sosyal Hayat (Şer'iye Sicillerine Göre)", **Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih İncelemeleri Dergisi**, 15, 2000, s. 31-67.

³⁰² Gelir, a.g.t., s. 113-116.

³⁰³ a.g.t., s. 112.

3.4. Küfür (Şetm)

Genel olarak söven veya hakaret ederek karşısındaki insanı rencide eden her türlü kötü sözü kullanan kişiye tazir cezası uygulanır. Bu cezanın içeriği tamamen mahkemenin takdirine bırakılmıştır.³⁰⁴

İki kişi arasında yaşanan küfürleşme bir kavga veya bir yaralama ile sonuçlanabilirdi. Asayiş ile ilgili incelediğimiz 1703-1721 tarihleri arasındaki mahkeme kayıtlarında da bu durumla karşılaşmaktayız. Küfür ile ilgili kayıtlar daha çok iki kişi arasında olmakla beraber bazen aile fertlerine karşı da olabiliyordu. Küfür genellikle kişinin dinine, imanına veya aile üyelerine karşı yapılmaktaydı. Müslümanların yanında Gayrimüslimlerin de şetm suçunu işlediği tespit edilmiştir. Ayrıca Müslümanlar ile Gayrimüslimlerin aralarında yaşanan şetm kayıtları da mevcuttur. Kadınlar da küfre maruz kalmışlardır.

Tekfur Çayırı Mahallesi'nde ikamet eden Mustafa Beşe ibn Fazıl, Ali Beşe ibn Halil'in menziline önüne gelerek dinine imanına küfür eder. Bunun üzerine mahkemeye gelen Ali Beşe, Mustafa Beşe'den davacı olur. Mustafa Beşe bu iddiaları kabul etmediği için mahkeme de Ali Beşe'den delil talep eder. Ancak Ali Beşe dava açtığı kişinin kendisine küfür ettiğine dair elinde delili olmadığından dolayı iddiasını ispatlamaktan aciz kalır. Daha sonra mahkeme Mustafa Beşe'ye iddia edildiği şekilde bir suça karışmadığına dair yemin teklif eder. Mustafa Beşe kendisine sunulan yemin teklifini kabul etmez. Bunun üzerine kadı Mustafa Beşe'nin zabite teslim edilerek tutuklanmasına karar verir (7 Zi'lhicce 1124/5 Ocak 1713).³⁰⁵

Akçaabat'a bağlı İlane Köyü ahalisinden olan Hasan Beşe ibn Hüseyin mahkemeye gelerek "Pulathane Köyü'nde kendi halimde dururken Osman Beşe ibn Mehmet eşkiya arkadaşları ile önümü kesip dinime imanına küfredip canıma kast ettiler" diyerek şikayetçi olur. Osman Beşe bu suçlamayı kabul etmeyip Hasan Beşe de iddiasını kanıtlamaktan aciz kalınca mahkeme Osman Beşe'nin durumunun köy halkına sorulmasına karar verir. Köy halkından mahkemeye gelen kişiler Osman Beşe'nin kendi halinde olmadığını beline silah

---

³⁰⁴ Şekerci, a.g.e., s. 54-55.

³⁰⁵ TŞS, 1873, 17/5.

takarak gezip köy halkını rahatsız ettiğini belirtir. Bunun üzerine mahkeme Osman Beşe'ye tenbih verilmesine karar vererek dava kaydedilir (26 Şaban 1125/17 Eylül 1713).³⁰⁶

Trabzon çarşısında yaşanan asayiş olaylarından biri de şetmdir. Boztepe Mahallesi'nden Hasan Beşe bin Hüseyin merkez çarşıda yer alan Kazancılar Çarşısı içerisinde kendi halinde dururken aynı mahalleden olan Ahmet Beşe bin Ali tarafından anasına, karısına ve kendisine küfür edilir. Küfürle kalmayarak eline aldığı taşı da Hasan Beşe'ye atıp onu yaralar. Olanları mahkeme huzurunda anlatan Hasan Beşe, Ahmet Beşe'den davacı olur. Ahmet Beşe suçlamaları kabul etmediği için mahkeme davacıdan iddiasını ispatlamasını ister. Hasan Beşe'nin şahitleri de mahkemede hazır olduğundan olaya tanıklık ettiklerini belirtirler ve mahkeme de Ahmet Beşe'nin zabite teslim edilmesine karar verir (16 Cemaziye'l-Evvel 1127/20 Mayıs 1715).³⁰⁷

Küfürleşme ve devamında yaşanan darp olayları sadece Müslümanlar arasında yaşanmıyordu. Gayrimüslimlerin içinde yer aldığı küfür davaları da mevcuttu. Sürmene'nin Zazana Mesohor Köyü sakinlerinden olan Ali Beşe ibn Mehmet, Aho Köyü yolunda yürürken Trabzon'un Aya Gorgor Mahallesinde ikamet eden Dimitri, Nikola, Biraşko(?), Ayostol, Penayot, Konstantin ve diğer Nikola adlı zımmiler tarafından yolu kesilerek küfre maruz kalır. Ayrıca içlerinden Nikola elindeki bıçak ile Ali Beşe'yi sol eli üzerinden yaralayarak parmaklarına da zarar verir. Tüm bu yaşananlardan sonra mahkemeye gelen Ali Beşe adı geçen Gayrimüslimlerden şikayetçi olur. Ali Beşe parmaklarına aldığı darbeden dolayı bir kaçıını kullanamaz hale geldiği için *hükümet-i adl* ödenmesini talep eder. Ancak taraflar Müslümanların araya girmesiyle sulh yoluna giderler ve zarar gören parmaklar için zanlıların doksan kuruş ödemesine karar verilir (6 Rebiü'l-Ahir 1126/21 Nisan 1714).³⁰⁸

Kürtün ahalisinden olan Evnan(?) veledi Suvadir(?) adlı Ermeni ile Mustafa bin Abdullah birlikte Trabzon'a gelirken Mustafa, Evnan'a(?)küfür edip taş il sağ küreği üzerinden yaralar. Bunun üzerine mahkemeye gelen Evnan(?), Mustafa'dan davacı olur. Mustafa kendisine yöneltilen suçları kabul etmeyince mahkeme davacıdan iddiasını ispatlamasını ister. Ancak Evnan(?) adlı Ermeni iddiasını ispatlamayı başaramaz. Bunun üzerine mahkeme böyle bir suçla karışmadığına dair Mustafa'ya yemin teklifi sunar. Zanlı

³⁰⁶ TŞS, 1873, 55/1. Benzer davalarla ilgili örnekler için bkz. TŞS, 1873, 18/4.

³⁰⁷ TŞS, 1874, 85/3.

³⁰⁸ TŞS, 1874, 21/5.

Mustafa iddiayı kabul etmediği gibi yemin etmeyi de reddedince mahkeme tutuklanmasına karar verir (24 Şaban 1127/25 Ağustos 1715).³⁰⁹

Küfre maruz kalan sadece erkekler değildi. Kadınlar da diğer asayiş olaylarında olduğu gibi şetm ile ilgili de mahkemeye gelerek davacı olmuşlardı.³¹⁰ Aşağı Hisar mahallerinden olan Mağra Mescidi Mahallesi sakinlerinden Fatma binti Ahmet mahkemeye gelerek taş ile kendini yaralayıp daha sonra küfür eden Ahmet Beşe bin Molla Yusuf'tan şikayetçi olur. Ahmet Beşe kendisine yöneltilen suçlamaları kabul etmeyince mahkeme Fatma'dan iddiasını ispatlamasını ister. Ancak Fatma şahitleri olmadığı için iddiasını ispatlayamaz. Bunun üzerine mahkeme davalı Ahmet'e, Fatma'yı darp edip küfür etmediğine dair yemin teklif eder. Ahmet yemin etmeyi kabul etmez ve kadı da tutuklanarak zabite teslimine karar verir (12 Ramazan 1131/30 Temmuz 1719).³¹¹

İki kişi arasında yaşanan küfürleşme durumu aile üyelerine karşı da yönelebiliyordu. Trabzon'un Yomra Kazası'na bağlı Digene Köyü'nde yaşayan Osman Beşe bin el-Hac İsmail Efendi yine aynı kazaya bağlı Galata Köyü sakinlerinden Mahmut Beşe ibn Mehmet arasında yaşanan olay mahkemeye taşınır. Osman Beşe, Galata Köyü ormanı önünden geçerken kendisini darp edip sol kolunu yaralayan ve annesi ile karısına küfür eden Mahmut Beşe'den davacı olur. Davalı bu suçlamaları kabul etmeyip davacı da iddiasını ispatlamaktan aciz kalınca mahkeme davalı Mahmut Beşe'ye yemin teklif eder. Ancak Mahmut Beşe yemin etmeyi kabul etmez. Bunun üzerine mahkeme hem zanlının yemin etmemesini hem de Mahmut Beşe'nin yarasını dikkate alarak Osman Beşe'yi suçlu bulur. Kadı ayrıca mağdur olan Mahmut Beşe'ye yarısından ötürü günlük altı akçe ödemesine ve tutuklanarak zabite teslimine karar verir (22 Cemaziye'l-Ahir 1128/13 Haziran 1716).³¹²

Aile fertlerine karşı yapılan küfür ile ilgili diğer bir davada İbrahim Beşe bin Yakup ve zevcesi Havva binti Ali'nin başından geçenlerdir. Akçaabat'a bağlı Mucura Nahiyesi'nde oturan İbrahim Beşe bin Yakup ve karısı Havva bin Ali, Maçka'nın File(?) Köyü ahalisinden olan Mustafa bin Mehmet ve zevcesi Tursune tarafından küfre ve darba maruz kalır. Mustafa ve eşi Havva Hanımı odun ile yaralarken İbrahim'e de küfür ederler. Mustafa ve eşi Tursune Hanım iddiaları kabul etmeyince şahitler devreye girer. Mehmet

---

³⁰⁹ TŞS, 1874, 97/5.

³¹⁰ Kadınların davacı veya davalı olarak içerisinde yer aldığı toplam vaka kaydı sayısı için bkz. **Ek Grafik 2**.

³¹¹ TŞS, 1877, 75/5.

³¹² TŞS, 1875, 28/6.

Beşe bin Ali ve Hasan Beşe bin Mehmet, İbrahim ve Havva'ya küfür edildiğine, Havva'nın darp edildiğine dair şahitlik etmesiyle dava sonlanır (24 Safer 1116/28 Haziran 1704).³¹³ Akçaabat'ın diğer bir köyü olan Kisarna Köyü'nde aileye karşı yapılan bir küfür davası da Hüseyin Beşe bin Mehmet ve karısı Saliha ile Ali Beşe bin Abdullah arasında yaşananlardır. Hüseyin Beşe, kendisinin ve eşinin dinine imanına sebepsiz yere küfür eden Ali Beşe'den davacı olur. Ali Beşe küfür etmediğini söylese de olaya tanıklık eden şahitlerin olması onu suçlu çıkarır. Şahitlerin olayı anlatarak şهادet etmeleriyle zanlı Ali Beşe suçlu bulunur ve kadı tarafından zabite teslimine karar verilir (27 Recep 1120/12 Ekim 1708).³¹⁴

Olay anında karşılıklı küfür ve kötü söz söylenmesinin yanında evinde duran bir kişinin de küfre maruz kaldığını görüyoruz. Kavak Meydan Mahallesi'nde gece vakti sokakta gezen Hasan ve Mürteza ibn el-Hac Ali ile Salih Beşe bin Mehmet, Hüseyin Beşe bin Mehmet Beşe'nin evinin önüne gelerek kötü sözler söylerler. Ayrıca Hüseyin Beşe'nin annesi ile eşine de küfür ederler ve kapısına taş atarlar. Küfre maruz kalan ve evi taşlanan Hüseyin Beşe mahkemeye gelerek zanlılardan şikayetçi olur. Ancak zanlılar böyle bir suç işlemediklerini belirterek olanları kabul etmezler. Bunun üzerine Hüseyin Beşe mahkemede hazır olan ve bu olayı gören Mustafa bin Abdullah ile Salih Beşe bin Davut'un şahit olarak dinlenilmesini kadıdan talep eder. Mustafa ve Salih küfür olayını işittiklerine ve kapıya taş attıklarına dair şahitlik yaparlar. Şahitleri dinledikten sonra kadı, zanlıların tutuklanarak zabite teslim edilmesine karar verir (12 Zi'lhicce 1116/7 Nisan 1705).³¹⁵

Zina-tecavüz davalarında olduğu gibi küfür edip halkı rahatsız eden kişilere karşıda halk ortak hareket etmiş ve zanlıların yaşadıkları yerden ihraç edilmesini talep etmiştir. Maçka'ya bağlı Mesariya Ali Çelebi Köyü'nde buna örnek olabilecek bir olay yaşanmıştır. Gayrimüslimlerin de içinde bulunduğu mahalle halkı mahkemeye gelerek Bayraktar Ali Beşe bin Ak Mehmet'in bazı ailelere küfür edip aşağıladığını, bazı ailelerin arazilerini talan ettiğini ve bazı aileleri de darp ederek cezalandırdığını belirterek köyden kovulmasını talep ederler. Mahkeme, Bayraktar Ali Beşe hakkında durumu ile ilgili soruşturma yapar ve mahalleden ihraç edilmesine karar verir (2 Recep 1124/5 Ağustos 1712).³¹⁶

---

³¹³ TŞS, 1868, 18/3.

³¹⁴ TŞS, 1870, 73/3.

³¹⁵ TŞS, 1868, 66/3.

³¹⁶ TŞS, 1873, 8/6.

1720 tarihinde yaşana bir küfürleşme davasında ise mağdur olan kişi dava açmamıştır. Boztepe Mahallesi'nden Ahmet Beşe bin Ali, varisi olduğu Ömer Beşe'yi öldürdüğü iddiasıyla Hüseyin Beşe'den şikayetçi olarak diyetini talep eder. Ancak Hüseyin Beşe'nin vekili olarak mahkemede bulunan babası Osman Efendi, Ömer Beşe'yi oğlunun değil Çorbacı İbrahim Ağa'nın oğlu Süleyman Beşe'nin katlettiğini belirtir. Daha sonra Trabzon mutasarrıfı Mustafa Paşa olaya müdahil olur ve yapılan soruşturmada zanlı Hüseyin Beşe "...kısasen iyilemedi ben katl itmedim..." der. Bundan sonra da iki taraf Müslümanların araya girmesiyle beş kuruş üzerine sulh ederler. Parayı tamamıyla teslim alan Ahmet Beşe zanlılardan olan davasından vazgeçer. Ancak Ahmet Beşe bu olaylardan sonra Osman Efendi'ye, oğlu Hüseyin Beşe'ye ve karısı Rabia binti Abdullah'a kötü sözler söylemekle kalmayıp küfür eder. Buna rağmen Osman Efendi, Ahmet Beşe'den davacı olmamıştır (25 Safer 1133/26 Aralık 1720).³¹⁷

1703-1721 yılları arasında Trabzon şer'iyeye mahkemesine yansıyan toplam 13 tane şetm vaka kaydı mevcuttur. Ayrıca bu suç kayıtlarının 11'inde askeri sınıfa mensup kişiler yer almaktadır. Şetm suç olaylarının 6 tanesi eyaletin merkezinde yaşanırken geri kalan 7 dava eyalete bağlı nahiye ve kazalarda yaşanmıştır. Kadınların içinde bulunduğu şetm dava kaydı 2 tanedir ve birinde kadın mağdur olan tarafta iken diğesinde mağdur edendir. Gayrimüslimlerin kendi aralarında yaşadığı şetm suçu ile ilgili kayıt mevcut değilken Müslüman ve Gayrimüslimler arasında geçen kayıt sayısı 2'dir. Zerey ve Ekiz'in çalışmalarında küfür sayısının 6 adet olduğu görülmektedir. Bu kayıtlardan sadece bir tanesi Müslüman ile Gayrimüslim arasında yaşanırken geri kalanlar Müslümanlar arasında gerçekleşmiştir.³¹⁸

Çiçek, 1698-1726 yıllarına ait Lefkoşa mahkeme kayıtlarına dayanarak hazırladığı makalesinde, toplam 862 davada sadece 4 tane hakaret suçunun işlendiğini belirtir. Ancak bu 4 tane dava Gayrimüslimlerin yer aldığı hakaret suçlarıdır.³¹⁹ 1680-1720 tarihlerinde Ayntap mahkeme kayıtlarına yansıyan şetm davaları ile ilgili herhangi bir dava sayısı verilmemekle birlikte davalarda davacı ile davalı olarak mahkemeye gelenlerin genellikle erkek olduğu belirtilmiştir.³²⁰

---

³¹⁷ TŞS, 1878, 59/1.

³¹⁸ Zerey, a.g.t., s. 38-39; Ekiz, a.g.t., s. 15-16.

³¹⁹ Çiçek, "Asayiş ve Emniyet Hizmetleri", s. 164.

³²⁰ Gelir, a.g.t., s. 116-117.

3.5. Ev Basma-Haneyeye Tecavüz

Ev basma olayları genelde zanlının mağdurun evine girerek onu darp etmesi ya da küfretmesi şeklinde gerçekleşmiştir. Ayrıca kadınların zanlı konumunda olduğu ve ev basıp çocukların kaçırıldığı davalar da bu başlık altında yer almıştır. Osmanlı evleri bir avlusu olan tek veya iki katlı evler şeklinde idi. Zanlılar evlerin avlusuna da girerek bu suçu işleyebiliyordu. Ayrıca evlerin yanında dükkanların da basıldığını kayıtlardan görmekteyiz. Bu tür davalarda Müslümanlar gibi Gayrimüslimler de hem mağdur olan hem de zanlı konumunda bulunmuşlardır.

Trabzon Mütessellimi el-Hac Mehmet tarafından görevlendirilen Mehmet Çavuş bin Ahmet mahkemeye gelerek Aya Gorgor Mahallesi'ndeki evinde yaralı bir şekilde yatan Yani veledi Tudor'un üzerine keşif yapılmasını talep eder. Bunun üzerine mahkeme Mevlana Mustafa Efendi bin Seyfullah Efendi'yi keşif ile görevlendirir. Mevlana Mustafa Efendi, Yani'nin evine gelerek yaralarını müşahede ettikten sonra ne olduğunu sorar ve mağdur olan Yani, Semyon veledi Lefter'in evinin içine girip kendini bıçak ile sol kürek kemiğinden yaralayıp kaçtığını söyler. Bu izahattan sonra da Mevlana Mustafa Efendi mahkemeye geri dönerek olanları izah eder ve dava kaydedilir (8 Rebiü'l-Evvel 1129/20 Şubat 1717).³²¹

Diğer asayiş olaylarında olduğu gibi ev basma olaylarında da mağdur olanlar sadece erkekler değildi. Eksotha Mahallesi'ndeki babasının evine giden Fatma binti Mustafa bahçede otururken içeri birden giren Şeytan(?) oğlu Ahmet tarafından sağ elinden yaralanır. Yaşananlardan sonra Fatma'nın eşi Süleyman Çelebi bin Abdullah mahkemeye gelerek zevcesinin yaralı bir şekilde babasının bahçesinde yattığını belirtip keşif yapılması talebinde bulunur. Bunun üzerine görevli Mevlana İbrahim Efendi olay mahalline gelerek Fatma'nın yaralarını inceler. Daha sonra Fatma yarası için tabip ücreti gerektiğini belirtir ve mahkeme de beş kuruş olarak tabip ücretini belirler (28 Safer 1131/20 Ocak 1719).³²²

Eskiden ikamet ettiği yere misafir olarak dönen ancak burada suç olayına karışan bir kişiyle ilgili sicil kaydına rastlanılmaktadır. Akçaabat'a bağlı Mesariya(?) Köyü sakinlerinden olan Ali Beşe bin Abdullah köydeki arazilerini satarak Erzurum'a gidip yerleşir. Ancak daha sonra misafir olarak geldiği Metrid(?) Köyü'nde bir eve girerek

---

³²¹ TŞS, 1876, 19/1.

³²² TŞS, 1877, 11/6.

cinayet olayına karışır. Misafir olarak kaldığı günlerden bir gece vakti Mustafa bin Abdullah ile Fatma binti Hüseyin çiftinin evine girer. Eve girdikten sonra Mustafa'yı boğarak öldürür ve köyden kaçır. Kocasını ölen Fatma, mahkemeye gelerek olanları anlatıp eşinin katilinin Ali Beşe olduğunu ve ondan gayri köylüden şikayetçi olmadığını belirtir (27 Zi'lhicce 1132/30 Ekim 1720).³²³

Mahkemelerde, iddia sahibi, iddiasını delillerle veya şahitlerle ispat edemediği durumlarda mahkeme davalı veya davalıların oturdukları yerde nasıl insanlar olduklarına dair bilgi toplanmasını isteyebiliyordu. Tekfur Çayırı Mahallesi sakinlerinden olan Fatma binti Mehmet mahkemeye gelerek kendi evinde otururken Ahmet Beşe bin Mehmet'in, evini bastığını kolundan tutarak sürüklediğini yaşanan bağrıışmalara mahalle sakinlerinin geldiğini ancak o esnada Ahmet'in firar ettiğini ve kendisinden şikayetçi olduğunu belirtir. Fatma tüm bu söylediklerini ispattan aciz kalınca mahkeme ikisinin de genel durumunun mahalle halkına danışılmasına karar verir. Köy halkından Mehmet Efendi ibn İbrahim, es-Seyit Mehmet Ağa bin es-Seyit Osman Ağa, Musa Çelebi bin Ali Çelebi, Hasan Çelebi bin el-Hac Ali ve İsmail Beşe bin Mustafa mahkeme huzurunda ikisinin de salih ve dürüst inanlar olduğunu belirtirler. Bunun üzerine mahkeme Fatma'yı davadan men eder ve dava bu şekilde kayıt edilir (28 Safer 1116/2 Temmuz 1704).³²⁴

Müslümanlar ile Gayrimüslimlerin bir arada yaşadığı köylerde iki grup arasında gerçekleşen asayiş olaylarında, dinine bakılmaksızın kim haklı ise ona göre karar verildiğini incelediğimiz siciller vasıtasıyla söyleyebiliriz. Yine sicillerde bir Müslüman'ın bir zımme yardım ve şahitlik ettiğini bunun tersi bir durumda yaşandığını görmekteyiz.³²⁵

Görel'e bağlı Zegama(?) Köyü'nden gelen Hasan bin Ahmet ve İbrahim bin Hasan Hoca ile beraberindeki üç adamı Akçaabat'a tabi Makrayana(?) Köyü'nde yaşayan Gorgor veledi Suva zımminin evini basıp, eşi Malamanz(?)'ı öldürmek kastıyla yaralayıp

---

³²³ TŞS, 1878, 30/3.

³²⁴ TŞS, 1868, 19/3.

³²⁵ Osmanlı'da toplum anlayışı ve yaklaşımı ile ilgili ayrıca bkz. Yücel Özkaya, **18. Yüzyılda Osmanlı Toplumunu**, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2008; Bahaddin Yediyıldız, "Osmanlı Toplumunu", Ekmeleddin İhsanoğlu (Ed.), **Osmanlı Devleti Tarihi**, 2, İstanbul: Feza Gazetecilik, 1999, s. 441-499; Bilal Eryılmaz, "Osmanlı Devleti'nde Farklılıklara Ve Hoşgörüyü Farklı Bir Yaklaşım", Güler Eren (Ed.), **Osmanlı**, 4, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 1999, s. 236-241; Osman Çetin, "Bursa (Fethi, Etnik Yapısı, Müslim-Gayrimüslim Münasebetlerine Kısa Bir Bakış)", Güler Eren (Ed.), **Osmanlı**, 4, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 1999, s.270-276; Ali İhsan Karataş, "Osmanlı Devleti'nde Gayrimüslimlere Tanınan Din ve Vicdan Hürriyeti", **Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 15 (1), 2006, s. 267-284.

eşyalarını çalarlar. Civar köylerden olan Üstürkiya halkı durumdan haberdar edilip köye yardıma gelmeleriyle Hasan ile İbrahim yakalanır. Ancak yanındaki üç adamı kaçırmayı başarır. Tüm bu olanlardan sonra mahkemeye gelen Gorgor zanlılardan şikayetçi olur. Esterkoyu(?) ahalisinden Ali Beşe bin Mehmet ve Makaryana(?) Köyü'nden de Ahmet bin Hasan'ın şahitlikleriyle Hasan ile İbrahim'in tutuklanıp zabite teslim edilmesine karar verilir (14 Safer 1119/17 Mayıs 1707).³²⁶ İslam hukukuna göre bir suç işlendiğinde köylü veya mahalleli zanlıyı bulup ortaya çıkarmak zorundaydı. Osmanlı Devleti'nde kanunnamelerde de bu konuyla ilgili maddeler mevcuttur.³²⁷ Ayrıca köy ve mahalle halkı zanlıyı yakalayıp kadı huzuruna da çıkarabiliyordu. Yukarıdaki davada ise zanlıların yakalanması için civar köylerden dahi yardım geldiği görülmektedir.

Müslümanlar ile Gayrimüslimler arasında yaşanan ev basma olaylarında mağdur olan sadece Gayrimüslimler değildi. Gayrimüslimler tarafından evleri basılan Müslümanlar da mağdur duruma düşebiliyordu.³²⁸ Trabzon'un Görele Kazası'nda Eraköy(?)'de sakin Mürteza Beşe bin İvaz mahkemeye gelerek Torul'un Emrük Köyü sakinlerinden Eksend(?) veledi Lefter adlı zimmiden şikayetçi olur. Şikayetin gerekçesini de, Kara Börk mevkiinde bulunan evinin Eksend(?) tarafından kılıç ile basılıp eşyalarını çalması ayrıca anasına ve eşine küfür etmesi olarak belirtir. Mürteza Beşe mahkemede olanları anlattıktan sonra araya Müslümanların girmesiyle taraflar elli kuruş üzerine sulh ederler. Mağdur olan Mürteza Beşe parayı tamamıyla teslim alınca da dava sonlanır (28 Rebiü'l-Evvel 1126/13 Nisan 1714).³²⁹

Sadece evlerin değil kurulan çadırların da basıldığı ve kişilerin mağdur duruma düşürüldüğü bir vaka kaydı Akçabaat'a bağlı İle Köyü'nde karşımıza çıkar. İle Köyü'nde ikamet eden es-Seyit Osman Çelebi bin Arc Mürteza Beşe'nin yaşadıklarıdır. İle'deki çiftliğinde çadır kuran es-Seyit Osman Çelebi'yi rahat bırakmayan Mehmet Beşe bin Mahmut Beşe önce öldürmek kastıyla çadıra altı el ateş edip sonra çadırı basmıştır. Yaşananlardan dolayı Mahmut Beşe'den şikayetçi olan es-Seyit Osman Çelebi ayrıca bu kişinin önceden de köy halkından Selim'in evini bastığını ve onun da canına kast ederek mallarına zarar verdiğini belirtir. es-Seyit Osman Çelebi zanlı hakkındaki suçlamaları

---

³²⁶ TŞS, 1869, 84/2.

³²⁷ İlgili madde için bkz. Akgündüz, **Osmanlı Kanunnameleri**, 2, s. 43; Akgündüz, **Osmanlı Kanunnameleri**, 3, s. 92.

³²⁸ 1703-1721 yılları arasında Trabzon'da yaşanan asayiş olaylarının 25 tanesi, Gayrimüslimler ile Müslümanlar arasında gerçekleşmiştir. Bkz. **Ek Grafik 3**.

³²⁹ TŞS, 1874, 17/7.

sıraladıktan sonra mahkemeden zanlının nasıl bir kişi olduğuna dair köy halkına sorulmasını talep eder. Köylü de aynı şeyleri söyleyip köy halkına zarar veren bir kişi olduğunu belirtince, mahkeme Mehmet Beşe'nin zabite teslim edilmesine karar verir (26 Cemaziye'l-Ahir 1119/24 Eylül 1707).³³⁰

1703-1721 yılları arasında yaşanan asayiş olaylarına yöneticiler duyarsız kalmamıştır. Sürmene'nin Livasiye(?) Köyü'nde yaşayan Esmâ binti Süleyman ve eşi Mahmut Beşe ibn Şahin olayın mahkemeye yansımından altı gün önce evlerinde yatarlarken Marzupa Köyü sakinlerinden Gök oğlu el-Hac Mustafa ile ismi belli olmayan bir kaç adam evlerini basarlar. el-Hac Mustafa "...ben serdar vekiliyim..." diyerek Mahmut Beşe'yi evden götürmek ister. el-Hac Mustafa, Esmâ'nın eşini evden sürükleyerek çıkarırken o esnada çiftin dört yaşındaki kızları Hava babasının götürülmesine engel olmak için el-Hac Mustafa'ya karşı gelir. Bunun üzerine el-Hac Mustafa dört yaşında olan kızın önce karnına tekme atmış daha sonra da duvara çarparak ölümüne neden olmuştur. Bu olaydan sonra aile Sürmene kadısına giderek kızlarının ölüm keşfini yaptırır ve kadıdan hüccet³³¹ alırlar. Trabzon Mutasarrıfı Abdullah Paşa yaşananları haber alınca bölgeye gitmek için yola çıkar. Aile de olanları anlatmak için Abdullah Paşa'yı beklerken tüm bunlardan haberi olan el-Hac Mustafa, paşa hazretlerinden daha erken ailenin evine gelerek hücceti zorla ellerinden alır ve Mahmut Beşe'yi de hapsederek Trabzon'a götürür. Daha sonra Esmâ, ölen kızının keşfinin yeniden yapılması için tekrar mahkemeye baş vurur. Mahkeme de ölen Hava'nın cesedi üzerinde tekrar inceleme yapılması için keşif heyeti kurulmasına karar verir. Heyet yaptığı incelemelerde de gerçekten maktulün bedenindeki yara izlerinin Esmâ'nın anlattığı şekilde olduğunu müşahade eder. Heyet raporunu mahkemeye sunmasıyla da dava kaydedilir (5 Zilkade 1126/12 Kasım 1714).³³²

Hüccetin haklı olan insan için ne kadar önemli bir belge olduğunu göstermesi açısından yukarıdaki dava önemli bir örnektir. Sözlükte "*delil, buhran, senet*" anlamına gelen hüccet "*bir davanın sıhhatine delalet eden şey*" demektir.

---

³³⁰ TŞS, 1870, 17/4.

³³¹ Hüccetin, Osmanlı hukuk terminolojisinde iki anlamı vardır. Birincisi şahitlik, yemin ve ikrar gibi bir davayı ispata yarayan hukuki bir belgedir. İkincisi mahkemede kadı huzurunda taraflardan birinin ikrarı tasdikini içeren ve bir hükmü kapsamayan hususlara dair düzenlenmiş belgelere verilen addır. Haklı olanı ispat edici delil olarak kullanılabilir bir hukuki belge olması açısından önemlidir. Bkz. Mehmet Oğuz ve Ahmet Akgündüz, "Hüccet", DİA, 18, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1998, s. 446.

³³² TŞS, 1874, 52/3.

Ev basma-haneye tecavüz başlığı altında incelenen davalarda mağdur olan kişi ya darp ediliyor ya malları çalınıyor ya da küfre maruz kalıyordu. Tüm bunların dışında evi basılan kişinin, çocuklarının da kaçırıldığı örnekler mevcuttur. Akçaabat'ın Şinik Köyü'nde yaşanan ev basma olayında mağdur olan Hüseyin Beşe bin Ali akşam namazı vakti köyündeki evinde otururken Ahmet Beşe bin Bayram ile çocukları Ali, İsmail ve Hasan tarafından evi basılır. Zanlılar önce Hüseyin Beşe'yi darp ederler daha sonra Ahmet Beşe'nin çocukları Hüseyin Beşe'nin kızı Saliha'yı yanlarına alarak dağa kaçırlar. Olaydan yirmi beş gün sonra mahkemeye gelen Hüseyin Beşe, Ahmet Beşe ve çocuklarından şikayetçi olur. İsmail, Hasan ve Ali olaydan sonra Saliha'yı dağa alıp kaçırdıklarından mahkemede sadece babaları hazır bulunur. Kadı, olanları Hüseyin Beşe'ye sorduğunda "*...oğullarım gayib-ün merkumun Hasan ve Ali ve İsmail mezbur Hüseyin Beşe'nin menziline basup kızı merkum Saliha'yı ahz ve gasplarında bile değil idim ve karışmadım...*" diyerek olay anında orada olmadığını belirtir. Bunun üzerine mahkeme Hüseyin Beşe'den iddiasını ispatlamasını ister. Mahkemede hazır olan Hüseyin Beşe'nin şahitleri olay anında babanın da orada olduğunu, çocuklarının Saliha'yı kaçırmak dağa çıktıklarına şahit olduklarını belirtirler ve kadı, suçlu bulunan Hüseyin Beşe'nin tutuklanmasına karar verir (24 Safer 1127/1 Mart 1715).³³³

Yoros'a bağlı Çıla(?) Köyü sakinlerinden Şaban Beşe bin Şerif mahkemeye gelerek, Ramazan bin Mürteza'nın torunu Ayşe'yi gelin olarak oğlu Şerif'e nikahladığını³³⁴ ancak Süleyman Beşe bin Ahmet'in yanına topladığı on beş adam ile menziline basarak gelinini kaçırdığını belirtir ve zanlılardan şikayetçi olur. Ancak mahkemede hazır olan davalı Süleyman Beşe'nin anlattıklarıyla olay tamamen farklı boyuta taşınmıştır. Süleyman Beşe mahkemede Ayşe'nin annesi olan Yaylu(?) binti Abdullah'ın diğer kızı Fatma ile Şaban Beşe'nin oğlu Şerif'i birlikte emzirdiğini söyler ve "*...riza' cihetinden müddeaya mezbur Şaban Beşe'nin oğlu sagir-i merkum Şerif mersum Yaylu'nun(?) kızları mezburatan Ayşe ve Fatma ile karındaşırlar...*" diyerek evlenemeyeceklerini vurgular. Süleyman Beşe ayrıca bu olayla ilgili Süleyman bin Ahmet ile Mustafa Beşe bin Mürteza adlı kişilerin olaya şahit olduklarını bu nedenle dinlenilmesini talep eder. Şahitler olayı Süleyman Beşe gibi anlatarak bu durum üzerine şahitlik yapsalar da Şaban Beşe araya girip "*...şahidan-ı mezburan Süleyman ve Mustafa Beşe merkum Ayşe'yi benim menzilimden merkum Süleyman*

³³³ TŞS, 1874, 64/6.

³³⁴ "*...emmisi ve velisi olan Ramazan bin Mürteza nam kimesneye iki bin akçe mihr-i müveccel tesmiyesiyle tezvic ben dahi sagir-i merkum Şerif'in nefsi için vealyetim hasebiyle tezvic ve kabul idüp...*". TŞS, 1869, 80/1.

Beşe'nin menziline getirürken birlikte olmağla şehadetleri makbul değildir..." diye belirtir. Ancak mahkeme davacı Şaban Beşe'yi haksız bularak davadan men etmiştir. (26 Zi'lkade 1118/1 Mart 1707).³³⁵

Ev basma-haneyeye tecavüz olayları genelde erkekler arasında olmakla beraber 1712 tarihli kayıta bir kadının başka bir kadının evini bastığı görülür. Mehri(?) binti Hasan Reis vekilleri olan Mustafa Efendi ibn Ali ve İbrahim Beşe ibn Ebu Bekir vasıtası ile Saliha binti Hüseyin'den davacı olur. Mehri(?), Ayasofya Mahallesiindeki evinde otururken Saliha'nın evini bastığını ağzına yumruk atarak ön dişlerini kırdığını vekilleri aracılığıyla mahkemeye bildirir ve davacı olduğunu belirtir. Ancak Saliha bu iddiaları reddeder. Mağdur olan taraftan iddiasını ispatlamak için delil talep edilse de iddialarını ispatlamaktan aciz kalırlar. Kanıt ve şahitler olmadığından dolayı da dava Saliha'nın lehine sonuçlanır (3 Cemaziye'l-Evvel 1124/8 Haziran 1712).³³⁶

Aşağı Hisar mahallelerinden biri olan Bab-ı Pazar Mahallesi sakinlerinden Ömer Efendi bin el-Hac Hüseyin mahkemeye gelerek Maçka'nın Zanoş Köyü sakinlerinden Ömer Çelebi bin Süleyman'ın oğlu Hasan Beşe'den şikayetçi olur. Ömer Efendi mahkemede "oğlum Hüseyin aktarcı dükkanında kendi halinde dururken Hasan Beşe dükkanı basıp hem oğlumu darp etti hem de mallarına zarar verdi" der. Ancak daha sonra Müslümanların araya girmesiyle taraflar yetmiş kuruş üzerine sulh ederler ve dava sonlanır (15 Recep 1131/3 Haziran 1719).³³⁷

1703-1721 tarihleri arasında Trabzon Eyaleti'nde ev basma-haneyeye tecavüz suçlarıyla ilgili 14 tane kayıt olduğu görülürken bu suçlarının eyalete bağlı kaza ve nahiyelerde daha yaygın olduğu tespit edilmiştir. Çünkü 14 suç kaydının 5'i eyalet merkezi ile alakalı iken geri kalan 9 dava da eyalete bağlı nahiyeye ve kazalarla ilgilidir. Aynı şekilde bu suçu işleyen ya da mağdur olan daha çok askeri sınıfa mensup (10 kayıt) kişilerdir.³³⁸ 8 dava kaydında mağdur eden veya mağdur durumunda olan kadınlardır. 1 dava kaydı Gayrimüslimler'in kendi arasında yaşanırken 2 dava kaydı da Müslüman ile Gayrimüslümler arasında yaşanmıştır. Zerey'in 1601-1635 yılları arasını kapsayan 1828 nolu Trabzon şer'iye sicil çevirisinde ev basma-haneyeye tecavüz suç sayısı 1'dir.³³⁹ Ekiz'in

³³⁵ TŞS, 1869, 80/1.

³³⁶ TŞS, 1872, 10/4.

³³⁷ TŞS, 1877, 42/4.

³³⁸ Askeri sınıfa mensup kişilerin yer aldığı asayiş olayları için bkz. **Ek Grafik 4.**

³³⁹ Zerey, a.g.t., s. 38-39.

1632-1635 yılları arasını kapsayan sicil çevirisinde bu sayı 2'dir.³⁴⁰ Toplamda 3 adet olan ev basma-haneye tecavüz davaları Müslümanlar'ın arasında yaşanmıştır. Ayrıca 3 dava kaydında da kadın mağdur olan veya mağdur eden taraftadır.³⁴¹

3.6. Hırsızlık

İslam hukukunda hırsızlık iki çeşittir. Birincisi belli bir maddi değeri olan malı sahibinin rızası olmadan gizlice çalmaktır. Bunun adı basit hırsızlıktır ve had cezası gerekir. İkincisi ise yan kesicilik, yağmacılık, gasp gibi açık şekilde yapılan büyük hırsızlıktır ve tazir cezası tatbik edilir.³⁴² Osmanlı Devleti'nde hırsızlık suçlarına genellikle tazir cezası uygulanmış ve vurulacak sopa başına akçe alınmıştır. Kanunnamelerde, çalınan malın cinsine göre cezalar belirlenmiştir. Eğer bir kişi kaz, tavuk, ördek, kovan, koyun veya kuzu çalarsa tazir gerekir. Ancak çalınan at, katır veya eşekse el kesme cezası uygulanmadığı takdirde cezası iki yüz akçedir. Yine had cezası uygulanmadığında arpa ve buğday çalana para cezası uygulanır ve durumu iyi olandan elli akçe, orta halliden kırk akçe, fakir olandan da yirmi akçe alınır. Bıçak, nacak, balta, örtü çalındığında da el kesilmez ise tazir cezası uygun görülmüştür.³⁴³

1703-1721 yılları arasında Trabzon'da yaşanan hayvan hırsızlıklarının oranı çok azdır. Daha çok maddi değeri yüksek olan eşyaların, altın veya gümüş paraların çalınması kayıtlarda geçmektedir. Bunların yanında sicillerde gasp olayları, hayvanları veya köleleri kaybolanların davaları ve aile içinde yaşanan hırsızlık vakalarıyla da karşılaşmıştır. Hırsızlık davalarında zanlılar hep erkekler iken mağdur olanlar hem kadın hem de erkeklerdir. Yine Gayrimüslimlerin karıştığı hırsızlık olayları da bulunmaktadır.

Gasp ile ilgili davalarda olay, yolda giderken önu kesilip parasının gaspa uğraması şeklinde gerçekleşmiştir. Karluk Köyü halkından olan Şahin bin Abdullah Trabzon'a giderken Karluk Köyü ahalisinden kişilerce önu kesilir. Zanlılar, Şahin'i kılıç ile elinden yaralarlar ve yanında olan yüz elli akçesini de çalarlar. Yaşananlardan altı ay sonra mahkemeye gelen Şahin, Karluk Köyü halkından olan kişilerden şikayetçi olarak hem elinin diyetini hem de çaldıkları parasını ister. Ancak daha sonra araya Müslümanların

---

³⁴⁰ Ekiz, a.g.t., s. 15-16.

³⁴¹ Zerey, a.g.t., s. 38-39; Ekiz, a.g.t., s. 15-16.

³⁴² Şekerci, a.g.e., s. 57-58.

³⁴³ Akgündüz, **Osmanlı Kanunnameleri**, 3, s. 91-92. Osmanlı kanunnamelerindeki hırsızlık suçlarına verilen cezalar ile ilgili maddeler için ayrıca bkz. Akgündüz, **Osmanlı Kanunnameleri**, 1, s. 349; Akgündüz, **Osmanlı Kanunnameleri**, 2, s. 42; Akgündüz, **Osmanlı Kanunnameleri**, 4, s. 368.

girmesiyle taraflar yirmi kuruş üzerine sulh ederler. Şahin'in parayı teslim almasıyla dava sonlanır (28 Safer 1133/29 Aralık 1720).³⁴⁴

Maçka'ya bağlı Baş Maçka Köyü'nden Torul'a giden Yazıcı Ali bin Mustafa yolda İskender oğlu Halil ile Veli oğlu Nasuh'un gaspına uğrayarak yüz kırk dört buçuk kuruşunu çaldırır. Hırsızlar parayı çaldıktan sonra kayıplara karışırlar. Yaşananlardan dört sene sonra mahkemeye gelen Yazıcı Ali zanlılardan şikayetçi olarak Baş Maçka Köyü sakinlerine sual olunmasını ister. Köyün Müslümanlarından olan Kara Hasan, Mustafa, Ömer, Hasan ve Yusuf ile Gayrimüslimlerinden olan Yani, Suva, İstefan, Tutos ve İstincor mahkemede hazır olup Halil ile Nasuh adında kimsenin köylerinde oturmadıklarını belirterek kayıp olan parayı ödemeyi kabul etmezler. Köy ahalisinin söylediklerinden sonra mahkeme Yazıcı Ali'yi davadan men eder (26 Zi'lhicce 1132/29 Ekim 1720).³⁴⁵

Hırsızlık ile ilgili kayıtlardada şikayetçi olan herkes haklı çıkmayabiliyordu. Orta Hisar Mahallesi'nde oturan Süleyman Beşe bin İvaz mahkemeye gelerek ölmüş olan annesi Fatma binti Beşir'in bir top keten bezini çaldığı iddiasıyla Boztepe Mahallesi sakinlerinden olan İbrahim Beşe bin Musa'dan şikayetçi olur. Davalı İbrahim Beşe bu suçlamaları kabul etmeyince mahkeme Süleyman Beşe'den iddiasını ispatlamasını ister. Davalı Süleyman Beşe iddiasını ispattan aciz kalınca da murazadan men edilir ve İbrahim Beşe suçsuz bulunur (2 Recep 1127/4 Temmuz 1715).³⁴⁶

Akçaabat'ın Platana Köyü halkından olan Efdakas(?) veledi Lefter adlı zımmi mahkemede gece vakti evine girip altın ve gümüş olan değerli eşyaları ile birlikte on sekiz kuruşunu çalan Lefter veledi Yor ve Meskoydi(?) veledi Kendoroksa(?)'dan şikayetçi olur. Zanlılar suçlamaları kabul etmeyince de mahkeme davacıdan iddiasını ispatlamasını ister. Ancak Efdakas(?) zanlıların eşyalarını çaldığını kanıtlamaktan aciz kalır. Bunun üzerine mahkeme davalının eşyalarını ve parasını çalmadıklarına dair zanlılara yemin teklif eder. Lefter ile Meskoydi(?) yemin etmeleriyle de davacı Efdakas(?) davadan men edilir (Gurre-i Zi'lhicce 1127/28 Kasım 1715).³⁴⁷

1707 tarihli bir kayıttta hırsız hem evi hemde dükkanı soymuştur. İnsafe(?) binti Musa ve Saraç Ali Çelebi bin Osman'ın vekili olan Arapoğlu Mehmet Beşe bin ---

---

³⁴⁴ TŞS, 1878, 65/1.

³⁴⁵ TŞS, 1878, 34/2.

³⁴⁶ TŞS, 1874, 93/2.

³⁴⁷ TŞS, 1874, 107/3.

mahkemeye gelerek Çepni Mehmet bin Abdullah'tan hırsızlık yaptığı gerekçesi ile şikayetçi olur. Davalıların müvekkili Arapoğlu Mehmet Beşe, Çepni Mehmet'in gece vakti İnsafe'nin(?) Bab-ı Pazar Mahallesi'nde olan evine girerek eşyalarını çaldığını ve yine aynı mahalleden olan Saraç Ali'nin de dükkanına girerek değerli eşyalarını çaldığını söyler. Mahkemede hazır olan Çepni Ali'ye bu iddialar sorulduğunda da hepsini kabul ederek suçunu itiraf eder. Bunun üzerine mahkeme eşyaların sahiplerine geri iadesine karar verir ve ayrıca hırsızın Mütesellim Halil Ağa'ya teslimine karar verir (26 Rebi'ül-Ahir 1119/27 Temmuz 1707).³⁴⁸

Hayvanını kaybeden kişi başka birisinin elinde kaybettiği hayvanını görünce mahkemeye gelerek dava açabiliyordu. Ayrıca hayvanın kendine ait olduğunu deliller ve şahitler eşliğinde ıspatlarsa geri alabiliyordu. Sürmene Nahiyesi'ne bağlı Alçakdere Karyesi ahalisinden Süleyman bin Mürteza mahkemeye gelerek, mülkünde doğan boz erkek tayını tarih-i kitaptan (5 Şevval 1117-20 Ocak 1706) dört ay mukaddem kaybettiğini ve zikr olan tayın Mustafa Beşe bin el-Hac İbrahim'in elinde olduğunu söyleyerek zanlıdan bu durumun sual olunmasını talep eder. Mahkemede hazır olan ve söz hakkı verilen Mustafa Beşe de tayı Yomra Nahiyesine tabi Vilara adlı köyde oturan ancak kayıplara karışan Hancı adlı kişiden aldığını belirtir. Bunun üzerine mahkeme Süleyman'dan iddiasını ispatlamasını ister. Alçak Dere Köyü ahalisinden İbrahim bin Muslihittin ile Mustafa Beşe bin Ali'nin şahitlikleriyle mahkeme tayın Süleyman'a iadesine, Mustafa Beşe'ye de tenbih verilmesine karar verir (5 Şevval 1117/20 Ocak 1706).³⁴⁹

Hırsızlık olayının yaşanmasından sonra aradan geçen süreye bakılmaksızın olay mahkemeye intikal edebiliyordu. Akçaabat'ın İstera Köyü sakinlerinden Mürteza bin Ahmet ile arkadaşı Gündüz aynı köyde ikamet eden Mustafa bin Ali'nin evini gündüz vakti basarak kara öküzünü çalarlar ve kaçarken de Mustafa'ya küfredeler. Olayın üzerinden iki sene geçtikten sonra mahkemeye gelen Mustafa zanlılardan sadece Mürteza'yı şikayet eder. Gündüz ile ilgili olarak kayıta bir bilgi yoktur. Zanlı Mürteza böyle bir suçta karışmadıklarını belirtince mahkeme Mustafa'dan iddiasını ispatlamasını ister. Hasan bin Mustafa ve Mehmet bin Ahmet'in "bu hırsızlık olayına şahidiz" demeleriyle Mustafa haklı

---

³⁴⁸ TŞS, 1870, 13/1.

³⁴⁹ TŞS, 1869, 16/3.

bulunur ve Mürteza'ya tenbih verilmesine karar verilir (10 Zi'lhicce 1132/24 Ekim 1719).³⁵⁰

Kürtün'ün Mersal Köyü'nde yaşayan Ali bin Hüseyin mahkemede, ölen kardeşi Cafer'e ait, omuzlarının iki tarafında siyah nişanı mevcut ve tahminen iki buçuk yaşındaki kayıp olan katırını Debbaghane Mahallesi sakinlerinden el-Hac İbrahim bin Yusuf'un elinde olduğunu belirterek vasisi olduğu Hüseyin için geri ister. Ancak el-Hac İbrahim bu katırı kayıp olan Molla Ali'den on beş kuruşa satın aldığını belirterek katırın kendine ait olduğunu belirtir. Ali, katırın kendilerine ait olduğuna dair şahitleri olduğunu söylemesi üzerine mahkeme şahitlerin dinlenilmesini ister. Halil bin İslam ve Mustafa bin İbrahim'in şahitlikleriyle mahkeme katırın Hüseyin'in varisi olan Ali'ye teslim edilmesine karar verir. Katırın Hüseyin namına Ali'ye teslim edilmesiyle de dava sonlanır (20 Zi'lkade 1127/17 Kasım 1715).³⁵¹

Benzer bir olay ziynet eşyaları ile ilgili olarak gerçekleşmiştir. Aya Vasıl Mahallesi'nde oturan Zeynep binti el-Hac Mehmet mahkemeye gelerek, "sekiz yıl önce kaybolan oğlum İsmail ibn Mehmet Çelebi gizlice sandığımı açarak altın bileziğimi çaldı ve bu bileziğimi Kerakos(?) veledi Fardoros(?)'un elinde buldum ancak ondan yüzüğümü geri istediğimde vermedi" deyip Kerakos(?)'dan şikayetçi olur. Söz hakkı verilen Kerakos(?) adlı zımmi altın bileziği İsmail'den para karşılığında satın aldığını ve kendisinin olduğunu belirtir. Mahkeme Zeynep'ten bileziğin kendisine ait olduğunu kanıtlamasını ister. Zeynep de altın bileziğin kendisine ait olduğuna dair şahitleri olduğunu söyler ve şahitlerin dinlenilmesine karar verilir. Şahitler "altın bileziğin Zeynep'e ait olduğuna şahidiz" demeleriyle mahkeme bileziğin Zeynep'e teslimine karar verir (9 Recep 1124/12 Ağustos 1712).³⁵²

Kölelerin çalınması veya kaçan kölelere el konulması ile ilgili davalar da hırsızlık başlığı altında ele alınmıştır. Gümüşhane'ye bağlı Hızır İlyas Mahallesi sakinlerinden olan Uzun Ali Beşe bin Mehmet'in kölesi İvan(?), sahibinin mülkünden kaçarak firar eder. Uzun Ali Beşe kaybolan kölesini Trabzon mutasarrıfı Mustafa Paşa hazretlerinin kethüdası el-Hac Mehmet Ağa'ya hizmetleri bulunan İbrahim Ağa bin Halil'in elinde görmesiyle mahkemeye baş vurup kölesinin geri verilmesi talebinde bulunur. İbrahim Ağa da kölenin

---

³⁵⁰ TŞS, 1878, 24/2.

³⁵¹ TŞS, 1874, 105/5.

³⁵² TŞS, 1873, 9/3.

Ali Beşe'ye ait olmadığını Maçka'da bulunan Solakzade(?) Ormanı'nda kendi halinde dururken el-Hac Mehmet Ağa'nın odun emini Mehmet Ağa tarafından bulunduğunu belirtir. Bunun üzerine mahkeme kölenin kendine ait olduğunu ispatlamasını Ali Beşe'den ister. el-Hac Mehmet bin Veli ve Mürteza Beşe bin Mehmet kölenin Ali Beşe'ye ait olduğuna dair şahitlik etmeleriyle mahkeme kölenin Ali Beşe'ye teslimine karar verir (27 Muharrem 1133/28 Kasım 1720).³⁵³

Kırım Eyaleti'ndeki Çobancı(?) Köyü sakinlerinden olan Abdi Çelebi ibn Cumkay(?) Müezzini(?) dokuz buçuk ay önce menziline kaçan köleleri Süleyman ve babasını, Trabzon Mütesellimi Ali Ağa ile misafir olarak Trabzon'a gelen Ahmet Efendi ibn el-Hac Salih'in yanlarında görür ve mahkemeye gelerek kölelerini geri ister. Ahmet Efendi köleleri, kardeşi olan Erzurum mahallerinden Ali Paşa Mahallesi'nde ikamet eden Çavuş --- ibn el-Hac Salih'ten satın aldığı ve kölelerin daha sonra yanından kaçtığını ancak Mütesellim Ali Ağa tarafından zapt edildiğini belirterek kölelerin kendine ait olduğunu iddia eder. Bunun üzerine Abdi Çelebi kölelerin kendine ait olduğuna dair şahitleri olduğunu belirtir. Şahitlerin dinlenilmesiyle de mahkeme kölelerin Abdi Çelebi'ye teslimine karar verir (8 Recep 1125/31 Temmuz 1713).³⁵⁴ Kırım'da sahibinin yanından kaçan kölelerin Erzurum'a kadar gelmesi ve ancak dokuz buçuk ay sonra Trabzon'da gerçek sahibine teslim edilmesi Trabzon'da adalet sisteminin uygulandığını gösterir.³⁵⁵

Bab-ı Pazar mahallesinde yaşanan olayda Mustafa bin Mehmet, Mahmut Ağa bin Mustafa'nın cariyesini İstanbul'a götürmek vaadiyle kandırır. Cariye de evden kaçarken efendisinin evinde olan kıymetli eşyaları çalarak Mustafa'nın evine gelir. Mahmut Ağa da cariyesinin aklını karıştırıp çeldiği için Mustafa'dan şikayetçi olur. Mahmut tüm bu söylenenleri inkar etse de şahitlerin dinlenmesiyle suçlu olduğu görülür ve zabite teslim edilir (17 Zi'lhicce 1119/10 Mart 1708).³⁵⁶

Hırsızlık suçunun yeniçeriler arasında da yaşandığına dair bir kayıt mevcuttur. Trabzon'da hicri 1122 (1710/1711) yılında kale muhafazasında olan Hüseyin Çavuş bin İsmail mahkemeye gelerek, "yeniçerilere maaşlarını dağıtırken Mustafa Beşe ibn Ali ve Ali Beşe ibn Yusuf maaş almalarına rağmen fazladan iki yüz otuz üç kuruşu zorla gasp

---

³⁵³ TŞS, 1878, 54/1.

³⁵⁴ TŞS, 1873, 48/2.

³⁵⁵ Kölesini geri almak ile ilgili açılan bir başka dava örneği için bkz. TŞS, 1868, 20/1.

³⁵⁶ TŞS, 1870, 49/3. Osmanlı kanunnamelerinde cariyelerin veya kölelerin aklını karıştırıp ayartmayı adet haline getirenlerin cezası asılarak öldürülmesidir. Bkz. Akgündüz, **Osmanlı Kanunnameleri**, 3, s. 93.

edip çaldılar" diyerek şikayetçi olur. Zanlılar bu iddiayı kabul etmeyince mahkeme Hüseyin Çavuş'tan iddiasını kanıtlanmasını ister. Ancak Hüseyin Çavuş iddiasını kanıtlayamaz. Bunun üzerine Mustafa Beşe ve Ali Beşe'ye mahkeme tarafından yemin teklif edilir ve yemin etmeleriyle dava lehlerine sonuçlanır (15 Cemaziye'l-Evvel 1123/1 Temmuz 1711).³⁵⁷

Diğer asayiş davalarında olduğu gibi hırsızlık ile ilgili davalarda da bir Gayrimüslim kadının bir Müslüman'ı suçlaması kayıtlara şu şekilde geçmiştir. Maçka'ya bağlı Galyan Köyü'nde yaşayan Siyami binti Lefter adlı kadın mahkemeye gelip, Mahmut Ağa ibn Ömer ile adamları olan Hasan ibn Ebu Bekir ve Mustafa'nın kendisini gasp edip kırk kuruşu ile katırını çaldıklarını belirterek şikayetçi olur. Mahmut bu iddiaları kabul etmeyerek katırı kendisinden yirmi sekiz kuruşa satın aldığını belirtir. Siyami anlatılanları kabul etmediğinden dolayı da mahkeme Mahmut'tan iddiasını ispatlanmasını ister. Mahmut, katırı satın aldığını parasını gasp etmediğini hatta bunlara dair şahitlerinin olduğunu ve mahkemeden şahitlerin dinlenmesini talep eder. Şahitler de olayı Mahmut gibi anlatınca dava Mahmut lehine sonuçlanır (29 Cemaziye'l-Ahir 1124/3 Ağustos 1712).³⁵⁸

İftira sadece zina-tecavüz vakalarında değil hırsızlık ile ilgili olan durumlarda da karşımıza çıkmaktadır. Ancak bahsedeceğimiz 1716 tarihli kayıta iftira kişiye değil köylüye atılmıştır. Akçaabat'a bağlı Haraka Köyü'nden Molla Yakup oğlu İsmail'in vekili olan Ahmet Ağa bin Mahmut mahkemeye gelerek Tudos veledi Hıristol'un vekilinin bahçesinde hendek kazarken bir küp altın bulup köy halkı ile birlikte bunu sakladıklarını hatta Trabzon mütesellimi Halil Ağa'nın dahi bunu duyduğunu belirterek Tudos'dan ve köy halkından şikayetçi olur. Tudos bu iddiaları kabul etmeyince mahkeme Ahmet Ağa'dan iddialarının ispatı için delil ister. Ahmet Ağa iddiasını ispattan aciz kalınca mahkeme Tudos ve köy halkına altın bulmadıklarına dair yemin etmeleri teklifini sunar ve onların da yemin etmeleriyle dava Tudos ile köylü lehine sonuçlanır (26 Rebiü'l-Ahir 1128/19 Nisan 1716).³⁵⁹

Trabzon Mütesellimi Halil Ağa, vazifelendirdiği İbrahim Ağa vasıtasıyla Görele'ye bağlı Cayıra Köyü'nde yaşanan hırsızlık olayın araştırılmasını istemiştir. İbrahim Ağa, Cayıra Köyü'nde Memiş oğlu --- Beşe'nin mallarının çalındığını ve bunu yapanların Kurt

---

³⁵⁷ TŞS, 1871, 48/3.

³⁵⁸ TŞS, 1873, 8/4.

³⁵⁹ TŞS, 1875, 14/3.

Ali Bin Ahmet, Mürteza Beşe bin Hüseyin ve Cayıra Köyü halkı olduğunu belirtir. Mahkeme de, Cayıra Köyü halkını temsilen hazır olan Kurt Ali bu iddiaları yalanlar. Bunun üzerine mahkeme Kurt Ali, Mürteza Beşe ve Cayıra Köyü halkı hakkında bilgi toplanılmasını ister. Yapılan kovuşturma sonucunda köylünün ve Kurt Ali ile Mürteza Beşe'nin daha önce böyle bir hırsızlık suçuna karışmadıklarına, iyi insanlar olduklarına dair bilgi toplanır ve dava lehlerine çözümlenerek kaydedilir (13 Ramazan 1128/31 Ağustos 1716).³⁶⁰ Ayrıca bu kayıta görüldüğü üzere hırsızlık suçu ile itham edilen bir kişi hakkında gerketiğinde halkın görüşüne başvurulmaktadır.

1877 nolu Trabzon şer'iyeye sicilinde, Trabzon'un merkezinde ikamet ettiğini anladığımız gümrük emini Ömer Ağa bin Seydi Reis'in Gayrimüslimlere yönelik olarak dört farklı davada sanık konumunda bulunduğu dava kayıtları ile karşılaşılmıştır.³⁶¹ Ömer Ağa ile ilgili dört dava darp, yaralama, tecavüz ve cinayet gibi farklı asayiş konularını içerse de hepsinde ortak olan hırsızlık suçu olduğu için bu kayıtlar hırsızlık başlığı altında incelenmiştir.

Çömlekçi Mahallesi'nde ikamet eden Penayot veledi Semyon, İskender Paşa Mahallesi sakinlerinden Ömer Ağa bin Seydi Reis'ten evini basıp altmış kuruşunu çaldığını iddia ederek davacı olur. Mahkeme, Ömer Ağa'ya kendisine yöneltilen bu suçlamaları sorduğunda Ömer Ağa bu suçlamaları kabul etmez. Bunun üzerine mahkeme iddialarını kanıtlaması için davacı Penayot'tan delil talep eder. Ancak Penayot iddialarını ispatlayamayınca mahkeme Ömer Ağa'ya anlatılanları yapmadığına dair yemin teklif eder. Ömer Ağa'nın yemin etmesiyle de dava lehine sonuçlanır (4 Recep 1131/23 Mayıs 1719).³⁶²

Yine Çömlekçi Mahallesi Gayrimüslimleri'nden olan Suva veledi Konstantin, Yor veledi Yani, Yor veledi Penayot ve Vasili veledi Semyon, Ömer Ağa'dan davacı olmak için birlikte mahkemeye gelirler. Mahkeme huzurunda birlikte duran zımmiler Ömer Ağa'nın toplam yüz otuz kuruşlarını gasp edip çaldığını belirterek şikayetçi olurlar. Ömer Ağa'nın bu iddiaları kabul etmemesi ve mağdur olan kişilerin iddialarını ispatlayamaması üzerine

---

³⁶⁰ TŞS, 1875, 38/5.

³⁶¹ İncelediğimiz dönem içerisinde yaşanan asayiş olaylarının şer'iyeye sicillerine dağılımı ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. **Ek Tablo 1.**

³⁶² TŞS, 1877, 41/4.

mahkeme davalıya yemin teklif eder. Ömer Ağa'nın yemin etmesiyle de mahkeme mağdurları davadan men eder (4 Recep 1131/23 Mayıs 1719).³⁶³

Efrenc Mahallesi sakinlerinden Yani veledi Yori ve ailesinin yaşadıkları diğer iki davadan farklı olsa da davanın sonucu aynı olmuştur. Ömer Ağa bu sefer beş nefer adamı ile Yani'nin evini basarak kuşak ve bir kaç altın eşyasını gasp edip çaldığı ithamı ile mahkemededir. Hatta Ömer Ağa'nın, Yani'nin zevcesine saldırarak ve baldızına da tecavüz ederek bekaretini bozduğu da ilave edilir. Yani, mahkemeye gelerek tüm bu olanları anlatıp Ömer Ağa ile adamlarından şikayetçi olsa da iddialarını ispatlayamaz. Mahkeme de bunun üzerine zanlı Ömer Ağa'dan kendisine atfedilen suçları işlemediğine dair yemin etmesini ister. Ömer Ağa yine mahkemenin yemin teklifini kabul eder ve mağdur olan Yani iddialarını ispatlayamadığından davadan men edilir (4 Recep 1131/23 Mayıs 1719).³⁶⁴

Kemerkaya Mahallesi'nde oturan Eleni binti Dimitri adlı kadının başına gelenler ise Yani'nin yaşadıkları ile benzerdi. Eleni'nin mahkemede anlattıklarına göre, Ömer Ağa önce tek başına Eleni'nin evini basarak kocası Lazarov veledi Ayandol'u kılıç ile yaralayarak öldürür ve Eleni de bu kılıç darbelerinden nasibini alır. Daha sonra tekrar beş nefer adamı ile Eleni'nin evini basan Ömer Ağa bu sefer Eleni'ye ait eşyaları gasp edip çalar. Tüm bu olanları mahkeme huzurunda anlatan Eleni zanlıdan davacı olarak gerekenin yapılmasını ister. Ancak Ömer Ağa bu sefer de iddiaları kabul etmez. Eleni de iddialarını ispatlayacak delili ve şahidi olmadığından mahkeme Ömer Ağa'ya bunları yapmadığına dair yemin teklifinde bulunur. Ömer Ağa'nın yemin etmesiyle de Eleni muarazadan men edilir ve yine dava Ömer Ağa lehine sonuçlanır (4 Recep 1131/23 Mayıs 1719).³⁶⁵

Yoros'a bağlı Hatuniye Evkafı'nın mütevellisi olarak bir süre Trabzon'da bulunan İstanbul'un Mahmut Paşa Mahallesi sakinlerinden, el-Hac es-Seyyid Derviş Ali Ağa bin --, görev süresi içerisinde yaşanan bir hırsızlık ve cinayet olayı için mahkemeye başvurmuştur. Ancak vakfın mütevellisi görevde iken değil İstanbul'a döndükten sonra vekili el-Hac İbrahim Ağa bin Habib vasıtasıyla şikayetini mahkemeye bildirmiştir. Hatuniye Evkafı'na bağlı köylerden biri olan Mersin Köyü yolu üzerinde ismi malum olmayan bir kişi öldürülür ve cebindeki beş kese akçesi çalınır. İstanbul'un Saray-ı Atik serdarlarından olup

---

³⁶³ TŞS, 1877, 42/1.

³⁶⁴ TŞS, 1877, 41/3.

³⁶⁵ TŞS, 1877, 41/2.

Trabzon'un Zağnos Kapısı Mahallesi'nde misafereten kalan el-Hac es-Seyit Derviş Ali Ağa'nın vekili el-Hac İbrahim Ağa da yaşanan bu olayın soruşturulması için mahkemeye çıkar. Hatuniye Evkafı'na bağlı köyleri ve Mersin Köyü'nü temsilen mahkemede bulunan es-Seyyid Hüseyin Efendi bin el-Hac es-Seyyid Ali Efendi, katilin ve hırsızın kim olduğunun bilinmediğini belirtir. Köy halkı bunu söylese de mahkeme kaybolan beş kese akçenin vekil el-Hac İbrahim Ağa'ya teslimine karar verir (16 Şaban 1131/4 Temmuz 1719).³⁶⁶

Misafir olarak Trabzon'da bulunan Çorumlu Yusuf Alay Beyi ibn Abdullah, mağduriyetiyle ilgili mahkemeye gelmiştir. Çorumlu Yusuf Alay Beyi, 1122 (1710-1711) senesinde Belgrat'a giderken hizmetkarı Hasan ibn Mahmut ile kölesi Hasan'a iki yüz adet --- altın ve pek çok kıymetli malını teslim ederek Çorum'daki çiftliğine götürmelerini ister. Altını ve malları çiftliğe sorun yaşamadan getirsel de malların vergisini ödemek için Niksar'a giden köle Hasan'ın yolu Ali Ağa ibn Hasan tarafından kesilir. Ali Ağa, köle Hasan'ı alıkoyarak yanında olan bir at, bir kılıç, bir taka küreği ve bir tüfeği de gasp edip İstanbul'a getirir. Misafir olarak Trabzon'da bulunan Yusuf Alay Beyi tüm bu yaşananlardan ötürü mahkemeye gelerek yine misafir olarak Trabzon'da olan Ali Ağa'dan şikayetçi olur. Ali Ağa suçlamaların hiç birini kabul etmeyince de mahkeme Yusuf Alay Beyi'nden iddiasının ispatı için delil talep eder. Mehmet Bey ibn İdris ve es-Seyit Ali Bey ibn Mehmet, Ali Ağa'nın köleyi alıkoyup malları da zorla gasp ettiğine dair şahitlik yaparlar. Şahitlerin dinlenmesinden sonra dava Yusuf Alay Beyi lehine çözülür ve mahkeme eşyaların sahibine teslimine karar verir (26 Cemaziye'l-Ahir 1126/9 Temmuz 1714).³⁶⁷

İncelenen dönem (1703-1721) içerisinde Trabzon Eyaleti'nde hırsızlık suçu ile ilgili 25 adet dava kaydı tespit edilmiştir. Bunlardan 13 kayıt eyalet merkezinde meydana gelirken, 11 kayıt eyalete bağlı kaza ve nahiyelerde meydana gelmiştir. 1 kayıt ise Trabzon Eyaleti dışında yaşanmıştır. Ayrıca bu suçtan mağdur olan veya bu suçu işleyenler çoğunlukla askeri sınıfa mensup kişilerdir ki hırsızlık suçu toplam kayıt sayısının 18'inde askeri sınıfa mensup kişiler yer almaktadır. 6 davada kadınlar davacı veya davalı konumundadır. Aynı zamanda Müslüman ile Gayrimüslimler arasında geçen dava kaydı sayısı 6, Gayrimüslimlerin kendi arasında geçen kayıt sayısı ise 1'dir. Zerey ve Ekiz'in

---

³⁶⁶ TŞS, 1877, 69/4.

³⁶⁷ TŞS, 1874, 34/2.

çalışmalarında hırsızlık suçu kaydı sayısı 22'dir. Bu kayıtların 14'ü Müslümanların kendi aralarında, 1'i Gayrimüslimlerin arasında ve 7'si de Müslümanlar ile Gayrimüslimlerin arasındadır. 7 kayıtta da kadınlarla ilgili davalardır.³⁶⁸ Trabzon'da XVI. asrın başında hırsızlık suçuna ait dava sayısı 14 iken 1703-1721 yılları arasında hırsızlık suçu sayısının 25 olduğu görülmüştür.

Gelir'in Ayntap ile ilgili yaptığı çalışmasında 1680-1700 yılları arasında şehirde gerçekleşen hırsızlık suçlarına ait kayıtların konusunu çoğunlukla sahibinin elinden kaçmış ya da kaçırılmış hayvanlar oluşturmuştur.³⁶⁹ Trabzon'da ise incelediğimiz dönem içerisinde 5 adet hırsızlık kaydının konusu hayvanlardır. Çiçek, çalışmasında 1698-1726 yıllarına ait Lefkoşa mahkeme kayıtlarındaki gayrimüslim davalarını incelemiştir. Toplam 862 dava içinden 43'ü gasp olmak üzere 57 adet kayıt hırsızlık suçu ile ilgilidir.³⁷⁰ Bizim incelediğimiz sicillerde ise Gayrimüslimler ve Gayrimüslimler ile Müslümanlar arasında yaşanan hırsızlık suçuna ait kayıt sayısı 8'dir. XVI-XVIII. yüzyıl Bursa şer'iyeye sicillerini tümünü kapsamayacak şekilde inceleyen Düzbakar, hırsızlık suçu kayıt sayısını XVI. yüzyıla ait 8; XVII. yüzyıla ait 16; XVIII. yüzyıla ait ise 5 adet olarak verir.³⁷¹

3.7. İçki İçme (Şüreb-i Hamr)

İslam hukukunda had suçları içerisinde yer alan içki ve sarhoşluk durumları Osmanlı kanunnamelerinde tazir cezası olarak tatbik edilmiş ve tazir cezasından dolayı kadının belirleyeceği sopa başına akçe alınmıştır.³⁷² Ebussuud Efendi fetvalarında ise evinde hamr bulunduran ve hamr içen Müslüman'ın had ve tazir ile cezalandırılabileceğini belirtmiştir.³⁷³ İçki içen insanlar 1703-1721 yılları arasında Trabzon Eyaleti'nde asayiş bozacak vakalara karışmıştır. Bu başlık altında incelenen davaları diğer asayiş olaylarından ayıran en önemli fark ise zanlı konumunda olan kişilerin hepsi hem erkek hem de Müslüman'dır. Ayrıca içki içen insanların halkı rahatsız etmesinin önüne geçmek için yöneticilerin bir takım önlemler aldığı sicillerde görülmektedir.

³⁶⁸ Zerey, a.g.t., s. 38-39; Ekiz, a.g.t., s. 17-18.

³⁶⁹ Gelir, a.g.t., s. 147.

³⁷⁰ Çiçek, "Asayiş ve Emniyet Hizmetleri", s. 164.

³⁷¹ Düzbakar, a.g.m., s. 102-103.

³⁷² Akgündüz, **Osmanlı Kanunnameleri**, 4, s. 368. Hamr ile ilgili kanunnamelerde geçen maddeler için ayrıca bkz. Akgündüz, **Osmanlı Kanunnameleri**, 1, s. 349; Akgündüz, **Osmanlı Kanunnameleri**, 2, s. 42; Akgündüz, **Osmanlı Kanunnameleri**, 3, s. 91.

³⁷³ Düздаğ, a.g.e., s. 146.

Köhne Hamam Mahallesi'nde ikamet eden Tüfekçi Ali Beşe bin Mehmet, oğlu Hakkı'yı bıçak ile yaralayan Bakkal Mustafa Beşe bin Abdullah'tan şikayetçi olur. Yaralı halde olan oğlunu müşahedeye gelen heyet neler yaşandığını kendisine sorar. Hakkı, çarşıdan eve dönerken, çarşıda dükkanı olan Bakkal Mustafa Beşe bin Abdullah tarafından önünün kesildiğini ve dükkanın³⁷⁴ içine çekerek kendini bıçak ile yaraladığını belirtir. Dükkanın içinde Süleyman Beşe ve Kel Ali Beşe'nin de olduğunu beraber içki içtiklerini ancak kendisinin sadece Bakkal Mustafa Beşe'den şikayetçi olduğunu belirtmesiyle dava kayıtlara geçer (7 Zi'lkade 1118/10 Şubat 1707).³⁷⁵

Yukarıda bahsedilen olayda görüldüğü üzere sarhoş insan çevresindekileri mağdur edebiliyordu. Ancak 1704 yılına ait bir kayıta sarhoş insan farkında olmadan kendine zarar vermiştir. Akçaabat'a tabi Vakfikebir Nahiyesi sakinlerinden olan Ahmet bin Osman kendi menzilinde yaralı bir şekilde yatarken, Hasan Ağa adlı kişi tarafından görülür. Bunun üzerine Hasan Ağa mahkemeye başvurarak keşif yapılmasını talep eder. Mahkeme vaka üzerine Mustafa bin Ali'yi olay yerine gönderir ve yapılan müşahede sonucu Ahmet'in sağ canibinden yaralı olduğu görülür. Ahmet'e bu durum sorulduğunda Ali Beşe bin Hasan, es-Seyyid Hasan bin es-Seyyid Ahmet, Mehmet Beşe bin ---, diğer Ali Beşe bin İvaz ile içki içerlerken kendini bıçağı ile yaraladığını belirtmiştir. Arkadaşlarının da mahkemece dinlenmesiyle Ahmet'in belirttiklerinin doğruluğu kabul edilerek dava kaydedilmiştir (12 Zi'lhicce 1115/17 Nisan 1704).³⁷⁶

Sarhoş insanların çevreye verdiği rahatsızlıktan ötürü Trabzon Eyaleti yöneticileri bu durumlara kayıtsız kalmamış, bir dizi önlemler almıştır. Trabzon'daki Yeniçerilerin zabiti olan Polatzade Ali Ağa merkez çarşısında sarhoşların neden olacağı taşkınlıkları engellemek için Akçaabat'ın Metinkaniya Köyü sakinlerinden Seyit Beşe bin İbrahim'i vazifelendirir. Merkez çarşıda teftişlerde bulunan Seyit Beşe, cilacılar çarşısında iken sarhoş olan Mustafa Beşe tarafından demir şiş ile sol omzundan yaralanır. Yaşananlardan sonra Seyit Beşe yarasının keşfi için mahkemeye gelir. Yapılan inceleme sonucunda

---

³⁷⁴ İçki başlığı altında toplam 3 kayıt çarşı, han veya dükkada yaşanmıştır. XVII. yüzyılın ortalarında Trabzon çarşısında yaşanan asayiş olayları ile ilgili bilgi için bkz. Kenan İnan, "Kadı Sicillerine Göre XVII. Yüzyıl Ortalarında Trabzon Esnafları ve Faaliyetleri", **"Mahmiye-i Trabzon Mallatından" Oneydinci Yüzyıl Ortalarında Trabzon'da Sosyal ve İktisadi Hayat**, Trabzon: Trabzon Belediyesi Kültür Yayınları, 2013, s. 70-71.

³⁷⁵ TŞS, 1869, 119/1.

³⁷⁶ TŞS, 1868, 4/4.

yararının sol omuz üzerinde olduğu görülür ve dava kaydedilir (17 Rebiü'l-Ahir 1127/22 Nisan 1715).³⁷⁷

Sarhoş insanların taşkınlıklardan biri bu sefer Bab-ı Pazar Mahallesi'nde yaşanır. Bab-ı Pazar Mahallesi sakinlerinden Molla Hüseyin ibn Ömer Efendi merkez çarşıda, bedestenin yakınlarında olan aktar dükkanında kendi halinde dururken dükkanın önüne sarhoş gelen Ali Beşe ibn Mustafa tarafından kötü sözlere maruz kalır. Bu durum bir kaç gün devam eder. Ali Beşe daha sonra yanına aldığı Debbağ Hasan Beşe ile dükkanın önüne gelerek Molla Hüseyin'in dinine, imanına, annesine ve eşine küfür eder. Ayrıca kılıcını da çekerek ona meydan okur. Ali Beşe tüm bu olanlardan sonra Molla Hüseyin'in aktar dükkanına girerek içeride bulunan mallarına zarar verir ve canına kast eder. Molla Hüseyin başına gelenleri mahkeme huzurunda anlatarak Ali Beşe ve Debbağ Hasan'dan şikayetçi olur. Debbağ Hasan olaydan sonra kayıplara karıştığı için mahkeme sadece Ali Beşe'yi bulur. Ali Beşe mahkemede Molla Hüseyin'in dükkan önünde kılıç ile kendisine saldırdığını ve sol elini yaraladığını hatta serçe parmağının bu yaralardan ötürü koptuğunu belirterek karşı iddiada bulunur ve böyle şeyler yapmadığını ifade eder. Bunun üzerine mahkeme, Molla Hüseyin'den iddiasını ispatlamasını ister. Molla Hüseyin de olayı gören şahitleri olduğunu belirterek dinlenilmesi talebinde bulunur. Şahitler Ali Beşe'nin, Molla Hüseyin'e musallat olduğunu, dükkanını bastığını mallarına zarar verdiğini ve küfür ettiğini belirtince mahkeme Ali Beşe'nin tutuklanarak zabite teslimine karar verir (12 Cemaziye'l-Ahir 1126/25 Haziran 1714).³⁷⁸

Yeni Cuma Mahallesi'nde Esmâ binti Ebubekir Beşe evinde otururken sarhoş olan Mehmet Beşe bin İbrahim tarafından hançerle kapısı çalınarak rahatsız edilir. Bunun üzerine Esmâ kardeşi olan Süleyman bin Ebubekir vasıtasıyla mahkemeye baş vurarak kendisini rahatsız eden Mehmet Beşe'den davacı olur. Mehmet Beşe yaşananları inkar etse de Mehmet Beşe bin el-Hac Hamza ile Kürekçi Ahmet Beşe bin Mustafa olayı gördüklerine dair şahitlik yaptıkları için mahkeme tarafından suçlu bulunur ve kadı tutuklanmasına karar verir (29 Muharrem 1117/23 Mayıs 1705).³⁷⁹

Gündüz vakti sarhoş gezen Orta Hisar Mahallesi halkından Mustafa Beşe bin Hasan, Kemer Kaya Mahallesi sakinlerinden olan Yani veledi Karace(?) adlı zımminin

---

³⁷⁷ TŞS, 1874, 78/2.

³⁷⁸ TŞS, 1874, 38/6.

³⁷⁹ TŞS, 1868, 73/2.

evinin içine girer. Çarşıdaki dükkanında duran Yani olanları haber alıp evine doğru koşar ve sarhoş olan Mustafa Beşe'yi yakalar. Tüm bu olanlardan ötürü mahkemeye gelen Yani, zanlı Mustafa Beşe'den şikayetçi olur. Mustafa Beşe tüm bu iddiaları kabul etmediği için Yani de şahitlerinin dinlenilmesini ister. Hamza Beşe bin Mehmet ve Ebu Bekir Beşe bin Ali, Mustafa'nın sarhoş bir şekilde Yani'nin evine girdiğini söylemeleriyle de mahkeme zanlının zabite teslimine karar verir (27 Rebiü'l-Evvel 1127/2 Nisan 1715).³⁸⁰

Asayiş sorunlarının yaşandığı mekanlardan birisi de düğünler olmuştur. İmaret Mahallesi sakinlerinden Mehmet Beşe bin Ahmet, Musa Paşa Mahallesi'nden olan es-Seyyid Hüseyin Ağa'nın odasındaki düğün³⁸¹ eğlencesine Ali Beşe'nin davetlisi olarak katılır. İlerleyen saatlerde Yeniçeri zabiti olan İbrahim Ağa bin el-Hac Hüseyin Ağa düğün yapılan odayı basarak Mehmet Beşe'ye "*bunda sarhoş vardır*" deyip sol tarafını kılıç ile yararlar. Bu yaradan ötürü mahkemeye baş vuran Mehmet Beşe, İbrahim Ağa'dan davacı olur ve yaralarının gözlemlenip hüccetini almayı talep eder (6 Rebiü'l-Evvel 1131/27 Ocak 1719).³⁸²

1703-1721 yılları arasında Trabzon şer'iyeye siciline yansıyan toplam 7 tane içki içme suçu ile ilgili kayıt mevcuttur. Bu davaların 6'sı eyalet merkezinde³⁸³ yaşanırken geri kalan tek dava da Akçaabat Nahiyesi'nde yaşanmıştır. Zerey ve Ekiz'in çalışmalarında şübh-i hamr suçuna ait kayıt bulunmamaktadır. Gelir ise Ayntab'da içki içme suçunu işleyenlerin genelde askeri sınıfa ait kişiler olduğunu belirtir.³⁸⁴ Trabzon'da incelediğimiz dönem içerisindeki içki içme suçu başlığı altında olan 7 kayıt askeri sınıfa ait kişilerle ilgilidir. Bunun yanında Trabzon yeniçeri zabitanının içki içenlerin etrafa verdikleri zararın önüne geçmek için bir dizi tedbirler aldığı da kayıtlardan anlaşılmaktadır.

3.8. Adam Öldürme

Fatih kanunnamesinde adam öldürenlerin cezası kısas olmadığı takdirde durumu iyi olandan dört yüz akçe, bunu ödemeye gücü yetmeyenden iki yüz akçe, orta halliden yüz akçe ve fakir olandan da elli akçe alınması belirtilmiştir.³⁸⁵ II. Bayezid döneminde

---

³⁸⁰ TŞS, 1874, 71/6.

³⁸¹ "...es-Seyid Hüseyin Ağa'nın mülk-i menzilinde etbandan Ali Beşe nam kimesnenin davetiyle nişan ve düğününe varup kendü halimde durur iken...". TŞS, 1877, 13/2.

³⁸² TŞS, 1877, 13/2.

³⁸³ 1703-1721 tarihleri arasında Trabzon'da yaşanan asayiş olaylarının coğrafi dağılımı için bkz. **Ek Grafik 5.**

³⁸⁴ Gelir, a.g.t., s. 121.

³⁸⁵ Akgündüz, **Osmanlı Kanunnameleri**, 1, s. 349.

çıkarılan kanunnameye ise adam öldürme cezasının üst sınırı iki yüz akçeye indirilmiştir.³⁸⁶ Fakat bu suçun cezası I. Selim³⁸⁷ ve Kanuni'nin³⁸⁸ saltanat sürelerinde çıkardığı kanunnameler ile tekrar Fatih döneminde olduğu gibi dört yüz akçe, iki yüz akçe, yüz akçe ve elli akçe olarak kabul edilmiştir.

Adam öldürme başlığı altında darp ve yaralama sonucu öldürülen kişilerin ailelerinin veya mahalle sakinlerinin mahkemeye gelip katil veya katillerden şikayetçi oldukları davalar incelenmiştir. Çoğunluk yetişkinlerin karıştığı olaylar olmakla birlikte çocukların da yer aldığı davalar mevcuttur. Adam öldürme suçunu işleyenlerin çoğu belli olmakla birlikte faili meçhul olan ya da ispatlanamayan davalar da yer almaktaydı. Adam öldürme vakaları, darp olaylarından sonra toplamda 71 kaydıyla Trabzon'da yaşanan en çok ikinci asayiş problemidir.

Kişi aldığı yaralardan ötürü hemen değil aradan bir süre geçtikten sonra hayatını kaybettiğinde ölen kişinin yakınları mahkemeye başvurabiliyordu. Akçaabat'a bağlı Gozoysa Köyü'nün Mehare(?) Mahallesi'nde oturan Esmâ binti Mustafa, Hasan Efendi ibn el-Hac Mehmet Ağa vasıtasıyla mahkemeye baş vurur. Hasan Efendi, Tatar Ahmet'in oğlu Yakup Beşe'nin, Esmâ'nın kocası Salih Beşe bin İbrahim'i Saman Han mevkiinde bıçak ile darp ettiğini ve bu yaradan ötürü yedi gün sonra öldüğünü belirtir. Mahkeme bunun üzerine keşif yapılmasına karar verir. Yapılan incelemeler sonucunda Salih Beşe'nin mevcut bıçak yaralarından dolayı öldüğü anlaşılır ve dava kaydedilir (17 Muharrem 1117/11 Mayıs 1705).³⁸⁹

Mal veya toprak anlaşmazlığı adam öldürme davalarındaki sebeplerden birisi olabiliyordu. Akçaabat'ın Koryana Köyü ahalisinden olan Ümmü Gülsüm binti Ahmet ve kızı Ayşe hakları olan tarlaya üzüm toplamak için giderler. Anne ve kızı üzüm toplarlarken eşi Osman Beşe bin Ahmet'in kardeşi olan Mahmut Beşe tarlaya gelerek üzüm toplamalarına karşı çıkar. Mahmut Beşe daha da ileri giderek siyah saplı bıçağı ile kardeşinin karısını kasığından bıçaklar ve Ayşe'yi de sol omzundan yaralar. Yaşananlardan sonra tarlaya gelen Osman Beşe yaralı olan kızı ve eşini Çarşı Mahallesi'ne getirir. Yarası ağır olan Ümmü Gülsüm olaydan üç gün sonra hayatını kaybeder. Karısının ölümünden sonra mahkemeye gelen Osman Beşe yaşananları anlatarak eşinin ölümüne sebep olan

³⁸⁶ Akgündüz, **Osmanlı Kanunnameleri**, 2, s. 41.

³⁸⁷ Akgündüz, **Osmanlı Kanunnameleri**, 3, s. 90.

³⁸⁸ Akgündüz, **Osmanlı Kanunnameleri**, 4, s. 367.

³⁸⁹ **TŞS**, 1868, 71/2.

kardeşi Mahmut Beşe'den şikayetçi olur. Mahmut Beşe kendisine yöneltilen suçlamaları kabul etmediği için mahkeme davacıdan iddiasını ispatlamasını ister. Koryane Köyü sakinlerinden olan Derviş Beşe ibn Mustafa ile Osman Beşe bin Ali olay gördüklerine dair şahitlik yapmalarıyla Mahmut Beşe suçlu bulunur. Bunun üzerine kadı, kardeşinin karısını öldüren Mahmut Beşe'nin tutuklanarak zabite teslimine karar verir (17 Zi'lkade 1127/14 Kasım 1715).³⁹⁰

İki kişi arasında yaşanan kavga iki taraftan birinin ölümü ile sonuçlanabiliyordu. Yeni Cuma Mahallesi sakinlerinden İsmail Beşe bin Abdurrahman ile Maçka'ya bağlı Hamurya Köyü'nden İskender bin Ali aynı köyde bulunan Mürteza bin Ahmet Beşe'nin arazisinde kavgaya tutuşurlar. Ancak çok geçmeden İskender uzun saplı bıçağı ile İsmail Beşe'yi iki memesi ortasından bıçaklayarak öldürür. İsmail Beşe'nin annesi Rabia binti Fazıl, maktulün eşi Ayşe binti İbrahim ile oğlu Osman'ı da yanına alarak mahkemeye başvurur ve İskender'den davacı olur. Zanlı İskender bu iddiaları kabul etmediğinden dolayı mahkeme Rabia'dan iddiasını kanıtlamasını ister. Rabia olayla ilgili şahitleri olduğunu belirtince şahitlerin dinlenilmesine karar verilir. Şahitler de olayın önce kavga ile başladığını sonra İskender'in vahşi bir şekilde İsmail Beşe'yi öldürdüğüne dair şahitlik ederler.³⁹¹ Rabia Hanım daha sonra mahkeme huzurunda oğlunun katilinin İsmail olduğunu ve o hariç diğer köylülerden davacı olmadığını belirtir (3 Muharrem 1131/26 Kasım 1718).³⁹²

Yomra'nın Kavala Köyü sakinlerinden olan Fatma binti Hüseyin çocukları ile mahkemeye gelerek eşi Hüseyin bin Mehmet bin Abdullah'ı öldüren Mustafa bin İsmail'den davacı olup eşinin diyetini talep eder. Fatma mahkemede olayın Canka adlı tarlada yaşandığını ve kocası ile Mustafa'nın önce kavga ettiklerini ancak daha sonra Mustafa'nın bıçak çekerek eşini öldürdüğünü anlatır.³⁹³ Fatma ayrıca eşinin hala Canka adlı tarlada yattığını belirtip mahkeme tarafından keşif yapılmasını ister. Keşif neticesinde maktulün üzerinde bulunan yara izlerinin eşinin anlattığı şekilde olduğu görülür (6 Rebiü'l-Evvel 1131/27 Ocak 1719).³⁹⁴

---

³⁹⁰ TŞS, 1874, 105/1.

³⁹¹ TŞS, 1877, 4/6.

³⁹² TŞS, 1877, 5/1.

³⁹³ TŞS, 1877, 13/1.

³⁹⁴ TŞS, 1877, 13/4.

Gönye Kazası'ndan Akçaabat'taki Platana İskelesine demirleyen Mehmet Çelebi bin el-Hac Şahin'in gemisindeki yolculardan Mehmet Çelebi ile aynı anneden doğan Osman bin İslam karaya çıktığı sırada Mehmet bin Hüseyin tarafından yolları kesilir. Zanlı Mehmet, Osman'ı bıçaklayarak öldürür. Bunun üzerine maktulün kardeşi Mehmet Çelebi de mahkemeye gelerek katil Mehmet'ten davacı olur. Mahkeme, Mehmet'in bu iddiayı kabul etmemesi üzerine şahitlerin dinlenmesine karar verir. Şahit olarak mahkemede hazır olan Mustafa Beşe ve İbrahim olayın gözleri önünde gerçekleştiğini Mehmet'in katil olduğunu söyleyerek şahitlik etmeleriyle Mehmet suçlu bulunur (16 Rebiü'l-Evvel 1122/15 Mayıs 1710).³⁹⁵ Yine aynı gün, katil Mehmet'in kardeşi Osman bin Hüseyin de aynı gemide seyahat ettiği Mehmet bin İsmail'i öldürüp kaçmıştır (16 Rebiü'l-Evvel 1122/15 Mayıs 1710).³⁹⁶ Bu örnek adam öldürme ile ilgili asayiş olaylarına sadece Trabzon'da yaşayanların değil dışarıdan gelen insanların da karıştıklarını göstermektedir.

İncelenen siciller içerisinde katillik suçlaması ile ölen kişinin yakınları tarafından alikonularak mağdur olan kişinin açtığı bir dava kaydına rastlanılmıştır. Sürmene'nin Makavla Köyü sakinlerinden olan Ali Ağa ibn el-Hac Bektaş, Hicri 26 Rebiü'l-Ahir 1126 (11 Mayıs 1714) Cumartesi gününün gecesinde evinde arkadaşları ile sohbet için toplanırlar. Arkadaşlarından Kumanit Köyü'nden Çavuşzade Mehmet Ağa bin Mustafa o gecesinin dahilinde öldürülür. Bunun üzerine maktulün varisleri eve gelerek Ali Ağa ve diğer altı arkadaşını "*...muris-i mezburumuz siz öldürdünüz...*" deyip alıkoyarlar. Daha sonra alıkoydukları kişileri Trabzon'a getiren varisler burada hapsedirirler ve geri dönerler. Hapsolan Ali Ağa ve arkadaşları Trabzon Mutasarrıfı Abdullah Paşa'ya suçsuz olduklarını belirterek odada bulunan kişilerle konuşulmasını talep ederler. Abdullah Paşa bu isteğini geri çevirmeyerek sohbet esnasında olan kişilere olayı sorar. Onlar da, cinayetin olduğu esnada Ali Ağa'nın kendileri ile beraber oturduğunu belirtir. Şahitleri dinleyen Abdullah Paşa daha sonra köy halkından Ali Ağa'nın nasıl bir olduğunun soruşturulmasına karar verir. Köy halkından, Ali Ağa ile ilgili alınan görüşler sonucunda Ali Ağa'nın kendi halinde biri olduğu ve böyle bir olaya karışmayacağı anlaşılır ve dava sonlanır (Evasıt Cemaziye'l-Evvel 1126/25-3 Mayıs-Haziran 1714).³⁹⁷

Öldürülenler sadece yetişkinler değildi. Çocukların öldürüldüğü kayıtlar da mevcuttu. Görele'ye bağlı Eynesil Köyü, İshaklı Mahallesi sakinlerinden İsmail bin Resul

---

³⁹⁵ TŞS, 1871, 32/1.

³⁹⁶ TŞS, 1871, 32/2.

³⁹⁷ TŞS, 1874, 54/4.

ve eşi Melek binti Mehmet'in çocukları, Esmâ ve İbrahim tarlada mısırları beklerken Ali bin --- Mehmet tarafından bıçaklanarak öldürülür. Mustafa Beşe bin Hüseyin ve Halil Beşe bin Süleyman bu olaya şahitlik ederek Ali'nin katil olduğunu söylerler. Bunun üzerine mahkeme, suçlu olan Ali'nin mütesellim Salih Ağa'ya teslim edilmesine karar verir (19 Cemaziye'l-Evvel 1116/19 Eylül 1704).³⁹⁸

İncelenen siciller de kadınların da öldürüldüğü vaka kayıtları mevcuttu. Boztepe Mahallesi sakinlerinden Refiye binti Ahmet olayın mahkemeye intikalinden (26 Rebiü'l-Evvel 1133/16 Ocak 1721) on yedi sene önce Cinoz (?) Köyü'ne gider. Ancak daha sonra Refi'ye, Yomra'ya bağlı Hocdimasya Köyü yolu üzerinde maktulen ölü bulunur. 26 Rebiü'l-Evvel 1133 (16 Ocak 1721) günü mahkemeye gelen oğlu Ahmet Beşe bin Ali öldürülen annesinin diyetini Hocdimasya ve Cinoz (?) Köylülerinden talep eder. Mahkemede Hocdimasya Köyü'nü temsilen Mustafa Odabaşı bin Beşir ile Akdar Mustafa Ağa bin Hasan ve Cinoz (?) Köyü'nü temsilen de Mehmet Beşe bin Abdullah hazır bulunur. Taraflar, araya Müslümanların girmesiyle bin otuz kuruş üzerine sulh ederler. Maktulün oğlu Ahmet Beşe parayı tamamıyla teslim alınca da aralarındaki dava kapanır ve dava kaydedilir (26 Rebiü'l-Evvel 1133/16 Ocak 1721).³⁹⁹ Ancak bu dava on yıl sonra Refiye'nin kızı Hava binti Ali mahkemeye başvurarak annesinin başına gelenleri izah edip köylülerden diyetini talep ettiğini ancak alamadığını⁴⁰⁰ bu yüzden şikayetçi olduğunu belirtir. Mahkemede hazır bulunan Mustafa Odabaşı ise buna karşı çıkarak *"tarih-i kitaptan on sene mukaddem talep ve dava sadırında olduğumdan yedimizde müslihun tavassut idüp inkar-ı davayı mezkure senede ferağa olmak üzere müddeaya-yı mezbure Hava'ya on kuruş üzerine sulh ittiklerinde ol dahi sulh-ı mezkuru kabul"* eylediğini söyler. Mustafa Odabaşı'nın ifadesinden sonra mahkeme Hava Beşe'yi davadan men eder.⁴⁰¹

Hamile kadınlar da şiddete maruz kalmışlardır.⁴⁰² Hatta hayatını kaybedenler de olmuştur. Aşağı Hisar mahallelerinden Bab-ı Zağnos Mahallesi'nde ikamet eden Hüseyin Beşe bin Mahmut, mahkemeye gelerek hamile olan zevcesi Ümmühan binti Ömer'i karnına yumruklar atarak öldüren Osman Beşe bin Ömer'den davacı olur. Aynı zamanda eşinin darp edildiği esnada iki kız çocuğu doğurduğunu ve onların da bu yumruklardan dolayı ölü

---

³⁹⁸ TŞS, 1868, 24/1.

³⁹⁹ TŞS, 1878, 75/3.

⁴⁰⁰ "...dem ve diyetini vekil-i mezbur ile kariye-i mezbure ahalilerinden talep ve dava iylediğimde anlar dahi inkarından sonra gurus virelüm deyüb meblağ-ı merkumu bana virmediler...". TŞS, 1878, 76/1.

⁴⁰¹ TŞS, 1878, 76/1.

⁴⁰² Örnekler için bkz. TŞS, 1870, 48/1; TŞS, 1873, 55/3.

doğduğunu belirterek karısı ve ölü doğan iki kız çocuğunun diyetlerini ister. Ancak daha sonra araya Müslümanların girmesiyle taraflar sulh yoluna gider (2 Cemaziye'l-Ahir 1131/22 Nisan 1719).⁴⁰³

Yomra'ya bağlı Komera-i Sagir köyünde Afyonzade Mehmet Ağa'nın bahçesinde sakin olan Ali bin Mehmet, Ömer bin Hasan'ı kendi halinde yolda dururken bıçak darbesiyle kaşından yaralar ve Ali'nin annesi Fatma binti Fazıl da elindeki kazıkla Ömer'in başına vurarak öldürür. Maktulün babası Hasan ibn Derviş yaşananlardan dolayı mahkemeye gelerek oğlunun katillerinin Ali ile annesi Fatma'nın olduğunu belirtir. Ayrıca katillerden gayri diğer köylülerden şikayetçi olmadığını da ekler. Mahkeme babanın söylediklerini dinledikten sonra davanın kaydedilmesine karar verir (8 Ramazan 1116/4 Ocak 1715).⁴⁰⁴

Gayrimüslimlerin kendi aralarında gerçekleşen darp-adam öldürme vakaları da mevcuttu.⁴⁰⁵ Ganita Mahallesi sakinlerinden Yani Keşiş veledi Mevsiye(?) mahkemeye gelerek Lefter veledi Vasili'nin Frenk Hisarı Mahallesiindeki üç yol ağzında kendi halinde dururken Aya Gorgor Mahallesi ahalisinden olan Anastasi veledi Penayot'un tarafından bıçaklandığını ve menzilinde yatan Lefter'in üzerine keşif yapılmasını ister. Lefter kendini bıçaklayanın Anastasi olduğunu ve gayri kimseden şikayetçi olmadığını söyler.⁴⁰⁶ Aradan çok geçmeden yaradan ötürü vefat eden Lefter'in yakınları mahkemeye gelir. Ölümünden ötürü Frenk Hisarı ve Ganita mahalleri sakinlerinden şikayetçi olmadıklarını belirtirler (12 Zi'lkade 1118/15 Şubat 1707).⁴⁰⁷

İncelenen dönem içerisinde yaşanan öldürülme kayıtlarında diyet⁴⁰⁸ hususu dikkat çekmektedir. Diyet talep edenler çoğunlukla eşleri öldürülen kadınlardı. Çünkü kadınlar eşleri öldüğü için mağdur olduklarından geçimleri için bu para önemlidir. el-Hac Kasım Mahallesi sakinlerinden Salih Beşe bin Mehmet Çelebi Yoros'a bağlı Keraşon Köyü'nde kimin yaptığı belli olmayan kişi veya kişiler tarafından bıçakla yaralanır. Yaralı bir şekilde Trabzon'a dönen Salih Beşe, Debbağhane Mahallesi'nde ikamet eden ablası Ayşe'nin evine

---

⁴⁰³ TSS, 1877, 28/1.

⁴⁰⁴ TSS, 1868, 38/4.

⁴⁰⁵ Gayrimüslimlerin kendi aralarında yaşadığı asayiş sorunlarının sayısı için ayrıca bkz. **Ek Grafik 3**.

⁴⁰⁶ TSS, 1869, 125/3.

⁴⁰⁷ TSS, 1869, 126/4.

⁴⁰⁸ Bir insanı öldüren veya yaralayan kimsenin ödediği kan bedeli veya tazminata diyet denir. Diyet aynı zamanda maktulün bulunduğu yörenin halkından da istenebiliyordu. Bkz. Pakalın, a.g.e., II, s. 468-469. Konuyla ilgili ayrıca bkz. Bardakoğlu, "Diyet", s. 473-479.

gider. Yarasından dolayı ağır yaralanan Salih Beşe bu yaradan dolayı hayatını kaybeder ve Ayşe'nin eşi Ömer Efendi bin el-Hac Hüseyin Efendi köy halkından diyeti talep etmek için mahkemeye gelir. Salih Beşe'nin diyetini köylüden alan Ömer Efendi maktulün çocuklarının varisi olarak bu parayı alır (3 Rebi'ül-Ahir 1118/15 Temmuz 1706).⁴⁰⁹

Yine başka bir örnekte, Maçka'ya bağlı Guzari Köyü'nde ikamet eden Akibe(?) binti Uzun Mustafa Beşe, babası vasıtası ile mahkemeye baş vurur. Mustafa Beşe müvekkili olan kızının zevcesi İvaz Beşe bin Ali'nin sakin oldukları karyede katledilmiş bir şekilde ölü olarak bulunduğunu belirtir. Bunun üzerine maktulün yakınları köylüden diyet talebinde bulunur (2 Muharrem 1124/10 Şubat 1712).⁴¹⁰

Benzer bir örnekte ise, İskender Paşa Mahallesi'nde ikamet eden Ayşe binti İbrahim Beşe mahkemeye gelerek Semerciler Çarşısında kendi halinde duran babasını bıçak ile yaralayarak öldüren Semerci Ahmet Beşe ibn Mehmet'ten davacı olur ve babasının diyetini talep eder. Ancak araya Müslümanların girmesiyle taraflar uzlaşma yoluna gider. İki taraf altmış kuruş üzerine sulh eder ve mağdur olan Ayşe'nin parayı tamamen teslim almasıyla da dava sonlanır (28 Safer 1126/15 Mart 1714).⁴¹¹

Kale-i Kule Mahallesi'nde yaşanan öldürme vakasında Osman Beşe bin Mehmet Çelebi, Ahmet Beşe bin Yakup Çelebi'nin önünü kesip kılıcını boğazına saplayarak öldürür. Varisleri olan annesi Saliha binti Feridun ve kardeşleri Mehmet Beşe ile Ali Beşe mahkemeye gelerek Osman'dan şikayetçi olarak diyet talep ederler. Saliha kendisine altmış kuruş çocuklarının her birine de yüz yirmi beşer kuruş olmak üzere toplamda üç yüz kuruş ister ve taraflar bu meblağ üzerine sulh ederler (29 Muharrem 1128/24 Ocak 1716).⁴¹²

İskender Paşa Mahallesi sakinlerinden Salih Beşe bin Mürteza, Giresun Çarşısı'nda Giresun'un mahallerinden olan Famo(?) Mahallesi ahalisinden Hakkı Beşe bin Mustafa Çelebi tarafından öldürülür. Maktulün kardeşi Mehmet Beşe bin Mürteza da yaşananlardan sonra mahkemeye gelerek kardeşinin katilinden davacı olur ve diyetini talep eder. Araya Müslümanların girmesiyle taraflar sulh yoluna giderek yirmi beş kuruş üzerine anlaşılır.

---

⁴⁰⁹ TŞS, 1869, 99/1.

⁴¹⁰ TŞS, 1872, 50/3.

⁴¹¹ TŞS, 1874, 12/2.

⁴¹² TŞS, 1875, 6/6.

Mehmet Beşe belirlenen miktarı davalıdan teslim almasıyla da dava kaydedilir (Gurre-i Rebiü'l-Ahir 1133/30 Ocak 1721).⁴¹³

Metrid(?) Köyü'nde yaşanan olayda Ali Beşe, Mustafa Beşe, Hüseyin Beşe, Mahmut ve Osman birlikte hareket edip Salih bin Hasan'ı katlederek öldürürler. Bu yaşananlardan ötürü mahkemeye çocukları ile beraber gelen Salih'in eşi Refiye binti Seyid, katillerden şikayetçi olarak kocasının diyetini talep eder. Taraflar daha sonra iki yüz yirmi beş kuruş üzerine anlaşılır ve Refiye'nin parayı teslim almasıyla da dava sonlanır (2 Muharrem 1129/17 Aralık 1716).⁴¹⁴ Yine benzer bir davada çocukları ile mahkemeye gelen Çarşı Mahallesi sakinlerinden Fatma binti İvaz, eşi Mahmut Beşe bin Mustafa'yı öldüren Mustafa Beşe bin Hasan'dan şikayetçi olarak eşinin diyetini talep eder. İki taraf seksen kuruş üzerine sulh eder ve dava kaydedilir (2 Rebiü'l-Ahir 1129/16 Mart 1717).⁴¹⁵

Ölen kişinin ailesi yukarıda bahsedilen davalarda görüldüğü gibi katilden diyet talep edebiliyordu. Sadece katilden değil ölü bulunduğu bölgenin halkından da aynı anda diyet talep edilmesi söz konusu olabiliyordu. Akçaabat'a bağlı Bodamiya Köyü'nde yaşayan Yunus Beşe bin Mustafa evladı Hasan'ı arkasından darp ederek öldüren Ahmet Beşe bin İbrahim'den şikayetçi olarak oğlunun diyetini talep eder. Bunun üzerine iki taraf otuz beş kuruş üzerine sulh eder.⁴¹⁶ Aile daha sonra Bodamiya Köyü'nde oturan sakinlerden de oğlunun diyetini ister ve kırk kuruş üzerine anlaşılır (22 Zi'lhicce 1125/9 Ocak 1714).⁴¹⁷

Gayrimüslimler de adam öldürme vaklarıyla ilgili mahkemeye başvurabiliyor ve diyet talep edebiliyordu. Torul'a bağlı Kopuz Köyü sakinlerinden Çerçi Pavli veledi Tutor ticaret yapmak için geldiği Yoros Köyü'ne tabi İmaret-i Hatuniye evkafından Kumandara(?) bölgesinde maktulen ölü bulunur. Maktulün çocukları Hristos, Seletane ve Anastasya vasileri olan amcaları Yor veledi Tutor vasıtasıyla mahkemeye baş vurarak Kumandara(?) Köyü halkından babalarının diyetini talep ederler. Ancak taraflar daha sonra elli altı kuruş üzerine sulh etmişlerdir. Yor'un tüm parayı köy halkından temin etmesiyle de dava son bulmuştur (28 Zi'lhicce 1115/3 Mayıs 1704).⁴¹⁸

⁴¹³ TŞS, 1878, 81/2. Çarşı, han veya dükkanda gerçekleşen toplam adam öldürme kaydı sayısı 4'tür.

⁴¹⁴ TŞS, 1876, 10/1.

⁴¹⁵ TŞS, 1876, 35/4. Benzer davalar için ayrıca bkz. TŞS, 1874, 74/1; TŞS, 1874, 106/2; TŞS, 1876, 11/4.

⁴¹⁶ TŞS, 1873, 68/1.

⁴¹⁷ TŞS, 1873, 68/3. Benzer davalar için ayrıca bkz. TŞS, 1869, 37/1.

⁴¹⁸ TŞS, 1868, 7/2.

Efrenc Mahallesi sakinlerinden olan Yor veledi Tudos, Trabzon'un Torul Kazası'na bağlı Manastır Köyü halkından olan Mustafa Beşe bin Ali tarafından ağaç parçasıyla başına vurularak öldürülür. Bunun üzerine mahkemeye gelen annesi Susana binti Lefter, katili Mustafa Beşe'den şikayetçi olarak oğlunun diyetini talep eder. Araya Müslümanların girmesiyle taraflar altmış beş kuruş üzerine sulh ederler ve dava sonlanır (3 Şaban 1131/21 Haziran 1719).⁴¹⁹

Torul'a bağlı Gümüşhane sakinlerinden olan Evyen(?) binti Tons(?) mahkemeye gelerek oğlu İşkove(?) veledi Gorgor'un katilleri olan Akçaabat'ın Tonya Köyü'nde yaşayan Osman Beşe bin Hamza ve Musa Beşe ibn Şahin'den şikayetçi olarak oğlunun diyetini talep eder. Ancak daha sonra maktulün annesi ile katiller arasında Müslümanların arabuluculuk yapmasıyla bir anlaşma ortamı oluşur ve taraflar yetmiş kuruş üzerine sulh ederler. Paranın mağdur olan aileye teslim edilmesiyle de dava kapanır (5 Rebiü'l-Ahir 1126/20 Nisan 1714).⁴²⁰

Diyet sadece para olarak değil para ile birlikte mal olarak da ödenebiliyordu. Darp ve cerh başlığı altında izah edilen Ganita Mahallesi sakinlerinden Lefter veledi Vasili ile Aya Gorgor Mahallesi'nde ikamet eden Anastasi veledi Penayot arasında yaşanan bıçakla yaralama vakasında Lefter'i kalçasından yaralayan Anastasi olaydan sonra kayıplara karışmıştı.⁴²¹ 12 Zi'l-Hicce 1118/17 Mart 1707 tarihinde yaralanan Lefter, aldığı ağır yaradan ötürü 29 Mart'ta hayatını kaybeder. Lefter hayatını kaybettikten sonra da eşi Savle binti İslan(?) mahkemeye gelerek kocasının katili Anastasi'den davacı olmuş ve eşinin diyetini talep etmiştir. Darp ettikten sonra kayıplara karışan Anastasi, Lefter'in ölümünü takiben bulunur. Taraflar araya Müslümanların girmesiyle anlaşmazlıklarına son verir ve iki taraf yüz elli guruş ile yüz kırk altı top beyaz astar üzere anlaşılır. Savle belirtilen miktarda parayı ve malları teslim alınca dava kaydedilir (24 Zi'lhicce 1118/29 Mart 1707).⁴²²

Benzer bir davada, Aşağı Hisar mahallelerinden biri olan Hevace Mahallesi sakinlerinden el-Hac Süleyman ile eşi Hava binti Hamza mahkemeye gelerek oğlu İbrahim'i bıçak ile kasığından ve sağ elinden yaralayarak öldüren Kazzaz Mustafa bin Mahmut'tan şikayetçi olup ölen oğullarının diyetini talep ederler. Müslümanların taraflar

---

⁴¹⁹ TSS, 1877, 48/1.

⁴²⁰ TSS, 1874, 21/3.

⁴²¹ TSS, 1869, 125/3; TSS, 1869, 125/4.

⁴²² TSS, 1869, 128/2.

arasına girip arabuluculuk yapmasıyla davacılar ile davalı olan Mustafa yüz kuruş para ile doksan beş kuruş değerindeki olan bir altın bilezik üzerine anlaşılır (26 Recep 1131/14 Haziran 1719).⁴²³

Üvey kardeşlerin de öldürülen kardeşleri için diyet talep ettiği bir vaka kaydına rastlanılmıştır. Aşağı Hisar mahallelerinden olan Hasan Ağa Mescidi Mahallesi'nde ikamet eden Ali ibn Ömer, Saraç Mehmet Beşe ibn Mahmut Beşe tarafından sağ kolu üzerinden darp ve cerh edilerek ağır şekilde yaralanır. Bu yaradan dolayı bir sene sonra vefat etmesi üzerine üvey kardeşi olan Emine binti Molla Yusuf, babası Molla Yusuf ibn Abdullah vasıtasıyla diyetini istemek için dava açar. Saraç Mehmet Beşe ilk başta bu iddiaları kabul etmese de daha sonra iki taraf iki yüz kuruş üzerine anlaşır ve diyet Emine'nin babası Molla Yusuf'a teslim edilir. Mağdur olan aile de diyeti aldığı anda Saraç Mehmet Beşe ile ilgili olan davalardan vazgeçerler (15 Cemaziye'l-Ahir 1124/20 Temmuz 1712).⁴²⁴

Adam öldürme vakaları sadece iki kişi arasında yaşanan bir sürtüşmeden ötürü gerçekleşmeyebiliyordu. Arkadaşlar, kardeşler ya da akrabalar birlikte hareket ederek bu suç işleyebiliyorlardı. Yomra'ya bağlı Kocaba Köyü sakinlerinden olan Mehmet bin Şahin öldürülen oğlu Osman'ın katillerinden şikayetçi olmak için mahkemeye gelir. Mehmet oğlunu şiş ile sağ göğsünden kasığına kadar yaralayan Karabaş oğlu Osman'ın öldürdüğünü ve yanında Karlıvas(?) oğlu Ömer, Çizmeci(?) oğlu Ömer ile Osman adlı kişilerin olduğunu belirterek bunlardan gayri ahali halkından kimseden davacı olmadığını belirtir.⁴²⁵ Maktulün cesedi, Karlıvas(?) oğlu Ömer'in Yomra'nın Arsenler Köyü'ndeki evinin bahçesinde bulunur. Mahkeme cesedin keşfinin yapılması için Hasan Efendi ibn Ali'yi görevlendirir ve yapılan incelemeler sonucunda yaraların babanın anlattığı gibi olduğu görülür (13 Şevval 1124/13 Kasım 1712).⁴²⁶

Aynı şekilde, İmaret-i Hatuniye Mahallesi sakinlerinden Bayraktar Osman Ağa ibn Selim mahkemeye gelerek, "Zağnos kapısı önündeki yolda darp edilerek öldürülen Mustafa Beşe ibn Ahmet'in katilleri Kurt Ali Beşe, Mustafa Beşe, Ali Beşe ve Osman Beşe'dir" der. Ayrıca zanlıların, Mustafa Beşe'yi öldürdükten sonra kaçtıklarını ve cesedinin hala Zağnos kapısı önünde olduğunu söyleyerek keşif yapılmasını ister.

---

⁴²³ TŞS, 1877, 43/4.

⁴²⁴ TŞS, 1873, 5/1.

⁴²⁵ TŞS, 1873, 14/5.

⁴²⁶ TŞS, 1873, 14/6.

Mahkemenin bölgeye gönderdiği keşif heyeti maktulün üzerindeki yaraları inceleyerek mahkemeye bildirir ve dava kaydedilir (22 Rebiü'l-Evvel 1129/6 Mart 1717).⁴²⁷

1720 yılına ait bir dava kaydında işlediği adam öldürme suçunu itiraf edip mağdur olan aileye diyet ödemeyi kabul eden zanlı, daha sonra mahkemede suçu işlemediğini belirterek parayı ödemekten vazgeçmeye çalışmıştır. Yoros'a bağlı İbsaldiyoz(?) Köyü'nde yaşanan bu kayıt da İvaz bin Mehmet, oğlu İbrahim ve torunu olan Musa bin Yakup, İsmihan binti Abdullah'ı evinde boğmak suretiyle öldürürler. Olaydan üç ay sonra Musa ile İbrahim kayıplara karışsa da İsmihan'ın eşi Mehmet Beşe bin Çerkez Ahmet, İvaz'ı yakalar ve İvaz da İsmihan'ı boğduklarını itiraf ederek diyet ödemeyi kabul eder. Ancak daha sonra İvaz diyeti ödemekten vazgeçerek suçlu olmadığını belirtir. Bunun üzerine Mehmet Beşe mahkemeye gelir. Mahkemede İvaz suçlamaları kabul etmese de Mehmet Beşe şahitleri olduğu için iddiasını kanıtlamayı başarır. Şahitler Ali Beşe bin Mustafa ve Ahmet Beşe bin Osman, "İvaz yanımızda İsmihanı öldürdüğünü itiraf etti" derler ve mahkeme de İvaz'ın tutuklanmasına karar verir (3 Zi'lkade 1132/6 Eylül 1720).⁴²⁸ Zanlının tutuklanmasından iki ay sonra mahkemeye gelen İsmihan'ın çocukları Mehmet Beşe ile Süleyman Beşe bin Ahmet annelerinin diyetini katillerden isterler. Taraflar daha sonra Müslümanların da araya girmesiyle yüz elli beş kuruş üzerine sulh ederek anlaşırlar. Mağdur olan çocuklar parayı tamamen teslim almalarıyla da dava sonlanır (5 Muharrem 1133/6 Kasım 1720).⁴²⁹

Trabzon'un Hoca Halil Mahallesinde ikamet eden tımar erbabından Ahmet Ağa bin Ömer'in ailesi mahkemeye gelerek Mehmet bin Hasan'dan şikayetçi olur. Ahmet Ağa kendi mülkünde dururken Mehmet, atını üzerine sürüp ölümüne neden olur. Bunun üzerine Fatma Hatun binti Osman Çavuş, eşinin katili Mehmet'ten şikayetçi olmak için kayını Mahmut Beğ bin Ömer vasıtasıyla mahkemeye baş vurur. Zanlı Mehmet bu suçlamaları kabul etmese de mağdur olan ailenin şahitleri "atı yön değiştirme şansı varken bilerek üstüne sürdü" şeklinde olanları anlatınca mahkeme zanlıyı suçlu bulur ve mağdurun ailesine diyet verilmesine karar verir (5 Cemaziye'l-Evvel 1120/23 Temmuz 1708).⁴³⁰

---

⁴²⁷ TŞS, 1876, 24/1. Benzer davalarla ilgili örnekler için bkz. TŞS, 1876, 24/2 TŞS, 1876, 25/6; TŞS, 1877, 78/1.

⁴²⁸ TŞS, 1878, 12/3.

⁴²⁹ TŞS, 1878, 44/2.

⁴³⁰ TŞS, 1870, 65/1.

İncelediğimiz kayıtlar içerisinde faili belli olmayan öldürme vakaları ile de karşılaşmıştır. Bu tarz davalarda da maktulün yakınları mahkemeye gelerek kasame ile diyet talep edebiliyordu.⁴³¹

Akçaabat Nahiyesi'ne bağlı Kalekia Köyü'nde cesedi bulunan Osman Beşe bin Ali'nin eşi Emine binti Şahin mahkemeye gelerek cesedin keşfinin yapılmasını talep eder. Mahkeme heyeti maktulün bulunduğu mevkiye giderek yaptığı incelemelerde Osman Beşe'nin karnından silah ile vurulduğunu tespit eder (1 Muharrem 1124/9 Şubat 1712).⁴³² Olayın kaydedildiği tarihten on beş gün sonra tekrar mahkemeye baş vuran Emine, ölen kocasının *diyet-i kasamesini*, cesedin bulunduğu köy ahalisinden ister. Daha sonra köy ahalisi ile mağdur olan aile yüz yirmi kuruş üzerine anlaşarak sulh yoluna giderler ve dava kaydedilir (16 Muharrem 1124/24 Şubat 1712).⁴³³

Yoros'un Keraşon Köyü'nde ikamet eden Saliha binti İbrahim mahkemeye gelerek öldürülen eşi Mehmet Beşe ibn Abdullah'ın katil veya katillerinin bilinmediğini belirterek köy halkından eşinin diyetini talep eder. Ayrıca köylülerin kendilerine ait olan tarlaları da zapt ettiğini ve aralarında kavga yaşandığını da belirtir. Ancak daha sonra taraflar yirmi kuruş üzerine anlaşır ve davacıya paranın teslimi ile vaka kaydı sonlanır (5 Rebiü'l-Evvel 1126/21 Mart 1714).⁴³⁴

Yoros'a bağlı Roka Köyü sakinlerinden olan Ayşe binti Mustafa çocukları Mehmet, İsmail, Emine ve Hayriye ile mahkemeye gelir. Ayşe mahkemede kocası Süleyman bin Hasan'ın, Evre(?) Köyü'nde öldürüldüğünü katilinin malum olmadığını belirterek eşinin *diyet-i kasamesini* köylüden ister. Köylüler ile mağdur olan aile iki yüz seksen kuruş üzerine anlaşılır ve dava bu şekilde sonlanır (7 Cemaziye'l-Evvel 1129/19 Nisan 1717).⁴³⁵

Kasame sonucu mahkeme tarafından cesedin bulunduğu yerin halkına diyet ödettirilsede 1721 yılına ait bir kayıtta köylü mahkemeye gelerek cesedin kendi arazileri

---

⁴³¹ Kasame bir köy ya da mahallede, yol veya cami gibi umumî bir yerde, yahut özel bir mülk içinde üzerinde katil belirtileri mevcut olan katili meçhul bir ceset bulunması durumunda, maktul ya da maktulenin yakınlarının dava etmeleri üzerine söz konusu yerin halkından elli kişiye “*vallahi biz onu öldürmedik, katilini de bilmiyoruz*” şeklinde yemin ettirilmesi esasına dayanır. Yeminin edilmesiyle birlikte öldürülen kişinin diyeti, cesedin bulunduğu yer bir özel mülk ise mülk sahibinin yakınlarına, umum bir yer ise köy veya mahalle halkına ödettirilir. Bkz. Aybars Pamir, "İslam ve Osmanlı Hukukunda Kasame Müessesesi", *AÜHFD*, 54 (4), 2005, s. 333-334.

⁴³² **TSS, 1872, 50/2.** Cinayet olaylarında kullanılan ateşli silah sayısı 3'tür. Darp ve cerh başlığında kullanılan ateşli silah sayısı ise 4'tür. Ölüm keşfi başlığın da 2 kayıt ateşli silahla ilgilidir.

⁴³³ **TSS, 1872, 51/1.**

⁴³⁴ **TSS, 1874, 15/1.**

⁴³⁵ **TSS, 1876, 35/5.** Benzer örnekler için bkz. **TSS, 1874, 61/1; TSS, 1874, 63/6; TSS, 1877, 71/2.**

dışında bulunduğunu belirtip diyet ödemek istememiştir. Yomra'ya bağlı Şana, Durana ve Mesona Köyleri eşrafından bir kaç kişi mahkemeye gelerek Of halkından olan el-Hac Mehmet ibn Ömer'in, Seydi Ağa'nın zeytinlik ağaçları olan arazide öldürüldüğünü ancak kendilerinin bu bölgeye dahil olmamasına rağmen *diyet-i kasame* ödemek zorunda bırakıldığını ve tekrar keşif yapılmasını talep ederler. Keşif yapmakla görevlendirilen Mevlana Ahmet Efendi maktulün bulunduğu bölgenin ilgili köylerle alakalı olmadığına dair rapor hazırlar ve köylerden gelen eşrafın haklı olduğu anlaşılır (29 Cemaziye'l-Ahir 1124/3 Ağustos 1712).⁴³⁶

Yakınlarından birinin ölümü ile mahalleliyi suçlayan ve diyetini talep eden kişiler zamanla bu isteklerinden vazgeçebiliyordu. Aya Marina'da oturan Penayot veledi Kuyumcu Lazari kız kardeşi Endose ve anneleri olan Eleni binti Dimitri ile mahkemeye gelerek babası Kuyumcu Lazari veledi Eftedol'un evde kendi halinde dururken öldürüldüğünü ve katilinin malum olmadığını beyan ederek mahalleliden diyetini talep ederler. Anacak aile daha sonra mahkemede hazır olan mahallenin Müslümanları ile arasındaki ihtilafa son vererek diyet almaktan vazgeçer.⁴³⁷ Aile aynı şekilde mahkemede hazır bulunan mahallenin Gayrimüslimlerinden diyet almaktan feragat ettiklerini ve aralarında sorun kalmadığını belirtir (20 Zi'lkade 1125/8 Aralık 1713).⁴³⁸

Sadece kasame diyetinde değil faili belli olan diyet davalarında da benzer durumlar vardı. Metrid(?) Köyü'nde öldürülen Mehmet Beşe bin Abdullah'ın karısı Hatice binti Mehmet mahkemeye gelerek kocasını öldürdükleri iddiasıyla Ahmet Beşe ve kardeşleri Süleyman ile İbrahim Beşe'den davacı olup kocasının diyetini talep eder. Daha sonra davacı Hatice, Ahmet Beşe ve kardeşleriyle olan davasından feragat edip aralarında sorun kalmadığını söyler (2 Muharrem 1129/17 Aralık 1716).⁴³⁹

Adam öldürme suçlamasıyla mahkemeye gelenler iddialarında haklı çıkmayabiliyordu. Yeni Cuma Mahallesi sakinlerinden Osman Beşe ibn el-Hac Musa mahkemeye gelerek kardeşi Ali Beşe'nin Maçka'nın Olasa Köyü'nde misafir olarak kaldığı Yorande(?) adlı zımminin evinin yakınında başının sol tarafına balta ile vurulduğunu ve boğazından ip ile boğularak öldürüldüğünü belirterek kardeşinin ölüm keşfinin yapılmasını talep eder. Bunun üzerine mahkeme Yusuf Efendi ibn es-Seyyid Mehmet'in başında

---

⁴³⁶ TŞS, 1873, 45/1.

⁴³⁷ TŞS, 1873, 65/4.

⁴³⁸ TŞS, 1873, 65/5.

⁴³⁹ TŞS, 1876, 10/2.

bulunduğu keşif heyetini olay mahalline gönderir. Yapılan incelemede maktulün üzerinde bulunan yaraların kardeş Osman Beşe'nin anlattığı şekilde olduğu görülür. Heyet incelemelerini mahkemeye bildirmesiyle dava sonlanır (28 Şaban 1126/8 Eylül 1714).⁴⁴⁰ Daha sonra Boztepe Mahallesi halkından olan maktulün oğlu İsmail Beşe ibn Ali mahkemeye gelerek babası Ali Beşe ibn el-Hac Musa'yı öldürdükleri iddiasıyla el-Hac Mustafa ve Yusuf ibn İvaz ile Ali ibn Mahmut Beşe'den şikayetçi olur. İsmail Beşe mahkeme huzurunda konuşmaya devam ederek, babasını ilk olarak Yusuf'un eline aldığı balta ile başından vurarak yaraladığını, daha sonra Ali ile el-Hac Mustafa'nın da babasının boynuna sarılarak boğduklarını ve üçü birlikte cesedi köyün deresine attıklarını belirterek iddiasının ayrıntılarını anlatır. Davalılar tüm bu suçlamaları kabul etmediğinden mahkeme İsmail Beşe'den iddiasının ispatı için delil talep eder. Ancak şahitleri olmadığı için iddiadan aciz kalır. Bunun üzerine mahkeme böyle bir suça karışmadıklarına dair zanlılara yemin etmeleri teklifinde bulunur. Yemin etmeleriyle de dava lehlerine sonlanır ve İsmail Beşe davadan men edilir (16 Şevval 1126/ 25 Ekim 1714).⁴⁴¹

Torul'a bağlı Çit adlı köyden Trabzon'un Ayor Mahallesi'nde ikamet eden Tudors veledi Lefter'in menzilindeki taşçılık işi ile uğraşmak için gelen Kara Mehmet ibn Hüseyin vefat eder. Bunun üzerine maktulün çocukları vasileri olan Mürteza ibn Hüseyin vasıtasıyla mahkemeye başvurarak, babalarını çalışırken itip öldürdüğü iddiasıyla Tudors'dan şikayetçi olurlar ve diyet talep ederler. Tudors, çalışırken Mehmet'in kendi ayağına takılarak düştüğünü ve oracıkta öldüğünü belirterek suçlamaları kabul etmez. Davacılar iddialarını ispatlayamayınca, kadı Tudors'dan anlattıklarını ispatlamasını ister. Tudors'un şahitleri olan İbrahim Beşe ve Hüseyin'in şahitlik yapmalarıyla da mahkeme olayın Tudors'un anlattığı şekilde olduğuna karar verir ve dava kaydedilir (7 Zi'lhicce 1124/5 Ocak 1713).⁴⁴²

Yemin, şer'iyeye mahkemelerinde ispat vasıtalarından biri olarak kabul edilmiştir. Bu anlamda yemin davacı veya davalının bir olayın doğruluğu hakkında Allah'ın adını anarak beyanda bulunmasını ifade eder.⁴⁴³ Yemin ispat vasıtalarından biri olarak kullanılsa da 1702 tarihli bir kayıta kadı, yemin eden kişinin nasıl biri olduğunun soruşturulmasını istemiştir. Akçaabat'a bağlı Kalyera Köyü ahalisinden olan İbrahim bin Mustafa

---

⁴⁴⁰ TŞS, 1874, 43/3.

⁴⁴¹ TŞS, 1874, 47/5.

⁴⁴² TŞS, 1873, 17/2.

⁴⁴³ Boynukalın, a.g.m., s. 419.

mahkemeye gelerek annesi Ayşe binti Abdullah'ı öldürdüğü iddiasıyla Fatma binti Mehmet'ten davacı olur. Mahkemede konuşan İbrahim olayın ayrıntılarını anlatarak annesi Ayşe'nin evde kendi halinde dururken Fatma elinde tuttuğu kazıkla onu darp ederek öldürdüğünü belirtir. Fatma bu iddiaları kabul etmez ve İbrahim de bu iddialarını kanıtlayamaz. Bunun üzerine mahkeme davalı Fatma'ya böyle bir suça karışmadığına dair yemin etmesi teklifini sunar. Fatma da kendisine sunulan yemin teklifini kabul ederek Ayşe'yi öldürmediğine dair yemin etmiştir. Ancak kadı yemini yeterli bulmamış olacak ki Ayşe hakkında köylüden bilgi toplanılmasını ister. Yapılan soruşturma sonucunda da köylü Fatma'nın iyi biri olduğunu, böyle bir suça karışmamış olabileceğine dair görüşlerini bildirmiş ve dava Fatma Hatun'un lehine sonuçlanmıştır (20 Zi'lhicce 1132/23 Ekim 1720).⁴⁴⁴

Osmanlı Devleti'nde mahkemeye gelip davacı olan kişiler iddialarını ispatlayamadığında mahkeme tarafından iddialarını ispatlamaları için ek süre verilebiliyordu. Akçaabat'ın İle Köyü'nden Medine binti Mehmet, eşi Süleyman Beşe ibn Ali'yi darp ederek öldürdüğü iddiasıyla Mehmet Beşe ibn Mahmut'tan mahkeme huzurunda davacı olur. Mehmet Beşe suçlamaları kabul etmeyince de mahkeme Medine'den iddiasının ispatı için delil talep eder. Medine o an iddiasını ispatlayamadığından dolayı mahkeme delil veya şahit bulması için Medine'ye dört gün izin verir. Ancak istenilen sürede iddiasını ispattan aciz kalınca mahkeme Mehmet Beşe'ye suçu işlemediğine dair yemin teklif eder. Mehmet Beşe'nin yemin etmesiyle de dava lehine sonuçlanır (20 Rebiü'l-Evvel 1126/5 Nisan 1714).⁴⁴⁵

1714 tarihli bir kayıta kişi, kendisini ölen şahsın varisi olarak tanıtıp katil olduğunu iddia ettiği kişiden şikayetçi olmuştur. Aya Vasil Mahallesi sakinlerinden olan Semyon veledi Yori ticaret yapmak için Tokat'a gider ve el-Hac Ahmet Ağa'nın bahçesinde konaklar. Bahçede konaklarken Konstantin veledi Penayot Keşiş tarafından bıçaklanarak yaralanır. Daha sonra Trabzon'a dönerken yol üzerinde Semyon bu yaradan ötürü hayatını kaybeder. Yaşananlardan dolayı mahkemeye gelen maktulün oğlu olarak kendini tanıtan Suvasto veledi Yori, Konstantin'den şikayetçi olur. Davalı Konstantin maktulün varisi olarak kendini tanıtan Suvasto'nun maktulün gerçekte varisi olmadığından dava ile ilgili bir salahiyeti olmadığını mahkeme huzurunda belirtir. Kadı, bu iddiayı davacı Suvasto'ya

---

⁴⁴⁴ TŞS, 1878, 33/1.

⁴⁴⁵ TŞS, 1874, 15/2.

sorduğunda Suvasto maktulün varisi olmadığını belirterek iddiayı kabul eder ve davadan men edilir (8 Cemaziye'l-Ahir 1125/2 Temmuz 1713).⁴⁴⁶ Yaklaşık bir sene sonra mahkemeye bu sefer maktulün gerçek varisi olarak Yomra'nın Hoc Köyü sakinlerinden kardeşi Konstantin veledi Yori gelir. Mahkemede kardeşinin Tokat'ta Konstantin tarafından öldürüldüğünü belirtir. Konstantin geçen davadaki gibi bu itiraz etmez ve taraflar üç yüz kuruş üzerine sulh ederler (15 Recep 1126/27 Temmuz 1714).⁴⁴⁷

Adam öldürme vakaları genelde iki kişiden birinin ölümü ya da bir kişinin bir çok kişi tarafından öldürülmesi şeklinde cereyan etmekteydi. Ancak Elif binti İbrahim'in iddiaları ise genelde gerçekleşen adam öldürme durumlarından farklıydı. Maçka'da İmaret-i Hatuniye evkafından olan Mesariye Hoş Oğlan Köyü sakinlerinden olan Elif, mahkemede; "İsmail Beşe ibn Abdülbaki'nin Hasan Beşe ibn Abdülbaki, Yakup Beşe ibn Abdülbaki, İshak Beşe ibn Abdülbaki ile Mustafa Beşe bin Ahmet'e para vererek eşim Mehmet Beşe ibn Mahmut'u katlettirdi" iddiasıyla İsmail Beşe ve adamlarından şikayetçi olarak kocasının diyetini ister. Mahkemede hazır olan tanıklar davacının bu iddialarını kabul etmez. Bunun üzerine mahkeme Elif'ten iddiasını ispatlamasını ister. Elif'in iddiasını kanıtlayamaması ve davalıların böyle bir suç işlemediklerine dair yemin etmesiyle dava Elif'in aleyhine sonuçlanır ve zanlılarla ilgili suçlamalar düşer (20 Rebiü'l-Ahir 1126/5 Mayıs 1714).⁴⁴⁸

Yanlış ilaç tedavisinden dolayı öldüğü iddiasıyla tabipten şikayetçi olanlarda vardı. Yoros'un İbsalde(?) Köyü sakinlerinden Süleyman Beşe bin Ahmet mahkemede altı aylık kızı Ayşe'yi yanlış ilaç ile tedavi ederek ölümüne neden olduğu iddiasıyla Tabip Mustafa bin Mehmet'ten şikayetçi olur. Zanlı durumunda olan Mustafa, "aile kendi istekleriyle bana gelip kızlarının hasta olduğunu bundan dolayı da tedavi etmemi istediler, ben de iyileşmesi için sadece bal sürdüm başka bir şey sürmedim ama ölümünden beni sorumlu tuttular" diyerek kendini savunur. Tabip Mustafa ayrıca yaraya sadece bal sürdüğüne dair elinde fetvası olduğunu ve Ayşe'yi öldürmediğini de belirtir. Mahkeme Mustafa'nın gösterdiği fetvayı inceleyerek, haklı olduğunu görür ve suçsuz olduğuna karar vererek dava sonlanır (5 Muharrem 1133/6 Kasım 1720).⁴⁴⁹ Yine İbsalde(?) Köyü ahalisinden olan Mehmet Beşe bin Ahmet adlı kişi on altı aylık olan kızı Hava'yı hasta iken balla tedavi edip ölümüne

---

⁴⁴⁶ TSS, 1873, 45/3.

⁴⁴⁷ TSS, 1874, 39/1.

⁴⁴⁸ TSS, 1874, 24/3.

⁴⁴⁹ TSS, 1878, 39/1.

neden olduğu gerekçesiyle bir önceki davada da adı geçen Tabip Mustafa'dan şikayetçi olmuştur. Ancak bir önceki dava ile aynı gün kaydedilen bu vaka kaydında Mehmet Beşe şikayetinden vazgeçtiğini belirtir ve dava kaydedilir (5 Muharrem 1133/6 Kasım 1720).⁴⁵⁰

Ayrıca bir tabibin müdahalesi hastaya zarar veren sonuçlar dahi doğursa hekim bundan sorumlu değildir. Çünkü sosyal zaruret hali ve hastanın yahut velisinin izni, cezai sorumluluğu kaldırır. Ancak sorumluluğun kalkması için müdahaleyi yapanın tabip olması, iyi niyetli bulunması, fahiş hata yapmaması, hasta veya velisinin iznini alması müdahaleyi tıbbi usullere uygun olarak yapması gerekir.⁴⁵¹ Aynı şekilde Ebussuud Efendi de böyle durumlarda diyet gerekmeceğini belirtmiştir.⁴⁵²

1703-1721 tarihleri arasında Trabzon'da yaşanan adam öldürme kaydı sayısı 71'dir ve darp ve cerh vakalarından sonra ikinci büyük asayiş problemi olarak karşımıza çıkar. 45 kayıta mağdur olan veya zanlı durumunda bulunanlar askeri sınıfa mensup kişilerdir. Adam öldürme kayıtlarının 47 tanesi eyalate bağlı kaza veya nahiyelerde geçer. 20 kayıt eyalet merkezinde yaşanırken geri kalan 4 kayıta da olayın gerçekleştiği yer belli değildir veya eyalet dışındadır.

Zerey'in çalışmasında ölüm keşfi başlığında⁴⁵³ 2 adam öldürme kaydı, diyet talebi ve edası başlığında⁴⁵⁴ 2 ve asayiş başlığı altında⁴⁵⁵ da 1 adam öldürme kaydı mevcuttur. Ekiz'in çalışmasında da ölüm keşfi başlığı⁴⁵⁶ altında 1 adam öldürme suç kaydı, dem ve diyet talebi başlığı⁴⁵⁷ altında 7 ve asayiş başlığı altında⁴⁵⁸ da 3 adam öldürme suçu kaydı mevcuttur. Ekiz ve Zerey'in çalışmalarındaki toplam 16 kayıttan 3'ü Gayrimüslimler ile Müslümanlar arasında geçerken geri kalanları Müslümanlar arasında yaşanan olaylara konu olmuştur. 2 dava kaydında kadınlar bulunmaktadır. İncelen dönem içerisindeki adam öldürme suçu kayıtlarının ise 9'u Gayrimüslimlerin kendi arasında, 4'ü Müslümanlar ile Gayrimüslimlerin arasında ve geri kalan 58 kayıt da Müslümanlar arasında yaşanmıştır. Ayrıca kadınların davacı veya davalı olarak en fazla mahkemeye başvurduğu asayiş olayı

---

⁴⁵⁰ TŞS, 1878, 39/2.

⁴⁵¹ Cin ve Akgündüz, a.g.e., s. 307.

⁴⁵² Düzdağ, a.g.e., s. 154.

⁴⁵³ Zerey, a.g.t., s. 40-41.

⁴⁵⁴ a.g.t., s. 53-54.

⁴⁵⁵ a.g.t., s. 38-39.

⁴⁵⁶ Ekiz, a.g.t., s. 17.

⁴⁵⁷ a.g.t., s. 18-19.

⁴⁵⁸ a.g.t., s. 15-16.

da adam öldürme suçudur ki kayıt sayısı 46'dır. Özellikle de diyet ile ilgili davalarda kadınların yoğunlukta olduğu görülmüştür.

Osmanlı Devleti'nin diğer bölgelerindeki adam öldürme kayıtlarına bakarsak, Jennings'in 1600-1625 yıllarına ait Kayseri şer'iyeye sicillerine dayanarak hazırladığı çalışmasında 41 adet adam öldürme vaka kaydının olduğu görülür.⁴⁵⁹ 1680-1700 yılları arasında Ayntap mahkeme kayıtlarına yansıyan en çok dava kayıtlarından biri adam öldürme suçudur.⁴⁶⁰ 1698-1726 yıllarına ait Lefkoşa mahkeme kayıtlarındaki Gayrimüslim davalarında ise 6 adam öldürme kaydı bulunmaktadır.⁴⁶¹

3.9. Diğer Vakalar

Dava sayısı bakımından ayrı bir başlık oluşturamayacak kadar az olan davalar "diğer vakalar" başlığı altında incelenmiştir. Bu vakaların içeriğine bakıldığında adam kaçırmaya ve kayıp vakaları ön plana çıkmaktadır. Ayrıca ölümlü tehdit edilen kişilerin davaları, mezarlıkların kirletilmesi olayı ve mallarından dolayı mağdur edilenlerin şikayetleri de bu başlık altında toplanmıştır.

Çarşı Mahallesi sakinlerinden olan Bayraktar İsmail Beşe bin Mehmet Çelebi mahkemeye gelerek Akçaabat'a bağlı Karziya Köyündeki Müslümanlardan ve Gayrimüslimlerden bazıları ile onlarla ortaklık yapan Mehmet Beşe'den topladığı yüz yetmiş beş tane serviyi yaktıkları iddiasıyla şikayetçi olur.⁴⁶² Olaydan sonra Mehmet Beşe kayıplara karışır ancak mahkemede Karziya Köyü sakinleri hazır ve İsmail Beşe'nin bu iddialarının yalan olduğunu belirtirler. İsmail Beşe iddiasını ispattan aciz kalınca mahkeme, kendisine dört gün süre vererek iddiasına ait delil toplamasını ister. Ancak İsmail Beşe gerekli sürede delil toplayamadığından dolayı dava köylüler lehine sonuçlanır (24 Cemaziye'l-Evvel 1128/16 Mayıs 1716).⁴⁶³

Aile fertlerinden birisi kaybolduğunda kişi mahkemeye gelerek durumu izah edip kaybolan kişinin bulunmasını isteyebiliyordu. Maçka'ya bağlı Lolongena Köyünde yaşayan Halil Ağa bin Mehmet kaybolan eşi Emine binti Kamil'in bulunması için mahkemeye baş vurur. Bunun üzerine mahkeme köy ahalisinin ileri gelenlerine Emine'nin

⁴⁵⁹ Jennings, "Firearms, Bandits, and Gun-Control", s. 339.

⁴⁶⁰ Gelir, a.g.t., s. 140.

⁴⁶¹ Çiçek, "Asayiş ve Emniyet Hizmetleri", s. 164.

⁴⁶² "...Mehmet Beşe ile müşterek yüz yigirmi beş res aded biçilmiş serviden mülk tahtalarımızı ahali-i mezbure ihrak-ı bi'n-nar idüp kül itmişlerdir...". TŞS, 1875, 25/3.

⁴⁶³ TŞS, 1875, 25/3.

görülüp görülmediğini sorarlar. Ancak köylünün kaybolan Emine'den haberleri olmadığını belirtmeleriyle dava sonlanır (17 Cemaziye'l-Evvel 1123/3 Temmuz 1711).⁴⁶⁴

Yomra'nın Zümleha karyesinde ikamet eden Osman bin Ahmet kardeşleri Mustafa ve Ali ile mahkemeye gelerek kayıp babalarını ararlar. Babalarının komşu köylerden olan Mesona'daki Ali bin Nezir(?)'in yanına gidip geri dönmediğini belirterek sual olunmasını isterler. Ali de babaları Ahmet'in yanına gelerek iki kile⁴⁶⁵ mısır aldığını ve satmak için Sürmene çarşısına kayık ile giderken çıkan fırtına sonucu öldüğünü söyler. Şahitlerin dinlenmesiyle de Ali'nin söylediklerinin doğruluğuna karar verilir ve dava kayıt altına alınır (27 Safer 1118/10 Haziran 1706).⁴⁶⁶

Bir başka kayıt da, akli dengesi yerinde olmayan bir aile ferdinin kaybolması ile ilgilidir. Maçka'nın Paparza(?) Köyü'nde ikamet eden Ahmet bin Ebu Bekir mahkemeye gelerek oğlu Deli Mehmet'in yirmi beş gün önce evinden çıkıp kaybolduğunu, hayatından şüphe ettiğini ölüsünün dahi bulunmadığını belirtir. Ayrıca başına bir şey gelirse de mahalle halkı ile ilgisi olmadığına dair hüccet alır ve dava sonlanır (20 Şevval 1125/9 Kasım 1713).⁴⁶⁷

İncelenen sicil kayıtlarında ailesinden kayıp olan kişiyi sadece sorgulamakla kalmayıp bulunmadığı için kaybolduğu mahalle halkından diyet talep eden bir dava vardır. Maçka'ya bağlı Haçeverea Köyü'nün Suluvi Mahallesinde kaybolan Şerife binti Ali'nin diyetini almak için kardeşleri mahkemeye gelir. Kardeşlerden İsmail Beşe ibn Ali mahkemede "...tarih-i kitaptan üç sene mukaddem zikr olan Suluvi Mahallesi'de sakin iken zayı ve gaip..." diyerek mahalle halkından kardeşinin diyetini talep eder. Daha sonra Müslümanların araya girmeleriyle de kardeşler ve mahalleli kırk beş kuruş üzerine anlaşılır ve dava kaydedilir (10 Şevval 1123/21 Kasım 1711).⁴⁶⁸

Sadece kaybolan değil kaçan kişiler için de mahkemeye başvurulabiliyordu. Aşağı Hisar Mahallelerinden, Saçlı Hoca Mahallesi'nde ikamet eden Ömer Ağa bin Seydi Reis

---

⁴⁶⁴ TSS, 1871, 43/2.

⁴⁶⁵ Özellikle kuru meyve ve hububat ölçümünde kullanılan eski bir ölçektir. Bkz. Cengiz Kallek, "Kile", DİA, 25, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2002, s. 568. Hacim ölçüleri içinde yer alan kile yöreden yöreye değişmekteydi. Bir İstanbul kilesi 20 okka, yani 26,656 kg'dır. Yenişehir kilesi ise İstanbul kilesinin beş katına denk gelmektedir. Bu nedenle Trabzon yöresinde de kile farklı olabilir. Bkz. Zeki Arıkan, "Tahrir Defterlerinde Geçen Deyimler", Osmanlı Araştırmaları, 16, 1996, s. 10.

⁴⁶⁶ TSS, 1869, 99/3.

⁴⁶⁷ TSS, 1873, 58/3.

⁴⁶⁸ TSS, 1871, 114/3.

İstanbul'dan Trabzon'a dönerken Sinop'a uğrar ve Uzun Mehmet bin Abdullah bin Abdurrahman'dan Gürcü asıllı olan Hüseyin bin Abdullah adlı köleyi yüz yetmiş kuruşa satın alır. Ancak köle olayın mahkemeye yansıdığı tarihten dört gün önce sahibinin evinden firar eder. Bunun üzerine Ömer Ağa da mahalleliye kölesi hakkında bilgisi olup olmadığını sorulması için mahkemeye başvurur. Mahalleli kölenin kaybolması hakkında bir bilgileri olmamakla birlikte kölenin Ömer Ağa'ya ait olduğuna dair şahitlik yaparlar ve dava bu şekilde sonlanır (16 Şaban 1131/4 Temmuz 1719).⁴⁶⁹

Kemerkaya Mahallesi sakinlerinden Kakol veledi Amanat aynı mahallede ikamet eden Yorgi veledi Penayot'a "Gümüşhane Kasabası ahalisinden olan Yorgi veledi Yani senin kardeşindir" diyerek tarafları birbirlerine karşı kışkırtır. Gümüşhaneli Yorgi'nin kardeşi taraflar arasında yaşanan bu çatışmalardan dolayı Kemerkaya'lı Yorgi'ye dava açar ve aralarında husumet yaşanır. Yaşananlardan dolayı çok sıkıntı yaşayan Kemerkaya'lı Yorgi mahkemeye baş vurur ve bu sıkıntıların yaşanmasına sebep olan Kakol'dan şikayetçi olur. Yorgi ayrıca Kakol'un sadece kendine değil mahallenin Gayrimüslimlerine de zararı dokunduğunu belirterek mahalleliden durumun sorulmasını da ister. Mahkeme tarafından yapılan soruşturmada Kakol'un kendi halinde biri olmadığı mahalleliye karşı hep sorun çıkardığı anlaşılır (8 Zi'lhicce 1118/11 Şubat 1707).⁴⁷⁰

Öldürülmekle tehdit edilen Lutketu (?) veledi Andon adlı zımmi mahkemeye başvurur. Kemerkaya Mahallesi'nde ikamet eden Lutketu (?) mahkemede Hoç Köyün'deki evinin önünde bekleyip kendini öldürmekle tehdit eden Yor veledi Penayot'tan şikayetçi olur. Ayrıca böyle bir zararı dokunmayacağına dair kefil⁴⁷¹ göstermesini zanlıdan ister. Mahkemede hazır olan Penayot ise suçlamaları kabul etmez ve böyle bir suç işlemeyeceğine dair kendisine kefil olacak kişilerin olduğunu belirtir. Semyon veledi Yason, Seflahat (?) veledi Penayot, Aslan Keşiş veledi Penayot, Niko veledi Kakol ve Kürekçi Yani veledi Anastas mahkemede davalı Yor'a kefil olduklarına belirtmeleriyile dava sonlanır (29 Zi'lhicce 1127/26 Aralık 1715).⁴⁷²

---

⁴⁶⁹ TŞS, 1877, 69/5.

⁴⁷⁰ TŞS, 1869, 122/4.

⁴⁷¹ Kanunnamelerde kimlerin kefil olabileceği belirtilmiştir. Bkz. Akgündüz, **Osmanlı Kanunnameleri**, 3, s. 105. Kefalet sistemiyle alakalı daha ayrıntılı bilgi için bkz. Abdullah Saydam, "Kamu Hizmeti Yapıtırma ve Suçu Önleme Yöntemi Olarak Osmanlılarda Kefalet Usulü", **Tarih ve Toplum**, 28 (164), İstanbul: İletişim Yayınevi, 1997, s. 4-12; Tahsin Özcan, "Osmanlı Mahallesi Sosyal Kontrol ve Kefalet Sistemi", Fikret Karapınar (Ed.), **Marife**, 1, 2001, s. 129-151.

⁴⁷² TŞS, 1874, 111/1.

İhtida eden Kasım Paşa Mahallesi'nden Abdullah, sünnetini uygun bir şekilde yapmadığı gerekçesiyle sünnetçisi el-Hac Ali bin Mehmet'ten davacı olur.⁴⁷³ el-Hac Ali de mahkeme huzurunda, sünneti ustalarından öğrendiği şekilde yaptığını belirtir. Mahkeme hitan taifesinden olan Derviş Ali bin Süleyman, Yusuf bin Abdullah ve Veli Beşe bin Ali'yi dinlemeye karar verir. Sünnet ustaları yaptıkları incelemelerden sonra "...mezbur Ali'nin mazi-i hitanına nazar idüp mezbur el-Hac Ali --- üzere sayir hitan tayifesi olan üstadlar hitan iyledikleri gibi iylemiştir..." diyerek el-Hac Ali, sünneti uygun şekilde yaptığını belirtirler. Mahkeme bilirkişileri dinledikten sonra da el-Hac Ali'yi suçsuz bulur ve dava lehine sonuçlanır (8 Muharrem 1119/11 Nisan 1707).⁴⁷⁴

Trabzon'da Müslüman mezarlığına, Müslüman kişiler tarafından yapılan davranış ve halkın buna tepki göstererek mahkemeye gelip şikayetçi olduğu bir asayiş olayı kayıtlara şu şekilde yansımıştır. es-Seyyid İsmail Efendi, es-Seyyid Molla Yakup, Karınabadlı⁴⁷⁵ Osman Beşe ve Yazıcı Mustafa, İmaret-i Hatuniye Mahallesi'ndeki mezarlığa gelerek tuvaletlerini kabirlerin üzerine yapıp zarar vermelerinden dolayı mahkemeye çıkarılırlar. Yaptıkları suç kabul etmeyince şahitler dinlenir ve suçlu bulunurlar. Mahkeme tarafından zanlılara tenbih verilmek suretiyle dava kayıt edilir (6 Zi'lkade 1119/29 Ocak 1708).⁴⁷⁶

Bir bölgeyi veya evi kirletmek için necasetten başka balık yağı gibi maddelerin de kullanıldığını Aya Gorgor Mahallesi'nde yaşanan olayda görülmektedir. Aya Gorgor Mahallesi'nde ikamet eden Asi(?) veledi Sahak(?) mahkemede sokak kapısına balık yağı sürerek kirlettiği iddiasıyla Karabet(?) veledi Ağdine(?) ve iki kölesi Makdih(?) ile Arutin(?)'den şikayetçi olur. Zanlılar bu iddialarını inkar edince mahkeme de davacıdan iddiasını ispatlaması için delil talep eder. Ancak Asi(?) dediklerinin gerçek olduğunu ispatlayamaz. Bunun üzerine kadı, zanlılara böyle bir suç işlemediklerine dair yemin teklif

---

⁴⁷³ Osmanlı döneminde ihtida eden kişilerin karşılaştığı sorunlarla ilgili örnekler için bkz. Alaattin Aköz, "Konya'da İhtida Hareketleri ve Osmanlı Mahkemesi(1640-1750)", Alaattin Aköz ve diğerleri (Yay. Haz.), **Uluslar Arası Kuruluşunun 700. Yıl Dönümünde Osmanlı Devleti Kongresi (7-9 Nisan 1999)**, Konya, 2002, s. 547-560. Ayrıca Trabzon'da yaşanan ihtida olayları için bkz. Kenan İnan, "Trabzon'da İhtida Olayları (1648-1656)", "**Mahmiye-i Trazon Mahallatından Onyedinci Yüzyıl Ortalarında Trabzon'da Sosyal ve İktisadi Hayat**, Trabzon: Trabzon Belediyesi Kültür Yayınları, 2013, s. 295-305.

⁴⁷⁴ **TŞS, 1870, 5/1.**

⁴⁷⁵ 1368-1878 yılları arasındaki Osmanlı devrinde Silistre Sancağı'na bağlı 100 civarında köyü bulunan bir kaza merkezidir. Bkz. Machiel Kiel, "Karinabad", **DİA**, 24, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2001, s. 491.

⁴⁷⁶ **TŞS, 1870, 40/2.**

eder. Nitekim yemin etmeleriyle beraber mahkeme Asi'nin(?) davadan men edilmesine karar verir ve dava kaydedilir (2 Şevval 1128/19 Eylül 1716).⁴⁷⁷

Trabzon Eyaleti'nde halk, gerektiğinde sorunlarını doğrudan Trabzon müteselliminin divanına çıkarabiliyordu. Ünye Sancağı'nın Ordu Kazası sakinlerinden olan Ahmet Reis bin Yusuf, gemisini Akçaabat'ın Platana Köyü'nün iskelesine demirler ve içerisinde yirmi adamını da bırakarak Ordu'daki evine döner. Ancak daha sonra Platana Limanı'nda fırtına çıkar ve Ahmet Reis'in gemisi halatlarını kopararak kıyıya vurup parçalanır. Yaşananlardan sonra Ahmet Reis, Trabzon Mütesellimi Mustafa Paşa'nın divanına çıkıp "Platana Limanında gemim ile yan yana gemisi olan Mustafa Reis bin el-Hac Mahmut Reis fırtınadan dolayı gemisi zarar görmesin diye benim gemimin halatlarını kopardı ve bundan dolayı da gemim karaya vurdu" iddiasıyla Mustafa Reis'ten şikayetçi olur. Mustafa Reis tüm bu anlatılanların yalan olduğunu izah ederek olayın fırtınadan dolayı kendiliğinden gerçekleştiğini ve hatta elinde buna dair hüccet olduğunu belirtir. Hüccetin incelenmesinden sonra Mustafa Reis hakkındaki suçlamalar düşer ve Ahmet Reis davadan men edilir (16 Muharrem 1133/17 Kasım 1720).⁴⁷⁸

Kaçırılarak para karşılığında satıldığı iddiasıyla Hatice binti el-Hac Ahmet mahkemeye başvurur. Kili Kazası ahalisinden olup ismi belli olmayan bir kadın tarafından kaçırılan Hatice, Trabzon'da yaşayan Ahmet Ağa bin Osman'a gizlice teslim edilir. Daha sonra Ahmet Ağa da refika olarak elli kuruşa satın almak isteyen Ayasofya Mahallesi sakinlerinden Mustafa Beşe bin Hasan'a, Hatice'yi satar. Yaşananların üzerinden sekiz ay geçince mahkemeye baş vuran Hatice olanları anlatarak annesinin Ayşe babasının da el-Hac Ahmet olduğunu belirtir ve Mustafa Beşe'den davacı olur. Satın aldığı inkar eden Mustafa Beşe suçlamaları kabul etmediğinden mahkeme Hatice'den iddiasının ispatı için delil ister. Kili Kazası sakinlerinden Salih Ağa bin Mehmet Ağa ile Ebu Bekir Ağa bin el-Hac İvaz, Hatice'nin Ayşe ve el-Hac Ahmet'in çocukları olduğuna dair mahkeme huzurunda şahitlik ederler. Bunun üzerine mahkeme Hatice'yi haklı bulur ve Mustafa Beşe'ye tenbih verilmesine karar verir (19 Zi'l-Kade 1132/22 Eylül 1720).⁴⁷⁹

Yomra Nahiyesi'ne tabi Kalafka karyesinde ikamet eden Mehmet bin Hasan mahkemeye gelerek Mahmut bin Süleyman'dan büyük kızı Nesafe'yi(?) kaçırdığı

---

⁴⁷⁷ TSS, 1876, 2/4.

⁴⁷⁸ TSS, 1878, 66/3.

⁴⁷⁹ TSS, 1878, 27/3.

gerekçesiyle şikayetçi olur. Mahkemede hazır bulunan Mahmut bunun yalan olduğunu iki bin beş yüz akçe *mehr-i müeccel*⁴⁸⁰ üzere anlaştıklarını ve nikahı da es-Seyid Abdülkerim Efendi huzurunda kıydıklarını dile getirir. Bunun üzerine mahkeme Mehmet'in kızı Nesafe'ye(?) söz verir. Nesafe(?) kendi rızası ile evlendiğini iki çocukları olduğunu söyleyerek eşi Mahmut'u doğrular ve dava bu şekilde sonlanır (20 Zi'lhicce 1115/25 Nisan 1704).⁴⁸¹

Diğer vakalar başlığı altın toplam 17 dava kaydı mevcuttur. Bu kayıtların 7 tanesi eyaletin merkezinde meydana gelirken, 10 tanesi de eyalete bağlı kaza ve nahiyelerde meydana gelmiştir. Bu başlık altındaki kayıtların 9'u askeri sınıfa mensup kişilerle ilgilidir. 5 dava kaydında kadınlar davacı veya davalı konumunda yer alır. Gayrimüslimlerin kendi arasında geçen kayıt sayısı sadece 1'dir. Bunun yanında 3 dava kaydı da Müslümanlar ile Gayrimüslimler arasında geçmektedir. Ekiz'in 1632-1635 yılları arasını kapsayan Trabzon şer'iyeye sicili çevirisinde 4 tane diğer vakalar diye adlandırabileceğimiz kayıt mevcuttur.⁴⁸² Bunların 2'si Gayrimüslimler arasında diğer 2'si de Müslümanlar arasında geçmektedir.

---

⁴⁸⁰ Mehr-i müeccel, evlenme sırasında erkeğin kadına sonradan vermeyi taahhüt ettiği mal veya paradır. Bkz. Pakalın, a.g.e., II, s. 444.

⁴⁸¹ TŞS, 1868, 6/1.

⁴⁸² Ekiz, a.g.t., s. 15-16.

SONUÇ

Trabzon şer'iyeye sicillerine dayanılarak hazırlanan bu çalışma 1703-1721 tarihleri arasında Trabzon Eyaleti'nde halk arasında yaşanan adi suçları esas alınarak hazırlanmıştır. Suçların karşılığı olarak verilen cezalar sicillerde genelde yer almamıştır. Suçlara verilen cezalarla ilgili sicillerde bir bilginin olmaması Trabzon Eyaleti'nde yaşanan asayiş olaylarına dair yorum yapılmasına engel değildir. Nitekim, Trabzon şehri üzerinden Osmanlı toplumunda halk arasında yaşanan suçları, suçların coğrafi dağılımını, asayiş olaylarında kadınların da yer alıp almadığını, Gayrimüslimlerin Trabzon'da yaşanan asayiş olaylarında etkili olup olmadığını ve kişilerin bir suç (yaralama, cinayet, hırsızlık, ev basma...) karşısında nasıl hareket ettiğini sicildeki asayiş kayıtları vasıtasıyla görebiliriz. Ayrıca 1703-1721 tarihleri arasında Trabzon'da asayişin ne durumda olduğu, şahıslar arası suçların nedenleri ve çeşitleri, hakkında da bir fikir verebilmektedir.

İncelediğimiz dönem içerisinde yaşanan asayiş olaylarına ait toplam vaka kaydı sayısı 260'dır. Bu kayıtların 120 tanesi eyalet merkezinde yaşanırken, 131 tanesi de eyalete bağlı kaza veya nahiyelerde gerçekleşmiş ve 9 kayıta da olayın yaşandığı yer ya belli değil ya da eyaletin dışında meydana gelmiştir. Eyalet merkezinde en çok yaşanan asayiş problemi 48 dava kaydı ile darp ve cerh suçudur. Nahiye veya kazalar içinde en fazla dava kaydının olduğu yer Akçaabat'tır (Toplam 42 asayiş kaydı vardır) ve en çok yaşanan suç da cinayettir (12 kayıt). Ayrıca toplam dava sayısı içersinden 22 kaydın yaşandığı yer han, çarşı, bedesten, dükkan gibi mekanlardır.

XVIII. asrın başlarında Trabzon'da halk arasında yaşanan suçların farklılığı dikkat çekmektedir. Bunlar içinde en yaygın olanları 85 kayıt sayısı ile darp ve 71 vaka kaydı ile cinayet suçlarıdır. Bu suçları takiben 25 kayıt sayısı ile hırsızlık olayları gelmektedir ve geri kalan suçlar da oran olarak hemen hemen birbirine yakındır. Trabzon Sancağı'nda en az yaşanan asayiş olayı ise 7 olay kaydı ile içki suçudur. Bir küfür vakası veya içki vakası darp, cinayet gibi birden fazla suçu da içinde barındırabiliyordu. Ancak içinde küfür veya içki ile ilgili bir cümle geçtiğinden bunlar ilgili başlıklar altında değerlendirilmiştir. Yaralama, cinayet ve ölüm keşfi davalarında suç aleti olarak bıçak, nacak, kazık, satır,

hançer vb. kesici aletlerin kullanımı çoğunlukta olmakla birlikte yalnızca 9 kayıta tabanca veya tüfek gibi ateşli silahların kullanıldığı tesbit edilmiştir.

Bu dönemde yaşanan asayiş olayları toplumun hemen hemen her kesimine yansımıştır. Suçlara karışanlar genelde erkekler olmakla birlikte kadınların kendi başlarına işlediği suçlar da mevcuttur. 169 kayıta davalı veya davacı konumunda olan erkek iken 91 dava kaydında da kadındır. Mağdur olan kadınların sayısı suça karışan kadınların sayısından fazladır. Kadınların cinayet suçları içerisindeki sayısı 46'dır. Bu sayı kadınların en çok cinayet suçu ile ilgili durumlarda özellikle de diyet konusunda mahkemeye başvurduğunu göstermektedir. Erkeklerin ise mahkemede en çok bulunduğu asayiş olayı 73 dava sayısı ile darp ve cerhtir. Suça karışan veya mağdur durumda olan bir diğer kesim de çocuklardır. Hatta anne karnındaki bebekler bile şiddete maruz kalmıştır.

Askeri sınıfa mensup olanların içinde yer aldığı asayiş kayıt sayısı 176'dır. Özellikle darp ve cerh suçu altında incelenen 85 kaydın 65'i askeri sınıfa mensup kişilerle ilgilidir ki bu sayı yöneticilerin karıştığı diğer asayiş başlıklarındaki sayıların en yüksekidir. En azı ise 3 kayıt sayısı ile ölüm keşfidir. İçki başlığında değerlendirilen davaların hepsi (7 kayıt) askeri sınıfa mensup kişiler arasında geçmektedir. Ayrıca yöneticiler, halk arasında yaşanan sorunlara duyarsız kalmamış gerektiğinde de olayları yerinde incelemiş gerektiğinde içki içenlerin taşkınlıklarını engellemek ve huzur ortamını sağlamak için bir dizi tedbirler almıştır. Bunun yanında halkın, sorunlarını doğrudan bölgenin en yüksek idari amirinin divanına çıkararak iletmesini ve gerekenin yapılmasını istediğini de sicillerden görülmektedir.

Osmanlı toplumunun önemli bir unsuru olan Gayrimüslimler, Trabzon şehrinde, tıpkı Müslümanlar gibi asayiş olaylarına karışmıştır. Gayrimüslimler kimi zaman kendi aralarında yaşadıkları sorunlardan dolayı mahkemeye gelirken -ki bu sayı 25'dir- kimi zaman da Müslümanlar ile yaşadığı sorunlardan (25 kayıt) ötürü mahkemeye başvurmuştur. Gayrimüslimler en fazla cinayet (9 kayıt) suçuyla ilgili mahkemeye gelmişlerdir. Müslümanlar ile Gayrimüslimler arasında yaşanan en çok sorun ise 7 dava kaydıyla darp ve cerh suçudur. Müslümanlar da yine darp ve cerh (72 kayıt) suçuyla alakalı olarak en çok mahkemeye başvuruda bulunmuşlardır.

Trabzon'da Gayrimüslimlerin asayiş olaylarıyla ilgili şer'iyeye mahkemelerine başvurduğu pek çok dava ile karşılaşılması gayet doğaldır. Çünkü Osmanlı Devleti'nde

şer'iyeye mahkemelerine zimmilerin başvuru hakkı vardır. Burada önemli olan Müslüman ile bir Gayrimüslim arasında yaşanan asayiş olayında mahkemenin nasıl karar verdiğidir. İncelediğimiz sicillerde bu tarz durumlarla karşılaşılmış ve mahkeme kişilerin dinlerinin ne olduğuna bakmadan kim haklı ise o yönde karar vermiştir. Ayrıca bazı davalarda Müslümanlar, Gayrimüslimler lehine şahitlik yapmışlardır.

1703-1721 tarihleri arasında Trabzon'da asayiş olaylarıyla alakalı 260 tane davanın olduğu başlangıçta belirtmiştik. Trabzon sancağı bugünkü bütün ilçeleri içine aldığı gibi Giresun'un merkez kazasını ve Gümüşhane'nin merkezini de kapsadığından bu suç oranının Osmanlı Devleti içindeki diğer bölgelere göre fazla olmadığını söyleyebiliriz. Çünkü 1600-1627 tarihleri arasında Kayseri sadece darp ve cinayet olayının sayısı 334'dür. Bizim çalışmamızda ise asayiş ile ilgili 9 başlıkta geçen kayıt sayısı 260'dır. 1560-1640 yılları arasında Maçka'da suçun düşük olduğu iddia edilmektedir. 1601-1635 yılları arasında ise Trabzon kadı sicillerindeki asayiş kaydı sayısı 86'dır. Trabzon'a ait bu asayiş verilerini dikkate aldığımızda, XVIII. yüzyılın başlarında Trabzon'daki asayiş olaylarında artış yaşanmıştır diyebiliriz.

Belirtmemiz gereken bir diğer husus da Trabzon Sancağı'nda asayiş bozanların sadece bölge halkı olmadığıdır. Trabzon'a kara veya deniz yolu ile gelerek asayiş olaylarına karışan kişilerin varlığından, siciller vasıtasıyla haberdarız. XVIII. asrın ilk çeyreğinde Trabzon'un asayiş durumu ile ilgili bu bilgileri verirken her asayiş olayının mahkemeye yansımamış olabileceği ihtimal dahilindedir.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

a) Arşiv Belgeleri

Trabzon Şer'iyeye Sicilleri

Sicil No: 1868, 1869, 1870, 1871, 1872, 1873, 1874, 1875, 1876, 1877, 1878.

b) Diğer Kaynaklar

Abacı, Zeynep Dörtok (2006), "Bir Sorun Çözme Yöntemi Olarak Sulh: 18. Yüzyıl Bursa Kadı Sicillerinden Örnekler ve Düşündürdükleri", **OTAM**, 20, 105-115.

Acar, İsmail (2002), "Osmanlılarda Zina Suçu ve Cezası", Hasan Celal Güzel ve diğerleri (Ed.), **Türkler içinde**, 10, (83-90), Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

Ahıskalı, Recep (2006), "Muhzır", **DİA içinde**, 31, (85-86) İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Akça, Gürsoy (2007), "Osmanlı Millet Sisteminin Dönüşümü", **Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları Dergisi**, 6 (1), 57-68.

Akdağ, Mustafa (1975), **Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası**, Ankara: Bilgi Yayınevi.

Akgündüz, Ahmet (1989), **Şer'iyeye Sicilleri Mahiyeti Toplu Kataloğu ve Seçme Hükümler**, I, İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.

_____ (1990), **Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri**, I, İstanbul: Fey Vakfı Yayınları.

_____ (1990), **Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri**, II, İstanbul: Fey Vakfı Yayınları.

_____ (1991), **Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri**, III, İstanbul: Fey Vakfı Yayınları.

- _____ (1992), **Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri**, IV, İstanbul: Fey Vakfı Yayınları.
- _____ (1996), **Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri**, IX, İstanbul: Fey Vakfı Yayınları.
- _____ (2002), "İslam Hukukunun Osmanlı Devleti'nde Tatbiki: Şer'iyeh Mahkemeleri ve Şer'iyeh Sicilleri", Hasan Celal Güzel ve diğerleri (Ed.), **Türkler içinde**, 10, (54-67), Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Akman, Mehmet (2004), **Osmanlı Devletinde Ceza Yargılaması**, İstanbul: Eren Yayınları.
- _____ (2007), "Örf", **DİA içinde**, 34, (93-94), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Aköz, Alaattin (2002), "Konya'da İhtida Hareketleri ve Osmanlı Mahkemesi(1640-1750)", Alaattin Aköz ve diğerleri (Yay. Haz.), **Uluslar Arası Kuruluşunun 700. Yıl Dönümünde Osmanlı Devleti Kongresi (7-9 Nisan 1999)**, 547-560, Konya.
- Akşit, Mustafa Cevat (2011), **İslam Ceza Hukuku ve İnsani Esasları**, İstanbul: Gümüşev Yayınları.
- Alada, Adalet Bayramoğlu (2008), **Osmanlı Şehrinde Mahalle**, İstanbul: Sümer Kitabevi Yayınları.
- Ansay, Sabri Şakir (1954), **Hukuk Tarihinde İslam Hukuku**, Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.
- Apaydın, Hacı Yunus (2002), "Kıyas", **DİA içinde**, 25, (529-539) İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Arıkan, Zeki (1996), "Tahrir Defterlerinde Geçen Deyimler", **Osmanlı Araştırmaları**, 16, 1-13.
- Arık, Feda Şamil (1997), "Osmanlılarda Kadılık Müessesesi", **OTAM**, 8, 1-71.
- Aşıkpaşaoğlu (2011), **Aşıkpaşaoğlu Tarihi**, Nihal Atsız (Haz.), Ankara: Ötüken Neşriyat.
- Atar, Fahrettin (2001), "Kadı", **DİA içinde**, 24, (66-69), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

- Aydın, Mehmet Akif (1999), "Osmanlı'da Hukuk", Ekmeleddin İhsanoğlu (Ed.), **Osmanlı Devleti Tarihi içinde**, 2, (375-429), İstanbul: Feza Gazetecilik.
- _____ (2002), "Osmanlı Hukukunun Genel Yapısı ve İşleyişi", Hasan Celal Güzel ve diğerleri (Ed.), **Türkler içinde**, 10, (15-20) Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- _____ (2004), "Kanunnameler ve Osmanlı Hukuku'nun İşleyişindeki Yeri", **Osmanlı Araştırmaları**, 24, 37-46.
- _____ (2009), **Türk Hukuk Tarihi**, İstanbul: Beta Yayınları.
- Aygün, Necmettin (2000), "Trabzon Gümrüğü (1750-1800)", Kemal Çiçek ve diğerleri (Ed.), **Trabzon Tarihi Sempozyumu Bildirileri (6-8 Kasım 1998)**, Trabzon: Trabzon Belediyesi Kültür Yayınları, (311-325).
- _____ (2005), **On Sekizinci Yüzyılda Trabzon'da Ticaret**, Trabzon: Serander Yayınları.
- Bardakoğlu, Ali (1992), "Beyyine", **DİA içinde**, 6, 97-98, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- _____ (2002), "Kitap", **DİA içinde**, 16, 122-126, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- _____ (2002), "Katil", **DİA içinde**, 25, 45-48, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları,.
- Barkan, Ömer Lütfü (1997), "Kanunname", **İA içinde**, 6, 185-196, Eskişehir: Milli Eğitim Basımevi.
- Barkey, Karen (2015), **Eşkıyalar ve Devlet-Osmanlı Tarzı Devlet Merkezileşmesi**, (Çev: Zeynep Altok), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Başoğlu, Tuncay (2011), "Tazir", **DİA içinde**, 40, (198-202), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Bayartan, Mehmet (2005) "Osmanlı Şehrinde Bir İdari Birim: Mahalle", **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü Coğrafya Dergisi**, 13, 93-107.

Bayındır, Abdülaziz (1999), "Osmanlı'da Yargının İşleyişi", Güler Eren (Ed.), **Osmanlı içinde**, 6, (429-446), Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

_____ (2002), "Örneklerle Osmanlı'da Ceza Yargılaması", Hasan Celal Güzel ve diğerleri (Ed.), **Türkler içinde**, 10, (69-82), Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

Berki, Şakir (1969), "İslam Hukukunun Ana Hatları", **AÜİFD**, 17, 169-186.

Bilgin, Mehmet (2007), **Doğu Karadeniz Tarih-Kültür-İnsan**, İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Bostan, Mehmet Hanefi (2002), **XV-XVI. Asırlarda Trabzon Sancağında Sosyal ve İktisadi Hayat**, Ankara: TTK Yayınları.

Boynukalın, Mehmet (2009), "Suç", **DİA içinde**, 39, (453-457), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Bryer, Anthony (1989), "Trebzion, Empire of", **Dictionary of the Middle Ages**, 12, 168-170.

Carra de Vaux, Bernard (1997), "Hadd", **İA içinde**, 5/1, (41), Eskişehir: Milli Eğitim Basımevi.

Cin, Halil ve Akgündüz, Ahmet (1995), **Türk Hukuk Tarihi**, 1, 3. Baskı, İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı.

Çeker, Orhan (1993), "İslam Dininde Çocuk Düşürme", **DİA içinde**, 8, (364-365), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Çetin, Osman (1999), "Bursa (Fethi, Etnik Yapısı, Müslim-Gayrimüslim Münasebetlerine Kısa Bir Bakış)", Güler Eren (Ed.), **Osmanlı içinde**, 4, (270-276), Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

Çiçek, Kemal (1998), "Osmanlı Adliye Teşkilatında Mahkeme Tercümanları", Kemal Çiçek ve Abdullah Saydam (Ed.), **Kıbrıs'tan Kafkasya'ya Osmanlı Dünyası'nda Siyaset, Adalet ve Raiyyet içinde**, (184-195), Trabzon: Derya Kitapevi.

_____ (1998), "Osmanlı Devletinde Asayiş ve Emniyet Hizmetleri: Kıbrıs Örneği", Kemal Çiçek ve Abdullah Saydam (Ed.), **Kıbrıs'tan Kafkasya'ya Osmanlı**

- Dünyası'nda Siyaset, Adalet ve Raiyyet içinde**, (163-171), Trabzon: Derya Kitapevi.
- _____ (2000), "Şer'iyeye Sicillerine Göre Trabzon'da Müslim-Gayrimüslim İlişkileri", Kemal Çiçek ve diğerleri (Ed.), **Trabzon Tarihi Sempozyumu Bildirileri (6-8 Kasım 1998)**, (235-243), Trabzon: Trabzon Belediyesi Kültür Yayınları.
- _____ (2002), "II. Viyana Kuşatması ve Avrupa'dan Dönüş (1683-1703)", Hasan Celal Güzel ve diğerleri (Ed.), **Türkler içinde**, 10, (746-764), Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Çolak, Ali (1997), **1868 No'lu Trabzon Şer'iyeye Sicillerine Göre Kentin Sosyal ve Ekonomik Hayatı (1703-1705)**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Demir, Abdullah (2010), **Medeni Yargılama Hukuku Osmanlı Mahkemesi**, İzmir: Yitik Hazine Yayınları.
- Demirci, Süleyman ve Saraç, Hüseyin (2012), "XIX. Yüzyılda Trabzon Eyaleti'nin İdari Birimi Olarak Atina/Pazar Kazası", **Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 27, 1-14.
- Dursun, Yücel (2009), **Şer'iyeye Sicillerine Göre Trabzon'da Mülk Satışları**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Düzbakar, Ömer (2003), "Osmanlı Döneminde Mahalle ve İşlevleri", **Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 4 (5), 97-108.
- _____ (2008), "İslam-Osmanlı Ceza Hukukunda Hırsızlık Suçu: 16-18. Yüzyıllarda Bursa Şer'iyeye Sicillerine Yansıyan Örnekler", **Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi**, 12 (2), 79-105.
- Düzdağ, Mehmet Ertuğrul (1972), **Şeyhülislam Ebussuud Efendi Fetvaları Işığında 16. Asır Türk Hayatı**, İstanbul: Enderun Kitapevi.
- Ekinci, Ekrem Buğra (2004), **Osmanlı Mahkemeleri (Tanzimat ve Sonrası)**, İstanbul: Arı Sanat.

_____ (2006), **İslam Hukuku**, İstanbul: Arı Sanat.

Ekiz, Zeki (2003), **1828 Nolu Trabzon Kadı Sicili (Transkripsiyon-Değerlendirme)**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Emecen, Feridun Mustafa (1999), "Kuruluştan Küçük Kaynarca'ya", Ekmeleddin İhsanoğlu (Ed.), **Osmanlı Devleti Tarihi içinde**, 1, (5-65), İstanbul: Feza Gazetecilik.

_____ (2011), "XVI. Asırda Hukuk Kanuni'nin Kanunnameleri ve Bir Mitin Doğuşu", **Osmanlı Klasik Çağında Hanedan Devlet ve Toplum içinde**, (253-254), İstanbul: Timaş Yayınları.

Ercan, Yavuz (2001), **Osmanlı Yönetiminde Gayrimüslimler-Kuruluştan Tanzimat'a Kadar Sosyal, Ekonomik ve Hukuki Durumları**, Ankara: Turhan Kitabevi.

Ergenç, Özer (1984), "Osmanlı Şehrindeki <<Mahalle>>nin İşlev ve Nitelikleri Üzerine", **Osmanlı Araştırmaları**, 4, 69-78.

Erim, Neşe (2005), "18. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nda Kürek Cezası", **IXth International Congress of Economic and Social History of Turkey (Dubrovnik-Croatia, 20-23 August, 2002)**, (179-188), Ankara: TTK Yayınları.

Eryılmaz, Bilal (1996), **Osmanlı Devleti'nde Gayrimüslim Tebaanın Yönetimi**, İstanbul: Risale Basın Yayın.

_____ (1999), "Osmanlı Devleti'nde Farklılıklara Ve Hoşgörüye Farklı Bir Yaklaşım", Güler Eren (Ed.), **Osmanlı içinde**, 4, (236-241), Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

Esen, Hüseyin (2013), "Zina", **DİA içinde**, 44, (440-444), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

eş-Şazeli, Hasan Ali (1993), "Cinayet", **DİA içinde**, 8, (14-15), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Faroqhi, Suraiya (1993), **Osmanlı'da Kentler ve Kentliler**, (Çev: Neyyir Kalaycıoğlu), İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.

- _____ (2006), **Osmanlı Şehirleri ve Kırsal Hayatı**, (Çev: Emine Sonnur Özcan), Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Fendoğlu, Hasan Tahsin (1999), "Osmanlı'da Kadılık Kurumu ve Yargının Bağımsızlığı", Güler Eren (Ed.), **Osmanlı içinde**, 6, (453-469), Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Gelir, Burcu (2006), **1680-1670 Tarihleri Arasında Ayntab (Gaziantep) Şehrinde Asayiş Problemleri ve İslam-Osmanlı Ceza Hukuku Uygulamaları**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Goloğlu, Mahmut (2000), **Trabzon Tarihi-Fetihten Kurtuluşa**, Trabzon: Serander Yayınları.
- Heyd, Uriel (1984), "Eski Osmanlı Ceza Hukukunda Kanun ve Şeriat", (Çev: Selahaddin Eroğlu), **AÜİFD**, 26 (1), 633-652.
- İlgürel, Mücteba (1993), "Celali İsyanları", **DİA içinde**, 7, (252-257), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- _____ (2009), "Subaşı", **DİA içinde**, 37, (447-448), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- İmber, Colin (2004), **Şeriattan Kanuna Ebussuud ve Osmanlı'da İslami Hukuk**, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- İnalcık, Halil (1997), "Mahkeme", **İA içinde**, 7, (149-151), Eskişehir: Milli Eğitim Basımevi.
- _____ (2000), "Şeriat ve Kanun, Din ve Devlet", **Osmanlı'da Devlet, Hukuk, Adalet içinde**, (39-46), İstanbul: Eren Yayıncılık.
- _____ (2000), "Adaletnameler", **Osmanlı'da Devlet, Hukuk, Adalet içinde**, (75-190), İstanbul: Eren Yayıncılık.
- _____ (2007), **Fatih Devri Üzerine Tetkikler ve Vesikalar I**, 4. Baskı, Ankara: TTK Yayınları.

- _____ (2008), **Osmanlı İmparatorluğu, Klasik Çağ (1300-1600)**, (Çev: Ruşen Sezer), 10. Baskı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- _____ (2009), **Devlet-i Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-I Klasik Dönem (1302-1606) Siyasal, Kurumsal ve Ekonomik Gelişim**, 15. Baskı, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- _____ (2012), "Kazasker Ruznamçe Defterine Göre Kadılık", (Çev: Bülent Arı), Halil İnalçık, Bülent Arı ve Selim Arslantaş (Ed.), **Adalet Kitabı içinde**, (121-142), Ankara: Kadim Yayınları.
- _____ (2012), "Osmanlı Hukukuna Giriş Örfi-Sultani Hukuk ve Fatih'in Kanunları", Halil İnalçık, ve diğerleri (Ed.), **Adalet Kitabı içinde**, (73-103), Ankara: Kadim Yayınları.
- İnan, Kenan (1998), "Kadı Sicillerine Göre Trabzon Şehrinin Fiziki Yapısı (1643-1656)", **Osmanlı Araştırmaları**, 18, 161-186.
- _____ (2000), "Trabzon'un Fethi", Kemal Çiçek ve diğerleri (Ed.), **Trabzon Tarihi İlimi Toplantısı (6-8 Kasım 1998) Bildiriler**, (141-151), Trabzon: Trabzon Belediyesi Kültür Yayınları.
- _____ (2002), "Kadı Sicillerine Göre Trabzon'da Beşlü Taifesi (1648-1658)", **XIV Türk Tarihi Kongresi-Kongreye Sunulan Bildiriler (9-3 Eylül 2002)**, 2, (397-411), Ankara: TTK Yayınları.
- _____ (2013), "Kadı Sicillerine Göre XVII. Yüzyıl Ortalarında Trabzon Esnafları ve Faaliyetleri", **"Mahmiye-i Trabzon Mallatından" Onyedinci Yüzyıl Ortalarında Trabzon'da Sosyal ve İktisadi Hayat içinde**, (57-82), Trabzon: Trabzon Belediyesi Kültür Yayınları.
- _____ (2013), "Bedestenlerin Türk Ticari Mimarisindeki Yeri ve Trabzon Bedesteni", **"Mahmiye-i Trabzon Mallatından" Onyedinci Yüzyıl Ortalarında Trabzon'da Sosyal ve İktisadi Hayat içinde**, (97-119), Trabzon: Trabzon Belediyesi Kültür Yayınları.

- _____ (2013), "17. Yüzyıl Ortalarında Osmanlı Taşrasında Hayat", "**Mahmiye-i Trabzon Mallatından" Onyedinci Yüzyıl Ortalarında Trabzon'da Sosyal ve İktisadi Hayat içinde**, (307-350), Trabzon: Trabzon Belediyesi Kültür Yayınları.
- _____ (2013), "Trabzon'da İhtida Olayları (1648-1656)", "**Mahmiye-i Trabzon Mallatından" Onyedinci Yüzyıl Ortalarında Trabzon'da Sosyal ve İktisadi Hayat içinde**, (295-305), Trabzon: Trabzon Belediyesi Kültür Yayınları.
- İpşirli, Mehmet (2007), "Fatih Sultan Mehmet ve Osmanlı Teşkilatı", **550. Yılında Fetih ve İstanbul**, (77-82), Ankara: TTK Yayınları.
- Jennings, Ronald C. (1986), "The Society and Economy of Maçuka in the Ottoman Judicial Registers of Trabzon, 1560-1640", A. Bryer and H. Lowry (Ed.), **Continuity and Change in Late Byzantine and Early Ottoman Society içinde**, (129-155), Washington.
- _____ (1999), "Firearms, Bandits and Gun-Control: Some Evidence on Ottoman Policy towards Firearms in the Possession of Reaya, From Judicial Records of Kayseri, 1600-1627", **Studies on Ottoman Social History in the Sixteenth and Seventeenth Centuries: Women, Zimmis and Sharia Courts in Kayseri, Cyprus and Trabzon içinde**, (327- 345), İstanbul: The Isis Press.
- Kallek, Cengiz (2002), "Kile", **DİA içinde**, 25, (568-571), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Kankal, Ahmet (2000), "XVII. ve XVIII. Yüzyıllarda Kuzey-Batı Anadolu'da Sosyal Hayat (Şer'iyeye Sicillerine Göre)", **Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih İncelemeleri Dergisi**, 15, 31-74.
- Karagöz, İlyas (2006), **GreK, Bizans ve Eski Türk Kaynaklarına göre Trabzon Yer Adları (Köken ve Anlamlar)**, 2. Baskı, Trabzon: Derya Kitabevi.
- Karaman, Hayrettin (1974), **Mukayeseli İslam Hukuku**, İstanbul: İrfan Yayınevi.
- Karaman, Oktay (2000), "Şer'iyeye Sicillerinin Önemi ve Hicri 1253-1256 (M.1837-1840) Tarihli Trabzon Şer'iyeye Sicili Defteri", Kemal Çiçek ve diğerleri (Ed.), **Trabzon Tarihi İlmi Toplantısı (6-8 Kasım 1998) Bildiriler**, (395-400), Trabzon: Trabzon Belediyesi Kültür Yayınları.

- Karataş, Ali İhsan (2006), "Osmanlı Devleti'nde Gayrimüslimlere Tanınan Din ve Vicdan Hürriyeti", **Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 15 (1), 267-284.
- Kavaklı, Sibel (2013), "Ölüm ve Yaralanma Olaylarıyla İlgili Keşif Hücetlerinin Değerlendirilmesi: On yedinci Yüzyıl Amasya Şer'iyeye Sicillerinden Örneklerle", **History Studies**, 5 (3), 117-142.
- Kenanoğlu, Mustafa Macit (2004), **Osmanlı Millet Sistemi: Mit ve Gerçek**, İstanbul: Klasik.
- Keskioğlu, Osman (1969), **Fıkıh Tarihi ve İslam Hukuku**, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Kırpıt, Cevdet (1998), **1830 Numaralı Trabzon Şer'iyeye Siciline Göre Kentin Sosyal ve Ekonomik Hayatı**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kılıç, Orhan (2000), "XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Trabzon Eyaleti'nin İdari Taksimatı ve Tevcihatı", Kemal Çiçek ve diğerleri (Ed.), **Trabzon Tarihi İlmi Toplantısı (6-8 Kasım 1998) Bildiriler**, (179-191), Trabzon: Trabzon Belediyesi Kültür Yayınları.
- Kiel, Machiel (2001), "Karinabad", **DİA içinde**, 24, (490-492), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Koç, Yunus ve Tuğluca, Murat (2006), "Klasik Dönem Osmanlı Ceza Hukukunda Yargılama ve Toplumsal Yapı", **Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları**, 2, 7-24.
- Konan, Belkıs (2008), "Osmanlı Devleti'nde Çocuk Düşürme Suçu", **AÜHFD**, 57 (4), 319-335.
- Köprülü, Mehmet Fuat (1997), "Çavuş", **İA içinde**, 3, (362-369), Eskişehir: Milli Eğitim Basımevi.
- Kramers, J. H (1997), "Sü-Başı", (Çev: İbrahim Kafesoğlu), **İA içinde**, 11, (78-79), Eskişehir: Milli Eğitim Basımevi.
- Küçük, Cevdet (1999), "Osmanlı Devleti'nde Millet Sistemi", Güler Eren (Ed.), **Osmanlı**, 4, (208-216), Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

- Levy, Noemi ve Toumarkine, Alexandre (Der.) (2007), **Osmanlı'da Asayiş, Suç ve Ceza 18.-20. Yüzyıllar**, İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları
- Lowry, Heath W. (1981), **Trabzon Şehrinin İslamlaşma ve Türkleşmesi 1461-1583**, (Çev: Demet Lowry ve Heath Lowry), İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
- Lowry, Heath W. ve Emecen, Feridun (2012), "Trabzon", **DİA içinde**, 41, (296-301), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Mardin, Ebulula (1997), "Kadı", **İA içinde**, 6, (42-46), Eskişehir: Milli Eğitim Basımevi.
- Mehmet Neşri (1995), **Kitab-ı Cihan-Nüma Neşri Tarihi**, Faik Reşit Unat ve Mehmet Altay Köymen (Yay. Haz.), II, Ankara: TTK Yayınları.
- Miller, William (2007), **Son Trabzon İmparatorluğu**, (Çev: Nurettin Süleymangil), İstanbul: Heyamola Yayınları.
- Murphey, Rhoades (1999), "Fatih Sultan Mehmed Döneminde Osmanlı İç ve Dış Siyaseti", Güler Eren (Ed.), **Osmanlı içinde**, 1, (239-246), Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Nagata, Yuzo (1997), **Tarihte Ayanlar-Karaosmanoğulları Üzerinde Bir İnceleme**, Ankara: TTK Yayınları.
- Oğuz, Mustafa ve Akgündüz, Ahmet (1998), "Hüccet", **DİA içinde**, 18, (446-450), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Orhonlu, Cengiz (1997), "Tercüman", **İA içinde**, 12, (175-181), Eskişehir: Milli Eğitim Basımevi.
- Ortaylı, İlber (1994), **Hukuk ve İdare Adamı Olarak Osmanlı Devleti'nde Kadı**, Ankara: Turhan Kitapevi Yayınları.
- _____ (2000) **Osmanlı Toplumunda Aile**, 3. Baskı, İstanbul: Pan Yayıncılık.
- _____ (2001), "Osmanlı Devleti'nde Kadı", **DİA içinde**, 24, (69-73), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- _____ (2002), "Osmanlı İmparatorluğu'nda Millet Sistemi", Hasan Celal Güzel ve diğerleri (Ed.), **Türkler içinde**, 10, (216-220), Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

- _____ (2008), **Türkiye Teşkilat ve İdare Tarihi**, Ankara: Cedit Neşriyat.
- Öksüz, Melek (2005), "Kuruluşundan 19. Yüzyıla Kadar Trabzon Tarihine Kısa Bir Bakış", **Karadeniz Araştırmaları**, 5, 11-25.
- _____ (2005), "XVIII. Yüzyılın İkinci Yarısında Trabzon'da Ayan, Eşkıya ve Göç Sorunları", **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 5 (1), 169-186.
- _____ (2006), **On Sekizinci Yüzyılın İkinci Yarısında Trabzon, Toplum, Kültür, Ekonomi**, Trabzon: Serander Yayınları.
- Öz, Mehmet (1997), **Osmanlı'da "Çözülme" ve Gelenekçi Yorumcuları (XVI Yüzyıldan XVIII. Yüzyıl Başlarına)**, İstanbul: Dergah Yayınları.
- Özcan, Abdülkadir (1991), "Asesbaşı", **DİA içinde**, 3, (464), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- _____ (2003), **Fatih Sultan Mehmet, Kanunname-i Al-i Osman, Tahlil ve Karşılaştırmalı Metin**, İstanbul: Kitapevi.
- Özcan, Tahsin (2001), "Osmanlı Mahallesi Sosyal Kontrol ve Kefalet Sistemi", Fikret Karapınar (Ed.), **Marife**, 1, 129-151.
- Özkaya, Yücel (1969), "XVIII. Yüzyılın İkinci Yarısında Anadolu'da Ayanlık İddiaları", **AÜDTCFD**, 24 (3-4), 195-216.
- _____ (1994), **Osmanlı İmparatorluğu'nda Ayanlık**, Ankara: TTK Yayınları.
- _____ (2008), **18. Yüzyılda Osmanlı Toplumunu**, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Öztürk, Mustafa (1990), "XVIII. Yüzyılda Antakya ve Çevresinde Eşkıyalık Olayları", **Bellekten**, 54 (211), 963-993.
- Pakalın, Mehmet Zeki (1983), **Osmanlı Tarihi Deyimler ve Terimler Sözlüğü**, 1, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- _____ (1983), **Osmanlı Tarihi Deyimler ve Terimler Sözlüğü**, 2, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

- _____ (1983), **Osmanlı Tarihi Deyimler ve Terimler Sözlüğü**, 3, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Pamir, Aybars (2005), "İslam ve Osmanlı Hukukunda Kasame Müessesesi", **AÜHFD**, 54 (4), 343-359.
- Schacht, Joseph (1997), "Kıyas", **İA içinde**, 6, (768-770), Eskişehir: Milli Eğitim Basımevi.
- Saner, Yasemin (2007), "Osmanlı'nın Yüzlerce Yıl Süren Cezalandırma ve Korkutma Refleksi: Prangaya Vurma", **Osmanlı'da Asayiş, Suç ve Ceza 18.-20. Yüzyıllar içinde**, (163-189), Neomi Levy ve Aleksandre Tourmarkine (Der.), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Saydam, Abdullah (Ağustos 1997), "Kamu Hizmeti Yaptırma ve Suçu Önleme Yöntemi Olarak Osmanlılarda Kefalet Usulü", **Tarih ve Toplum**, 28 (164), 4-12.
- Şafak, Ali (1991), "Bağy", **DİA içinde**, 4, (451-452), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- _____ (1994), "Ehl-i Vukuf", **DİA içinde**, 10, (531-533), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Şahin, Gürsoy (2003), "XVII. Yüzyılın Sonlarında Afyonkarahisar'da Eşkîyalık Hareketleri", **Afyon Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 5 (1), 75-88.
- Şekerci, Osman (1996), **İslam Ceza Hukukunda Tazi Suçları ve Cezaları**, İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat.
- Şen, Murat (1999), "Osmanlı Hukukunun Yapısı", Güler Eren (Ed.), **Osmanlı içinde**, 6, (327-339), Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Şevket, Şakir (2013), **Trabzon Tarihi**, İsmail Hacıfettahoğlu (Haz.), İstanbul: Kurtuba Kitap.
- Şimşek, Eyyub (2007), **Şer'îye Sicillerine Göre Trabzon'da Borç-Alacak İlişkileri (1701-1714)**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- _____ (2013), "Şer'iye Sicillerine Göre 18. Yüzyılın Başlarında Trabzon'da Yaralama ve Cinayet Vakaları", **Uluslararası Karadeniz İncelemeleri Dergisi**, 15, 9-26.
- Şişman, Cengiz (2000), "Osmanlı "Millet"lerinin Girift İlişkileri: 17. Yüzyıl Hasköy Şer'iyye Sicillerinde Kaydedilen Bir Cinayet Öyküsü", **Osmanlı Araştırmaları**, 20, 385-399.
- Tamdoğan, Işık (2007), "Atı alan Üsküdar'ı Geçti ya da 18. Yüzyılda Üsküdar'da Şiddet ve Hareketlilik İlişkisi", Neomi Levy ve Aleksandre Tourmarkine (Der.), **Osmanlı'da Asayiş, Suç ve Ceza 18.-20. Yüzyıllar içinde**, (80-95), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- _____ (2008), "Sulh an the 18th Century Ottoman Courts of Üsküdar and Adana", **Islamic Law and Society**, 15, 55-83.
- Tansel, Selahattin (1999), **Osmanlı Kaynaklarına Göre Fatih Sultan Mehmed'in Siyasi ve Askeri Faaliyetleri**, 3. Baskı, Ankara: TTK Yayınları.
- Tekindağ, M.C. Şehabettin (1997), "Trabzon", **İA içinde**, 12/1, (455-477), Eskişehir: Milli Eğitim Basımevi.
- Tellioğlu, İbrahim (2007), **Osmanlı Hakimiyetine Kadar Doğu Karadeniz'de Türkler**, Trabzon: Serander Yayınları.
- _____ (2007), "Doğu Karadeniz Bölgesinde Kommenos Hakimiyeti (1204-1461) ve Türkler", Veysel Usta (Ed.), **Başlangıçtan Günümüze Pontus Sorunu içinde**, (109-124), Trabzon: Serander Yayınları,.
- Tok, Özen (2007), "Kayseri Kadı Sicillerindeki Yaralama ve Ölüm Vakalarıyla İlgili Keşif Raporları (1650-1660)", **Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 22, 327-347.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı (1988), **Osmanlı Devleti'nde İlmiye Teşkilatı**, 3. Baskı, Ankara: TTK Yayınları.
- _____ (2003), **Osmanlı Tarihi**, 3/1, 6. Baskı, Ankara: TTK Yayınları.
- _____ (2006), **Osmanlı Tarihi**, 2, 9. Baskı, Ankara: TTK Yayınları.

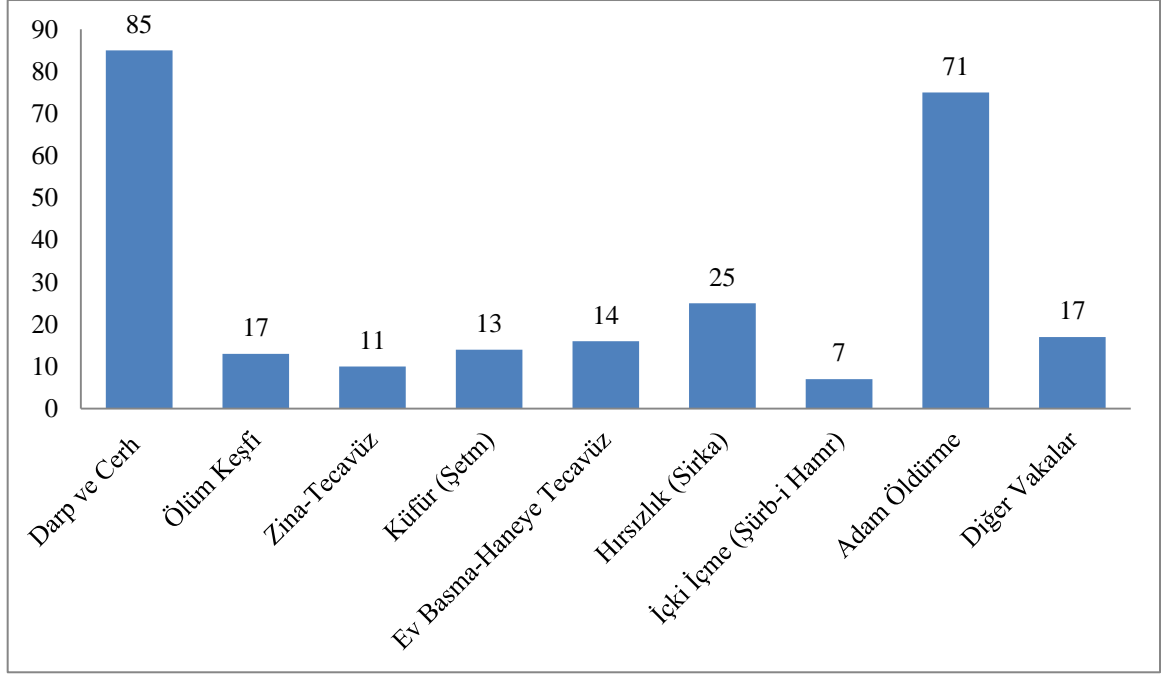
- Üçok, Coşkun (1946), "Osmanlı Kanunnamelerinde İslam Ceza Hukukuna Aykırı Hükümler", **AÜHFD**, 3 (1), 125-146.
- Üçok, Coşkun, ve diğerleri (1996), **Türk Hukuk Tarihi**, 8. Baskı, Ankara: Savaş Yayınları.
- Weir, T. H (1997), "Diyet", **İA içinde**, 3, (626-627), Eskişehir: Milli Eğitim Basımevi.
- Yağar, Hasan (2002), "Osmanlı Polis Teşkilatı ve Yenileşme Süreci", Hasan Celal Güzel ve diğerleri (Ed.), **Türkler içinde**, 13, (629-652), Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Yaman, Ahmet ve Çalış, Halit (2014), **İslam Hukukuna Giriş**, 7. Baskı, İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.
- Yaşaroğlu, Mehmet Kamil (2003), "Livata", **DİA içinde**, 27, (198-200), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Yavuz, Cevdet (1994), "Dava", **DİA içinde**, 19, (12-16), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Yaylı, Davut (2001), "Karine", **DİA içinde**, 24, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 492-493.
- Yediyıldız, Bahaddin (1999), "Osmanlı Toplumunu", Ekmeleddin İhsanoğlu (Ed.), **Osmanlı Devleti Tarihi içinde**, 2, (441-499), İstanbul: Feza Gazetecilik.
- Yılmazçelik, İbrahim (2000), "XVIII. Yüzyılda Trabzon'un Sosyal Durumu", Kemal Çiçek ve diğerleri (Ed.), **Trabzon Tarihi Sempozyumu Bildirileri (6-8 Kasım 1998)**, (253-266), Trabzon: Trabzon Belediyesi Kültür Yayınları.
- Yüksel, Ayhan (2000), "Trabzon Vilayetinde Yer Adları ve İdari Yapıyı Değiştirme Teşebbüsleri", Kemal Çiçek ve diğerleri (Ed.), **Trabzon Tarihi İlmi Toplantısı (6-8 Kasım 1998) Bildiriler**, (201-222), Trabzon: Trabzon Belediyesi Kültür Yayınları.
- Zerey, Orhan (2003), **1824 Nolu Trabzon Kadı Sicili (Transkripsiyon-Değerlendirme)**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

EKLER

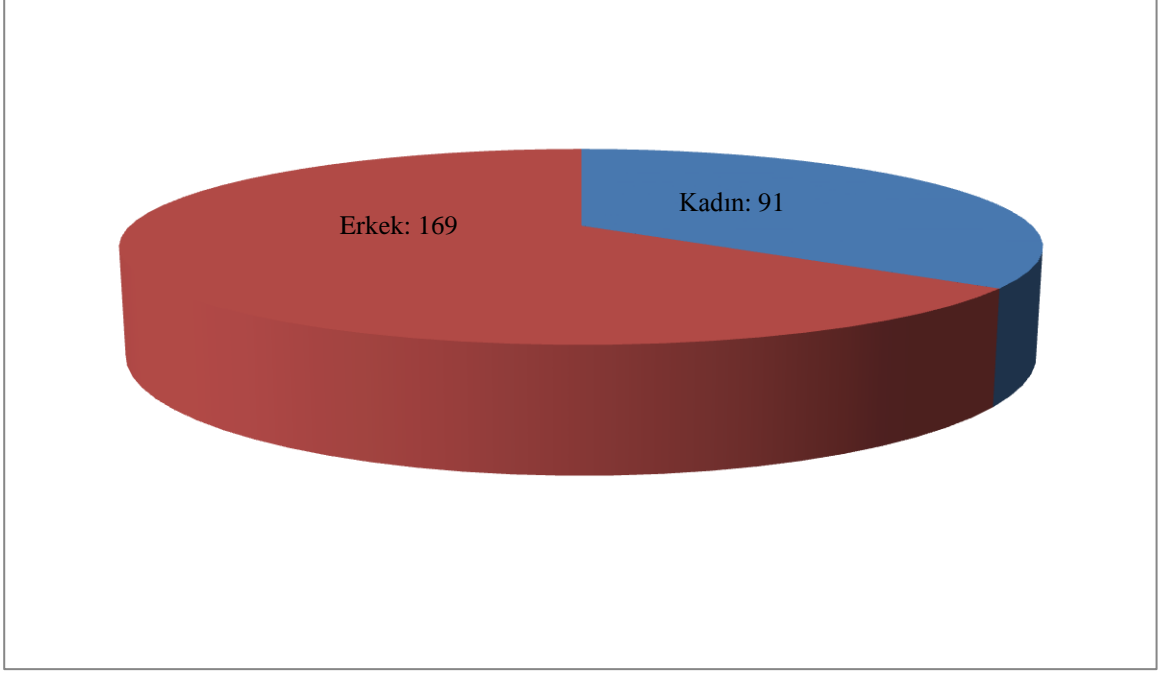
Ek. Tablo 1: 1703–1721 yılları arasında Trabzon'da yaşanan asayiş olaylarının Trabzon şer'iyeye sicillerindeki dağılımı.

Asayiş Olayları	Sicil No										
	1868	1869	1870	1871	1872	1873	1874	1875	1876	1877	1878
Darp ve Cerh	2	16	6	10	2	11	21	3	5	8	2
Ölüm Keşfi	3	1	3	1		3	4		1	1	
Zina-Tecavüz	1	3	3			1	2		1		
Küfür (Şetm)	2		1			4	3	1		1	1
Ev basma-Haneyeye Tecavüz	1	3	1		1		3		1	2	2
Hırsızlık (Sirka)	3	1	2	1		3	4	2		5	4
İçki İçme (Şürb-i Hamr)	2	1					3			1	
Adam Öldürme	4	5	2	2	3	11	17	1	8	9	9
Diğer Vakalar	1	2	2	2		1	2	2	1	1	3
Toplam	19	32	20	16	6	33	59	9	17	28	21
	260										

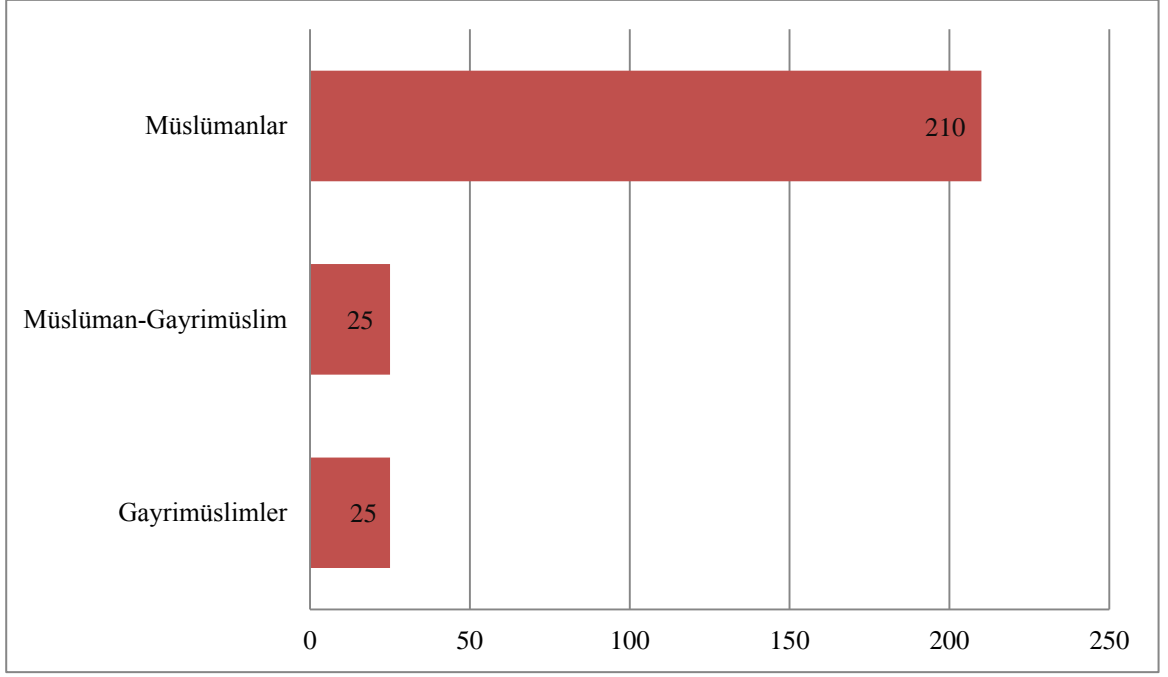
Ek Grafik 1. 1703-1721 yılları arasında Trabzon'da yaşanan asayiş olaylarının toplam sayısı.

Ek Grafik 2. 1703-1721 yılları arasında Trabzon'da yaşanan asayiş olaylarının cinsiyete göre dağılımı.

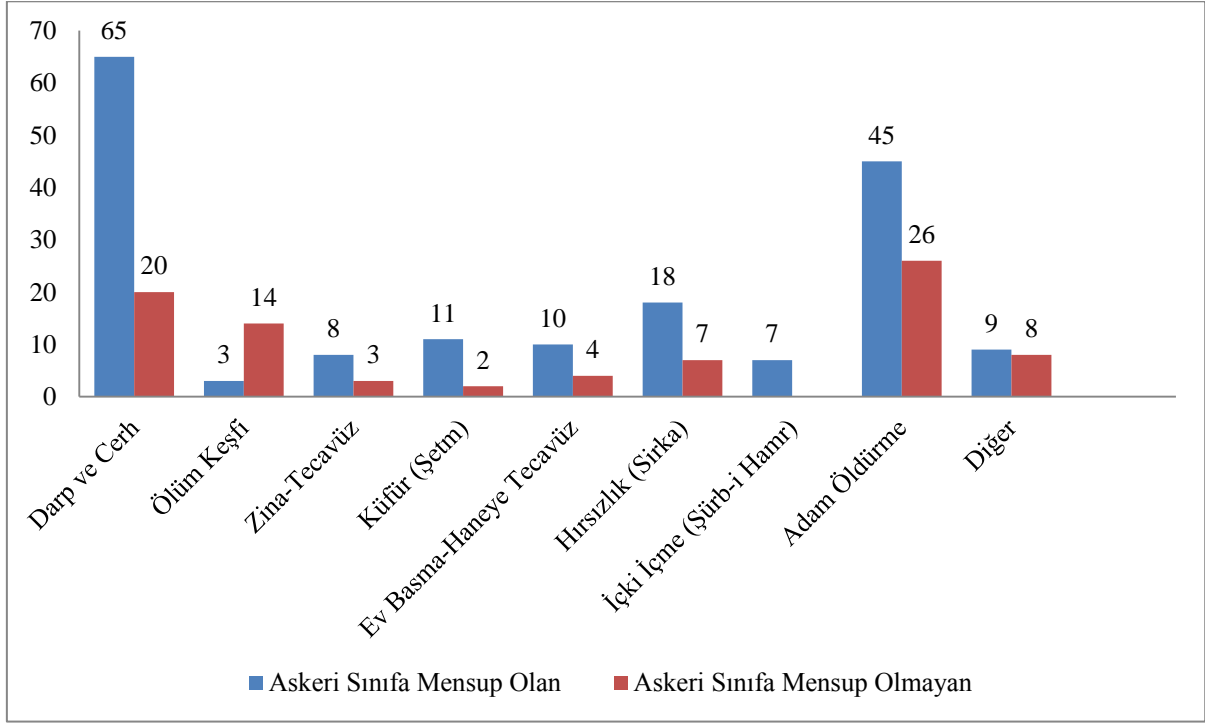

Ek Grafik 3. 1703-1721 yılları arasında Trabzon'da yaşanan asayiş olaylarının din gruplarına göre dağılımı.

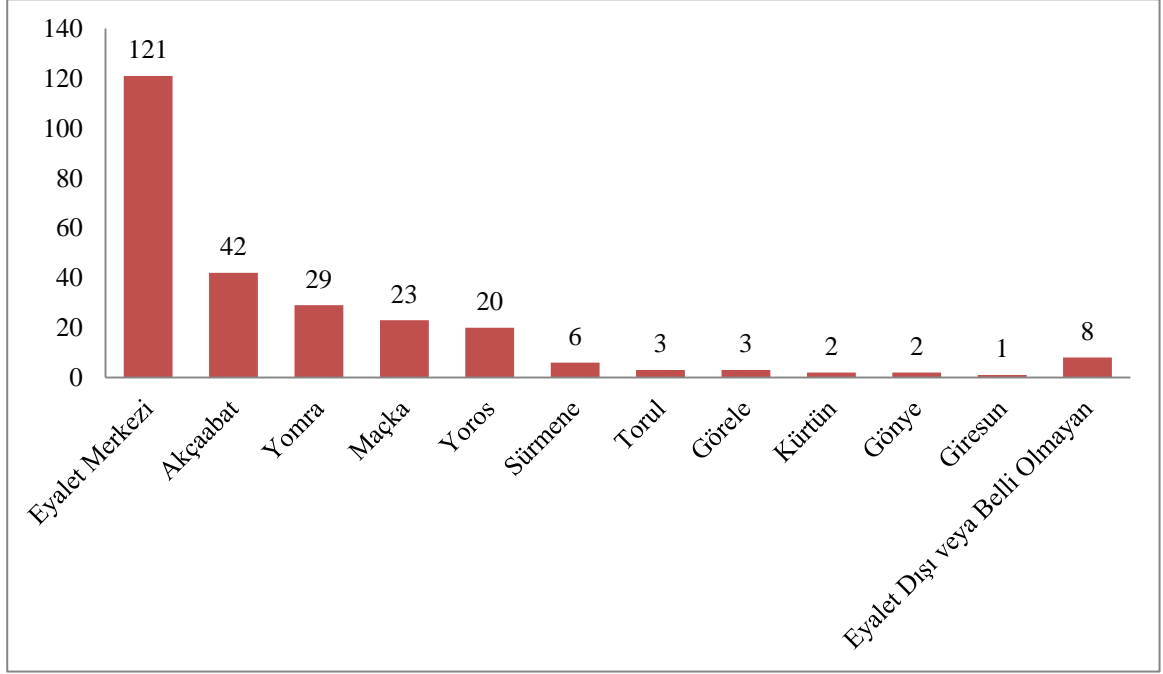

Ek Grafik 4. 1703-1721 tarihleri arasında Trabzon'da askeri sınıfa mensup olanların yer aldığı asayiş kayıtları

Ek Grafik 5. 1703-1721 yılları arasında Trabzon'da yaşanan asayiş olaylarının merkez, kaza ve nahiyelere göre dağılımı.

Ek 1. İddiasının İspatı İçin Davacıya, Mahkeme Tarafından Ek Süre Verildiğini Gösteren Bir Vaka Kaydı

مدینه فرادیه معصمانه فی النجده با و صبیحه نایح الی الامم از جمیع السله مدینه بنی کلمه فانوه کنده و لایقه بالانیه و صبیحه
مدینه فرادیه معصمانه فی النجده با و صبیحه نایح الی الامم از جمیع السله مدینه بنی کلمه فانوه کنده و لایقه بالانیه و صبیحه
مدینه فرادیه معصمانه فی النجده با و صبیحه نایح الی الامم از جمیع السله مدینه بنی کلمه فانوه کنده و لایقه بالانیه و صبیحه
مدینه فرادیه معصمانه فی النجده با و صبیحه نایح الی الامم از جمیع السله مدینه بنی کلمه فانوه کنده و لایقه بالانیه و صبیحه
مدینه فرادیه معصمانه فی النجده با و صبیحه نایح الی الامم از جمیع السله مدینه بنی کلمه فانوه کنده و لایقه بالانیه و صبیحه
مدینه فرادیه معصمانه فی النجده با و صبیحه نایح الی الامم از جمیع السله مدینه بنی کلمه فانوه کنده و لایقه بالانیه و صبیحه
مدینه فرادیه معصمانه فی النجده با و صبیحه نایح الی الامم از جمیع السله مدینه بنی کلمه فانوه کنده و لایقه بالانیه و صبیحه
مدینه فرادیه معصمانه فی النجده با و صبیحه نایح الی الامم از جمیع السله مدینه بنی کلمه فانوه کنده و لایقه بالانیه و صبیحه
مدینه فرادیه معصمانه فی النجده با و صبیحه نایح الی الامم از جمیع السله مدینه بنی کلمه فانوه کنده و لایقه بالانیه و صبیحه
مدینه فرادیه معصمانه فی النجده با و صبیحه نایح الی الامم از جمیع السله مدینه بنی کلمه فانوه کنده و لایقه بالانیه و صبیحه

Kaynak: TŞS, 174, 15/2.

Ek 3. Dört Yaşındaki Bir Kız Çocuğunun Öldürülmesi ile İlgili Bir Vaka Kaydı Örneği

سوامنه قفا سنه تا بیع لومبده نام ای رسا لند نه اسبه زاقوه اسمای سیرا نام عانده کلمه کلمه بیطرا لام استوریه نوز اول
 نایمچ کتابه زاقوه کلمه بیع لومبده نام ای رسا لند نه اسبه زاقوه اسمای سیرا نام عانده کلمه کلمه بیطرا لام استوریه نوز اول
 و بندره تا بیع در زینه نام کورده که اولمعه ایماج معطلکن اسمی غیر فعل بر نایمچ نوز اولم ایله شایه استوریه نوز اول
 و ایله بیچ جو زوم و بندره لومبده ایله ایتمک او زوم و بندره لومبده ایله ایتمک او زوم و بندره لومبده ایله ایتمک او زوم و
 رت یا سنه سفزه قوم حواله در تتر ایماج معطلکن ایلمه و غیر سیده بکنه یوب بند فریاد و صبیحه ایله
 و بندره ایماج معطلکن قوم سفزه فریاد و ایله چار یوب استوریه نوز اولم ایله ایتمک او زوم و بندره لومبده ایله ایتمک او زوم و
 فوت اولدوق استوریه نوز اولم ایله ایتمک او زوم و بندره حواله ایله ایتمک او زوم و بندره حواله ایله ایتمک او زوم و
 و زوم غایب بندر ایله ایتمک او زوم و بندره حواله ایله ایتمک او زوم و بندره حواله ایله ایتمک او زوم و بندره حواله
 عیده ایله ایتمک او زوم و بندره حواله ایله ایتمک او زوم و بندره حواله ایله ایتمک او زوم و بندره حواله ایله ایتمک او زوم و
 بنتوب بدینه اولم ایله ایتمک او زوم و بندره حواله ایله ایتمک او زوم و بندره حواله ایله ایتمک او زوم و بندره حواله
 صدایه قوم سفزه بندره نگرستی کشف و اثر فریاد کور اولم ایله ایتمک او زوم و بندره حواله ایله ایتمک او زوم و
 و زوم ایله ایتمک او زوم و بندره حواله ایله ایتمک او زوم و بندره حواله ایله ایتمک او زوم و بندره حواله ایله ایتمک او زوم و
 و زوم ایله ایتمک او زوم و بندره حواله ایله ایتمک او زوم و بندره حواله ایله ایتمک او زوم و بندره حواله ایله ایتمک او زوم و
 حواله ایله ایتمک او زوم و بندره حواله ایله ایتمک او زوم و بندره حواله ایله ایتمک او زوم و بندره حواله ایله ایتمک او زوم و
 حواله ایله ایتمک او زوم و بندره حواله ایله ایتمک او زوم و بندره حواله ایله ایتمک او زوم و بندره حواله ایله ایتمک او زوم و
 اولدوغن عیانه و مشاهیره اولم ایله ایتمک او زوم و بندره حواله ایله ایتمک او زوم و بندره حواله ایله ایتمک او زوم و
 لرست و عشریه و ماته و حیف

Kaynak: TŞS, 1874, 52/3.

Ek 6. Gayrimüslim Bir Din Adamının Şer'îye Mahkemesine Gelerek Dava Açtığını Gösteren Sicil Kaydı Örneği

مقدمه مطروحه من دنسنا متذکره ماجورته قضاة نایب قضاة اشدانم و نیز سلطانزاده
اشهر افواج الایم بابایانم کسب کسب کسب کسب کسب کسب کسب کسب کسب کسب کسب
اقدام کند و ما کله کله کله کله کله کله کله کله کله کله کله کله کله کله
کسب کسب کسب کسب کسب کسب کسب کسب کسب کسب کسب کسب کسب کسب کسب کسب کسب
الصلوات علیکم ایها الصالحین صلی علیکم و آلیکم و سلموا و علی سیدنا محمد
بنی بروج ایدریب از خود او نظر اولتوب کشف کثیر و صدر کسب کسب کسب کسب کسب
و ادر کسب کسب کسب کسب کسب کسب کسب کسب کسب کسب کسب کسب کسب کسب کسب کسب
اجازه نظر اولتوبت فی الوان صانع کسب کسب کسب کسب کسب کسب کسب کسب کسب کسب
قده اولتوب کشف کسب کسب کسب کسب کسب کسب کسب کسب کسب کسب کسب کسب کسب کسب کسب
لور فی الیوم السابور الفرس کسب کسب کسب کسب کسب کسب کسب کسب کسب کسب کسب کسب کسب کسب کسب کسب

Kaynak: TŞS, 1869, 47/1.

Ek 7. Trabzon İskelesinde Gümrükçü Olarak Görev Yapan Ömer Ağa Bin Seydi Reis ve Adamları ile İlgili Açılan Hırsızlık, Darp ve Tecavüz Davaları

Handwritten Ottoman Turkish text, likely a legal document or court record. The text is written in a cursive script (Rika script) and is organized into columns. The right column contains the main body of the text, while the left column contains smaller, possibly supplementary or related text. The document appears to be a detailed account of a case involving a customs officer (Gümrükçü) named Ömer Ağa Bin Seydi Reis and his associates, detailing their activities and the legal proceedings against them. The text is dense and covers several pages of a document.

Kaynak: TŞS,1877, 41/2; 41/3; 41/4; 42/1.

ÖZGEÇMİŞ

Mehmet Ali OCAK, 09.03.1988 yılında Trabzon'un Akçaabat ilçesinde doğdu. Liseyi Trabzon Lisesi'nde okudu ve 10.06.2005 yılında mezun oldu. 2007 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü İkinci Öğretim Programını kazandı. 2011 yılında Edebiyat Fakültesi üçüncüsü ve Tarih Bölümü birincisi olarak üniversiteyi bitirdi. Aynı yıl Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı'nda yüksek lisans yapmaya hak kazandı. Orta düzeyde İngilizce bilmektedir.